

НИЗОМНИ
ГАНЦАВЙ

КУЛЛИЁТ

НИЗОМИИ
ГАНЦАВИ

КУЛЛИЁТ

ДАР ПАНЧ ҶИЛД

НАШРИЯТИ «ИРФОН»
ДУШАНБЕ 1984

НИЗОМИИ
ГАНЦАВИ

КУЛЛИЁТ

ҶИЛДИ ЧАҲОРУМ

ШАРАФНОМА

НАШРИЕТИ «ИРФОН»
ДУШАНБЕ 1984

Бо сарсухан, тасхеҳ ва муқобалаи
Алиқул Девонақулов ва Асғар Чонфидо

Мухаррири масъул: Доктори илми филология
Аълоҳон Афсаҳзод

Низомии, Ганҷавӣ.

Н 58 Куллиёт: Иборат аз панҷ ҷилд. Ҷилди 4.
Шарафнома. Душанбе: «Ирфон», 1984.

496 с.

«Искандарнома» охири асари бадеӣ-таърихӣ Низомии Ганҷавӣ ба шумор рафта, шоир онро дар охири умри худ, яъне дар байни солҳон 1197—1204 навиштааст. Достон аз ду қисмати мустақил иборат буда, бо унвонҳои «Шарафнома» ва «Иқболнома» машҳуранд. Дар баъзе таъкираю сарчашма ин қисматҳо бо номҳои «Искандарномаи баҳрӣ», «Хираднома» ва ғайра низ бармеҳуранд.

Низами Ганджави

Собрание сочинений. В 5-ти томах. Т. 4.
Книга чести.

Н $\frac{70403-132}{М 501(13) - 84}$ 92 — 84

С(Озар)¹

«ИСКАНДАРНОМА»-И НИЗОМИИ ГАНЦАВӢ

Абӯмухаммади Ильёс ибни Юсуф ибни Муайяд Низомии Ганцавӣ (1141—1209) дар таърихи адабиёти тоҷику форс бо таълифи панҷ достони ишқӣ-эпикӣ ва фалсафӣ-ирфонии худ машҳур аст. Маҷмӯи ин достонҳо бо унвони «Хамса» маъмул буда, шоир чи дар шакл ва чи дар мавзӯю мундариҷаи осори бадеӣ табаддулоте ба вучуд овард, ки дар натиҷа дар арсаи адабиёт силсилаи муқаллиду пайравоне аз қабилӣ Амир Хусрави Дехлавӣ, Хочуи Кирмонӣ, Абдурахмони Чомӣ, Алишер Навоӣ, Абдуллои Ҳотифӣ, Қосимӣ, Ваҳшии Бофқӣ, Урфии Шерозӣ, Мактабӣ, Файзии Даканӣ, Ашрафии Мароғӣ ва ғайра рӯнданд.

«Искандарнома» охирии асарӣ бадеӣ-таърихӣ Низомии Ганцавӣ ба шумор рафта, шоир онро дар охири умр, яъне дар байни солҳои 1197—1204 навиштааст. Достон аз ду қисмати мустақил иборат буда, бо унвонҳои «Шарафнома» ва «Иқболнома» машҳуранд. Дар баъзе тазкираву сарчашмаи ин қисматҳо бо номҳои «Искандарномаи баррӣ» ва «Искандарномаи бахрӣ», «Хираднома» ва ғайра низ бармехӯранд. Вале бо қалами худи муаллиф агар оид ба унвони қисмати аввали достон:

Аз он хусравӣ май, ки дар чоми ўст,
«Шарафномаи хусравон» номи ўст.—

— гӯяд, нисбат ба қисмати дуввуми он меоварад:

Сухангӯи пешина донои Тӯе,
Ки орош руи сухан чун арӯс.
Дар он нома, к-он гавҳари суфта ронд,
Басе гуфтаниҳои ногуфта монд.

Чунон ки мебинем, шоир дар ин ҷо дар офаридани достон муқаллиди хушкӯ холи набудани худро бо ифодаи — Басе гуфтаниҳои ногуфта монд — гушзад намояд, дар ҷои дигар, меҳонем:

Дар ин пеша чун пешвои навӣ,
Кӯҳанпешагонро макун пайравӣ.

Аз сатрҳои болоӣ ва мутолҳои достон чунин бармеояд, ки Низомии Ганҷавӣ натавонд дар бунёди достони муқаммалӣ Искандар пешвои нав аст, балки иззати нафси ӯ баланд буда, бар ҳар гуна тақлидкорӣ ҳисси нафрат парварда будааст. Инак, агар дар як ҷо, саъю кӯшиши қиссаҳои кӯҳан, поранҷҳои деринро мувофиқи талаботи руҳи замони худ аз нав барқарор карданӣ шуда, ба онҳо ба тариқи зерин:

Зи ҳикмат баророям он гаҳ сухан,
Кӯнам тоза поранҷҳои кӯҳан.—

— мурочиат намояд, дар ҷои дигар нисбат ба пайравии хушкӯ холи ҳисси нафрат доштаниро чунин изҳор мекунад:

Вале то қавидаст шуд пушти ман,
Нашуд ҳарфгири кас ангушти ман.

Достони «Шарафнома» дар байни асарҳои Низомии Ганҷавӣ бо вусъати ҳамосавии худ фарқ мекунад. Дар ин достон тасвири корзор ва кишваркушоии Искандар бо ҷӯшухуруш, суръати авҷгиранда ва васеъ шудани ҷабҳаи амалиёт тасвир карда мешавад. Шоир ба воситаи тасвири воқеаҳои барҷаста хислати Искандарро босуръат тақомул дода, ӯро аз инсонии ошӯбгар то ба дараҷаи як сарлашқари

эътирофшуда мерасонад. Албатта, Искандари офаридан Низомӣ бо Искандари таърихӣ умумияте надорад. Вале ин аҳамияти образи бадеии офаридаи Низомиро заррае ҳам намекохонад.

Тавачҷӯх фармояд, ки Низомӣ кадом воқеахоро дар «Ша-рафнома» мавқеи нигориш қарор медиҳад: Достон аз тас-вири воқеаҳои таваллуди қахрамон шуруъ шуда, давраи омӯзишу камолот ва шоҳию оламгирии Искандарро дарбар мегирад. Искандари ҷавон ба ҷои падар соҳибтаҳт мегардад ва мувофиқи хоҳишу илтимоси шоҳи Миср бо зангиён ҷангида ғолиб меояд. Пас соҳибқудрат буданаширо пай бурда, аз долани хирочи ҳарсолаи падараш ба шоҳаншоҳи Эрон саркашӣ менамояд, ки ин боиси ихтилофи байни онҳо мегардад. Доро номае навишта, ӯро таҳдид мекунад. Искандар ба ҷои сари итоат ҳам қардан ба муқобили шоҳаншоҳ лаш-кар мекашад. Баъди каме задухӯрд Доро аз ҷониби хоинон кушта мешавад. Искандар духтари Доро Равшанакро ба занӣ мегирад. Сипас ба ҷониби Бардаъ сипоҳ ронда, хоки-маи он Нӯшобаро ба занӣ қабул мекунад. Баъди ин вай бо Фағфури Чин ва Қайди Ҳинду ҷангида, онҳоро ба худ тобеъ мекунад. Илова бар ин бо мардуми яъҷучу маъҷуч ҷангида, атрофи онҳоро бо девори сар ба фалаккашида мепечонад, то ки онҳо минбаъд аз дохили он набароянд. Он девор бо унвони «Садди Искандарӣ» машҳур аст. Вай ба зиёрати Каъба рафта, пас қасри «Сарир»-ро низ фатҳ менамояд. Тас-вири ҷанги Искандар бо равсиён ҷолиби диққат аст. Баъди ғолиб омадан Искандар ба ҷустуҷӯи «оби ҳайвон» меравад, вале он обро пайдо накарда, ба ватанаш бармегардад.

«Искандарнома» наганҳо ҳамчун асари бадеӣ-таърихӣ қисме аз воқеаҳои босгониро хотиррасон менамояд, балки ҳамчун асари замонаи шоир рӯйдоду масоили муҳимми зин-дагии даври муаллифро дарбар қардаст. Шоир дар тас-вири образи Искандар, махсусан, дар қисмати дуҷуми «Ис-кандарнома» дар ҳолати баёни сӯхбати шоҳ бо ҳафт ҳакими машҳур (Арасту, Афлотун, Ильёс, Фарфуринос, Хирмис,

Сукрот, Балинос) онд ба пайдоиши олам, фазилати шоҳи одил, ҳақиқатпарастӣ, раиятнавозӣ ва хамеша поси хотири мардуми захматкашро нигоҳ доштан ва ғайра муҳокимаронӣ менамояд. Вале дар «Шарафнома» ба таври сатҳӣ ба ғайр аз тасвири ҷаҳонкушоии Искандари ҷаҳонгир дар мавридҳои мувофиқ онд ба ахлоқи хамида таваққуф мекунад. Мо холо барои намуна чанде аз афкори панду насихатии шоирро аз назар мегузаронем:

Низомии Ганҷавӣ мазмуну мундариҷаи достонро баробари васфи ахлоқи писандида ба ташвиқ намудани ғояе, ки Абулқосими Фирдавӣ онро ба тариқи:

Хама рӯи гетӣ пур аз дод шуд,
Ба ҳар ҷой вайронӣ обод шуд.

— муайян кардааст, равона намуда, меғӯяд:

Дил аз банди беҳуда озод кун,
Ситамгар най, дод кун, дод кун!

Мавқеи панду насихатро дар тарбияи инсон ва камолоти фардияти он ҳамчун фарди муфиди ҷамъиятӣ ниҳоят бузург медонад. Шоир бамавқеъ таъкид мекунад, ки:

Зи панди бузургон набояд гузашт,
Суханро варақ дарнабояд навашт,
Ки чун озмуда шавад рӯзгор,
Ба ёд оядат панди омӯзгор.

Яке аз масъалаҳои ҷолиби диққати зиндагӣ иборат аз он аст, ки ҳар даври замон бо ҳам робитаи мустақаме дошта, яке сабабгори дигаре мебошад. Бинобар ҳамин аст, ки шоир хонандаро водор мекунад, ки ҳаёти имрузаи ҳар шахс давоми минбаъдаи ҳаёти гузаштагон буда, ҳаёти ояндаи инсоният низ ба зисту зиндагии имрузаи кас вобаста аст. Шоир ба ифодаи дигар кӯшиш менамояд, фаҳмонад, ки инсони ҳар даври замон хамеша тӯшабардори пешинагон

буда, дар назди онону ояндагони худ масъулияти азиме дорад:

Зи боге, ки пешинагон коштанд,
Пасояндагон мева бардоштанд.
Чу кишта шуд аз баҳри мо чанд чиз,
Зи баҳри касон мо бикорем низ.
Чу дар киштукори чахон бингарем,
Ҳама дехкашоварзи якдигарем.

Омузгори кӯхансол натанҳо ба занҷир монанд будани ҳаётро ёдоварӣ мекунад, балки вай таъкид мекунад, ки барои муътадили таъминоти зиндагӣ кас бояд чунин рафтор кунад, ки он мувофиқи тарзи зиндагии ҷамъият бошад. Меъёри рафтори шахс чунон бошад, ки вай аз одамони гирду атроф, аз ёру дӯстон, аз хешону ақрабон афзалиятнокӣ доштанро ба дил напарварда, саъй бикунад, то ки рӯзгори ӯ, пайраҳаи ӯ, шишту хези ӯ дар доираи имконият қарор гирад. Бинобар ин шоир дахлу харчи нопок ва беҳударо наҳ зада, изҳор мекунад:

Чунон низ яксар мапардоз ганҷ,
Ки оӣ зи беҳудахорӣ ба ранҷ.
Ба андозае кун бар андози хеш,
Ки бошад миёна на андак, на беш.

Ҳарисӣ, чашмгуруснагӣ, мумсикӣ барин хислатҳои ношоистаро шоир номақбул шуморида, боигарии аз ҳад зиёде, ки оқибат касро побанди бадбахтӣ менамояд, сарзаниш намуда, дар ҷое:

Чу аз зар таманноӣ зар бештар,
Тавонгартар он кас, ки дарвештар.
Фаровонҳазина фаровонғам аст,
Кам аст андӯх онро, ки дунёе кам аст.

— гӯяд, дар мавриде хотирнишон менамояд, ки мумсикӣ касро ба дараҷае мерасонад, ки:

Дари харч бар худ чунон дармабанд,
Ки гардӣ зи нохӯрдагӣ дардманд.

Бинобар ҳамин ҳам шоир тавсия мекунад, ки сарватро харчи рӯзгор бикун ва агар илочи дихишу бахшиш бошад, ба қадри ҳол бубахш, валекин хатман каме низ захира бикун, зеро ки дар зиндагӣ хаводисхое пеш меояд, ки кас нотаваон ё худ бесарупо шуда мемонад. Дар чунин ҳангом, меғӯяд шоир, он захираи ту дастгиру мададгорат хоҳад шуд:

Бихӯр чизе аз молу чизе бидех,
Зи баҳри касон низ чизе бинех.
Махӯр чумла, тарсам, ки дер истӣ,
Ба пиронасар бад бувад нестӣ.

Дар достон силсилаи афкори шоирро дучор меоем, ки он ба мавзӯи муносибату равобити харрӯзаи байни одамон бахшида шуда, бештар ақидаҳои ба ҳам ғамхору меҳрубон, хомию мададгор, дӯстдору мушфиқ ва ҳалиму мусоҳиб буданро ташвиқ менамояд. Масалан, дар байти зер шоир ба абнон ҷинс хитоб намуда, ҳамеша дар байни мардум ва бо мардум будани касро дархоста:

Ба мардум даромез, агар мардумӣ!
Ки бо одамай хӯгар аст одамай. —

— изҳор намояд, оид ба камозор будану бо мулоҳизаву андеша рафтор кардани одамиро чунин баён мекунад:

Камозор шав, к-аз ҳама доғу дард
Қам озор ёбад камозор мард.
Қами худ нахоҳӣ, қами кас мағир,
Мамирон касерову ҳаргиз мамир!

Шоир ба ҳар кас гӯё рӯ оварда, гӯшзад менамояд, ки маънии ҳақиқии зиндагии шахс ва марому мақсади ҳаёти ӯ иборат аз ин аст:

Чунон зӣ, к-аз он зистан солиён,
Туро суду касро набошад зиён.

Ҳақ ба қониби Низомӣ аст, ки ӯ гаштаву баргашта чунин ҳақиқати ҳаётро баён месозад, ки ҳар як шахс ҳаргиз аз лавҳаи хотир фаромуш накунад, ки ӯ бе ҷамъият ва шахсони алоҳида, ки бо ҳазорон риштаи зиндагӣ ба ҳам васл ёфтаанд, ҳушу хуррам ҳаёт ба сар бурда наметавонад. Аз ин рӯ бори ғаму кулфати ба сари шахси дигар афтодари ба ҳам баробар дида, аз бадбахтии ин ё он шахс мамнун шудан лозим нест, зеро ки чунин ранг гирифтани ҳол аз эҳтимол дур нест:

Наҳандам бар андӯҳи кас барқвор,
Ки аз барқи ман дар ман афтад шарор.

Шоир сардорони давлатро таъкид менамояд, ки меъёри асосии сарвари чунин аст:

Сарӣ қардани мардум аз мардумист,
В-агар на ҳама одамӣ одамист.
Ҳама мардумӣ сарфарозӣ кунад,
Сар он шуд, ки мардумнавозӣ кунад.

Суханвари бузург лавҳаи тасвири қатли Доро ва бар болини ӯ истодани Искандарро истифода бурда, аз забони гирифтори маргшуда ба шоҳи нияти оламгирро ба дил парварида, як ҳақиқати ҳоли шоҳу шоҳигарро қайд менамояд. Агар шоҳ одиливу ҳақпарвариро пеша накунад, онгоҳ хатман ба чунин ҳукм гирифторм хоҳад шуд:

Бубин рӯзи ман, ростӣ пеша кун,
Ту низ аз чунин рӯз андеша кун.

Ғарҷанде дoston ба ситоишу санои шоҳи оламгир Искандар бахшида шудааст ва гузашта аз ин асар ба ҳукмрони муосирӣ шоир Атобаки Аъзам Нусратаддини Муҳаммад пешниҳод карда шудааст, вале шоир аз изҳор намудани ҳақиқати талхи замонааш худдорӣ накардааст. Вай ошкоро ва бо ҷуръати ғавқулудда нисбат ба шоҳон ва амали ҳақиқӣ-таърихӣ онҳо ишора намуда, хотиррасон менамояд, ки ҳастии

шоҳ ва тоҷу тахти онҳо ҳамеша оғуштаи зулму истибдод,
хунхориву қотилӣ ва толону тороҷ аст. Бинобар ин ҳар
касро аз ҳақиқати тинати шоҳу дарбориён водор намуда,
менависад:

Хатарҳост дар кори шоҳон басте,
Ки бо шоҳ хешӣ надорад касе.

Шоир дар ҷои дигар чунин фикри замирии худро ба нӯғи
калам меоварад:

Паи шоҳ агар офтобӣ кунад,
Ба ҳар ҷо, ки тобад, харобӣ кунад.

Адиб то андозае рӯҳияи нуговори замон, маҳсули ҳаёти
номусоид, ки мардумро ба яъсу ноумедӣ, гумонбарӣ, кину
адоватпарварӣ ва дигар хислатҳои ношоистае, ки онҳо киш-
таву рӯидаи ҷамъияти синфӣ ба ҳамзидҳо мебошанд, нишон
дода, худ ангушти таҳайюр мегазад:

Магар гавҳари мардумӣ гашт хурд,
Ки дар мардумон мардумиҳо бимурд.

Масъалаи ба пояи хориву залилӣ афтодани аҳли илму
хунар, донишмандиву донишҷӯиро низ дахл менамояд. Гӯш-
зад мекунад, ки сарватмандони замонаш аз паи ҷустуҷӯи
ҳама ҷиз хастанду танҳо аз маҳсули ақлу заковат бар ҳа-
зар мебошанд:

Ҷаҳон бинам аз майли ҷӯянда пур,
Яке сӯи дарёе, яке сӯи дур.
Набинам касеро дар ин рӯзгор,
Ки майлаш бувад сӯи омӯзгор.

Ғарҷанде ҷаҳону ҷаҳониёни сарват гирифтори чунин фоҷиа-
анд, вале Низомии Ганҷавӣ ба қудрату тавоноии инсон, ба
зӯри борбардорӣ китфи мардум, ба сабру тоқати онон

хамду сано мегӯяд. Хаёти мардум чи дар вартаи хушнву хушбахтӣ ва чӣ дар ҳавзаи ғаму андӯх ва чи дар зери бори гарони зивдагӣ ва кулфату андӯх баргузар аст. Аз ин рӯ шоири маҳбуби халқ меҳаҳад, ки бо хикмати худ лаҷоми яъсу ноумедиرو дастгир карда, ба умеди беҳбудии меомада хушҳолона зиндагӣ карданро ташвиқ намояд. Ин фикр, дар як ҷо, ба тариқи:

Ба ҳангоми сахтӣ машав ноумед,
К-аз абри сияҳ борад оби сапед. —

— нзҳор кунад, дар ҷои дигар, ингуна фикрро тақвият дода менависад:

Баландӣ намудан дар афкандагӣ,
Фароҳам шудан дар парокандагӣ,
Чу шамъ аз дарун сӯ чигар сӯхтан,
Бурун сӯ зи шодӣ барафрухтан.

Низомии Ганҷавӣ маҳз бештар дар «Шарафнома» ба ма-соили ҷанг ва сулҳ, ки ин яке аз масъалаи ниҳоят ҷиддии дар ҳар даври замон барои ошошта заҳмат кашидану зиндагӣ кардани мардум омили асосӣ ба шумор меравад, таваққуф менамояд. Агар мо хатти мазмуну мундариҷаи ин достонро ба диққат аз назар гузаронем, он гоҳ мебинем, ки дoston гарҷанде ба мавзӯи оламқушонву ҷаҳонгирии як нафар шоҳи давраи атиқа бахшида шудааст ва аз ин рӯ ба назар ҷунин вонамуд мегардад, ки гуё он ба ҳамду санои ҷангу ҷангҷӯӣ ва тадбири ғоратгариву хонумонсӯзии Искандар бахшида шуда бошад, аммо дар дoston тасвири майдони ҷанг, хунрезӣ, забткорӣ понамоён буда, бештар тавсифи дӯстӣ, сулҳандешӣ, меҳмоннавозӣ, базму шодӣ, ташвиқи фикрҳои инсондӯстӣ тантана менамояд. Дар тамоми дoston фақат тасвири ҷанги Искандар бо зангиёну равсиёро дучор меоем, ки хунрезӣ, кушокушии сипоҳиён ба амал омада, шоҳ ғолиб меояд. Шоир бо як ҳисси нафрат ба он шамшеру менигарад, ки сар мебурад ва дигар авзон ба-

данро пора-пора мекунад. Низомии Ганҷавӣ аз забони Искандари фотех аламу ҳасрати дилашро изҳор намуда, таъкид мекунад, ки хуни бегуноҳони дар майдони масоф рехтаре Искандар ҳам бо ашки дида мешуяд:

Ба ибрат дар он куштагон бингарист,
Бихандид пайдову пинҳон гирист,
Ки «чандин ҳалонқ дар ин доругир,
Чаро кушт бояд ба шамшеру тир?!»

Суханвар аз ибтидои тасвир ба ин масъала, яъне масоили хифзи сулҳу нафрати ҷанг аҳамият додааст. Ҳангоме ки Искандар аз модар таваллуд ёфтӯ давраи омӯзиш расид, уро Файлакус (Филипп) — падараш ба назди падари Арасту (Аристотель) гузошт, то ки ӯ ҳикмат ва дарси ҳаёт омӯзад. Шоир минбаъд образи донишро бар симои файласуфи машҳури Юнони қадим Арасту ба мартабаи баланд гузошта, дар ҳар сарпечиву мушкилӣ бо дониш салоҳу маслиҳат кардани шоҳро аз мадди назар ба канор намонанд. Бинобар ҳамин ҳам дар дoston чунин як ҳақиқати раднопазир мавқеи асосиро ишғол мекунад, ки Искандари оламгир маҳз ба сабаби ҳикмату хирад ҷаҳонкушоӣ мегардад, на ба василаи шамшеру тир. Оламгирии Искандар, дар тасвири Низомии Ганҷавӣ, оламгирии илму дониш, ҳикмату хирад аст. Падари шоҳи оламгири минбаъда дар овони кӯдакию ҷавонии ӯ чунин тавсия мекунад:

Ба дастурии ӯ шавӣ шуғлсанҷ,
Ки дастури доно беҳ аз теғу ганҷ.

Шоир муроду мақсад ва марому мақоми Искандарашро маҳз дар ободонии тамоми кишварҳое мебинанд, ки забти онҳо ба ӯ муяссар гардида буд. Шоҳию кишваркушоии Искандари Низомӣ на барои баҳрабарии шахсии ӯст, балки салоҳи ҷаҳон ҷустан зарурият пайдо кардааст. Ин фикр аз забони суханвар чунин садо медиҳад:

Сикандар, ки ӯ мулки олам гирифт,
Паи ҷустани коми худ кам гирифт.
Салохи ҷаҳон ҷуст аз он доварӣ,
Ҷаҳон 3-ин сабаб додаш он ёварӣ.

Адиб танҳо бо наҳ задани ҷангу ҷангҷӯй ва ситоиши сулҳу сулҳҷӯй иктифо намекунад, балки вай маҳсули ин ду мафҳумро нишон дода, оламиёро аз гирдоби ҷангҳое, ки харобии кишвару бадбахтии аҳли онро меоварад, наҷот доданӣ мешавад.

Шоир тарафдори бо бурдборӣ ва тадбири ҷорабиниҳо ҳал кардани ихтилофҳои дар байни шоҳону сарварони мамлакатҳо ба вуҷуд меомадаро раво мебинад. Аз ин ҷост, ки кишваркушоии Искандар бо Қайди Ҳинду, Доро, Фағфури Чин, Нӯшоба ва ғайра дар асоси гуфтушуниди қосидон ба амал меояд. Искандар шамшерро ба қор намеоандозад, балки бо зираки ақлу хуш муҳолифонро ба мутобеон табдил медиҳад. Бинобар ин шоир қасро водор мекунад, ки агар мақсад бо тадбири сулҳҷӯй амалӣ мегардида бошад, ба ҷанг эҳтиёҷе наместонад.

Мурода, ки дар сулҳ гардад тамои,
Ҷӣ бояд сӯи ҷанг додан лачом.

Ҳамин фикрро байти зер тақвият медиҳад:

Дари ҷора бар ҷорагар баста нест,
Ҳама қор бо теғ пайваста нест.

Гарҷанде Искандари Низомӣ даъвати оламгирӣ кардаасту ба ин мақсади худ ноил гардидааст, аммо нуқтаи назари шоир зидди ҳаракати ҷаҳонгирӣ намудан аст. Шоир кӯшиши оламгириро ҷизи бемаънӣ мешуморад. Вай равшан изҳор мекунад, ки табиати олам ҷуно сохта шудааст, ки ҳар як қисмати он ҷамъияти ҳуду сарвари ҳудро дорост. Аз ин рӯ таъкид мекунад:

Нашояд ба як тан чаҳон доштан,
Ҳама олам они худ ангоштан.
Чаҳон қисмати мулк дорад бaсе,
В-аз ӯ хаст ҳар қисмате бо касе.

Бояд қайд кард, ки Низомии Ганҷавӣ тарафдори ҳамон гуна сулҳест, ки он бар зарари ягон тараф ҳал нашавад. Вай гӯшзад менамояд, ки агар душман ғаддорию паймоншиканӣ бикунанд, онҳо ба муқобили он баромада, бо ҳарбу зарби дучанд хавфу хатарро барҳам задан зарур аст:

Ба гургӣ зи гургон тавонем раст,
Қи бар ҷаҳл ҷуз ҷаҳл н-орад шикаст.

Ингуна афкори шоир, ки мо онро ба сатҳӣ аз назар гузарондем, моҳияти худро ҳоло ҳам аз байн набурдааст.

Достони «Искандарнома» чунин дostonест, ки қисми зиёди қаҳрамононаш лаҳзавӣ буда, дар як давраи муайян ба арсаи амалиёт зухур карда, ҳамоно баъди ба охир расидани лаҳзаи тасвир аз байн мераванд. Ингуна қаҳрамонони асар аз қабилҳои Доро, Қайд, Фур, Бартос, Зареванд, Нӯшоба, Равшанақ ва ғайра мебошанд. Валекин дар асар се навъ қаҳрамонон амалиёт доранд, ки онҳо аз аввал то охири дoston иштирок менамоянд. Пеш аз ҳама чунин қаҳрамон Искандар аст, ки образи ӯ баранда ва муайянкунандаи тамоми ҳодиса ва воқеаҳои мавриди тасвиргардидаи асар аст. Образҳои дигаре, ки баробари қаҳрамони асосии дoston амал мекунад, образҳои ноқил, яъне ҳуди муаллиф аст, ки он дар асар бо якҷоягии Искандар амал намуда, фикру зикр, тадбири чорабиниҳои қаҳрамони асосиро амалӣ намуда, худро бо он дар як радиф мегузорад. Ниҳоят, дар дoston қаҳрамони дигаре вучуд дорад, ки ҷӣ Искандар ва ҷи муаллиф бе он амалиёте гузаронида наметавонанд. Ингуна қаҳрамон сипоҳиён, издиҳом, сокинони кишварҳои гуногун мебошанд.

Образҳои Искандар ҳамчун намояндаи шоҳи одил, бунёдгузори ҷамъияти ҳаёлини шоир аст. Искандар шоҳи афсо-

навӣ нест, вай шохест, ки ҳақиқати таърихӣ дорад ва шоир онро маҳз барои ҳамин ҳам ҳамчун қаҳрамони асосии асар интихоб намудааст. Образи Искандар барои ифодаи мақсади ботинии шоир мувофиқ аст, зеро ки афкори ҳақиқатнигори шоир бештар эътибори реалӣ-ҳақиқии худро меафзоёнад. Искандар дар тасвири Низомии Ганҷавӣ сифатҳои бехтарини сиёсатмадорӣ, донишмандиро дошта, дар олам тарзи давлатдорӣ бехтаринеро, ки тамоми амали он ба ақлу заковат асос гирифтааст, бунёд менамояд. Искандар дар кишваркушоии худ танҳо дар он вақт ғолиб меояд, ки агар ӯ чанги одилона бурда, бар зидди зулму ситам, толону тороҷ ва алалхусус беадолатӣ барояд. Шоир чӣ дар лаҳзаи тасвири чанги зидди зангиён бурдаи Искандар ва чӣ дар муборизаи байни Дорову Искандар ҳақиқатпарастиву адолатпарвариро ба ӯ нисбат медиҳад. Агар зангиён борҳо ба Миср ҳуҷум карда, мулки онро толону тороҷ ва мардумро хонумонсӯз намекарданд, он гоҳ Искандар бинии онҳоро ба хун намеовард. Искандар ҳамчун хомии адолату парастигари халқи Миср мувофиқи хоҳишу илтимоси шоҳи Миср шамшер -*вг ехем 'мех нивезноде ихотнехот 'одоу 'тедилем лэви вг* рои он шикаст меҳӯраду сарнагун мешавад, ки вай анъанзи давлатдорӣ каёнӣро сарфи назар карда, ба ғорати мардум дастдарозӣ мекунаду беадолатиро пешаи худ қарор медиҳад. Фиреб, хилаву макр ба Искандар муваффақият оварда наметавонад, чунки ӯ дар тасвири шоир ситораи ростӣ, мардонагӣ, раиятпарварӣ мебошад. Мисоли барҷастаи ин фикр он аст, ки Искандар дар вақти шунидани оқиливу заковатмандии ҳокимаи Бардаъ — Нӯшоба ӯро шахсан санҷиданӣ мешавад. Мувофиқи нақшаву вазифаи дoston амалиёти ба тариқи ланхонӣ бо сару тани қосидӣ ба қасри Нӯшоба рафтани Искандар инқдоми ростиву некӣ набуд. Аз ин рӯ Искандар ба вазъияти нугуворе гирифтор гардида, танҳо бо раҳмдилӣ Нӯшоба халосӣ меёбад. Шоир ин воқеаро тасвир намуда, нишон медиҳад, ки хурдтарин содир қардани амалиёти фиребу макр Искандарро музламу шарманда ме-

кунад. Бинобар ин Искандар мучассамаи покӣ, одилӣ, инсондӯстӣ ва ҳакимию донишмандӣ мебошад. Низомии Ганҷавӣ образи Искандарро офарида, меҳоҳад, ки ҳар як ҳокиму шоҳи давраш дар идораи давлат корманд, одил, ғамхору мушфиқи халқ ва дар ихтоси донишмандону мутафаккирон бошад.

Амалиёти қаҳрамононе, ки мо онро шартаи издиҳом, мардум ва сокинони ҳар марзу бум номидаем, бо амалиёти қаҳрамони асосии асар Искандар саҳт пайвастанд. Издиҳом, сарфи назар аз дину онн, миллат, урфу одат ва ғайра ҳамеша ҷӯяндаи адолат аст. Искандар бар сабили ақлу фаросати хоссааш ин нозукиро мефаҳмад ва тамоми афъоли худро чунон ба вуқӯъ мепайвандад, то ки сарвари адлу адолат гардида, хушбахтии мардуму ободонии мулкро таъмин намояд. Бинобар ин омма ўро дӯст медоранд, зуд қабулаш менамоянду саркашӣ намекунад. Маҳз омма, издиҳом шафақи ситораи ғолибии ўро медамонад.

Образи ноқил дар дoston мавқеи хосе дорад. Муаллиф дар аксарияти тадбирҳои Искандар муносибати худро зоҳир менамояд. Пеш аз он ки ягон ҷорабиниеро Искандар андешад, муаллиф қисмати дохилшавӣ ба тариқи сокинома, андарз эҷод намуда, дар он муносибати худро ба он воқеаи пешбинишуда муайян мекунад. Илова бар ин шоир ин ё он амалиёти Искандарро ба нӯги қалам оварда, дар охир ҷамъбааст менамояд, мулоҳизаронӣ мекунад. Дар чунин маврид муаллиф ақидаи хоси худ, фалсафаву ҷаҳонбинии худро изҳор мекунад. Бештар симои муаллиф дар ҳолатҳои рӯҷӯ намоен мегардад. Ҳикмат, андарз ва ақидаҳои ирфонӣ-фалсафии шоир бештар дар ҳолатҳои рӯҷӯ, хотима ва натиҷагирӣ инъикос мегарданд.

«Шарафнома» барои равшан кардани баъзе лаҳзаҳои ҳаёти шоир низ аҳамияте дорад. Шоир дар овони пирӣ, дар охири умр ба таълифи асар шурӯъ намудааст, ки он, аз байтҳои зерин ошкор мегардад:

Биё, соқӣ, он май, ки ноз оварад,
Цавонӣ диҳад, умр боз оварад.
Ба ман дех, ки ин ҳарду гум кардаам,
Қаноат ба ҳуноби хум кардаам.

Суханвар. дар ҷои дигар бо оҳанги яъсу ноумедӣ доир ба интиҳо расида истодани умр ва талафоти дӯстону бародарон ва ҳамсолон ҷунин ишора мекунад:

Чӣ созем, чун созгорон шуданд,
Рафикон гузаштанду ёрон шуданд.
Ба хангоми худ тӯшаи раҳ бисоз,
Ки ёрон зи ёрон намонанд боз.

Ғайр аз ин доир ба мавлудгоҳи шоир фикру ақидаҳои гуногун вучуд доранд. Масалан, дар «Махзан-ул-асрор»-и шоир байти зеринро дучор меоём:

Чу дур гарчи дар баҳри Ганча гумам,
Вале аз Кӯхистони, шаҳри Қумам.

Агар ин байти болоиро на байти илҳоқӣ, балки байти солим ҳисоб кунем онгоҳ ба натиҷае мерасем, ки аҷдоди Низомии Ганҷавӣ аслан аз шаҳри Қум буда, баъд ба Ганча муқимӣ шудаанд.

Дар «Шарафнома» бо байтҳои дучор меоём, ки дар онҳо ҷо оид ба зодгоҳи шоир ишора меравад:

Чу раҳвори Гелим аз ин пул гузашт,
Ба Гелон надорам сари бозгашт.

Агар ин маълумотро, ки худи шоир меоварад, ба инобат гирем, он гоҳ дар шаҳри Гелон таваллуд ёфтани шоир равшан мегардад. Дар ҷои дигар Низомии Ганҷавӣ ошкоро қайд мекунад, ки ӯ хавову хаваси Гелонро аз дил набароварда, орзуи ба мавлудгоҳи худ баргаштанро ҳамеша ба қалб мепарвардааст:

Раҳо кун, ки оянд ҷӯяндагон,
Бубинанд дари шоҳи гӯяндагон,

Ки фардо чу рух дар ниқоб оварам,
Зи гела ба Гелон шитоб оварам.

Чунон ки мебинем, шоир пас аз фавти ҷисмонӣ ҳам орзуи ба зодгоҳаш баргаштанро доштааст. Ғайр аз ин шоир дар вақти тасвири ин ё он воқеа ҳамчун ташбеҳ ё худ муқояса дар мавридҳои мувофиқ аз Гелон ёдоварӣ мекунад:

Чу занбӯри гелӣ кашиданд пеш,
Ба занбӯри занбӯр карданд реш.

Ҷаҳондор аз он кор шуд тангдил,
Ки солори гелӣ даромад ба гил.

Дар «Шарафнома» ба баъзе ҳақиқатҳои таърихӣ низ ишораҳо меравад. Шоир он ҳақиқатеро, ки Искандар ва лашкариёни ӯ нисбат ба тақдири ҳазинаи маънавии сарзаминамон ҷигуна тадбирҳо андешидаанд, ба тариқи зерин изҳор мекунад:

Ҷаҳондор фармуд, к-ояд вазир,
Ба рафтан нишаст аз бари боргир.
Кутубхонаи порсӣ ҳар ҷӣ буд,
Ишорат чунон шуд, ки оранд зуд.
Суханҳои сарбаста аз ҳар даре,
Зи ҳар ҳикмате сохта дафтаре.
Ба Юнон фиристод бо тарҷумон,
Навишт аз забоне ба дигар забон.

Дар ҷои дигар шоир дар бораи аз ҷониби юнониён тарзи истифодабарии мероси илмӣ-адабии мардуми тоҷику форс таваққуф намуда, менависад:

Хирадномаҳоро зи лафзи дарӣ,
Ба юнонзабон кард қисватгарӣ.

Низомии Ганҷавӣ маҳз дар «Шарафнома» бештар дар бораи забони дарӣ таваққуф намуда, забони назму нозимон будани онро таъкид менамояд. Вай бо ифтихор чунин ба забон меоварад:

Низомӣ, ки назми дарӣ кори ўст,
Дарӣ назм кардан сазовори ўст.
Чунон гӯяд ин номаи нағзро,
Ки равшан кунад хонданаш мағзро.

Шоир бо дурри дарӣ ороиш додани дostonро хотирнишон
намуда, дар як ҷо:

Чу дар ман гирифт он насихатгарӣ,
Забон баркушодам ба дурри дарӣ. —

— менависад, дар ҷои дигар, меоварад:

Гузорандаи дostonи дарӣ,
Чунин дод назми гузоришгарӣ.

Низомии Ганҷавӣ ҳамчун воситаҳои тасвир ибораи «кабки
дарӣ»-ро беш истифода мебарад, ки мо барои намуна пор-
чаи зеринро аз назар мегузаронем, ки аз васиятномаи ўст:

Ба ёд овар, эй тоза **кабки дарӣ**,
Ки чун бар сари хоки ман бугзарӣ.
Гӯё, бинӣ, аз хокам ангехта,
Сурин суда, поин фурурехта.

Матни илмӣ-интиқодии дostonи «Искандарнома» бори ав-
вал аз ҷониби олим ва матншиноси маъруфи Эрон Ваҳиди
Дастгардӣ тартиб дода шуда қисми аввали он «Шарафнома»
(дар ҳаҷми 528 сафҳа) соли 1316 х. (шамсӣ) дар Техрон
нашр гардидааст. Ваҳиди Достгардӣ нусхаҳои зиёди даст-
хати мавҷударо таҳқиқ намуда, дар асоси сӣ нусха матни
то андозае пурраи «Шарафнома»-ро ба вучуд овардааст.
Албатта ин хизмати беназирест оид ба омӯхтани мероси
адабии Низомии Ганҷавӣ, валекин охири кор шуда намета-
вонад. Гарчанде Ваҳиди Достгардӣ қайд мекунад, ки «ал-
батта бо пайдоиш ва зухур ин китоб («Шарафнома» А. Д.)
соири кутуби Низомӣ аз хаттиву чопӣ ҳама мансух ва ба-
рои хондану мутолиа дигар ба кор намеоянд», аммо бо фаъо-
лияти донишманди республикаи бародарии Озарбойҷон А. А.

Ализода, бо тасхех ва сарсухани Е. Э. Бертельс соли 1947 дар Боку матни нави илмӣ-интиқодии «Шарафнома» дар ҳаҷми 526 сафҳа аз чоп баромад. Матншинос ба ғайр аз нусхаҳои чопии асар даҳ нусхаи хаттии асрҳои XIV—XVI-ро истифода бурда, матни пурраи асарро тартиб додааст, ки дар илми шарқшиносии советӣ хидмати намоед.

Вазифан мо иборат аз он буд, ки пеш аз ҳама матни илмӣ-интиқодии «Шарафнома»-ро ба ҳуруфоти имрӯзаамон омода созем. Аз ин ҷиҳат нусхаҳои хаттӣ ва чопии «Шарафнома»-ро аз назар гузаронида, қарор додем, ки ду нусхаи илмӣ-интиқодии дар илми матншиносӣ маъруфиро, ки зикри онҳо гузашт, истифода бурда, бо як нусхаи хаттӣ муътабари дар захираи дастхатҳои Институти Шарқшиносии АФ РСС Тоҷикистон маҳфуз буда, муқоясаву муқобала намуда, ба нашр ҳозир намоем. Бинобар он ки хушбахтона ду нусхаи матни илмӣ-интиқодии «Шарафнома» вучуддоранд, мо аз истифодаи нусхаҳои зиёди хаттӣ худдорӣ намудем, зеро ки дарвоқеъ ҳақ ба ҷониби шарқшиносии маъруф Е. Э. Бертельс аст, ки дар сарсухани ҷопи Боку (саҳ. XVIII) менависад:

«Тамоман ошкорост, ки дар асоси садҳо нусхаи дастхат тартиб додани матни илмӣ-интиқодӣ имконнопазир аст, зеро ки мураттиби матн ғутовари тафовути нусхаҳо шуда менамояд».

Нусхаи дастхатти «Хамса»-и Низомии Ганҷавӣ, ки дар захираи дастхатҳои Институти Шарқшиносии АФ РСС Тоҷикистон таҳти рақами 756 маҳфуз аст, дар асри XVI китобат шудааст. Нусха панҷ достони муаллифро ба тартиби зерин дарбар кардааст: 1. «Махзан-ул-асрор»; 2. «Хусрав ва Ширин»; 3. «Лайлӣ ва Мачнун»; 4. «Ҳафт пайкар»; 5. «Иқболномаи Искандарнома», ки дар он «Шарафнома» ва «Хираднома» ё худ «Иқболнома» дохил гардидааст. Қисмати «Искандарнома» бо байти:

Худоё, ҷаҳонподшоҳӣ турост,
Зи мо хидмат ояд, худой турост.

шуруъ мегардад. Хати настаълики резе, ки дар як саҳифаи он ду сутуни ашъор чо гирифтааст. Қоғази гафси самарқандӣ, ки дорон сифати баланд аст. Хатҳои байни сутунҳои ашъор ва хошияҳо зарҳалӣ буда, рангҳои сурх, кабуд ва сиёхро дорад. Дар хошияҳо низ давоми ашъори ҳар як саҳифа омадааст. Сарлавҳа ва нақшҳои сеқунҷамонанде, ки барои ороиши саҳфа оварда шудааст, зарҳалӣ буда, бо ранги кабуд навишта шудааст. Дастхат 8 нусха аксҳои тасвирӣ, ки ҳоси рассомии табрезӣ аст, дорад, (варақҳои 30-а, 50-а, 89-а, 139-а, 180-а, 212-а, 230-а, 282-а).

Дастхат 375 варақро дарбар карда, аз намӣ каме осеб дидааст ва он дар асри XIX аз қониби Мулломуҳаммади Фафур лиҳофбандӣ (муковабандӣ) карда шудааст.

Нусхаи асли матни ба чоп ҳозир гардидаро нусхаи чопи Ваҳиди Дастгардӣ (Техрон, 1316) ташкил дода, нусхаи А. А. Ализода (Боку, 1947) ва нусхаи дастхати таҳти рақами 756 Институти Шарқшиносии АФ РСС Тоҷикистон ҳамчун нусхаҳои ёрирасон истифода гардид. Муқосса ва муқобалаи ин ду нусхаи чопии матни илмӣ-интиқодӣ ва як нусхаи дастхат нишон дод ки барои пурра намудани матн ва бехтар гардидани сифати он ин заҳмат аз аҳамият хориҷ нест.

Дар ин нусхаҳо низ тафовутҳои пайдо гардиданд, ки ба ҳисоб гирифтани онҳо то андозае сифати корро бехтар намуданд. Мо ба тариқи намуна баъзе байтҳои аз назар мегузаронем; Дар ду нусхаи чопӣ (матни илмӣ-интиқодии чопҳои Техрон, Боку) дар фасли «Хостории Искандар Равшанак»-ро байти зерин омадааст;

Зи Хезонтараф то лаби Зиндаруд,
Замин зинда гашт аз навои суруд.

Дар ин байт калимаи «Хезонтараф» бояд номи ҷое ё худ маконе бошад. Ҳамин байт дар нусхаи дастхати № 756 (Душанбе) чуниин сабт шудааст;

Зи Хӯзонтараф то лаби Зиндарӯд,
Замин зинда гашт аз навои суруд.

Дар ин байт калимаи «Хўзонтараф» дорои маънии равшан аст, ки фикрро дуруст ифода мекунад. Калимаи «хезон» равшан аст, ки фикрро дуруст ифода мекунад. Калимаи «хезон» дар луғатҳо ба маънии — ҷаҳанда; мавҷ ва решае, ки ба ҳар тараф панҷа андохта бошад — омадааст, ки ин мъно дар байти сабтгардида бачо нест. Аммо дар нусхаи дастхати Душанбе калимаи «Хўзон» омадааст, ки он номи қарияест дар Исфаҳон. Дар ин ҳолат маънии шеър мувофиқи мақсади ифода мегардад.

Дар нусхаи асл байтҳоеро дучор омадан мумкин аст, ки бар таносуби калом дахлдор аст. Тасвир то андозае ба предмети тасвир мувофиқат надорад. Масалан, байти зеринро аз назар мегузaronем:

Дар нусхаи асл:

Маю мурғу райҳону овози чанг,
Буте тангчашм андар оғуш танг.

Аз ҷиҳати мазмун ин байт дар қисмати Нӯшобаро ба занӣ гирифтани Искандар омадааст. Дар асарҳо сабт шудаанд, ки Нӯшоба худ занест, ки аз наҷоди каёнӣён. Дар ин сурат ба он сифати тангчашмӣ на он қадар мувофиқат мекунад. Бинобар ин дар нусхаи дастхати Душанбе, ба фикри мо, ҳамин байт мувофиқи мавзӯ омадааст;

Маю мурғу райҳону овози чанг,
Арусе чу маҳ андар оғуш танг.

Нусхаи нашри Ваҳидро бо ҳарфи «В», ҷопи Боқуро бо аломати шартии «Б» ва нусхаи Душанберо бо «Д» ишора намудем.

Дар вақти муқоисаву муқобала тафовутҳои нусхаҳо ва мисраву байтҳои илҳоқии он бо гузоштани рақамҳои тартибӣ дар охири дoston оварда шудаанд. Яке аз ҷанбаи тафовути нашри илмӣ-интиқодии мо иборат аз он аст, ки дoston бо қисматҳои луғоту тавзеҳот таъмин карда шудааст.

ШАРАФНОМА

БА НОМИ ЭЗИДИ БАХШОЯНДА

Худоё, чаҳонподшой турост,
Зи мо хидмат ояд, худой турост.
Паноҳи баландию пастӣ туй,
Ҳама нестанд, он чӣ ҳастӣ туй.
Ҳама офаридаст болову паст,
Туй офаринандаи ҳар чӣ ҳаст.
Туй бартарин донишомӯзи пок,
Зи дониш қалам ронда бар лавҳи хок.
Чу шуд хуччатат бар худой дуруст,
5 Хирад дод бар ту гувой нахуст.
Хирадро ту равшанбасар кардай,
Чароғи ҳидоят ту баркардай.
Туй, к-осмонро барафрохтӣ,
Заминро гузаргоҳи ӯ сохтӣ.
Туй, к-офаридӣ зи як қатра об
Гухарҳои равшантар аз офтоб.
Ту овардӣ аз лутф чавҳар падид,
Ба чавҳарфурушон ту додӣ калид.

- Цавоҳир ту бахшӣ дили сангро,
 10 Ту дар рӯи чавҳар кашӣ рангро.
 Наборад ҳаво, то нагӯӣ: «Бибор».
 Замин н-оварад, то нагӯӣ: «Биёр».
 Чаҳоне бад-ин хубӣ ороستی,
 Бурун з-он ки ёригарӣ хостӣ.
 Зи гармию сардию аз хушку тар
 Сириштӣ ба андозаи¹ якдигар.
 Чунон баркашидию бастӣ нигор,
 Ки беҳ з-он наёрад хирад дар шумор.
- 15 Муҳандис басте чӯяд аз розашон,
 Надонад, ки чун кардӣ оғозашон.
 Наёяд зи мо чуз назар карданӣ,
 Дигар хуфтани боз ё хурданӣ.
 Забон баркушудан² ба иқрори ту,
 Нааянтехтан³ иллоти кори ту⁴.
 Ҳисобе, к-аз ин бигзарад, гумраҳист,
 Зи рози ту андеша бе оғаҳист⁵.
 Ба ҳар-ч офаридию бастӣ тироз,
 Ниёзат на, эй⁶ аз ҳама бениёз!
- 20 Чунон офаридӣ замину замон,
 Ҳамон гардиши анҷуму осмон,
 Ки чандон ки андеша гардад баланд,
 Сари худ бурун н-оварад з-ин каманд.
 Набуд офариниш, ту будӣ худой,
 Набошад ҳаме⁷ ҳам,
 ту бошӣ ба чой⁸.
 Кавокиб ту барбастӣ афлокро.
 Ба мардум ту ороستی хокро.
 Туй гавҳаромои чор охшич*,
 Мусалсал кунӣ гавҳарон дар мазиҷ⁹.
 Ҳисори фалак баркашидӣ баланд,
 25 Дар ӯ кардӣ андешаро шаҳрбанд.
 Чунон бастӣ он¹⁰ тоқи нилуфарӣ,
 Ки андешаро нест з-ӯ бартарӣ.

Хирад то абад дарнаёбад туро,
Ки тоби хирад барнатобад туро.
Вучуди ту аз ҳазрати тангбор
Кунад пайки идрокро¹¹ сангсор.
Напаркандаи, то фароҳам шавӣ,
Наафзудаи низ, то кам шавӣ.
Хаёли назар холи аз роҳи ту,
30 Зи гардандагӣ дур даргоҳи ту.
Саре, к-аз ту гардад баландигирой,
Ба афгандани кас наяфтад зи пой.
Касеро, ки қаҳри ту дар¹² сар фиканд,
Ба помардии кас нагардад баланд.
Ҳама зердастему фармонпазир,
Туй ёваридех, туй дастгир.
Агар пой пил аст

агар парри мӯр,
Ба ҳар як ту додӣ заифию зӯр.
Чу неру фиристӣ ба тақдири пок,
35 Ба мӯре зи море барорӣ ҳалок.
Чу бардорӣ аз раҳгузар дудро,
Хурад пашшае мағзи Намрудро*.
Чу дар лашкари душман оӣ раҳил,
Ба мурғон қушӣ пилу асҳоби пил*.
Гаҳ аз нутфае некбахте диҳӣ,
Гаҳ аз устухоне дарахте диҳӣ.
Гаҳ оӣ Халиле*¹³ зи бутхонае,
Гаҳе¹⁴ ошное зи бегонае.
Гаҳе бо чунон гавҳари хонахез,
40 Чу Бутолиберо* кунӣ сангрез.
Киро захираи он ки аз бими ту
Кушояд забон чуз ба таслими ту.
Забоноваронро ба ту бор нест,
Ки бо машъала ганҷро кор нест.
Ситонӣ забон аз рақибони роз,
Ки то рози султон нагуянд боз.

- Маро дар ғубори чунин тирахок,
 Ту додӣ дили равшану чони пок.
- 45 Гар олуда гардам ман, андеша нест,
 Чуз олудагӣ¹⁵ хокро пеша нест.
 Гар ин хок рӯй аз гунаҳ тофтӣ,
 Ба омурзиши ту кӣ раҳ ёфтӣ.
 Гуноҳи ман, ар н-омадӣ дар шумор,
 Ту ро ном кай будӣ омурзгор?
 Шабу рӯз дар шому дар бомдод
 Ту бар¹⁶ ёдӣ, аз ҳар чӣ дорам ба ёд.
 Чу аввалшаб оҳанги хоб оварам,
 Ба тасбеҳ номат шитоб оварам.
- 50 Чу дар нимшаб сар барорам зи хоб,
 Ту ро хонаму резам аз дида об.
 В-агар бомдод аст, роҳам ба туст,
 Ҳама рӯз то шаб паноҳам ба туст.
 Чу хоҳам зи ту рӯзу шаб ёварӣ,
 Макун шармсорам дар ин доварӣ.
 Чунон дорам¹⁷, эй довари корсоз,
 К-аз ин бониезон шавам бониез.
 Парастандае, к-аз раҳи бандагӣ
 Кунад, чун туеро парастандагӣ,
- 55 Дар ин олам обод гардад ба ганҷ¹⁸,
 Дар он олам озод гардад зи ранҷ¹⁹.
 Маро нест аз худ ҳисобе ба даст,
 Ҳисоби ман аз туст,
 чандон ки ҳаст.
- Бадун некро аз ту ояд калид,
 Зи ту неку аз ман бад ояд падид.
 Ту некӣ кунӣ, ман на бад кардам,
 Ки бадро ҳаволат ба худ кардам.
 Зи туст аввалин нақшо саргузашт,
 Ба туст охири ҳарфро бозгашт.
 Зи ту ояте дар ман омӯхтан,
 60 Зи ман девро дида бардӯхтан.

- Чу номи туам чоннавозӣ кунад,
Ба ман²⁰ дев кай дастъёзӣ кунад.
Надорам раво бо ту аз хештан,
Ки гӯям туву²¹ боз гӯям, ки ман.
Гар осуда, гар нотавон мезиям,
Чунон к-офаридӣ, чунон мезиям.
Умедам чунон аст аз он²² боргоҳ,
Ки чун ман шавам дур аз ин коргоҳ.
- 65 Фурурезам аз назму тартиби²³ хеш,
Дигаргуна гардам зи таркиби²⁴ хеш.
Кунад бод парканда хоки маро,
Набинад касе чони поки маро.
Пижӯҳандаи ҳоли сарбасти ман,
Ниҳад тӯҳмати нест бар ҳасти ман.
Зи ғайб он намудораш орей²⁵ ба даст,
К-аз ин ғойб огоҳ бошад, ки ҳаст.
Чу бар ҳастии ту мани сустрой,
Басе хуччат ангехтам дулкушой.
Ту низ, ар шавад маҳди ман дар нухуфт,
- 70 Хабар деҳ, ки ҷои монд,
агар хок хуфт.
Чунон гарм кун азми роҷам ба ту,
Ки хурраамдил оям, чу оям ба ту.
Ҳама ҳамраҳон то ба дар бо мананд,
Чу ман рафтаам, ин дӯстон душмананд.
Агар чашму гӯшат, агар²⁶ дасту пой,
Зи ман боз монанд як-як ба ҷой.
Туй он, ки то ман манам бо манӣ,
Дар²⁷ ин дар мабодам тижидоманӣ.
- 75 Дар ин раҳ, ки сар бар даре мезанам,
Ба уммеди тоҷе саре мезанам.
Саре, к-он надорам аз ин дар дареғ,
Беҳ, ар тоҷ бахшӣ бад-он сар, на теғ.
Ба²⁸ ҳукме, ки он дар азал рондай,
Нагардад қалам з-он чи гардондай.

Валекин ба хоҳиш мани ҳукмкаш,
Кунам з-ин суханҳо дили хеш х(в)аш.
Ту гуфти,

ки «ҳар кас ки дар ранчу тоб,
Дуое кунад, ман кунам мустачоб».

- 80 Чу очиз раҳонанда донам туро,
Дар ин очизӣ чун нахонам туро.
Бале, кори ту бандапарвардан аст,
Маро кор бо бандагӣ қардан аст.
Шикаста чунон гаштаам, балки хурд,
Ки ободиамро ҳама бод бурд,
Туй, к-аз шикастам раҳой дихӣ,
В-агар бишканӣ, мӯмийёй дихӣ.
Дар ин²⁹ нимшаб, к-аз ту чуям паноҳ,
Ба маҳтоби фазлам³⁰ барафруз роҳ,
- 85 Ниғаҳ дорам аз раҳнаи раҳзанон,
Макун шод бар ман дили душманон.
Ба шукрам расон аввал, он гаҳ ба ганҷ,
Нахустам сабури дех, он гоҳ ранҷ.
Балое, ки бошам дар он носабур,
Зи ман дур дор, эй зи бедод дур!
Гарам дар балое кунӣ мубтало,
Нахустам сабури дех, он гаҳ бало.
Гарам бишканӣ в-ар ниҳӣ дар навард,
Кафе хок хоҳӣ зи ман, хоҳ гард³¹.
- 90 Бурун афтам аз худ ба паркандагӣ,
Наяфтам бурун бо ту аз бандагӣ.
Ба ҳар гӯша, к-афтам, сано хонамат,
Ба ҳар ҷо, ки бошам, худо донамат.
Қарори ҳама ҳаст бар нестӣ,
Туй он ки бар як қарор истӣ.
Пижӯҳандаро ёва з-он шуд калид,
К-аз андозаи хештан дар ту дид.
Қасе, к-аз ту дар ту назора кунад,
Варақҳои беҳуда пора кунад.

- 95 Нашояд туро чуз ба ту ёфтан,
Инон бояд аз ҳар даре тофтан.
Назар то бад-ин қост, манзил шинос,
Қ-аз ин бигзарӣ, дар дил ояд ҳарос.
Сипурдам ба ту мояи хешро,
Ту донӣ ҳисоби каму бешро.

МУНОҚОТ БА ДАРГОҲИ БОРИ АЗЗА ШАЪНАҲУ

- Бузурго, бузургидеҳо, бекасам,
Туй ёварибахшу ёрирасам.
Наёвардам аз хона чизе нахуст,
Ту додӣ, ҳама чизи ман чизи³² туст.
- 100 Чу кардӣ чароғи маро нурдор,
Зи ман боди машъалкушон дур дор.
Ба киштан чу додӣ танумандиам,
Ту деҳ, з-он чӣ киштам, барумандиям³³.
Гарева баланд асту селоб сахт,
Мапечон инони ман аз роҳи бахт.
Аз ин селгоҳам чунон деҳ гузор,
Қи пул нашканад бар ман ин рудбор.
Уқубат макун, узрхоҳ омадам,
Ба даргоҳи ту рӯсиёҳ омадам.
- 105 Сиёҳи маро ҳам ту гардон сапед,
Магардонам аз даргаҳат ноумед.
Сиришти маро, к-офаридӣ зи хок,
Сиришта ту кардӣ³⁴ ба нопоку пок.
Агар некаму гар бадам дар сиришт,
Қазои ту ин нақш дар ман набишт.
Худованди моюю мо бандаем,
Ба перӯи ту як ба як зиндаем.
Ҳар он-ч офаридаст бинандаро,
Нишон медиҳанд³⁵ офаринандаро.

- 110 Маро ҳаст биниш назаргоҳи ту,
 Чи гуна набинам бад-ӯ³⁶ роҳи ту.
 Туро бинам, аз ҳар чӣ пардохтаст,
 Ки ҳастӣ ту созанда, ӯ сохтаст.
 Хама суратӣ пеши фарҳангу роӣ,
 Ба наққош сурат бувад раҳнамоӣ.
 Басе манзил омад зи ман то ба ту,
 Нашояд туро ёфт илло ба ту.
 Асосе, ки дар осмону замишт,
 Ба андозан фикрати одамишт.
- 115 Шавад фикрат андозаро раҳнамун,
 Сар аз ҳадду андоза н-орад бурун.
 Ба ҳар пояе даст чандон расад,
 Ки он пояро ҳад ба поён расад.
 Чу поён пазирад ҳади коинот,
 Намонад дар андеша дигар чихот³⁷.
 Наяндешад андеша афзун аз ин,
 Ту ҳастӣ на ин,
 балки берун аз ин³⁸.
 Бар он дорам, эй маслиҳатхоҳи ман,
 Ки бошад сӯи маслиҳат роҳи ман.
- 120 Раҳе пешам овар, ки фарҷоми³⁹ кор,
 Ту хушнуд бошию ман⁴⁰ растагор.
 Чуз ин⁴¹ нестам чорае дар сиришт.
 Ки сар барнагардонам аз сарнавишт.
 Нависам хате з-ин ниёишгаре⁴²,
 Мусаччал ба имзои пайғамбаре.
 Гувоҳӣ дар ӯ аз кӣ? Аз чоръёр⁴³.
 Ки сад офарин бод бар ҳар чаҳор!⁴⁴
 Нигаҳ дорам он хатти хунираҳон,
 Чу таъвиз бар бозӯи худ ниҳон⁴⁵.
 Дар он доваригох чун теги тез,
- 125 Ки ҳам растахез асту ҳам раста хез.
 Чу паррон шавад номаҳо сӯи мард,
 Ман он номаро баркушоям навард.

- Намоям, ки чун ҳукм ронӣ дуруст,
 Бар ин ҳукмрон в-он дигар ҳукми туст.
 Умедам ба ту ҳаст аз андоза беш,
 Мақун ноумедам зи даргоҳи хеш.
 Зи худ гарчи маркаб бурун рондаам,
 Ба роҳи ту дар нимраҳ мондаам.
- 130 Фуруд ор маҳдам ба даргоҳи хеш,
 Магардон сари ришта аз роҳи хеш.
 Зи ман коҳишу ҷон фузудан⁴⁶ зи ту.
 Нишон ҷустан аз ман, намудан⁴⁷ зи ту.
 Чу бозори ман бе ман ороғӣ,
 Бад-он расму оин, ки мехоғӣ,
 Зи равнақ мабар нақши ороишам,
 Насибе деҳ аз ганҷ бахшоишам.
 Чи хоғӣ зи ман бо ҷунин буди суст,
 Ҳамон гир нобуда будам нахуст.
- 135 Маро чун назар бар ман андохтӣ,
 Мазан миқриа чун ки бинвохтӣ.
 Ту додӣ маро пойгоҳи баланд,
 Туам дастгир андар ин пойбанд.
 Чу додим номуси номоварон,
 Бидеҳ додам, эй довари доварон.
 Сареро, ки бар сар ниҳодӣ кулоҳ,
 Маяндоз дар пой ҳар хоки роҳ.
 Дилеро, ки шуд бар дарат роздор,
 Зи даръюзаи ҳар даре боз дор.
- 140 Наку кун чу кирдори худ кори ман,
 Мақун кор бо ман ба кирдори ман.
 Низомӣ бад-ин боргоҳи рафеъ,
 Наёрад ба ҷуз Мустафоро* шафеъ.

ДАР НАЪТИ ХОҶАИ ҚОИННОТ

Фиристодаи хоси парвардигор,
 Расонандаи ҳуҷчати устувор.

- Гаронмоятар тоҷи озодагон,
Гиромитар аз одамизодагон.
Муҳаммад*, к-азал то абад ҳар чи ҳаст,
Ба ороиши номи ӯ нақш баст.
- 145 Чароғе, ки парвонабинаш⁴⁸ бад-ӯст,
Фуруғи ҳама офариниш бад-ӯст.
Замондори олам сияҳ то сапед,
Шифоатгари⁴⁹ рӯзи биму умед.
Дарахте сикӣ соя дар боғи шаръ,
Замине ба асл, осмоне ба фаръ.
Зиёратғаҳи аслдорони пок,
Валинеъматӣ фаръхорони⁵⁰ хок.
Чароғе, ки то ӯ наҷфруҳт нур,
Зи чашми ҷаҳон равшанӣ буд⁵¹ дур.
- 150 Сиёҳидехи холи Аббосиён*,
Сапедибари чашми Шаммосиён*.
Лаб аз боди Исо* пур аз нуштар,
Тан аз оби ҳайвон сияҳпушгар.
Фалак бар замин чор тоқафганаш,
Замин бар фалак панҷ навбатзанаш.
Сутуни хирад маснади пушти ӯ,
Маҳ ангушткаш гашта з-ангушти ӯ.
Хирочовараш ҳокими Руму Рай,
Хирочаш фиристода Кисрову* Қай*.
- 155 Муҳите, чӣ гӯям, чу боранда меғ,
Ба як даст гавҳар, ба як даст теғ.
Ба гавҳар ҷаҳонро биёраста,
Ба теғ аз ҷаҳон доди дин хоста.
Агар шаҳнаи теғ бар сар барад⁵²,
Сари теғи ӯ тоҷу афсар барад⁵³.
Ба сар бурдани хасм чун пай фишурд,
Ба сар бурд теғе,
ки бар сар набурд.
Қабои ду олам ба ҳам дӯхтанд,
В-аз он ҳар ду як зевар афруҳтанд.

- 160 Чу гашт он муламмаъқабо чои ӯ,
 Ба дасте кам омад зи болон ӯ,
 Ба болои ӯ, к-эзид ороаст,
 Ҳам ороиши эзидӣ рост аст.
 Қалиди карам буда⁵⁴ дар банди кор⁵⁵,
 Қушода бад-ӯ қуфли чандин ҳисор.
 Фарохӣ бад-ӯ даъвати тангро,
 Гувоҳӣ бар эъҷози ӯ сангро.
 Тихидаст султони дарвешпӯш,
 Ғуломихару подшоҳифурӯш.
- 165 Зи меъроҷи ӯ дар шаби турктоз,
 Муарриҷгарони⁵⁶ фалакро тароз.
 Шаб аз чатри меъроҷи ӯ сояе,
 В-аз он нардбон осмонпояе.

ДАР МЕЪРОҶИ ПАЙҒАМБАРИ АҚРАМ

- Шабе, к-осмон маҷлисафрӯз кард,
 Шаб аз равшани даъвии рӯз кард.
 Саропардаи ҳафт султон сарир,
 Баромуда гавҳар ба чинӣ ҳарир.
 Сари сабзпӯшони боғи биҳишт,
 Ба сарсабзӣ ораста қору кишт.
- 170 Муҳаммад*, ки султони ин маҳд буд
 Зи чандин халифа валиаҳд буд.
 Сари нофа дар байти ақсо қушод,
 Зи нофи замин сар ба ақсо ниҳод.
 Зи банди чаҳон дод худро халос,
 Ба маъшуқии аршиён гашт хос.
 Бунаҳ баст аз ин кӯи ҳафтодрох*,
 Ба ҳафтум фалак барзада боргоҳ.
 Дил аз кори нӯххучра* пардохта,
 Ба нӯх хучраи осмон тохта,

- 175 Бурун часта з-ин кундан чорбанд,
 Фарас ронда бар ҳафт чархи баланд.
 Буроқе* шитобанда зераш чу барк.
 Ситомаш чу хуршед дар нур ғарк.
 Суҳайлӣ бар авчи араб тофта,
 Адими Яман ранг аз ӯ ёфта.
 Бирешимдуме, балки лӯълӯъсуме,
 Раванда чу лӯълӯъ бар абрешиме.
 На оху, вале нофаш⁵⁷ аз мушк пур.
 Чу дандони оху баромуда дур.
- 180 Аз он хушинонтар, ки ояд гумон,
 В-аз он тезравтар, ки тир аз камон.
 Шитобандатар⁵⁸ ваҳм улвихиром,
 Аз ӯ боз пас монда ҳафтод гом.
 Ба оламкушой фариштаваше,
 На оламкушой, ки оламкаше.
 Ба шабрангӣ аз шабчаро гашта маст,
 Чу моҳ омада шабчароге ба даст.
 Чунон шуд, ки аз тезии гоми ӯ,
 Сабак бурд бар чунбиш ороми ӯ.
- 185 Қадам бар киёси назар мекушод,
 Магар худ қадам бар назар мениҳод.
 Паямбар бад-он хатлии раҳнавард,
 Баровард аз ин оби гарданда гард.
 Ҳам ӯ роҳдон, ҳам фарас роҳвор,
 Зиҳӣ шоҳи маркаб, зиҳӣ шахсавор!
 Чу з-ин хонақаҳ азми дарвоза кард,
 Ба дасташ фалак хирқаро тоза кард⁵⁹.
 Саводи фалак гашта гулшан бад-ӯ,
 Шуда равшанон чашмравшан бад-ӯ.
- 190 Дар он парда,
 к-аз гардо буд пок,
 Нашоист шуд доман олуи хок.
 Ба даръеи ҳафтахтар омад нахуст,
 Қадамро ба ҳафт оби хокӣ бишуст.

- Раҳо кард бар анчум асбобро,
 Ба маҳ дод гаҳвораи хобро.
 Пас, онгаҳ қалам бар Уторид шикаст,
 Ки уммӣ қаламро нагирад ба даст.
 Талоқи табиат ба Нохид дод,
 Ба шукрона курсе ба Хуршед дод.
- 195 Ба Миррих дод оташи хашми хеш,
 Ки хашм андар он раҳ намерафт пеш.
 Руунат раҳо кард бар Муштарӣ,
 Нигине дигар зад бар ангуштарӣ.
 Саводи сафина ба кайвон супурд,
 Ба чуз гавҳаре пок бо худ набурд.
 Бипардохт нузле ба ҳар манзиле,
 Чунон к-ӯ фуру монду танҳодиле.
 Шуда чони пайғамбарон хоки ӯ,
 Зада даст ҳар як ба фитроки ӯ.
- 200 Камар бар камар кӯҳ бар кӯҳ ронд,
 Гирева-гирева чанибат чихонд,
 Ба ҳорунияш⁶⁰ Хизру* Мусо* давон,
 Масеҳо, чӣ гӯям, зи мавкаб равон.
 Ба андозаи он ки як дам зананд,
 Ба як чашмзахме,
 ки бар ҳам зананд.
 Зи харпуштаи осмон даргузашт,
 Замину замонро варақ дарнавашт.
 Надида зи таъҷил новарди ӯ,
 Кас аз гард бар гирди ӯ гарди ӯ.
- 205 Зи партоби тираш дар он турктоз,
 Фалак тирпартобҳо монда боз.
 Танида танаш дар расадҳои дур,
 Ба рӯҳониён — бар часадҳои нур.
 Дар он роҳи бераҳ аз оворагӣ,
 Хамаш бор монда, ҳамаш борагӣ⁶¹.
 Пари Цабраил* аз раҳаш рехта,
 Сирофил* аз он садма⁶² бигрехта.

- Зи рафраф гузашта ба фарсангҳо.
 Дар он парда бинмуда оҳангҳо.
 210 Зи дарвозаи сидра то соки арш,
 Қадам бар қадам исмат афганда фарш.
 Зи девонгаҳи⁶³ аршиён баргузашт,
 Ба дарҷ омаду дарҷро дарнавашт.
 Чиҳатро вилоят ба поён расид,
 Қатият ба партори даврон расид.
 Замин зодаи осмон тохта,
 Замин в-осмонро⁶⁴ пас андохта.
 Мучаррадравиро ба чое расонд,
 Ки аз буди ӯ ҳеч бо ӯ намонд.
 215 Чу шуд дар раҳи нестӣ чархзан,
 Бурун омад аз хастии хештан.
 Дар он доира гардиши роҳи ӯ,
 Намуд аз сари ӯ қадамгоҳи ӯ.
 Раҳӣ рафт безеру боло далер,
 Ки дар доира нест болову зер,
 Хиҷоби сиёсат барандохтанд,
 Зи бегонагон ҳуҷра пардохтанд,
 Дар он чой, к-андеша нодида чой,
 Дуруд аз Муҳаммад*, қабул аз худой,
 220 Қаломе, ки беолат омад, шунид,
 Ликое, ки он дидани буд, дид.
 Чунон дид, к-аз ҳазрати зулҷалол,
 На з-он сӯ чиҳат буд,
 на з-ин сӯ хаёл,
 Хама дида гашта чу наргис танаш,
 Нагашта яке хор пероманаш.
 Дар он наргисин харф, к-он боғ дошт,
 Мағӯ зоғ, к-ӯ мӯҳри мозоғ дошт.
 Гузар бар сари хони ихлос кард,
 Хам ӯ хӯрду ҳам бахши мо хос кард.
 225 Дилаш нури фазли илоҳӣ гирифт,
 Ятиме, нигар, то чӣ шоҳӣ гирифт.

- Сӯи олам омад рухафрӯхта,
 Ҳама илми олам даромӯхта.
 Чунон рафтаву омада боз пас,
 Ки н-ояд дар андешаи ҳеч кас.
 Зи гармӣ, ки чун барқ паймуд роҳ,
 Нашуд гармии хобаш аз хобгоҳ.
 Надонам, ки шабро чӣ ахвол буд,
 Шабе буд, ё худ яке сол буд.
- 230 Чу шояд, ки чонҳои мо дар даме
 Барояд ба пиромани оламе,
 Тани ӯ,
 ки софитар аз чони мост,
 Агар шуд ба як лаҳза в-омад равост.
 Бех, ар гавҳари чон нисораш кунам,
 Санохонии чоръераш кунам.
 Гуҳархар чаҳоранду гавҳар чаҳор,
 Фурушандаро бо фузулӣ чӣ кор?
 Ба меҳри Алӣ* гарчи маҳкампаям,
 Зи ишқи Умар* низ холӣ наям.
- 235 Ҳамэдун дар ин чашми равшандимоғ,
 Абубакр шамъ асту Усмон* чароғ.
 Бад-он чор султони дарвешном
 Шуда чор такбири давлат тамоғ⁶⁵.
 Зиҳӣ пешвои фиристодагон,
 Пазирандаи узри афтодагон.
 Ба оғози мулк аввалин рояте,
 Ба поёни давр охирин ояте.
 Гузинкардаи ҳар ду олам туй,
 Чу ту гар касе бошад, он ҳам туй.
- 240 Туй қуфли ганчинаҳоро калид,
 Дари неку бад карда бар⁶⁶ мо падид.
 Ба шаб рӯз моро ба безимматӣ
 Сичил барзада, к-умматӣ, умматӣ.
 Ман аз умматон камтарин хоки ту,
 Бад-ин лоғарӣ сайди фитроки ту.

Низомӣ, ки дар Ганча шуд шаҳрбанд,
Мабод аз саломӣ ту нобахрманд.

ДАР СОБИҚАИ НАЗМИ ШАРАФНОМА

- Шабе чун саҳар зевар ораста,
Ба чандин дуои саҳар хоста.
- 245 Зи маҳтоби равшан ҷаҳон тобноқ,
Бурун рехта нофа аз нофи хок.
Тихӣ гашта бозори хок аз хуруш,
Зи бонги ҷарасҳо баросуда гӯш.
Рақибони шаб гашта сармасти хоб,
Фуру бурда сар субҳи содиқ ба об,
Ман аз шугли гетӣ барафшонда даст,
Ба занҷири фикрат шуда пойбаст.
Кушода дилу дида бардухта,
Ба раҳ доштан хотир афрухта,
- 250 Ки чун боядам матраҳе сохтан,
Шикоре дар он матраҳ андохтан.
Фиганда суриро саросемавор,
Чу болини гурон ба гурон нигор.
Сарам бар сари зону оварда ҷой,
Замин зери сар, осмон зери пой.
Қароре на дар рақси аъзои ман,
Сари ман шуда курсии пой ман.
Ба ҷавлони андешаи раҳнавард,
Зи паҳлӯ ба паҳлӯ шуда гирдгард.
- 255 Тани хеш дар гӯша бигзошта,
Ба саҳрои ҷон тӯша бардошта.
Гаҳ аз лавҳи ноҳонда ибратпазир,
Гаҳ аз суҳфи пешинагон дарсгир.
Чу шамъ оташ афтода⁶⁷ дар боғи ман,
Шуда боғи ман оташин доғи ман.

- Гудозанда чун мум дар офтоб.
 Ба муме чунин баста бар дида хоб.
 Магар чодувон аз ман омӯхтанд,
 Ки аз муми худ хобро дӯхтанд.
- 260 Дар он раҳгузарҳои андешанок,
 Пароканда шуд бар сарам мағз пок.
 Даромад ба ман хобе аз ҷӯши мағз,
 Дар он хоб дидам яке боғи нағз,
 Қ-аз он боғи рангин рутаб чидаме,
 В-аз \bar{u}^{68} додам, ҳар киро дидам.
 Рутабчин даромад зи нушина хоб,
 Димоғе пуроташ, даҳоне пуроб.
 Бароварда мӯъзин ба аввал қанут,
 Ки «субҳон ҳайяллазӣ лоямут*».
- 265 Баромад зи ман нолае ногаҳӣ,
 Қ-аз андеша пур гаштам аз худ тихӣ.
 Чу субҳи саодат баромад пагоҳ,
 Шудам зинда чун бод дар субҳгоҳ.
 Шабафрӯз шамъе барафрӯхтам,
 В-аз андеша чун шамъ месӯхтам.
 Дилам бо⁶⁹ забон дар⁷⁰ суханпарварӣ,
 Чу Ҳоруту* Зӯхра*⁷¹ ба афсунгарӣ,
 Ки бешуғл чандин набояд нишаст,
 Дигарбора тарзе нав орам ба даст.
- 270 Навои ғариб оварам дар суруд,
 Диҳам қони пешинагонро дуруд⁷².
 Барорам чароғе зи парвонае,
 Дарахте баророям аз донае,
 Ки ҳар-к афганад мевае з-он дарахт,
 Нишонандаро гӯяд, эй некбахт!
 Ба шарте, ки муште фурумоягон
 Надузданд колои ҳамсоягон⁷³.
 Гирифтам,
 сари тезхушон манам,
 Шаҳаншоҳи гавҳарфурушон манам.

275 Хама хӯшачинанду ман донакор,
Хама хонапардозу ман хонадор.
Бар ин чорсу чун ниҳам дастгоҳ,
Ки эмин набошам зи дуздони роҳ,
Ки дорад дуконе дар ин чорсу,
Ки рахна надорад зи бисъер су.
Чу даръё чаро тарсам аз катрадузд,
Ки абрам диҳад беш аз он дастмузд.
Агар барфурузӣ чу маҳ сад чароғ,
Зи хуршед бошад бар у номи доғ⁷⁴.

ТАМСИЛ АНДАР ИН МАЪНИ

- 280 Шунидам, ки ринде цигартофта,
Дурустӣ куҳан дошт навъёфта.
Шунид аз дабирони динорсанҷ,
Ки зар зар кашад дар чаҳон ганҷ ганҷ.
Ба бозор шуд, то ба зар зар кашад,
Ба як мағрибӣ мағрибе даркашад.
Ба дукони гавҳарфуруше расид,
Ки зар бештар з-он ба як чо надид.
Фурурехта зар як анбон чуст,
Қуроza-қуроza дурустодуруст⁷⁵.
285. Ба уммеди он ганҷ девор баст,
Барандохт динори худро зи даст.
Чу динораш аз даст парвоз кард,
Суи ганҷи сарроф сар боз кард.
Фурумонд мард аз зар ангехтан,
В-аз он як адад дар сад омехтан.
Ба зорӣ намуд аз пай зар хуруш,
Бинолид дар марди⁷⁶ чавҳарфуруш,
Ки аз мулки дунъё ба чандин диранг,
Дурустӣ
зар оварда будам ба чанг.

- 290 Шунидам на аз зиракӣ, з-аблахӣ,
 Ки зар зар кашад чун баробар ниҳӣ.
 Ба ганчинаи ин дукои тохтам,
 Зари худ баробар барандохтам.
 Магар гардад он зар бад-ин рехта,
 Худ ин зар бад-он зар шуд омехта?
 Бихандид саррофи озодмард,
 В-аз омезиши зар бад-ӯ қисса кард,
 Ки бисъёр н-ояд бари андаке,
 Яке бар⁷⁷ сар ояд, на сад бар⁷⁸ яке.
- 295 Бар он кас, ки шуд дузди бунгоҳи ман,
 Бас аст ин масал шаҳнаи роҳи ман.
 Басо осие, к-ӯ ғиревон бувад,
 Чу бинанд, муздури девон бувад.
 Зи дуздон маро бас шуд ин дастмузд,
 Ки бар ман наёранд зад⁷⁹ бонг дузд.
 Сиёҳон, ки торочи раҳ мекунанд,
 Ба дуздӣ чаҳонро⁸⁰ сияҳ мекунанд.
 Ба рӯз оташе барнаёранд гарм,
 Ки дорад ҳаме дида аз дида шарм.
- 300 Дабирон, нигар, то ба рӯзи сапед.
 Қалам чун тарошанд аз мушки бед.
 Ниҳони маро ошкоро⁸¹ баранд,
 Зи Ганҷаст, агар то Бухоро баранд.
 Нахоҳанд коло, ки пинҳон бувад,
 Ки колои дузда аз арзон бувад.
 Валекин чу ғайб ошкоро шавад,
 Дили дӯстон⁸² бемадоро шавад.
 Агар дузdBурда надорад нафир,
 Бувад⁸³ дузд⁸⁴ худ шаҳнаи дуздгир.
- 305 Беҳ ар ман гузорам,
 ки худ рӯзгор,
 Ба ҳар неку бад бошад омӯзгор.
 Тарозуи гардуни гардишбасе⁸⁵
 Намонду намонад насанчида ҳеч.

ДАР ХАСБИ ХОЛ ВА АНҶОМИ РУЗГОР

СОҚИНОМА

Биё соқӣ, он май нишон деҳ маро,
Аз он доруи беҳушон деҳ маро.
Бад-он доруи талх беҳуш кунам,
Магар хештанро фаромӯш кунам.

АНДАРЗ

- Низомӣ, бас ин соҳибовозагӣ⁸⁶,
Кухан гаштану ҳамчунон тозагӣ⁸⁷.
- 310 Чу шерон зи сарпанча бикшой чанг,
Чу рӯбаҳ маёрой худро ба ранг.
Шунидам, ки рӯбоҳи рангин ба равс,
Худорой бошад ба ранги арӯ(в)с.
Чу борон бувад рӯз ё боду гард,
Бурун н-оварад мӯи хеш аз навард.
Ба кунче кунад беалаф чои хеш,
Налесад магар даст ё пой хеш.
Паи пӯсти хуни худро⁸⁸ хӯрад,
Ҳама кас тан, ӯ пӯстро⁸⁹ парварад.
- 315 Саранҷом, к-ояд аҷал сӯи ӯ,
Вуболи тани ӯ шавад мӯи ӯ.
Бад-он мӯина қасди хунаш кунанд,
Ба расвой аз сар бурунаш кунанд.
Бисоте чӣ бояд бароростан,
К-аз ӯ ногузир аст бархостан.
Ҳар он чоनावар, к-ӯ худорой нест,
Тамаъро бар⁹⁰ озори ӯ рой нест.
Бурун ой аз ин пардаи ҳафтранг,
Ки зангӣ бувад оина зери занг.
- 320 Бас ин чодуихо барангехтан,
Чу чоду ба кас дарнаёмехтан.

- На гӯирди сурхӣ, на лаъли сапед,
 Ки чӯянда бошад зи ту ноумед.
 Ба мардум даромез, агар мардумӣ,
 Ки бо одамӣ хӯгар аст одамӣ.
 Агар кони ганҷӣ, чу н-оӣ ба даст,
 Басе ганҷ аз инғуна⁹¹ дар хок ҳаст.
 Чу дур афтад аз мевахӯр⁹² мевадор,
 Чӣ хурмо бувад нахли бунро⁹³ чӣ хор
 325 Чавонӣ шуду зиндагонӣ намонд,
 Чаҳон, гӯ, мамон⁹⁴, чун чавонӣ намонд.
 Чавонӣ бувад хубии одамӣ,
 Чу хубӣ равад, кай бувад хуррамӣ!
 Чу пай сусту пӯсида гашт устухон,
 Дигар қиссаи сахтрӯӣ маҳон.
 Ғурури чавонӣ чу аз сар нишаст.
 Зи густохкорӣ фурушӯӣ даст,
 Беҳичеҳраи⁹⁵ боғ чандон бувад,
 Ки шамшод бо лола хандон бувад.
 330 Чу боди хазонӣ дарояд⁹⁶ ба боғ,
 Замона диҳад чоӣ булбул ба зоғ.
 Шавад барғ резон зи шоҳи баланд,
 Дили боғбонон шавад дардманд.
 Раёҳин зи бӯстон шавад нопадид.
 Дари боғро кас начӯяд⁹⁷ калид.
 Бинол,
 эӣ, куҳан булбули солх(в) ард,
 Ки рухсораи сурхгул гашт зард.
 Дуто шуд сихисарви ораста,
 Қадивар шуд аз соя бархоста.
 335 Чу таърихи панчаҳ даромад ба сол,
 Дигаргуна шуд баршитобанда ҳол.
 Сар аз бори сангин даромад ба санг.
 Чамоза ба тағ омад аз роҳи танг.
 Фурумонд дастам зи май хоستان.
 Гарон гашт поям зи бархоستان.

- Танам гунаи лочвардї гирифт,
Гулам сурхї андохт, зардї гирифт.
Ҳаюни равандам⁹⁸ зи раҳ монда⁹⁹ боз.
Ба болингаҳ омад сарамро ниёз.
Ҳамон бӯри чавгонии бодпой,
340 Ба сад захми чавгон начунбад¹⁰⁰ зи ҷой.
Тарабро ба майхона гум шуд калид,
Нишони пушаймонї омад падид.
Баромад зи кӯҳ абри кофурбор,
Мизочи замин гашт кофурхор.
Гаҳе дил ба рафтан гироиш кунад,
Гаҳе хобро сар ситоиш кунад.
Итоби арӯсон наёяд ба гӯш,
Суруҳї тихї гашту соқї хамӯш.
345 Сар аз лаҳв печиду гӯш аз самоъ,
Ки наздик шуд кӯчгаҳро видоъ.
Ба вақте чунин кунҷ беҳтар зи кох,
Ки даврон кунад дастъезї¹⁰¹ фарох.
Тамошои парвона чандон бувад,
Ки шамъи шабафрӯз хандон бувад.
Чу аз шамъ холи кунї хонаро,
Набинї дигар накши¹⁰² парвонаро.
Ба рӯзи чавонию навзодагї,
Задам лофи пирию афтадагї,
350 Кунун гар¹⁰³ ба ғам шодмонї кунам,
Ба пиронасар чун чавонї кунам.
Чу пӯсида чӯбе,
ки дар кунчи боғ,
Фурӯзанда бошад ба шаб чун чароғ¹⁰⁴.
Шабафрӯз кирме, ки тобад зи дур,
Зи бенурии шаб занад лофи нур,
Агар дидаме дар худ афзоише,
Талаб кардаме ҷои осоише.
Ба осудагї умри нав кардаме,
Чаҳонро ба шодї гарав кардаме,

- 355 Чу рӯзи чавонӣ ба поён расид,
 Сапедадам аз машриқ омад падид.
 Ба тадбири онам, ки сар чун ниҳам,
 Чи гуна пай аз кор берун ниҳам.
 Саре, к-ӯ сазовор бошад ба тоҷ,
 Сурингоҳи ӯ мушк бояд на оч.
 Az он пеш, к-ин ҳафтпаргори тез,
 Кунад хатти умри маро рез-рез.
 Дарорам¹⁰⁵ ба ҳар захмаи дасти хеш,
 Ниғаҳ дорам овозаи ҳасти хеш.
- 360 Ба ҳар мӯхрае ҳуққабозӣ кунам,
 Ба вомонди худ чорасозӣ кунам.
 Чу раҳвори Гелим аз ин пул гузашт,
 Ба Гелон надорам сари бозгашт¹⁰⁶.
 Дар ин раҳ чу ман хобнида басест,
 Наёрад касе ёд, к-он ҷо касест.
 Ба ёд овар, эй тоза кабки дарӣ,
 Ки чун бар сари хоки ман бигзарӣ,
 Гиё, бинӣ, аз хокам ангехта,
 Сурин суда, поин¹⁰⁷ фурурехта.
- 365 Хама хоки фарши маро бурда бод,
 Накарда зи ман ҳеч ҳамаҳд ёд.
 Ниҳӣ даст бар шӯшаи хоки ман,
 Ба ёд орӣ аз гавҳари поки ман.
 Фишонӣ ту бар ман сиришке зи дур,
 Фишонам ман аз осмон бар ту нур.
 Дуои ту бар ҳар чӣ дорад шитоб,
 Ман «омин» кунам, то шавад мустачоб.
 Дурудам расонӣ, расонам дуруд,
 Биёй, биёям зи гунбад фуруд.
- 370 Маро зинда пиндор чун хештан,
 Ман оям ба ҷон,
 гар ту оӣ ба тан.
 Мадон холӣ аз ҳамнишинӣ маро,
 Ки бинам туро, гар набинӣ маро.

Лаб аз хуфтае чанд хомӯш макун,
Фурӯхуфтагонро фаромӯш макун.

Чу он чо расӣ,

май дарафкан ба чом,

Сӯи хобгоҳи Низомӣ хиром.

Напиндори, эй Хизри* пирӯзпай,

Ки аз май маро ҳаст максуд май.

375 Аз он май ҳама беҳудӣ хостам,

Бад-он беҳудӣ маҷлис оростам¹⁰⁸.

Маро соқӣ аз ваъдаи эзидист,

Сабӯҳ аз харобӣ, май аз беҳудист.

Вагарна ба яздон¹⁰⁹, ки то будаам,

Ба май домани лаб наёлудаам.

Гар аз май шудам ҳаргиз олудаком,¹¹⁰

Ҳалоли худояст бар ман ҳаром.

ДАР ШАРАФИ ИН НОМА БАР ДИГАР НОМАҲО

СОҚИНОМА

Биё соқӣ, аз сар бинех хобро,

Маи ноб деҳ ошиқи нобро.

380 Мае, к-ӯ чу оби зулол омадаст,

Ба ҳар чор мазҳаб¹¹¹ ҳалол омадаст.

АНДАРЗ

Дило, то бузургӣ наёрӣ ба даст,

Ба чоӣ бузургон нашояд¹¹² нишаст.

Бузургит бояд дар ин дастрас,

Ба ёди бузургон баровар нафас.

Сухан то напурсанд, лаб баста дор,

Гуҳар нашкани, теша оҳиста дор.

Напурсида ҳар, к-ӯ сухан ёд кард,
Ҳама гуфтаи хешро бод кард.

- 385 Ба бедиди натовон намудан чароғ,
Ки чуз дидаро дил нахоҳад ба боғ.
Сухан гуфтан он гаҳ бувад судманд,
К-аз он гуфтан овоза гардад баланд.
Чу дархӯрди гуянди¹¹³ н-ояд ҷавоб,
Сухан ёва кардан набошад савоб.
Даҳанро ба мисмор бардӯхтан,
Беҳ аз гуфтану гуфтаро сӯхтан.
Чӣ мегӯям, эй нонаюшанда мард,
Туро гӯш бар қиссаи хобу х(в) ард.
Чӣ донӣ,

- ки ман худ чӣ фан¹¹⁴ мезанам,
390 Духул бар дари хештан мезанам,
Матои гаронмоя дорам базе,
Наёрам бурун то нахоҳад касе.
Харидори дур чун садаф дида дӯхт,
Бад-ин косидӣ дур нашоёд фурӯхт.
Маро бо чунин гавҳаре арҷманд,
Ҳама¹¹⁵ хоҷат ояд ба гавҳарписанд.
Наюшандае хоҳам аз рӯзгор,
Ки гӯям бад-ӯ рози омӯзгор.
395 Биковам ба алмоси ӯ кони хеш,
Кунам баста дар қони ӯ қони хеш.
Замона чунин пешаҳо пур диҳад,
Яке дур ситонад, яке дур диҳад,
Диле ку, ки бечонхарошӣ бувад,
Каманде, ки бе дурбошӣ бувад.
Магар мор бар ганҷ аз он рӯ нишаст,
Ки то ройгон мӯхра н-ояд ба даст.
Агар нахли хурмо набошад баланд,
Зи тороҷи ҳар тифл ёбад газанд.
400 Ба шаҳна тавон поси раҳ доштан,
Ба хокистар оташ ннгаҳ доштан.

Аз ин хӯи хуш, к-ӯ сиришти ман аст,
Басе рахна дар кору кишти ман аст.
Дигар раҳравон,

к-ин камар бастаанд,

Ба хӯи бад аз раҳзанон растаанд.

Бад-он то гурезанд тифлони роҳ,

Чу зангӣ чаро гашт бояд сиёҳ.

Ба роҳе, ки хоҳам шудан рахткаш,

Раҳоварди ман бас бувад хӯи х(в)аш.

405 Ба хӯи хуш омуда бех гавҳарам,

Бад-ин зистам, ҳам бад-ин бигзарам.

Чу аз баҳри ҳар кас дуре суфтанист,

Суруде ҳам аз баҳри худ гуфтанист.

Зи чандин сухангӯ сухан ёд дор,

Суханро манам дар чаҳон ёдгор.

Сухан чун гирифт истиқомат ба ман,

Киёмат кунад, то киёмат ба ман.

Манам сарвперои боғи сухун,

Ба хидмат миён¹¹⁶ баста чун сарвбун.

410 Фалаквор дур аз фусуси ҳама,

Сар омад, вале пойбӯси ҳама.

Чу бирчис* дар ҷанги ҳар бадгумон

Камон дораму барнадорам камон.

Чу Зӯхра* дирам дар тарозу ниҳам,

Вале чун диҳам, бе тарозу диҳам.

Нахандам бар андӯҳи кас барқвор,

Ки аз барқи ман дар ман афтад шарор.

Ба ҳар хор чун гул салое занам,

Ба ҳар захм чун най навое занам.

415 Магар, к-оташ аст ин дили сӯхта,

Ки аз хор хӯрдан шуд афрӯхта.

Чу даръё шавам душмани айбшӯй,

На чун оила дӯсте айбгӯй.

Ба хоҳанда он бахшам аз молу ганҷ,

Ки аз боз додан наёям ба ранҷ.

- Намоям чаву гандум орам ба чой,
 На чун чавфурушони гандумнамой.
 Пасу пеш чун офтобам якест,
 Фуруғам фаровон, фиреб андакест.
- 420 Паси ҳеч пуште чунон нагзарам,
 Ки дар пеши рӯяш хиҷолат барам.
 Зи бадгӯй бад гуфта пинҳон кунам,
 Ба подоши некаш пушаймон кунам.
 Нагӯям бадандешро низ бад,
 Қ-аз он гуфта бошам бадандеш х(в) ад.
 Бад-ин некӣ орандам аз дашту руд,
 Зи некону аз некномон дуруд.
 В-аз ин ҳол агар низ гардон шавам,
 Зиёратғахи некмардон шавам.
- 425 Шавам бар дирамрези худ дурфишон,
 Кунам саркашӣ, лек бо саркашон.
 Зи беолатӣ во намондам ба кунҷ,
 Чаҳон боду аз бод тарсад турунҷ.
 Зи шоҳони гетӣ дар ин ғори жарф,
 Қиро буд чун ман ҳарифе¹¹⁷ шигарф?
 Кӣ дидаст бар ҳеч рангин гуле,
 Зи ман олиовозтар булбуле?
 Ба ҳар донише дафтар ораста,
 Ба ҳар нуктае хомаи хоста.
- 430 Пазируфта аз ҳар фане равшане,
 Чудогона дар ҳар фане як фане.
 Шакар донам аз ҳар лаб ангехтан,
 Гулобӣ зи ҳар дидае рехтан.
 Қасеро,
 ки дар гирия орам чу об,
 Бихандонамаш боз чун офтоб.
 Ба дастам дур аз давлати хушинон,
 Табарзад чунин шуд табархун чунон.
 Тавонам дари зӯҳд бардӯхтан,
 Ба базм омадан, маҷлис афрӯхтан,

- 435 Валекин дарахти ман аз гуша руст,
 Зи чо гар бичунбад, шавад бех суст.
 Чиҳила чиҳил гашту хилват ҳазор,
 Ба базм омадан дур бошад зи кор.
 Ба ҳангоми сел ошкоро шудан,
 Нашояд зи Рай то Бухоро шудан.
 Ҳамон бех, ки бо инчунин боди сахт,
 Бурун н-оварам чун гул аз гуша рахт.
 Ба худ кам шавам халқро раҳнамоӣ,
 Ҳумоюн зи кам дидан омад хумоӣ.
 Сарам печад аз хуфтани тохтан,
- 440 Надонам чуз ин¹¹⁸ чорае сохтан,
 Ки аз ҳар сухан бартарошам гуле,
 Бар он гул занам нола чун булбуле.
 Агар бех зи худ гулбуне дидаме,
 Гули сурх ё зард аз ӯ чидаме.
 Чу аз рони худ хӯрд бояд кабоб,
 Чӣ гардам ба дарьюза чун офтоб.
 Нишинам чу симурғ дар гӯшае,
 Дихам гӯшро аз даҳан тӯшае.
- 445 Малолат гирифт аз ман айёмро,
 Ба кунҷи Ирам бурдам оромро.
 Дари хонаро чун сипехри баланд
 Задам бар ҷаҳон қуфлу¹¹⁹ бар халқ банд.
 Надонам,
 ки давр аз¹²⁰ чӣ сон меравад,
 Чӣ неку чӣ бад дар ҷаҳон меравад.
 Яке мурда шахсам ба мардӣ равон.
 На аз корвоневу дар корвон.
 Ба сад ранҷи дил як нафас мезанам,
 Бад-он то нахусбам, ҷарас мезанам.
- 450 Надонам касе, к-ӯ ба ҷону ба тан
 Маро дӯсттар дорад аз хештан.
 Зи меҳри касон рӯй бартофтам,
 Каси хеш ҳам хешро ёфтам.

- Бари ошиқон нек, агар¹²¹ бад шавам,
 Ҳамон беҳ, ки маъшуқи худ худ шавам,
 Гарам нест рӯзӣ зи меҳри касон,
 Худояст раззоқу рӯзирасон.
 Дари ҳоҷат аз халқ барбаста беҳ,
 Зи дарбонии одамӣ рафта беҳ.
- 455 Маро, кошки, будӣ он дастрас,
 Қи нағзораме ҳоҷати кас ба кас.
 Дар ин мандали¹²² хокӣ аз бими хун
 Наёрам сар овардан аз хат бурун.
 Бад-ин ҳолу мандал касе чун бувад,
 Қи зиндонии мандали хун бувад.¹²³
 Дари халқро гил барандудаам,¹²⁴
 Дар ин дар¹²⁵ бад-ин давлат осудаам,
 Чихил рӯз худро гирифтам зимом,
 Қ-адим аз чихил рӯз гардад тамом.
- 460 Чу дар чорболиш надидам диранг,
 Нишастам дар ин чордевори танг.
 Зи ҳар ҷав, ки андохтам дар харос,
 Дуре боздодам ба ҷавҳаршинос.
 Ҳазор офарин бар суҳанпарваре,
 Қи барсозад аз ҳар ҷаве ҷавҳаре.
 Тару хушкии¹²⁶ ашки руҳсори ман,
 Ба каҳгил барандуд девори ман.
 Тан ин ҷо ба пастӣ ҷавин сохтан,¹²⁷
 Дил он ҷо ба ганчина пардохтан.¹²⁸
- 465 Ба бозӣ набурдам ҷаҳонро ба сар,
 Қи шуғле дигар буд¹²⁹ ҷуз хобу х(в) ар.
 Нахуфтам шабе шод бар бистаре,
 Қи накшодам он шаб зи дониш даре.
 Замирам на зан,
 Балки оташзан аст,
 Қи Марьямсифат* бикру обистан аст.
 Тақозои он шӯй чун оядаш,
 Қи аз сангу оҳан бурун оядаш.

- Бад-ин дилфиребӣ суханҳои бикр
 Ба сахтӣ тавон зодан аз роҳи фикр.
- 470 Сухан гуфтани бикр қон суфтан аст,
 На ҳар кас сазон сухан гуфтан аст.
 Ба дурре сафолинаи суфта гир,
 Суруде ба гармоба-дар гуфта гир.
 Бияндеш аз он даштҳои фарох,
 Қ-аз овоз гардад гулӯ шох-шоҳ.¹³⁰
 Чу бар сиккаи шох зар мезанӣ,
 Чунон зан, ки гар бишканад нашкани.
 Чахуде мисеро зарандуд кард,
 Дукон ғоратидан бад-он суд кард.
- 475 На анҷир шуд номи ҳар мевае,
 На мисли Зубайдаст* ҳар бевае.
 Гар анҷирхур мурғ будӣ фарох,
 Намондӣ як анҷир бар ҳеч шох.¹³¹
 Ду ҳинду барояд зи Ҳиндустон,
 Яке дузд бошад дигар¹³² посбон.
 Ман аз оби ин нуқраи тобнок,
 Фурушустам¹³ олудагҳои хок.
 Аз ин пайкар он гаҳ кушоям паранд,
 Ки бошад расида чу нахли баланд.
- 480 Чу дар меваи норасида расӣ,
 Бичунбонияш, норасида касӣ.
 Кунад сӯқие себро хонарас,
 Вале хуш наёяд ба дандони кас.¹³⁴
 Шавад нарм аз афшурдан анҷири хом,
 Вале чун хӯрӣ, хун барояд¹³⁵ зи¹³⁶ ком.
 Шукуфа, бегаҳ нахандад ба шох,
 Кунад меваро бар дарахтон фарох.
 Замине,
 ки дорад бару бум суст,
 Асосе бар ӯ баст натвон дуруст.
- 485 Ба раванқ тавонам ман ин қор қард,
 Ба беравнақӣ қор н-ояд зи мард.

- Чу дурдона бошад таманнои суд,
Кадивар дарояд ба кишту дуруд.
Ғала чун шавад косиду камбаҳо,
Кунад барзигар кор кардан раҳо.
Тараннумшиносони дастонниюш,
Зи бонги муганнӣ гирифтанд гӯш.
Зарурат шуд ин шуғлро сохтан,
Чунин номаи нағз пардохтан,
- 490 Ки чун дар китобат шавад ҷойгир,
Ниюшандаро з-он¹³⁷ бувад ногузир.
Ба нақше, ки назди калон нест³¹⁸ хурд,
Намудам бад-ин достон дастбурд,¹³⁹
Аз ин ошнорӯйтар достон
Ханида наёмад¹⁴⁰ бари ростон.
Дигар номаҳоро, ки ҷӯй нахуст,
Ба ҷумҳури миллат набошад дуруст.
Набошад чунин нома тазвирҳез,
Набишта ба чандин қаламҳои тез.
- 495 Ба нерӯи нӯги чунин хомаҳо,
Шараф дорад ин бар дигар номаҳо.
Аз он хусрави май, ки дар ҷоми ӯст,
«Шарафномаи хисравон» номи ӯст.
Сухангӯи пешина донои Тӯс,
Ки орост рӯи сухан чун арӯс.
Дар он нома,
 к-он гавҳари суфта ронд,
Басе гуфтаниҳое ногуфта монд.
Агар ҳар чи бишнидӣ аз бостон,
Бигуфти, дароз омадӣ достон.
- 500 Нагуфт он чи рағбатпазираш набуд,
Ҳамон гуфт, к-аз вай гузираш набуд.
Дигар¹⁴¹ аз пай дӯстон залла кард,
Ки ҳалво ба танҳо нашоист х(в) ард.
Низомӣ, ки дар ришта гавҳар кашид,
Қаламдидаҳоро қалам даркашид.

Ба носуфта дурре, ки дар ганҷ ёфт,
Тарозӯи худро гуҳарсанҷ¹⁴² ёфт.
«Шарафнома»-ро фарруховоза кард,
Ҳадиси кӯҳанро бад-ӯ тоза кард.

ТАЪЛИМИ ХИЗР* ДАР ГУФТАНИ ДОСТОН

СОҚИНОМА

505 Биё соқӣ, он аргувонӣ шароб
Ба ман деҳ,
ки то маст гардам хароб.
Магар з-он ҳаробӣ навое занам,
Хароботиёнро салое занам.

ДОСТОН

Маро Хизр* таълимгар буд дӯш,
Ба розе, ки н-омад пазирои гӯш,
Ки «эй ҷомагихори тадбири ман,
Зи ҷоми сухан чошнигири ман.
Чу савсан сар аз бандагӣ тофта,
Нам аз чашмаи зиндагӣ ёфта.

510 Шунидам, ки дар номае хусравон,
Сухан ронд хоҳӣ чу оби равон.
Машав нописандидаро пешбоз,
Ки дар пардаи каж насозанд соз,
Писандидагӣ кун, ки бошӣ азиз,
Писандидагонат писандида¹⁴³ низ.
Фуру бурдани аждаҳо бедиранг,
Биянбоштан дар даҳони наҳанг,
Аз он хуштар ояд чаҳондидаро,
Ки бинад ҳаме нописандидаро.

- 515 Магӯй, он чӣ донои пешина гуфт,
 Ки дар дур нашояд ду сӯрох суфт.
 Магар дар гузарҳои андешагир,
 Ки аз бозгуфтан бувад ногузир.
 Дар ин пеша чун пешвои навӣ,
 Кӯҳанпешагонро макун пайравӣ.
 Чу нерӯи бикрозмоит ҳаст,
 Ба ҳар бева худро маёлоӣ даст.
 Махӯр ғам ба сайде, ки нокардаӣ,
 Ки яхнӣ бувад ҳар чи нохӯрдаӣ.
- 520 Ба душворӣ ояд гуҳар сӯи санг,
 Зи сангаш ту осон кай оро ба чанг.
 Ҳама чизе ар¹⁴⁴ бингарӣ лахт-лахт,
 Ба саҳтӣ бурун ояд аз ҷои саҳт.
 Гуҳар ҷуст натвон ба осудагӣ,
 Бувад нукра мӯхтоҷи полудагӣ.
 Касе,
 к-ӯ барад бар тару хушк ранҷ,
 Зи моҳӣ дирам ёбад аз гов ганҷ.
 Хуми нукра хоҳиву зарринаташт,
 Зи хоки¹⁴⁵ Ироқат набояд гузашт.
- 525 Зи Рай то Дехистону Хоразму Чанд,
 Наванде набинӣ ба ҷуз Лурканд.¹⁴⁶
 Бухориву хазриву гелию курд.
 Ба нонпора ҳар чор ҳастанд хурд.
 Нахезад зи Мозандарон ҷуз¹⁴⁷ ду чиз,
 Яке девмардум, яке дев низ.
 Нарӯяд гиёҳе зи Мозандарон,
 Ки сад нуки зӯбин набинӣ дар он.
 Ироқи дилафрӯз бод арҷманд,
 Ки овозаи фазл аз ӯ шуд баланд.
- 530 Аз он гул, ки ӯ тоза дорад нафас,
 Арақрезае дар Ироқ асту бас.
 Ту низ он беҳ, эй пайки улвинаҷод,
 Ки гирди ҷаҳон барнагардӣ чу бод.

- Ба гавҳар куни тешаро тез кун.
 Арӯси суханро шакаррез кун.
 Ту гавҳар кан аз кони искандарӣ,
 Сикандар* худ ояд ба гавҳархарӣ.
 Чаҳондоре ояд¹⁴⁸ харидори ту,
 Ба зудӣ шавад бар фалак кори ту.
 535 Харидор чун бар дар орад баҳо,
 Нашояд раҳи байъ кардан раҳо.
 Чу даръё харад гавҳар аз кони танг,
 Дихад киштии дур ба якпора санг.
 Зи даръёи ӯ ганҷи гавҳар мапӯш,
 Дуре меситон, гавҳаре мефуруш.
 Миёнҷӣ чунон кун барои¹⁴⁹ савоб,
 Ки ҳам сих бар чо бувад, ҳам кабоб.
 Чу дилдории Хизрам* омад ба гӯш,
 Димоғи маро тоза гардид¹⁵⁰ хуш.
 540 Пазиросухан буд, шуд¹⁵¹ ҷойгир,
 Сухан,
 к-аз дил ояд, бувад¹⁵² дилпазир».
- Чу дар ман гирифт он насихатгарӣ,
 Забон баркушодам ба дурри дарӣ.
 Ниҳодам зи ҳар шева ҳангомае,
 Магар дар сухан нав кунам номае.
 Дар он ҳайратободи беёварон,
 Задам қуръа бар номи номоварон.
 Ҳароина, к-аз хотираш тофтам,
 Хаёли Сикандар* дар ӯ ёфтам.
 545 Мабин сарсарӣ сӯи он шахриёр,
 Ки ҳам теғзан буду ҳам тоҷдор.
 Гуруҳеш хонанд¹⁵³ соҳибсарир
 Вилоятситон, балки офоқгир.
 Гуруҳе зи девони дастури ӯ,
 Ба ҳикмат набишанд маншури ӯ.
 Гуруҳе зи покию динпарварӣ,
 Пазиро шудандаш ба пайғамбарӣ.

- Ман аз ҳар се дона, ки доно фишонд,
 Дарахте баруманд хоҳам нишонд.
- 550 Нахустин дари подшой занам,
 Дам аз кори кишваркушой¹⁵⁴ занам.
 Зи ҳикмат баророям он гаҳ сухан,
 Кунам тоза поранҷҳои¹⁵⁵ куҳан.
 Ба пайғамбарӣ кӯбам он гаҳ дараш,
 Ки хонад худо низ пайғамбараш.
 Се дар сохтаи ҳар даре кони ганҷ,
 Ҷудогона бар ҳар даре бурда ранҷ
 Бад-он¹⁵⁶ ҳар се дар ё бад-он¹⁵⁷ ҳар со дур,
 Кунам домани олам аз ганҷ пур.
- 555 Тарозе нав ангезам андар ҷаҳон,
 Ки хоҳад зи ҳар кишваре навраҳон.
 Дареғ оядам, к-ин нигорин навард,
 Бувад дар сафина гирифтори гард.
 Дари давлате ку, к-аз ин дасткор
 Ба девори ӯ барнишонам¹⁵⁸ нигор.
 Паранде чунин зиндадораш кунам,
 Зи гарди замин растагораш кунам.
 Бад-ин¹⁵⁹ номаи номвар дер боз,
 Бимонам бар ӯ номи ӯро дароз.
- 560 Нишастангаҳе созамаш з-ин сарир,
 Ки бошад бар ӯ ҷовидон ҷойгир.
 Ба ҳарфе мусаччал кунам номи ӯ,
 Ки монад дар ин ҷунбиш ороми ӯ.
 На ҳарфе, ки олам зи ёдаш барад,
 На борон бишӯяд, на бодаш барад.
 Ба шарте,
 ки чун ман дар ин дастгоҳ
 Расонам сарашро ба хуршеду моҳ.
 Маро низ аз ӯ пойгоҳе расад,
 Ба андозаи сар кулоҳе расад.
- 565 Зи хуршеди равшан тавон ҷаст нур,
 Ки шуд роҳи¹⁶⁰ соя аз ин кор дур.

Ғаливожро бо кабӯтар чӣ кор,
Ба бози малик дархур аст ин шикор.
Низомӣ,

ки назми дарӣ кори ӯст,
Дарӣ назм кардан сазовори ӯст.
Чунон гуяд ин номаи нағзро,
Ки равшан кунад хонданаи мағзро.
Дили дӯстонро бад-ӯ нур бод,
В-аз ӯ дидаи¹⁶¹ душманон дур бод.

570 Наво,

гар навои чаковак бувад,
Чу душман занад тезновак¹⁶² бувад.
Дар он доира,

к-ин сухан рондаам,
Дарунпарвари хешро хондаам,
Ки ин номаро нағзу номӣ кунад,
Гиромикунешро гиромӣ кунад.¹⁶³
Чунон баркушояд парӯ боли ӯ,
Ки некаhtarӣ хезад аз фоли ӯ,
Нишот андарорад ба хонандагон,
Муфарраҳ расонад ба донандагон.

575 Фусурдадилонро дарорад ба кор,
Ғамолудагонро шавад ғамгусор.
Навозиш кунад синаи хастаро,
Кушоиш диҳад кори дарбастаро.
Гараш нотавоне таманно кунад,
Худояш ба хондан тавоно кунад.
В-агар ноумедиш гирад ба даст,
Ба даст оварад ҳар умеде,

ки ҳаст.

Ҳар он-ч аз худо хостам з-ин қиёс,
Худо доду бар¹⁶⁴ дода кардам сипос.

580 Ҳумоюнтар он шуд,

ки ин базмгоҳ,
Ҳумоюн бувад хосса дар базми шох.

СИТОИШИ АТОБЕКИ АЪЗАМ
НУСРАТУДДИНИ АБУБАКР ИБНИ
МУҲАММАД*

СОҚИНОМА

- Биё соқӣ, он оби ёкутвор,
Дарафкан бад-он чоми ёкутбор.
Сафолина чоме, ки май чони уст,
Сафолинзамин хок райҳони уст.
Алам баркаш, эй офтоби баланд,
Хиромон шав, эй абри мушкинпаранд.
Бинол, эй дили раъд, чун кӯси шох,
Биханд, эй лаби барқ, чун субҳгоҳ.
- 585 Бибор, эй ҳаво, қатрае нобро,
Бигир, эй садаф, дур кун ин¹⁶⁵ обро.
Баро, эй дур, аз қаъри даръёи хеш,
Зи тоҷи сари шох кун ҷои хеш.
Шаҳе, к-орзуманди меъроҷи туст,
Заминбӯси ӯ дуррат-ут-тоҷи туст.
Сикандаршукӯҳе, ки дар чумла соз,
Шукӯҳи Сикандар* бад-ӯ гашт боз.
Заминзиндадор, осмонзиндакун,
Ҷаҳонгир, душманпарокандакун,
- 590 Тарафдори мағриб ба мардонагӣ,
Қадархони машриқ ба фарзонагӣ.
Ҷаҳонпахлавон Нусратуддин,* ки ҳаст,
Бар аъдои худ чун фалак чирадаст.
Муҳолиф пасандешу ӯ пешбин,
Бадандеш каммехру ӯ бешкин.
Худованди шамшеру тахту кулоҳ,
Се навбатзани панҷ навбат паноҳ.
Ба Рустамрикобӣ* равон карда Рахш,*
Ҷам аврангперою ҷам тоҷбахш.
- 595 Шаҳонро зи расме, ки оин бувад,
Қалидоханин ганҷи заррин бувад.

سورة الفجر

- Чуз ӯ, к-оҳани теғ равшан кунад,
 Калид аз зару ганҷ аз оҳан кунад.¹⁶⁶
 Чу оби Фурот ошкоронавоз,
 Чу сарчашмаи Нил пинҳонгудоз.
 Агар соя бар офтоб афканад,
 Дар он чашмаи оташ об афканад.
 В-агар моҳи навро бароте диҳад,
 Зи нуқси камолаш начоте диҳад.¹⁶⁷
- 600 Гар инъоми ӯ баршуморад касе,
 Бад-он то кунад шукри неъмат бaсе.
 Зи шукри вай он неъмат афзун бувад,
 Валинеъматӣ беш аз ин чун бувад?
 Фалаквор бо ҳар кӣ бандад камар,
 Бар об афканад чун заминаш сипар.
 Бирезад дар ошӯб чун меғи ӯ,
 Сари теғи кӯҳ аз сари теғи ӯ.
 Ҳар он-ч ӯ намуда гаҳи корзор,
 На Рустам* намуда, на Исфандиёр*.
- 605 Салоҳи ҷаҳон он шаб омад падиd,
 Ки аз мавлид ин¹⁶⁸ субҳи содиқ дамид.
 Кучо гом зад хинги падроми ӯ,
 Замин ёфт сарсабзӣ аз гоми ӯ.
 Ба ҳар доира, к-ӯ зада турктоз,
 Зи паргори хатташ гиреҳ карда боз.
 Бар он буқъа, к-ӯ борагӣ тохта,
 Замин ганҷи Қорун* барандохта.
 Бар он диж, ки ӯ роят ангехта,
 Сари кӯтвол, ар диж овехта.
- 610 Агар дигарон, к-аслашон одамист,
 Ҳама мардуманд, ӯ ҳама мардумист.
 Надонам кас аз мардumi рӯшинос,
 Қ-аз он мардуме нест бар вай сипос.
 Зи бас нозу неъмат,
 к-аз ӯ рондаанд,
 Валинеъматии оламаш хондаанд.

Агар мурдае сар барорад зи гӯр,
Бигирад хама шаҳру бозор шӯр.
Ҳазорон дили мурда аз адли шоҳ
Шавад зиндаву хасм н-ояд ба роҳ.
615 Чу Исо* бaсе мурдаро зинда кард,
Ба хулке чунин халқро бaнда кард.
Чаҳон буд чун кони гавҳар хароб,
Ба ободӣ афтод аз ин офтоб.
Замин дӯзахе буд бекору кишт,
Ба абре чунин тоза шуд чун биҳишт,
Зи ҳар неъмате,

к-оядаш нав ба нав,
Диҳад баҳши хоҳандагон чав ба чав.
Ба ҳар некӯӣ чун хирад пай барад,
Чаҳон ёди нек аз чаҳон кай барад¹⁶⁹.
620 Гар аз нахли тӯбо расад дар биҳишт,
Ба ҳар кӯшке шоҳи анбарсиришт.
Расад шарқ то ғарб эҳсони ӯ,
Ба ҳар хонае неъматӣ хони ӯ.
Зиҳӣ боргоҳе, ки чун офтоб,
Зи машрик ба мағриб расонад таноб.
Ба кайхусравӣ номаш афтода чувт,
Насаб карда бар кайкубодӣ дуруст.
Ба ҳар водие, к-ӯ инон тофта,
Дирамнеҳ ба доман дирам ёфта.
625 Зи ганчаш замин киса бардӯхта,
Суман симу хайрӣ зар андӯхта.
Қучо ганчдоне пашизе дар ӯ,
Ки аз ганци ӯ нест чизе дар ӯ.
Чу аз тоҷи ӯ шуд фалак сарбаланд,
Сараш бод аз он тоҷ фирӯзманд.
Зиҳӣ Хизру* Искандари* коинот,
Ки ҳам мулк дорӣ, ҳам оби ҳаёт.
Чу Искандарӣ*, шоҳи кишваркушой,
Чу Хизр* аз раҳафтодаро раҳнамой,

- 630 Хама чиз дорӣ, ки он дарх(в) ар аст,
 Надорӣ яке чизу он ҳамсар аст.
 Чу дарьё, нагуям, гаронсояӣ,
 Хамоно, ки чун кон гаронмояӣ.
 Чу дар сайди шерон шиор¹⁷⁰ афканӣ,
 Ба тире ду пайкар шикор афганӣ.
 Чу дар ҷанги пилон кушой каманд,
 Дихӣ шоҳи Қаннучро пилбанд.
 Агар шер гӯр афганад вақти зӯр,
 Ту шерафканӣ, балки Бахроми Гӯр*.
- 635 Чӣ давлат, ки дар банди кори ту нест,
 Чӣ мақсуд, к-он дар канори ту нест.
 Басо гардани саҳти кимухти чарм,
 Ки шуд чун дувол аз рикоби ту нарм.
 Ду шахс эминанд аз ту, к-ой ба ҷӯш,
 Яке нармгардан, яке суфтагӯш¹⁷¹.
 Ба узр аз ту бадхоҳ ҷон мебарад,
 Бад-ин аҳд роят ҷаҳон мебарад.
 Чу баргашт гирди ҷаҳон рӯзгор,
 Зи шаш подшаҳ монд шаш ёдгор
- 640 Кулоҳ аз Каюмарси* тахтгир,
 Зи Ҷамшед* теғ,
 аз Фаридун* сарир.
 Зи Қайхусрав* он ҷоми гетинамой,
 Ки аҳкоми анҷум дар ӯ ёфт ҷой.
 Фурузанда оинаи гавҳарӣ,
 Намудори таърихи исқандарӣ,
 Ҳамон хотами лаъл бардӯхта,
 Ба мӯҳри сулаймонӣ афрӯхта¹⁷².
 Бад-ин гуна шаш чиз дар ҳарфи¹⁷³ туст,
 Гувоҳи сухан номи шаш ҳарфи туст.
- 645 Ҷуз ин низ бинам туро шаш ҳисол,
 Ки бодӣ барӯманд аз ӯ¹⁷⁴ моҳу сол.
 Яке он ки аз ганҷ ораста,
 Дихӣ орзӯҳои ноҳоста.

- Дувум, мардумӣ кардани бекиёс¹⁷⁵,
 Иваз боз ноҷустан аз ҳақшинос.
 Севум, дил ба шафқат бароростан,
 Ситамдидаро доди дил хоستان.
 Чаҳорум, алам бар сурайё задан,
 Чу хуршед лашкар ба танҳо задан.
- 650 Ҳамон панҷум аз мучримӣ узрхоҳ,
 Зи рӯи қарам афв қардан гуноҳ.
 Шашум, аҳду паймон ниғаҳ доштан,
 Вафодорӣ аз ёд нағзоштан.
 Зи ту шаш чиҳат беравоӣ мабод,
 В-аз ин шаш ҳисолат қудоӣ мабод.
 Ба парвози мулқат¹⁷⁶ ду шоҳин ба қор,
 Яке дар ҳазина, яке дар шикор.
 Ду мор аз барои ту тавфирсанҷ,
 Яке мори мӯҳра, яке мори ганҷ¹⁷⁷.

ХИТОБИ ЗАМИНБҶС

- 655 Чаҳонхусраво, зери ҳафт осмон,
 Тарафдори панҷум туй бегумон.
 Чаҳонро ба фармони чандин билод
 Сутуни дари туст зот-ал-имод.
 Ҳама шаб,
 ки маҳ тавфи гардун қунад,
 Қароғи туро равған афзун қунад.
 Ҳама рӯз хуршед бо тоқи зар,
 Ба пойни тахти ту бандад қамар,
 Супорандаи подшоҳӣ¹⁷⁸ ба ту
 Супурд аз қаҳон ҳар чӣ хоҳӣ ба ту
- 660 Бад-он дод мулқат, ки шоҳӣ қунӣ,
 Чу довар шавӣ, додхоҳӣ қунӣ.
 На бозе қунад бар пари пашша зӯр,
 На пиле ниҳад пой бар пушти мӯр.

- Сипос аз худованди гитипаноҳ,
 Ки беш аст аз ин кисса инсофи шоҳ.
 Ба инсофи шаҳ чашм дорам яке,
 Ки бинад дар ин достон андаке.
 Гар афсонае бинад аз кор дур,
 На соя бар \bar{u} густаронад, на нур.
- 665 В-агар бинад аз дур дар \bar{u} мавҷ-мавҷ,
 Сарояндаро сар барорад ба авҷ.
 Дар ин ганчнома зи рози чаҳон,
 Калиди базе ганҷ кардам ниҳон.
 Қасе, к-он калиди зар орад ба даст,
 Тилисми базе ганҷ донад шикаст.
 В-агар ганчи пинҳон наёрад падид,
 Шавад хуррам охир ба зарринкалид.
 Ту донӣ, ки ин гавҳари нимсуфт,
 Чӣ ганчинаҳо дорад андар нухуфт.
- 670 Нишот аз ту дорад гуҳар суфтанам,
 Сазовори туст офарин гуфтанам.
 Хирад, к-осмонро замин мекунад,
 Бар ин¹⁷⁹ офарин,
 офарин мекунад.
 Чу фармон чунин омад аз шаҳриёр,
 Ки бар номи мо нақш банд ин нигор.
 Ба гуфтори шаҳ мағзро тар кунам,
 Ба гуфти қасон мағз дар сар кунам.
 Фиристам арӯсе бад-он¹⁸⁰ базмгоҳ,
 К-аз \bar{u} чашмравшан шавад базми шоҳ.
- 675 Арӯсе чунин шоҳро банда бод,
 Бар он фаҳли¹⁸¹ офоқ фархунда бод.
 Ба андозаи он ки наздику дур,
 Чароғи чаҳонтобро ҳаст нур.
 Гули боғи шаҳ оламафрӯз бод,
 Чароғи шабаш машғали рӯз бод¹⁸².
 Даридадахан бадсиголаш чу доғ,
 Забонсӯхта душманаш чун чароғ.

- Низомӣ чу давлат дар айвони ӯ,
Шабу рӯз бод офаринхони ӯ.
680 Зи чашми бадон кас наёбад газанд,
Ки пайваста сӯзад бар оташ сипанд.
Зи сеҳр он сароро наёбӣ хароб,
Ки дорад сафолинаи пурсудоб,
Судобу сипанди рақибони шоҳ
Дуои Низомист дар субҳгоҳ¹⁸³.

ФУРУ ГУФТАНИ ДОСТОН БА ТАРИҚИ ЭҶОЗ

СОҚИНОМА

- Биё соқӣ, он роҳатангез рӯх
Бидех, то сабӯҳӣ кунам дар сабӯх.
Сабӯҳӣ, ки бар оби кавсар кунам,
Халол аст, агар то ба маҳшар кунам.
685 Чаҳон дар баду нек парвардан аст,
Басе неку бадхош дар гардан аст.
Шабу рӯз аз ин пардаи нилгун,
Басе бозии чобук орад бурун.
Гар ояд зи ман бозие дилпазир,
Хам аз бозии чархи гарданда гир,
Зи найранги ин пардаи дерсол
Хаёли шудам, чун набозам хаёл.
Бар онам, ки ин парда холӣ кунам,
Дар ин парда ҷодухаёли кунам.
690 Хаёле барангезам аз пайкаре,
Ки н-орад чунон ҳеч бозигаре.
Нахуст ончунон кардам оғози ӯ,
Ки сӯз оварад нағмаи сози ӯ.
Чунон гуфтам, аз ҳар чӣ дидам шигифт,
Ки дил роҳи боваршудаш баргирифт.

ФЕҲРАСТИ ТАЪРИХИ ИСКАНДАР ДАР ЯК ВАРАҚ

- 710 Сикандар*, ки шоҳи чаҳонгард буд,
Ба кори сафар тӯшапарвард буд.
Чаҳонро ҳама чор ҳад гашту дид,
Ки бе чор ҳад мулк натвон харид.
Ба ҳар тахтгоҳе, ки бинҳод пай,
Ниғаҳ дошт оини шоҳони Қай*,
Ба чуз расми Зардушти* оташпараст
Надод он дигар расмҳоро зи даст.
Нахустин кас ӯ шуд, ки зевар ниҳод,
Ба Рум андарун сиккае зар ниҳод.
- 715 Ба фармони ӯ заргари чирадаст,
Талоҳои зар бар сари нуқра баст.
Хирадномаҳоро зи лафзи дарӣ,
Ба юнонзабон¹⁹¹ кард қисватгарӣ.
Ҳамон навбати пос дар субҳу шом,
Зи навбатғаҳи ӯ баровард ном.
Ба оина шуд халқро раҳнамун,
Зи торикӣ овард ҷавҳар бурун.
Зидуд¹⁹² аз чаҳон шӯриши зангро,
Зи Доро ситад тоҷу аврангро.
Зи савдои Ҳинду зи сафрои Равс*,
- 720 Фӯрӯ шуст олам чу байтулрару(в)с,
Шуд оинаи чиниён рои ӯ,
Сари тахти кайхусравӣ чои ӯ.
Чу умраш варақ ронд бар бист сол,
Ба шоҳаншаҳӣ бар дӯҳул зад дувол.
Дувум раҳ, ки бар бист афзуд ҳафт,
Ба пайғамбарӣ рахт барбасту рафт.
Аз он рӯз, к-ӯ шуд ба пайғамбарӣ,
Набиштанд таърихи искандарӣ.
- 725 Чу бар дини ҳақ донишомӯз гашт,
Чу давлат бар офок пирӯз гашт.

- Басе хуччат ангехт бар дини пок,
Иморат басе кард бар рӯи хок.
Ба ҳар гардише гирди паргори даҳр,
Бино кард чандин гаронмоя шаҳр.
Зи Хиндустон то ба аксон Рум
Барангехт шаҳре ба ҳар марзу бум.
Ҳам ӯ дод зеvar Самарқандро,
Самарқанд не, к-он чунон чандро.
Бино кард шаҳре чу шаҳри Ҳарӣ,
730 К-аз он сон кунад шаҳр кардан карӣ.
Дару банди аввал, ки Дарбанд ёфт,
Ба шарти хирад з-он хирадманд ёфт.
Зи Булғор бигзар, ки аз кори ӯст,
Биногоҳи аслаш буни ғори ӯст.
Ҳамон садди яъҷуч* аз ӯ шуд баланд,
Ки баст ончунон кӯҳ то кӯҳ банд.
Қуз ин низ бисъёр бунъёд кард,
К-аз ин беш натвон аз ӯ ёд кард.
- 735 Чу азм омад он пайкари покро,
Ки баҳшиш кунад пайкари¹⁹³ хокро.
Салибихате дар ҷаҳон баркашид,
Аз он пеш,
 к-ояд салибӣ падид.
Бад-он чорғӯша хати атласӣ
Барангехт андозаи хандасӣ.
Яке навбате чор ҳад барфарохт,
Ки бар нӯҳ фалак панҷ навбат навохт.
Ба қутби шимолӣ яке меҳи ӯй¹⁹⁴,
Ба арзи ҷанубӣ дигар беҳи ӯй¹⁹⁵.
- 740 Танобе аз ин сӯи машриқ кашид,
Таноби дигар з-ӯ ба мағриб расид.
Бад-ин тӯлу арз андар ин коргоҳ
Қиро буд дигар чунон боргоҳ?
Чу азми ҷаҳон гаштан оғоз кард,
Ба ришта задан риштаҳо соз кард.

- Зи фарсангу аз милу аз марҳила,
 Ба дасте заминро накардӣ яла.
 Масоҳатгарон дошт андозагир,
 Бар он¹⁹⁶ шуғл бигмошта сад дабир,
 745 Расан баста, андоза пайдо шуда,
 Мақодирӣ манзил ҳувайдо шуда.
 Зи хушкӣ ба ҳар чо, ки зад боргоҳ,
 Зи манзил ба манзил бипаймуд роҳ.
 В-агар роҳ бар рӯи даръёш буд,
 Тариқи масоҳат муҳайёш буд.
 Ду киштӣ баҳам боз пайваста дошт¹⁹⁷,
 Миёни ду киштӣ расан баста дошт¹⁹⁸.
 Якеро ба лангаргаҳи хеш монд,
 Якеро ба қадри расан пеш ронд.
 Дигарбора ин бастаро пой дод,
 750 Шитобандаро дар суқун ҷой дод.
 Гаҳ онро, гаҳ инро расан тохтӣ,
 Хатар бин, к-аз ин сон расан бохтӣ.
 Бад-ин гуна массоҳи манзилшинос,
 Зи соҳил ба соҳил гирифтӣ қиёс.
 Чаҳонро, ки аз ғам ба роҳат кашид,
 Бад-ин ҳандаса дар масоҳат кашид.
 Заминро, ки чанд асту раҳ то кучост,
 Тарозӯи тадбир ӯ кард рост.
 755 Ҳамон рубъи масқун аз ӯ шуд паид,
 Бад-он масқан аз мо кӣ донад расид.
 Ба ҳар марзу ҳар бум,
 к-ӯ ронд Рахш*,
 Аз ободӣ он бумро дод бахш¹⁹⁹.
 Ҳама чорае²⁰⁰ кард дар²⁶¹ кӯҳу дашт,
 Чу марг омад, аз марг бечора гашт.
 Зи таърихи он ҳусрави тоҷдор,
 Ба кор омад ин аст, к-омад²⁰² ба кор.
 Ҷуз ин ҳар ҷӣ дар хориш орад қалам,
 Сабуксангие бошад²⁰³ аз бешу кам.

- 760 Чу назми гузориш бувад рохгир,
 Ғалат кардани раҳ бувад ногузир.
 Маро кор бо нағзгуфторӣ аст,
 Хама кори ман худ ғалаткорӣ аст.
 Бале, ҳар чи нобовараш ёфтам,
 Зи тамкини у рӯй бартофтам.
 Гузориш чунон кардамаш дар замир,
 Ки хонандагонро бувад дилпазир²⁰⁴.
 Басе дар шигифтӣ намудан тавоф,
 Инони суханро кашад дар газоф.
- 765 В-агар бешигифтӣ гузорӣ сухан,
 Надорад навӣ номаҳои куҳан²⁰⁵.
 Суханро ба андозае дор пос,
 Ки бовар тавон карданаш дар қиёс.
 Сухан гар чу гавҳар барорад фуруғ,
 Чу нобовар афтад, намояд дурӯғ.
 Дурӯғе, ки монанда бошад ба рост,
 Беҳ аз росте, к-аз дурусти ҷудост.
 Низомӣ, сабук бош, ёрон шуданд,
 Ту мондию ғам, ғамгусорон шуданд.
- 770 Сикандар* шаҳи ҳафт кишвар намонд,
 Намонад касе, чун Сикандар намонд.
 Махӯр май ба танҳо, бар ин тарф ҷӯй,
 Ҳарифони пешинаро бозҷӯй.
 Гар оянд ҳозир маят, нӯш бод!
 В-агар не, ҳисобат фаромӯш бод²⁰⁶!

РАҒБАТИ НИЗОМӢ БА НАЗМИ «ШАРАФНОМА»

СОҚИНОМА

Биё соқӣ, аз хунби деҳқони пир
 Мае дар қадаҳ рез чун шахду шир.

На он²⁰⁷ май, ки омад ба мазҳаб ҳаром,
 Мае, к-асли мазҳаб бад-ӯ шуд тамом²⁰⁸.

ВАСФИ БАҲОР

- 775 Биё боғбон, хуррамӣ соз кун,
 Гул омад, дари боғро боз кун.
 Низомӣ ба боғ смад аз шаҳрбанд,
 Биёрой бӯстон ба чинипаранд.
 Зи чаъди бунафша барангез тоб.
 Сари наргиси маст баркаш зи хоб.
 Лаби ғунчаро, к-ояндаш бўи шир,
 Зи коми гули сурх дар дам абир.
 Сиҳсарвро бол баркаш фарох,
 Ба қумрӣ хабар деҳ, ки сабз аст шох.
- 780 Яке мужда деҳ²⁰⁹ сӯи булбул ба роз,
 Ки маҳди гул омад ба майхона²¹⁰ боз.
 Зи симои сабза фурушӯй гард,
 Ки равшан ба шустан шавад лочвард.
 Дили лоларо, к-омад аз хун²¹¹ ба чӯш,
 Фурумолу хунӣ ба хоке бипӯш.
 Сари настаранро зи²¹² мӯи сапед,
 Сиёҳӣ деҳ аз сояи мушкбед.
 Лаби норванро майолуд кун,
 Ба хайрӣ замиро зарандуд кун.
- 785 Суманро²¹³ дуруде деҳ аз аргувон,
 Равон кун сӯи гулбун оби равон.
 Ба наврастағони чаман боз бин,
 Макаш хат дар он хиттаи нозанин.
 Ба сарсабзӣ аз ишқ чун ман касон,
 Саломе ба хар сабзае мерасон.
 Ҳаво мӯътадил,
 бӯстон дилкаш аст,
 Ҳавои дили дӯстон з-он х(в)аш аст.

- Дарахтон шукуфтанд бар тарфи боғ,
 Барафрӯхта ҳар гуле чун чароғ.
- 790 Ба мурги забонбаста овоз дех,
 Ки парвози поринаро соз дех²¹⁴.
 Сароянда кун нолаи чангро,
 Даровар ба рақс ин дили тангро.
 Сари зулфи маъшукро тавқ соз,
 Дарафган бад-ин ғардан он²¹⁵ тавқ боз.
 Раёҳини серобро даста банд,
 Барафшон ба болои сарви баланд.
 Аз он симгун сиккаи навбаҳор,
 Дирамрез кун бар сари чӯйбор.
- 795 Ба пиромани биркаи обгир,
 Зи савсан биафган бисоти ҳарир.
 Дар он базмаи хусравонӣ хиром,
 Дарафган маи хусравонӣ ба чом.
 Ба ман дех, ки май хӯрдан омӯхтам,
 Хурам хосса, к-аз ташнагӣ сӯхтам.
 Ба ёди ҳарифони ғурбатгирой,
 Қ-аз эшон набинам якеро ба чой.
 Чу даврони мо ҳам намонад басе,
 Хурад низ бар ёди мо ҳар касе.
- 800 Ба фасле чунин фарруху созманд,
 Ба бӯстон шудам зери сарви баланд.
 Зи бӯи гулу сояи сарву бун,
 Ба булбул даромад нишоти сухун.
 Ба гул чидан омад арӯсе ба боғ,
 Фурузандарӯе чу равшанчароғ.
 Сари зулф дар атф доманкашон,
 Зи чехра гул,
 аз ханда шаккарфишон²¹⁶.
 Рухе чун гулу бар гул оварда х(в) ай,
 Ба ман дод чоме пур аз ширу май.
- 805 Ки бар подшоҳи чаҳон нӯш кун,
 Чуз ин ҳар чӣ дорӣ, фаромӯш кун.

Нишастам ҳаме бо чаҳондидагон,
 Задам достони писандидагон.
 Ба чандин суханҳои зебову нағз,
 Ки полудам аз чашмаи хуну мағз,
 Ханӯзам забон аз сухан сер нест,
 Чу бозу бувад боки шамшер нест.
 Басе ганҷҳои кӯҳан²¹⁷ сохтам,
 Дар ӯ нуктаҳои нав андохтам.

810 Сӯи махзан овардам аввал басеч,
 Ки сустӣ накардам дар он кор ҳеч?
 В-аз ӯ чарбу ширинӣ ангехтам²¹⁸,
 Ба «Ширину Хисрав*» даромехтам.
 В-аз он ҷо саропарда берун задам,
 Дари ишқи «Лайливу Маҷнун*» задам.
 В-аз ин қисса чун боз пардохтам,
 Сӯе «Ҳафт пайкар*» фарас тохтам²¹⁹.
 Кунун бар бисоти суханпарварӣ²²⁰.
 Занам кӯси иқболи искандарӣ.

815 Сухан ронам аз фарру фарҳанги ӯ,
 Барафрозам иклилу авранги ӯ.
 Пас аз²²¹ давраҳое, ки бигзашт пеш,
 Кунам зиндаш аз оби ҳайвони хеш.
 Сикандар*, ки роҳи маонӣ гирифт,
 Паи чашмаи зиндагонӣ гирифт.
 Магар дид, к-аз роҳи фархундагӣ
 Шавад зинда аз²²² чашмаи зиндагӣ.
 Сӯи чашмаи зиндагӣ роҳ ҷуст,
 Кунун ёфт он чашма, к-онгоҳ ҷуст.

820 Чунин зад масал шоҳи гӯяндагон,
 Ки «ёбандагонанд чӯяндагон».
 Низомӣ чу май бо Сикандар* хӯрӣ,
 Ниғаҳ дор адаб,

то зи худ бар хӯрӣ.

Чу ҳамхони Хизрӣ, бар²²³ ин тарф чӯй,
 Ба ҳафтоду ҳафт об лабро бишӯй.

ОҒОЗИ ДОСТОН ВА НАСАБИ ИСКАНДАР

СОКИНОМА

Биё соқӣ, он оби ҳайвонгувор
Ба давлатсарои Сикандар* супор,
Ки то давлаташ бўса бар сар диҳад,
Ба меросхори Сикандар* диҳад.

ДОСТОН

- 825 Гузорандаи номаи хусравӣ,
Чунин дод назми суханро навӣ,
Ки аз ҷумлаи тоҷдорони Рум,
Ҷавондавлате буд аз он²²⁴ марзу бум,
Шаҳе номвар номи ӯ Файлаку(в)с,
Пазирои фармони ӯ Руму Равс.
Ба Юнонзамин буд маъвои ӯ,
Ба Мақдуния хосатар ҷои ӯ.
Навоинтарин шоҳи офоқ буд,
Навозодаи Иси Исҳоқ* буд.
- 830 Чунон додгар буд, к-аз доди хеш
Думи гургро баст бар пой меш.
Гулӯи ситамро бад-он сон фушурд,
Ки Доро* бад-он доварӣ рашк бурд.
Сабақ ҷуст²²⁵ бар вай ба шамшеру тоҷ,
Фиристонд кас, то фиристонд хироҷ.
Шаҳи Румро буд рои дуруст,
Ризо ҷусту бо ӯ хусумат наҷуст.
Қасеро, ки давлат кунад ёварӣ,
Кӣ ёрад, ки бо ӯ кунад доварӣ.
- 835 Фиристонд чандон бад-ӯ ганҷу мол,
К-аз дур шуд молиши бадсигол.
Бад-он харҷ хушнуд шуд роҳи Рум,
Зи сӯзандаоташ ниғаҳ дошт мум.

- Чу фатҳи Сикандар* даромад ба кор,
 Дигаргуна шуд гардиши рӯзгор.
 На давлат, на дунё ба Доро* гузашт,
 Синоиро сар аз санги хоро гузашт.
 Дар ин дoston довариҳо басест,
 Маро гӯш бар гуфтаи ҳар касест.
- 840 Чунин омад аз хушъерони Рум,
 Ки зоҳидзанае буд аз он марзу бум.
 Ба обистанӣ рӯз бечора гашт,
 Зи шахру зи шӯи худ овора гашт.
 Чу танг омадаш вақти борафганӣ,
 Бар ӯ сахт шуд дарди обистанӣ.
 Ба вайронае бор бинҳоду мурд,
 Ғами тифл мехӯрду ҷон месупурд,
 Ки гӯй, «кӣ парвард хоҳад туро,
 Қадомин даде хӯрда хоҳад туро»
- 845 В-аз ин²²⁶ беҳабар буд,
 ки парвардигор,
 Чигуна варо парварад вақти кор.
 Чӣ ганчинаҳо зери бораш кашанд²²⁷,
 Чӣ иқболҳо дар канораш кашанд²²⁸.
 Чу зан мурду он тифл бекас бимонд,
 Касе бекасонаш ба ҷое расонд,
 Ки мулки ҷаҳонро зи²²⁹ фарҳангу рой,
 Шуд аз Қоф то Қоф кишваркушой.
 Малик Файлақус* аз тамошои дашт,
 Шикорафканон сӯи он зан гузашт.
- 850 Зане дид мурда бад-он раҳгузар,
 Ба болини ӯ тифле оварда сар²³⁰.
 Зи беширӣ ангушти худ мемазид,
 Ба модар бар ангушти худ мегазид.
 Бифармуд, то чокарон тохтанд,
 Ба²³¹ кори зани мурда пардохтанд.
 Зи хоки раҳ он тифлро баргирифт,
 Фурӯмонд аз он рӯзи бозишигифт,

- Бибурду бипарварду бинвохташ,
 Пас аз худ валиаҳди худ сохташ.
 855 Дигаргуна деҳқони озарпараст,
 Ба Доро* кунад насли ӯ бозбаст.
 Зи таърихҳо чун гирифтам киёс,
 Хам аз номаи марди эзидшинос.
 Дар он ҳар ду гуфтор чустӣ набуд,
 Газофа суханро дурустӣ набуд.
 Дуруст он шуд аз гуфтаи ҳар диёр,
 Ки аз Файлакус омад он шахриёр.
 Дигар гуфтаҳо чун иёре надошт,
 Сухангӯ бар он ихтиёре надошт.
 860 Чунин гӯяд он пири деринасол,
 Зи таърихи шоҳони пешина ҳол,
 Ки «дар базми хоси²³² малик Файлакус*,
 Буте буд покизаву наварӯс.
 Ба дидан ҳумоюн, ба боло баланд,
 Ба абрӯ камонкаш, ба гесӯ каманд.
 Чу сарве,
 ки пайдо кунад дар чаман,
 Зи гесӯ бунафша, зи ораз суман.
 Чамоле чу дар нимрӯз офтоб,
 Карашмакунон наргисе нимҳоб.
 865 Сари зулф печон чу мушки сиёҳ,
 В-аз ӯ мушкбӯ гашта мушкӯи шоҳ.
 Бар он моҳрӯ шаҳ чунон меҳрубон,
 Ки чуз ёди ӯ н-омадаш бар забон.
 Ба меҳраш шабе шоҳ дар бар гирифт,
 Зи хурмои шаҳ нахлбун бар гирифт.
 Шуд аз абри найсон садаф бордор,
 Падидор шуд лӯълӯи шоҳвор,
 Чу нӯҳ маҳ баромад бар обистанӣ²³³,
 Ба чунбиш даромад раги рустанӣ.
 870 Ба вақти валодат бифармуд шоҳ,
 Ки доно кунад сӯи ахтар нигоҳ.

- Зи рози нуҳуфта нишонаш диҳад,
 В-аз он чунбиш ороми чонош диҳад.
 Шиносандагон баргирифтанд соз,
 Зи даври фалак бозчустанд роз.
 Ба сайри сипехр анчуман сохтанд,
 Тарозӯи анҷум барафрохтанд²³⁴.
 Асад буд толеъ худованди зӯр,
 К-аз ӯ дидаи душманон гашт кӯр.
- 875 Шараф ёфта офтоб аз ҳамал,
 Гироянда аз илм сӯи амал.
 Уторид ба чавзо бурун тохта,
 Маҳу Зӯҳра дар сур чо²³⁵ сохта.
 Баророста қавсро Муштарӣ,
 Зуҳал дар тарозу ба бозигарӣ.
 Шашум хонаро карда Баҳром чой,
 Чу хидматгарон гашта хидматнамоӣ.
 Чунин толее, к-омад он нур аз ӯ,
 Чи гӯям, зиҳӣ, чашми бад дур аз ӯ!
- 880 Чу зод он гиромӣ ба фоле чунин,
 Барафрӯхт²³⁶ боғ аз ниҳоле чунин.
 Дар аҳком ҳафт ахтар омад падид,
 Ки дуньё бад-ӯ дод хоҳад калид.
 Аз он фарруҳӣ марди²³⁷ ахтаршинос,
 Хабар дод,
 то кард хусрав сипос²³⁸.
- Шаҳ аз меҳри фарзанди пирӯзбахт,
 Дари ганҷ бикшоду баршуд ба тахт.
 Ба шодӣ гиرويد аз андӯҳу ранҷ,
 Ба хоҳандагон дод бисъёр ганҷ.
- 885 Ба пирӯзии он маи мушкбӯӣ,
 Маю мушк мерехт бар тарфи чӯӣ.
 Чу шуд нозпарварда он шоҳи сарв,
 Хироманда шуд чун хиромон тазарв.
 Шуд аз чанбари маҳд майдонгирой,
 Зи гаҳвора дар маркаб овард пой.

Камон хост аз дояву чӯбатир,
Гаҳе коғазаш бар ҳадаф, гаҳ ҳарир.
Чу шуд рустатар, кори²³⁹ шамшер кард,
Зи шерафканӣ чанг бо шер кард.
890 В-аз он пас нишоти саворӣ гирифт,
Паи шоҳию шаҳриёрӣ гирифт²⁴⁰.

ДОНИШ ОМУХТАНИ ИСКАНДАР АЗ НАҚУМОҶИСИ ҲАКИМ ПАДАРИ АРАСТУ*

СОҚИНОМА

Биё соқӣ, он роҳи райҳонсиришт
Ба ман деҳ, ки бар²⁴¹ ёдам омад биҳишт.
Магар з-он май ободкиштӣ шавам,
В-агар ғарқа гардам, биҳиштӣ шавам.

АНДАРЗ

Хушо, рӯзгоро, ки дорад касе,
Ки бозори ҳирсаш²⁴² набошад басе.
Ба қадри басандаш ясорӣ бувад,
Кунад коре,
ар марди корӣ бувад.
895 Чаҳон меғузорад ба хушхорагӣ,
Ба андоза дорад таги борагӣ.
На базле, ки тӯфон барорад зи мол,
На сарфе,
ки сахтӣ дарорад ба ҳол.
Ҳама сахтӣ аз бастагӣ лозим аст.
Чу дар бишканӣ, хона пур ҳезум аст²⁴³.
Чунон зӣ,
к-аз он зистан солиён,
Туро суду касро набошад зиён.

- Гузорандан дурчи дехконнавард,
 Гузорандагонро चुнин ёд кард,
 900 Ки чун шоҳи Юнон малик Файлакус*,
 Баророст мулки чаҳон чун арӯс,
 Ба фарзона фарзанд шуд сарбаланд,
 Ки фаррух бувад гавҳари арҷуманд.
 Чу фарзанди худро хирадманд ёфт,
 Шуд эмин, ки шоиста фарзанд ёфт.
 Надорад падар ҳеҷ боистатар.
 Зи фарзанди шоиста шоистатар.
 Нишондаш ба дониш — дар омӯхтан,
 Ки гавҳар шавад санг аз афрӯхтан²⁴⁴.
- 905 Нақумочис он, қ-ӯ хирадманд буд.
 Арасту* донош фарзанд буд.
 Ба омӯзгорӣ бар ӯ ранҷ бурд,
 Биёмӯхташ ончи натвон шумурд.
 Адабҳои шоҳӣ, ҳунарҳои нағз,
 Ки нерӯи дил бошаду нури мағз.
 Зи ҳар донише, қ-ӯ бувад дар киёс,
 В-аз ӯ гардад андеша маънишинос.
 Баророст²⁴⁵ он гавҳари покро,
 Чу анҷум,
 ки орояд афлокро.
- 910 Хабар додаш аз ҳар чи дар парда буд,
 Қасе кам चुнон тифл парварда буд.
 Ҳамасола шаҳзодаи тезхуш,
 Ба чуз илмо раҳ надодӣ ба гӯш.
 Ба борикбинӣ чу биштофтӣ,
 Суханҳои борик даръёфтӣ²⁴⁶.
 Арасту*, ки ҳамдарси шаҳзода буд,
 Ба хидматгарӣ дил бад-ӯ дода буд.
 Ҳар он-ч аз падар моя андӯхтӣ,
 Гузоришкунон дар вай омӯхтӣ.

- 915 Чу устоди доно ба фарҳангу рой,
 Маликзодаро дид бар ганҷ пой.
 Ба таълими ӯ бештар бурд ранҷ,
 Ки хушдил кунад мардро поси ганҷ.
 Чу маншури иқболи ӯ хонд пеш,
 Дар ӯ баст унвони фарзанди хеш.
 Ба рӯзе, ки толеъпазиранда буд,
 Нигини сухан мӯҳргиранда буд.
 Ба шаҳзода биспурд фарзандро,
 Ба паймон дарафзуд савгандро²⁴⁷.
- 920 Ки «чун сар барорӣ ба чархи баланд,
 Зи мактаб ба майдон ҷаҳонӣ саманд,
 Сари душманон бар замин оварӣ,
 Ҷаҳон зери мӯҳри нигин оварӣ.
 Хумоюн кунӣ тахтро зери тоҷ,
 Фиристандат аз ҳафт кишвар хироҷ,
 Бар офоқи кишвар худой кунӣ,
 Ҷаҳон дар ҷаҳон подшоҳӣ кунӣ.
 Ба ёд оӣ ин дарсу таълиро,
 Парастии насозӣ зару симро.
- 925 Назар барнадорӣ зи фарзанди ман,
 Ба ҷой оварӣ ҳаққи пайванди ман.
 Ба дастурии ӯ шавӣ шуғлсанҷ,
 Ки дастури доно беҳ аз теғу ганҷ.
 Туро давлат,
 ӯро хунар ёвар аст,
 Хунарманд бо давлате дарх(в)ар аст.
 Хунар ҳар кучо ёфт кадри тамои,
 Ба давлатхудой баровард ном.
 Ҷамон давлате, к-арҷмандӣ гирифт,
 Зи рои баландон баландӣ гирифт.
- 930 Чу хоҳӣ, ки бар маҳ расонӣ сарир,
 Аз ин нардбон бошадат ногузир».
 Маликзода бо ӯ ба ҳам дод даст,
 Ба пазруфтагорӣ²⁴⁸ бар он аҳд баст,

- Ки «шоҳӣ чу бар ман кунад шуғл рост,
 Вазир ӯ бувад бар ман, эзид гувост.
 Натобам сар аз раъю паймони ӯ,
 Набандам камар чуз ба фармони ӯ».
 Саранчом, к-икбол ёрӣ намуд,
 Бар он аҳди шоҳ устуворӣ намуд,
- 935 Чу устод донист, к-он тифли хурд
 Бихоҳад зи гарданкашон гӯй бурд.
 Аз он хандасихарф²⁴⁹ шакле кашид,
 Ки мағлубу голиб дар²⁵⁰ ӯ шуд наид.
 Бад-ӯ дод, к-ин ҳарфро вақти кор
 Ба номи худу²⁵¹ хасми худ баршумор.
 Агар голиб аз доира номи туст,
 Шумори зафар дар саранчоми туст.
 В-агар з-он,
 ки ноғолибе дар қиёс,
 Зи голибтар аз ҳештан дар ҳарос.
- 940 Шаҳ он ҳарф бистад зи донои пир,
 Шуд он доварӣ пеши ӯ дилпазир.
 Чу ҳар вақт, к-он ҳарф бингоштӣ,
 Зи пирӯзии худ хабар доштӣ.
 Бар ингуна²⁵² мезист бо рою хуш,
 Зи ҳар дониш оварда деге ба чӯш.
 Ҳам ӯ ҳиммати зиракандеш дошт,
 Ҳам андешаи зиракон беш дошт.
 Ба фармони корогаҳон кор кард,
 Бад-ин²⁵³ оғаҳӣ бахтро ёр²⁵² кард.
- 945 Ҳунарпеша фарзанди устои ӯ,
 Ки ҳамдарси ӯ буду ҳамзоди ӯ,
 Аҷаб меҳрубон буд бар марзбон,
 Дили марзбон ҳам бад-ӯ меҳрубон.
 Накардӣ яке мурғ бар бобзан,
 К-Арасту* набудӣ бар он ройзан.
 Начустӣ зи тадбири ӯ дурие,
 Ба ҳар кор аз ӯ хост дарстурие.

- Чу паргори чарх аз бари кӯху дашт,
 Бар ин доира муддате чанд гашт.
 950 Малик Файлукус* аз чаҳон рахт бурд,
 Чаҳонро ба шоҳаншаҳи нав²⁵⁵ супурд.
 Чаҳон чист, бигзар зи найранги ӯ,
 Раҳой ба чанг овар аз чанги ӯ.
 Дарахтест²⁵⁶ шашпахлӯю чорбех,
 Тане чандро баста бар чормех.
 Якояк varaқҳои мо з-ин дарахт,
 Ба зер ӯфтад, чун вазад²⁵⁷ боди сахт.
 Муқимӣ набинӣ дар ин боғ кас,
 Тамошо кунад ҳар яке²⁵⁸ як нафас.
 955 Дар ӯ ҳар даме нав баре мерасад,
 Яке меравад, дигаре мерасад.
 Чаҳон кому ноком хоҳӣ супурд.
 Ба худкомагӣ пай чӣ хоҳӣ фишурд,
 Дар ин чорсӯ ҳеч ҳангома нест,
 Ки кисабури марди худкома нест.
 Ба доми чаҳон ҳастӣ аз воми ӯ,
 Бидеҳ воми ӯ, растӣ аз доми ӯ.
 Шабе наълбандею полонгаре,
 Ҳақи хештан хостанд аз харе.
 960 Хар аз пой ранчидаву пушт реш,
 Бияфкандашон наълу полон ба пеш.
 Чу аз вомдорӣ хар озод гашт²⁵⁹.
 Баросуду аз хештан шод гашт²⁶⁰
 Ту низ, эй ба ҳоке шуда гарднок,
 Бидеҳ вому берун чаҳ аз гарду хок,

ПОДШОҲИИ ИСКАНДАР БА ҚОИ ПАДАР

СОҚИНОМА

Биё соқӣ, аз худ раҳоим деҳ,
 Зи рахшанда май равшаноим деҳ.

Мае, к-ӯ зи меҳнат раҳой диҳад,
Ба озурдагон мӯмиёй диҳад.

АНДАРЗ

- 965 Сухансанче омад тарозӯ ба даст,
Дурустӣ, зарандудро мешикаст.
Тасарруф дар он сикка бигзоштам²⁶¹,
К-аз он сим дар зар хабар доштам.
Гар ангушти ман ҳарфгирӣ кунад,
Надонам касе, к-ӯ дабирӣ кунад.
Вале то кавидаст шуд пушти ман,
Нашуд ҳарфгири кас ангушти ман.
Набинам ба бадхоҳӣ андар касе,
Ки ман низ бадхоҳ дорам базе,
- 970 Раҳи ман ҳама заҳр нӯшидан аст,
Ҳунар чустану айб пӯшидан аст.
Бад-он раҳ, ки худро намудам нахуст,
Кадам доштам то ба охир дуруст.
Дабоғат чунон²⁶² дорам ин чармро,
Ки бартобад осебу озармро.
Чунон хоҳам аз покпарвардигор,
К-аз ин раҳ нагардам саранҷоми кор.

ДОСТОН

- Гузоройнақши гузоришпазир,
Ки нақш аз гузориш надорад гузир,
- 975 Чунин нақш бандад, ки чун шоҳи Рум,
Ба мулки ҷаҳон нақш барзад ба мум.
Вилоят зи адлаш пуровоза гашт,
Бад-ӯ тоҷу тахти падар тоза гашт.
Ҳамон расмҳо, к-аз падар дида буд,
Намуд он чи рояш писандида буд.

- Хамон аҳди дерина бар ҷой дошт,
 Аламҳои пешина бар пой дошт.
 Ба Доро ҳамон ганҷи зар месупурд,
 Бар он аҳди пешина²⁶³ пай мефушурд.
- 980 Зи фармонбарони малик Файлакус*,
 Нашуд кас дар он шуғл бо вай шамус,
 Ки буд аз падар дӯстангезтар,
 Ба душманкушӣ теғи ӯ тезтар.
 Чунон шуд, ки бо зӯри бозӯи ӯ,
 Начарбид кас дар тарозӯи ӯ.
 Чу дар зӯр печидӣ андомро,
 Гиреҳ барзадӣ гӯши зарғомро.
 Қабода зи чархакамон сохтӣ,
 Ба ҳар гаштане тире андохтӣ.
- 985 Ба нахчиргаҳ шер кардӣ шикор,
 Зи гӯру гавазнаш нарафтӣ шумор —
 Рабуд аз далерон тавонотарӣ,
 Сари зиракон шуд ба донотарӣ.
 Чу хатташ қалам ронд бар офтоб.
 Яке ҷадвал ангехт аз мушки ноб.
 Фалак з-он хати ҷадвал ангехта,
 Саводи ҳабашро варақ рехта.
 Ҳисоби ҷаҳонگیرӣ овард пеш,
 Ҷаҳонро забун дид дар дасти хеш.
- 990 Ҳамаш ҳушдил буду ҳам зӯрдаст,
 Бад-ин ҳарду бар тахт шояд нишаст.
 Ба ҳар кор,
 к-ӯ ҷуст номоварӣ,
 Дар он кор додаш фалак ёварӣ.
 Ҳама Рум аз он сарви навхоста,
 Ба райҳон сарсабзӣ ороста
 Аз ӯ баста нақше ба ҳар хонае,
 Расида ба ҳар кишвар афсонае.
 Гаҳе роз бо анҷуман мениход,
 Гаҳ аз рози анҷум гиреҳ мекушод.

- 995 Ба анбӯх май бо чавонон гирифт,
 Ба хилват паи кордонон гирифт.
 На он кард бо мардум аз мардумӣ,
 Ки ояд дар андешаи одамӣ.
 Ба озурдани кас наёвард рой,
 Бурун аз хати адл нанҳод пой.
 Ба бозоргонон раҳо кард боч,
 Наҷуст аз муқимони шахрӣ хироҷ.
 Зи девони деҳқон қалам баргирифт,
 Ба бемоягон ҳам дирам даргирифт.
 Иморат ҳамекарду зар мефишонд,
- 1000 Ҳама хор меканду гул менишонд,
 Ба ҳар ноҳият номи доғаш кашид,
 Ба Мисру Ҳабаш бӯи боғаш кашид.
 Кушода ду дасташ чу равшандурахш,
 Яке теғзан шуд, яке тоҷбахш.
 Тарозӯ худ он беҳ, ки дорад ду сар,
 Яке ҷои оҳан, яке ҷои зар.
 Ҳар он кор²⁶⁴, к-икболро дарх(в)ар аст,
 Ба оҳан чу оҳан, ба зар чун зар аст.
- 1005 Чунон додгар шуд, ки ҳар марзу бум
 Задӣ дoston,
 к-«эй хушо марзу бум!
 Арасту*, ки дастури даргоҳ буд,
 Ба ҳар неку бад маҳрами шоҳ буд,
 Сикандар* ба тадбири доновазир,
 Ба кам рӯзгоре шуд офоқгир.
 Вазире чунин шахриёре чунон,
 Чаҳон чун нагирад қароре чунон.
 Ҳама кори шоҳони гетинакӯх²⁶⁵,
 Зи рой вазирон пазирад шукӯх.
- 1010 Маликшоҳу* Маҳмуду* Нушервон*,
 Ки бурданд гӯй аз ҳама хусравон.
 Пазиروي панди вазирон шуданд,
 Ки аз ҷумлаи давргирон шуданд.

Шахи мо, ки бадхохро кард хурд,
Ба рои вазир аз чаҳон гӯй бурд.
Марову туро гар шавад пой суст,
Тани шоҳ бояд, ки монад дуруст.
Мабодо, ки шахро расад²⁶⁶ пойлағз,
Ки гардад сари мулк шӯридамағз.
1015 Чу бо шаҳ кунад чашми бад бозие,
Кунад дев бо фитна дамсозие²⁶⁷.
Чаҳон додхоҳ асту шаҳ додгир²⁶⁸,
Зи довар набошад чаҳонро гузир.
Чаҳонро ба соҳибчаҳон нур бод,
В-аз ин доварӣ чашми бад дур бод!».

ТАЗАЛЛУМИ МИСРИЁН АЗ ЗАНГИЁН ПЕШИ ИСКАНДАР

СОҚИНОМА

Биё соқӣ, он шарбати ҷонфазой
Ба ман деҳ, ки дорам ғами ҷонгазой.
Магар чун бад-он шарбат орам нишот,
Ғаме чандро дарнавардам бисот.

АНДАРЗ

1020 Чу субҳ аз дами гург барзад забон,
Ба гуфтан даромад саги посбон.
Хурӯси ғунуда фурукӯфт бол,
Духулзан бизад бар табира давол.
Ман аз хоби осуда бархостам,
Ба ҷавҳаркашӣ хотир оростам.
Талабгори гавхар, ки коне канад,
Ба пиндори уммед ҷоне канад.

- Ба хуноб лаъле, ки орад ба чанг,
Ситеза кунад бо дили хорасанг.
1025 Чи пиндорӣ, эй марди осонниюш,
Ки осон пур аз дур тавон кард гӯш?
Гар анчирхӯр мурғ будӣ фарох²⁶⁹,
Набудӣ як анчир бар ҳеч шоҳ²⁷⁰.

ДОСТОН

- Гузорандаи пайкари ин паранд,
Гузориш чунин кард бо накшбанд,
Ки «чун бомдодон чароғи сипеҳр,
Чамоли чаҳонро барафрӯхт чеҳр.
Ба чилва баровард хуршед даст,
Арусона бар курсии²⁷¹ зар нишаст.
1030 Сикандар* ба оини шоҳони пеш
Баророст базме дар айвони хеш.
Фуломони гулчеҳраи дилрабой,
Камар бар²⁷² камар гирди тахташ ба пой.
Гаҳе бода меҳӯрд ба ёди²⁷³ Кай*,
Гаҳе ганҷ мерехт бар чоми²⁷⁴ май.
Нишаста чунин чун яке чашма нур,
Ки овоз дод, омад аз роҳи дур.
Хабар бурд соҳибхабар назди шоҳ,
Ки муште ситамдидаи додхоҳ
1035 Тазаллумзанонанд бар шоҳи Рум,
Ки бар мисриён танг шуд марзу бум,
Расиданд чандон сиёҳони занг,
Ки шуд дар биёбон гузаргоҳ танг.
Саводи чаҳонро чунон дарнабашт,
Ки савдо даромад дар он кӯху дашт.
Биёбониёне чу қатрон сиёҳ,
Аз он беш, к-андар биёбон гиёҳ.
Чу кӯса хама пири кӯдаксиришт,
Ба хубӣ раванд, арчи ҳастанд зишт.

- 1040 На рӯе, ки пайдо кунад шармашон,
 На бар ҳеч кас меҳру озармашон²⁷⁵.
 Ҳама одамихору мардумгазоӣ,
 Надорад дар ин доварӣ Миср пой.
 Гар ояд ба ёригарӣ шаҳриёр,
 В-агар не, ба тороҷ рафт он диёр.
 На Мисру на Афранча* монад, на Рум
 Гудозанд аз он кӯхи оташ чу мум.
 Зи чамъе чунин дилпарокандаем,
 Дигар ҳукм шаҳрост, мо бандаем».
- 1045 Шаҳи додгар-довари динпаноҳ,
 Чу донист, к-овард зангӣ сипоҳ,
 Ҳаросон шуд аз лашкари беқиёс,
 Набояд, ки доно бувад беҳарос.
 Арастуи* бедордилро бихонд,
 В-аз ин дар баче қисса бо ӯ биронд,
 Вазири хирадманди пирӯзроӣ,
 Ба пирӯзии шоҳ шуд раҳнамоӣ,
 Ки «бархезу бахтозмоӣ бикун,
 Ҳалоки чунон аждаҳое бикун.
- 1050 Барояд магар коре аз дасти шоҳ,
 Ки шаҳро қавитар кунад пойгоҳ.
 Шавад Мисру он ниҳоят роми ӯ,
 Барояд ба мардонагӣ номи ӯ.
 Дигар душманонро дарорад ба хок,
 Шавад дӯст пирӯзу душман ҳалок».
 Сикандар ба дастурии раҳнамун,
 Зи Макдуния бурд роят бурун.
 Яке лашкар ангехт,
 к-аз тарку теғ,
 Фурӯзанда барқаш баромад ба меғ,
- 1055 Зи даръё сӯи хушкӣ овард роӣ,
 Далелаш сӯи Миср шуд раҳнамоӣ.
 Ҳама мисриён, шаҳрию лашкари,
 Пазира²⁷⁶ шудандаш ба некаҳтарӣ.

- Бифармуд шах, к-аз лаби²⁷⁷ рӯди Нил,
 Кунад лашкараш сӯи саҳро рахил.
 Ба пархоши зангӣ шитобон шуданд²⁷⁸,
 Дуасба ба сӯи биёбон шуданд²⁷⁹.
- Далерон ба саҳро кашиданд рахт,
 Ба кинхоҳи зангӣ камар карда сахт.
 1060 Чу зангӣ хабар ёфт, к-омад сипоҳ,
 Чаҳон гашт бар чашми зангӣ сиёҳ.
 Ду лашкар баробар шуд ораста,
 Шуд озармҳо пок бархоста.
 Зи наъли самандони²⁸⁰ пӯлодмех,
 Замиро зи чунбиш барафтод бех.
 Зи бас наъра,
- к-омад бурун аз камин,
 Фуруд уфтод осмон бар замин.
 Зи гурзи гаронсанги чолишгарон,
 Шуда моҳию говро сар гарон.
- 1065 Зи шӯридани бонг чун растахез,
 Ба ваҳши биёбон даромад гурез.
 Чу бар чанг шуд сохта созашон,
 Гурезанда шуд деб аз овозашон.
 Ба ҷое гирифтанд ҷои набард,
 Ки гармо²⁸¹ зи мардум баровард гард.
 Замине зи гӯгирд беобтар,
 Хавое зи дӯзах чигартобтар,
 На обе дар ӯ сард, чуз захри ноб,
 На меҳре дар ӯ гарм, чуз офтоб.
- 1070 Зи тиннин ба ғавр омада ғорҳо,
 Дар ӯ фитнаро рӯзи бозорҳо.
 Дар он ҷой ғулон ватан сохтанд,
 Чу ғулон ба ҳар гӯша метохтанд.
 Чу гавҳар фурубурд гови замин,
 Бурун ҷаст шери сиёҳ аз камин²⁸².
 Ба офоқ²⁸³ шуд гови гардун далер,
 Баромад ситора чу дандони шер.

- Шаб аз нофи худ атрсой кушод,
Чаҳон зевари²⁸⁴ равшаноӣ ниҳод.
Бурун шуд язакдори душманшинос,
1075 Ятоке камар баст бар ҷои пос.
Ситора даромад ба тобандагӣ,
Баросуд халқ аз шитобандагӣ,
Ба як ҷой ҳам Руму ҳам Зангбор,
Фурӯмонда зангию румӣ зи²⁸⁵ кор.

ПАЙКОРИ ИСКАНДАР БО ЛАШКАРИ ЗАНГБОР

СОҚИНОМА

Биё, соқӣ, он май, ки румиваш аст,
Ба ман деҳ, ки табъам чу зангӣ (хв) аш аст.
Магар бо ман ин бемуҳобо паланг
Чу румию зангӣ набошад дуранг.

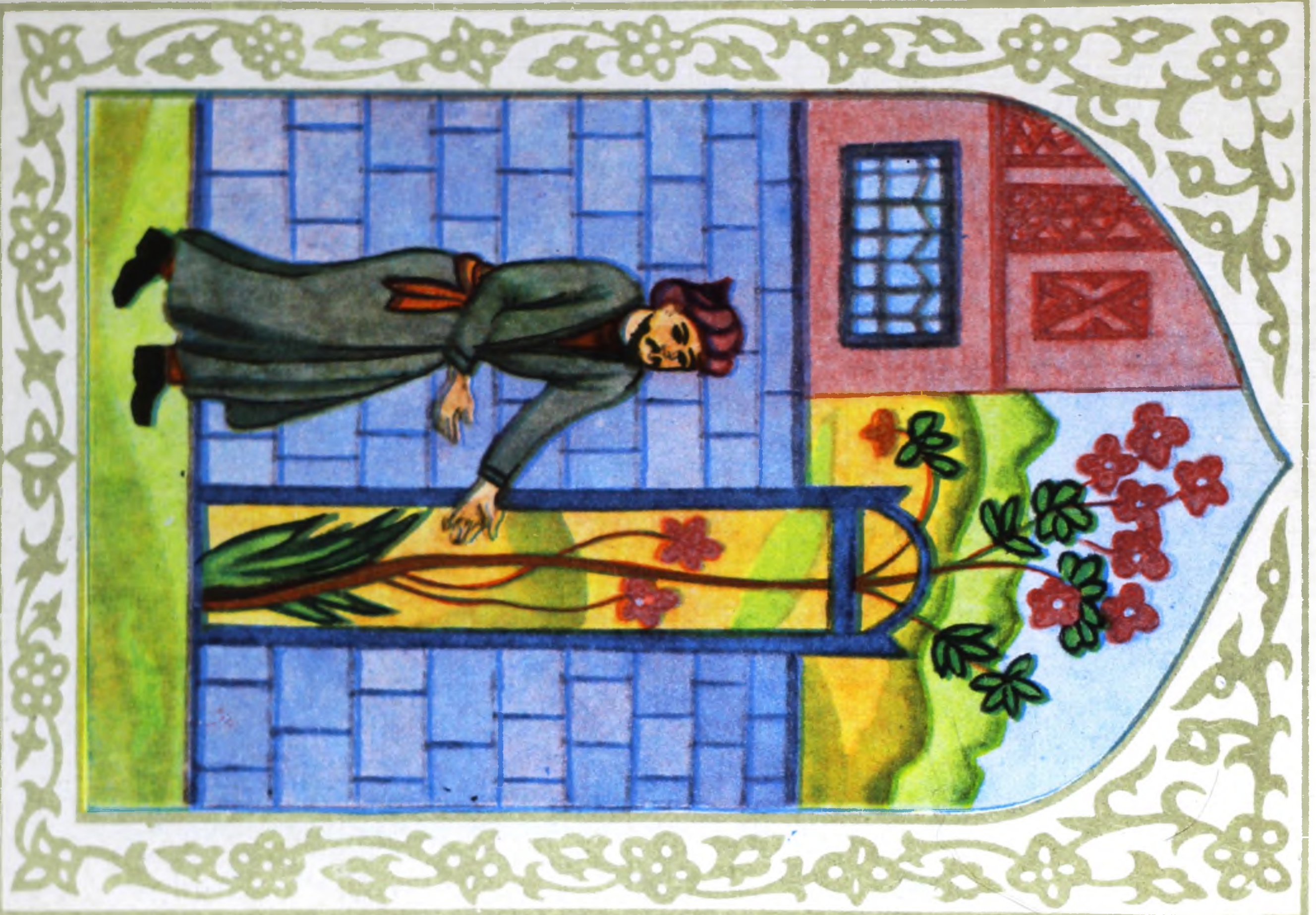
АНДАРЗ

- 1080 Фиребандароҳе шуд ин роҳи дур,
Ки бар чархи ҳафтум тавон дид нур.
Дар ин раҳ фаришта зи раҳ меравад,
Ки ояд яке деу даҳ меравад.
Ба меъёри ин чорсу раҳраве,
Насанҷад ду ҷав, то надуздад ҷаве.
Қуроza-қуроza рабояд нахуст,
Рабоянд аз у, чунки гардад дуруст.
Ба ҷав меситонад зи деҳқони пир,
Ба ман мефиристад ба девони мир,
1085 Зи ман раҳти ин ҳамраҳон дур бод,
Забонам бар ин нукта манзур бод.
Аз ин ошноёни бегонаҳуӣ,
Дуруӣ нигар, якзабонӣ маҷуӣ.

Ду суроҳ чун рӯбаҳи хиласоз,
Яке сӯи шаҳват яке сӯи оз,
Валекин чу каждум ба ҳангоми хуш,
На сӯроҳи дида, на сӯроҳи гуш.

ДОСТОН

- Гузоришгари²⁸⁶ розҳои нуҳуфт,
Зи таърихи деҳқон чунин боз гуфт.
1090 Ки «чун шоҳи Чин зин бар абраш надод,
Фалак наъли зангӣ бар оташ ниҳод.
Сипехр аз камин меҳр берун ҷаҳонд,
Ситора зи каф мӯҳра берун фишонд.
Ҷаҳон аз далерони лашкаршикан,
Кашида чу анҷум бәсе анҷуман.
Аз оинаи пилу занги шутур,
Садафро шабаҳ руст бар ҷои дур.
Зи пӯя, ки пай бар замин мефишурд,
Дар андоми гов устухон гашт хурд.
1095 Шаҳи Рум расми каён тоза кард,
Зи навбат ҷаҳонро пуrowоза кард.
Баророст лашкар ба оини Рум,
Чу ороиши нақш бар мӯҳру мум.
Зи румӣ тәне буд бас меҳрубон,
Забоноваре оғаҳ аз ҳар забон.
Далеру сухангӯю донишпараст,
Ба тиру ба шамшер густоҳдаст.
Кашида дамаш тӯтиёнро ба дом,
Суханпарваре Тӯтиёнӯш ном.
1100 Ба ширинсуханҳои мардумфиреб
Рабуда ниюшандагонро шикеб.
Надими Сикандар* ба бегоҳу гоҳ,
Мӯҳосиб дар аҳкоми хуршеду моҳ.
Сикандар ба ҳукми паёмоварӣ,
Бари хеш хондаш ба²⁸⁷ номоварӣ.

- Бифармуд, то ҳеч н-орад диранг,
 Шитобон шавад сӯи солори занг.
 Расонад бад-ӯ бими шамшери шоҳ,
 Магар бишнавад, бозгардад зи роҳ.
- 1105 Ба зангизабон раҳнамунӣ кунад,
 Ки оҳан дар оташ забунӣ кунад».
 Чавонмарди гулчеҳра чун сарву бун,
 Зи румӣ ба зангӣ расонд ин сухун,
 Ки «дорандаи тоҷу шамшеру тахт,
 Равон кард роят ба нерӯи бахт.
 Чавондавлату тезу гарданкаш аст
 Гаҳи хашм сӯзанда чун оташ аст.
 Чу бар шоҳи оҳу кашад чарми гӯр,
 Бидӯзад сари мӯр бар пой мӯр²⁸⁸.
- 1110 Чунон беҳ, ки бо ӯ мадоро кунӣ,
 Биноливу узр ошкоро кунӣ.
 Набояд,
 ки он оташ ояд ба тоб,
 Ки наншинад онгаҳ ба даръеи об.
 Ба меҳраш равон бояд оростан,
 Муборак нашуд, кин аз ӯ хостан.
 Чаҳонаш гаҳе сулҳу ҷанг озмуд,
 Зи ҷангаш зиён диду аз сулҳ суд».
 Шаҳи занг чун гӯш кард он сухан,
 Бипечид бар худ чу мори куҳан.
- 1115 Димоғаш зи гармӣ баромад ба ҷӯш,
 Баровард чун раъди ғуррон хурӯш.
 Бифармуд, то Тӯтиёнӯшро
 Қушанду баранд аз танаш хушро.
 Рабудандаш он девсорон зи ҷой,
 Чу каҳбаргро мӯҳраи каҳрабой.
 Буриданд дар ташти заррин сараш,
 Ба хун ғарқа шуд нозанин пайкараш.
 Чу пурхун шуд он ташти заррин²⁸⁹, ҷӣ кард?
 Бихӯрдаш чу обе ва обе на х(в)ард.

- 1120 Қасоне, ки буданд бо ӯ ба роҳ,
 Шуданд об дар дида наздики шоҳ.
 Намуданд, к-он румии хубчеҳр,
 Чӣ бад дид аз он зангии сардмеҳр?!
 Шаҳ аз баҳри он сарви шамшодранг,
 Чунон сӯхт, к-аз тоби оташ хаданг.
 Ба хун рехтан шуд дилангехта,
 Зи хуни чунон бегунаҳ рехта.
 Шуд аз румиён ранг якборагӣ,
 Ки диданд аз он гуна хунхорагӣ.
- 1125 Сиёҳон аз он кор дандонсафед,
 Зи ханда лаби румиён ноумед.
 Шаб он бех, ки пӯшидадандон бувад,
 Ки он лаҳза мирад, ки хандон бувад.
 Сикандар ба оҳистагӣ як ду рӯз
 Гузашт аз сари хашми андешасӯз.
 Шабоҳанг чун барзад аз кӯҳ²⁹⁰ дуд,
 Бар оҳанги шаб мурғ дастон намуд.
 Баровехт ҳиндун чарх аз камар,
 Ба ҳорунии шаб чарасҳои зар.
- 1130 Чалочилзанон гуфт Ҳоруншоҳ*,
 Ки «шаҳ тоҷвар боду душман табоҳ!».
 Талоя бурун шуд ба раҳ доштан,
 Ятоке ба навбат ниғаҳ доштан.
 Дигар рӯз,
 к-овард гардун шитоб,
 Бурун зад сар аз кунчи кӯҳ офтоб,
 Биғуррид кӯс аз дари шаҳриёр,
 Чаҳон шуд зи бонги чарас бекарор.
 Табиразан аз хориши чарми хом,
 Лабиша дарафганд шабро ба ком.
- 1135 Даромад ба шӯриш дами говдум,
 Ба хумбак задан хоми рӯинахум.
 Тарозӯи пӯлодсанҷон ба мил,
 Зи каффа ба каффа ҳамеронд сел.

- Синони сари хишти хафтоншикоф,
 Бурун рафт аз фулкай²⁹¹ пушту ноф.
 Зи қорураву ёсичу бедбарг,
 Қавора-қавора шуда диръу тарк.
 Зи ҳурини ҳамла, зи хуррои теғ
 Шуда об хун дар дили тундмеғ²⁹².
- 1140 Чу лашкар ба лашкар даровард рӯй²⁹³,
 Мубориз бурун омад аз ҳарду сӯй²⁹⁴.
 Басе як ба дигар даровехтанд,
 Басе хун ба новардгаҳ²⁹⁵ рехтанд,
 Сабак бурд бар лашкари Рум занг,
 Чу бар гӯр пай баркашида паланг.
 Харобӣ даровард зангӣ ба Рум,
 Зи ҳар бум афғон баровард²⁹⁶ бум,
 Ки «румӣ битарсид аз он пешх(в)ард,
 Ки бо Тӯтиёнӯши зангӣ чӣ кард?»
 Дарафганд²⁹⁷ хуни диловар ба²⁹⁸ ҷом,
- 1145 Бихӯрд аз сари хомӣ он хуни хом.
 Чу зангӣ намуд он чунон бозие,
 Зи румӣ наёмад инонтозие.
 Бидонист солори лашкаршинос,
 Ки дар румӣ аз зангӣ омад ҳарос.
 Чу лашкар ҳаросон шавад дар ситез,
 Сиголиш насозад,
 магар бар гурез.
 Вазири хирадмандро хонд пеш,
 Хабар додаш аз рози пинҳони хеш,
- 1150 Ки баддил шуданд ин сипоҳи далер,
 Зи шамшерӣ нохӯрда ғаштанд сер.
 Ба лашкар тавон кардан ин корзор,
 Ба танҳо чӣ бархезад аз як савор?
 Зи хун хӯрдани Тӯтиёнӯши гурд,
 Ҳама лашкар аз бим хоҳанд мурд.
 Кунад ҳар як оини тарс ошкор,
 Наёяд зи тарсандагон ҳеч кор.

- Чу баддил шуд ин лашкари чангчӯй,
Биёр обу даст аз далерӣ бишӯй²⁹⁹.
- 1155 Хамон зангиён чирадастӣ кунанд,
Чу пилони ошуфта мастӣ кунанд.
Чи дастон тавон оваридан ба даст,
К-аз он зангиёнро дарояд шикаст.
Барандоз рое, ки ёрӣ диҳад,
Аз ин ваҳшатам растагорӣ диҳад³⁰⁰.»
Чаҳондида дастури фаръедрас
Кушод аз сари кордонӣ нафас.
Ки «шоҳо, хирад раҳнамунӣ ту бод,
Зафар ёру душман забунӣ ту бод!
- 1160 Чаҳондовари офаринишпаноҳ,
Паноҳи ту бод, эй³⁰¹ чаҳонгиршоҳ!
Ба ҳар ҷо, ки рӯй орӣ аз кӯҳу дашт,
Беҳӣ бодат аз чархи пирӯзгашт.
Синҳон, ки морони мардумзананд,
На мардум, ҳамон, ки аҳримананд.
Агар румӣ андешад аз чанги Занг,
Аҷаб нест,
 к-ин³⁰² моҳӣ аст, он наҳанг.
Зи мардумкушӣ тарс бошад бәсе,
Зи мардумхӯрӣ чун натарсад касе.
- 1165 Гар озарм хоҳем³⁰³ аз ин сагдилон,
Нахонандамон оқилон³⁰⁴ оқилон.
В-агар ҷой холӣ кунем аз набард,
Зи гетӣ бароранд якбора гард.
Бале, гар зи мо доштандӣ ҳарос,
Миёнҷӣ бар эшон ниҳодӣ сипос.
Миёнҷӣ кӣ бошад, ки бас беҳушанд,
В-агар рост хоҳӣ, миёнҷӣ кушанд.
Яке чора бояд барандохтан,
Ба тазвир мардумхӯрӣ сохтан.
- 1170 Гирифтани тане чанд зангӣ зи роҳ,
Гирифтор кардан дар ин боргоҳ.

- Нишастан туро хомӯшу хашмнок,
Дарандохтан зангиёро ба хок.
Якero сар аз тан буридан ба дард,
Ба матбах фиристодан аз баҳри х(в) ард.
Ба зангизабон гуфтан: «Инро бишӯй,
Бипаз, то хӯрад хусрави номчӯй»,
Бифармой, то матбахе дар нуҳуфт
Ниҳад чуфта в-онро кунад хок чуфт.
- 1175 Бичӯшад сари гӯспанди сиёҳ,
Тихӣ з-устухон оварад назди шоҳ.
Шаҳ он чарми нопухтаи нимхом
Бидаррад, бихояд ба ҳирсе тамом.
Бигӯяд, ки «мағзаш биёред низ,
К-аз ин нағзтар кас нахӯрдаст чиз.
Агар ҳеч дониستم дар нахуст,
Ки зангихӯрӣ³⁰⁵ дорадам тандуруст.
Асирони румӣ напарвардаме,
Ҳама зангии хушнамак хӯрдаме».
- 1180 Чу он одамихора ёбад хабар,
Ки ҳаст одамихорае з-ӯ батар³⁰⁶.
Бад-ин³⁰⁷ тарс бигзорад он кини гарм,
Ки оҳан ба оҳан тавон кард нарм.
Гар ин чорасозӣ ба даст оварем,
Бар он чирадастон шикаст оварем.
Ба гургӣ зи гургон тавонем раст,
Ки бар чаҳл чуз чаҳл н-орад шикаст».
Бифармуд шаҳ,
 то далерони Рум
Намоянд чолиш дар он марзу бум.
- 1185 Камин бар гузаргоҳи занг оваранд,
Тане чанд зангӣ ба чанг оваранд.
Шуданд он далерони фармонпазир,
Гирифтанд аз он зангие чанд асир:
Ба навбатгаҳи шоҳ бурдандашон,
Ба сарҳанги навбат супурдандашон.

- Даровардашон навбатидори шоҳ,
 Қафое зи хун сурху рӯи сиёҳ.
 Шаҳ аз хашмноки чу ғуррандашер,
 Ки орад гавазни гаронро ба зер.
- 1190 Якеро бифармуд, то з-он гурӯҳ,
 Бибурранд сар чун яке поракӯҳ.
 Ба матбах супурданд, к-«инро бигир,
 Бисоз он чи шаҳро бувад ногузир».
- Дигаргуна бо матбахе рафта роз,
 Ки чун соз³⁰⁸ мебояд он³⁰⁹ туркатоз.
 Дигар зангиён пеши хусрав ба пой,
 Фурӯмонда очиз дар он расму рой.
 Чу фармуд хусрав, ки хон оваранд,
 Бисоти хӯриш дар миён оваранд.
- 1195 Биёвард хон зираки хушманд.
 Бар ӯ лафчаҳои сари гӯспанд.
 Шаҳ аз ҳам дарид он хӯриширо ба зӯр,
 Чу шере, ки ӯ бардарад чарми гӯр.
 Ба боистагӣ хӯрду чунбонд сар,
 Ки хӯрде надидам бад-ин сон дигар.
 Чу зангӣ ба хӯрдан чунин дилкаш аст,
 Кабобе дигар хӯрданам нох(в)аш аст.
 Хама соки³¹⁰ зангӣ хурам дар шароб,
 К-аз он³¹¹ хушнамактар наёбам кабоб.
- 1200 Ба рағми сиёҳон шаҳи пилбанд
 Музаввир ҳамехӯрд аз он гӯспанд.
 Чу тарсандаи аждаҳо кардашон,
 Чу морон ба саҳро раҳо кардашон.
 Шуданд он сиёҳон бари шоҳи занг,
 Хабар боздоданд аз он рӯзи танг,
 Ки «ин аждаҳоҳӯи мардумхаёл,
 Наҳангест,
 к-оварда бар мо завол.
 Чунон мехӯрад зангии хомро,
 Ки зангӣ хӯрад мағзи бододро.

- 1205 Сари лафчи онро,
ки орад ба банд,
Хурад чун сару лафчаи гӯсфанд». Дили зангиёро даромад харос,
Ки аз парниён сар бурун зад палос.
Фурӯпажмурид оташангезашон,
Зи гармӣ нишаст оташи тезашон.
Чу рӯзи дигар мурғ бикшуд³¹² бол,
Тихӣ шуд димоғи сипеҳр аз хаёл.
Ба ғули сияҳ бонг барзад хурӯс,
Даромад ба ғурридан овози кӯс³¹³.
- 1210 Шағабҳои шайпур аз оҳанги тез,
Чу сури Сирофил* дар растахез.
Зи наъра баровардани говдум
Шуда з-осмон захираи гов гум.
Духӯлҳои гургиначарм аз хурӯш,
Дароварда мағзи чаҳонро ба чӯш.
Зи шӯридагӣ тунбаки³¹⁴ захмрез,
Димоғи фалак суфта аз захми тез.
Дили туркатозон дар он доругир
Бароварда аз нои туркӣ нафир.
- 1215 Заминларзаи микраъа дар димоғ,
Зада оташин микраъа чун чароғ³¹⁵.
Раворавзанон тири пӯлодсой,
Дар андоми шерони³¹⁶ пӯлодхой.
Палорак чунон тофт аз рӯи тег.
Ки дар шаб ситора зи³¹⁷ торикмеғ³¹⁸.
Ду лашкар дигарбора бархостанд,
Дигаргуна сафҳо бароростанд.
Ду абр аз ду сӯ дар хурӯш омаданд,
Ду даръён оташ ба чӯш омаданд.
- 1220 Баромехта лашкари Руму Занг,
Сапеду сияҳ чун гувози дуранг.
Суми бодпоёни пӯлоднаъл,
Ба хуни далерон замин карда лаъл.

- Таранги камонҳои бозушикан,
Басе халқро бурда аз хештан.
Дурафшидани теғи оинатоб,
Дурафшонтар аз чашмаи офтоб.
Зада лашкари Рус роят баланд,
Замин дар камон, осмон дар каманд.
- 1225 Ба қалб андар Искандари Файлакус*,
Чаноҳе баророста чун арӯс.
Зи пеши сипаҳ зангии киргун,
Чаноҳе бароварда чун Бесутун.
Сафи зиндапилон ба як чо гурӯҳ,
Чу гирди гирева камарҳои кӯҳ.
Мижа чун синон, чашмҳо чун ақиқ,
Зи хартум то дум дар оҳан ғариқ.
Дигаргуна бар ҳар яке тахти оч,
Бар ӯ зангие бар сар аз мушк тоҷ.
- 1230 Чу овоз бар пили саркаш задӣ,
Задӣ оташ, ар худ бар оташ задӣ.
Зи бас пил,
 к-омад ба чолиш бурун,
Шуд аз пой пилон замин нилгун.
Пиёда равон гирди пили баланд,
Ба ҳар гӯшае карда сад пил банд.
Чу оини пайкор шуд сохта,
Манишҳо шуд аз меҳр пардохта.
Ситамгар сиёҳе Зароча ба ном,
Зи лашкарғаҳи занг бикшод³¹⁹ гом.
- 1235 Даромад чу пил устухоне ба даст,
К-аз ӯ пилро устухон мешикаст.
Сияҳморе, афсуни гургӣ дар ӯ,
Саромосе аз сар бузургӣ дар ӯ.
Даҳонаш³²⁰ фароҳу сияҳ чун лавид,
К-аз ӯ чашми бинанда гаштӣ сапед.
Хуме аз хумоҳан барангехта,
Ба хумҳо сикоҳан бар ӯ рехта.

- Бар ӯ синае ҳамчу пӯлодтурс,
Хадиси тануманди он худ мапурс.
- 1240 Аламдидае парчаме бар сараш,
Намегашт як мӯй аз он пайкараш.
Гар он чо бувад тосаке сарнагун,
Ду дида бар ӯ ҳамчу ду тоси хун.
Басе хештанро ба зангӣ сутуд,
Ки «сӯзонтар аз обашонд зери дуд.
Зароча манам пили пӯлодхой,
Ки бар пушти пилон кашам пилпой.
Чу дар пилпои қадаҳ май кунам,
Ба як пилпо пилро пай кунам.
Чу дар маърака баркашам теги тез,
- 1245 Ба кӯҳа кунам кӯҳро рез-рез³²¹.
Гарам шер пеш ояду ғар ҳижабр,
Бар ӯ сел борам чу ғурранда абр.
Фарас бифканад чуши ман Нилро,
Руҳи ман пиёда ниҳад пилро.
Силоҳ аз танам раста чун шери нар,
Зи пӯлод дорам силоҳи диғар.
Чу алмосу оҳан рағи³²² тан маро,
Чи ҳочат ба алмосу оҳан маро?
- 1250 Чу гардан барорам ба гарданкашӣ,
На з-обе ҳаросам, на аз оташе.
Дарам паҳлӯи паҳлавонон ба теғ,
Хурам гурдан гарданон бедареғ.
Ба мардумкушӣ аждҳопайкарам,
На мардумкушам,
балки мардумхурам.
Маро дар чаҳон аз касе шарм нест,
Ситеза басе ҳасту озарм нест.
Ситезандаро дорад озарм суст,
Хар аз зери полон барояд дуруст.
- 1255 Чу ман зангӣ он гаҳ, ки хандон бувад,
Сняхшери алмосдандон бувад».

Бигуфт ину барзад ба абру шиканч,
Чу море, ки печад зи савдои ганҷ.
Зи румӣ саворе тавоноу чуст,
Бар он оташ афганд худро нахуст.
Ба оташкушӣ бозмолид гӯш,
Чу парвонае,

к-оядаш хун ба чуш.

- Даромад бар \bar{u} ³²³ зангии чангсуд,
Ба як зарбат аз тан сарашро рабуд.
1260 Дигар кинахоҳе даромад ба чанг,
Фалак ҳам даровард пояш ба санг.
Чунин то ба миқдори ҳафтод мард,
Ба теғ омад аз румиён дар набард.
Дигар ҳеч касро наёмад ниёз,
Ки бо он забонӣ шавад размсоз.
Дил аз чой шуд лашкари Румро,
Чу аз кӯраи оташин мумро.
Чу кард он забонӣ сипахро забун,
Наёмад ба новарди \bar{u} кас бурун.
1265 Сари гарданон шоҳи гардунгирой,
Зи паргори мавкаб тиҳӣ кард чой.
Баророст бар чанги зангӣ басеч
Ба зангикушӣ найзаро дод печ.
Зада бар миён гавҳарогин камар,
Дароварда пӯлоди ҳиндӣ ба сар.
Ба тан бар яке осмонгун зирех,
Чу марғули зангӣ гирех бар гирех.
Ямонӣ яке теги захробчуш,
Ҳамоил фуруҳишта аз тарфи дӯш.
1270 Каманде чу абруи тамғочиён
Ба ҳам чун камонгушаи чочиён.
Лаҳифе барафганда бар пушт бӯр,
Даромад ба зин он тани пилзӯр.
Инони таковар ба давлат супурд,
Намуд он қавидастро дастбурд³²⁴.

- Ба кабки дарӣ чун дарояд уқоб,
 Чигуна чаҳад бар замин офтоб?
 Аз он тезтар хусрави пилтан,
 Ба тундӣ даромад³²⁵ ба он Аҳриман*.
- 1275 Бизад бонг бар вай, ки «эй зоғи пир,
 Уқоби чавон³²⁶ омад, ором гир.
 Агар барнатобӣ инонро зи роҳ,
 Кунам бар ту олам чу рӯят сиёҳ!
 Сияхрӯй аз онӣ, ки аз теғи тез,
 Дар ин ҳарбгаҳ кард хоҳӣ гурез.
 Марав, то ба хун сурхрӯят кунам!
 Мусалсалтар аз чаъдмӯят кунам!
 Фитад занг бар теғи оинаранг,
 Ман оинаам, к-аз ман афтод занг.
- 1280 Сапеда барад рӯй³²⁷ аз чашмдард,
 Барад теғи ман сурхӣ аз рӯи зард.
 Чи лофӣ ки ман деви мардумхурам,
 Маро хӯр, ки аз дев мардум барам.
 Надонӣ ту пайкори шамшер сахт,
 Биёмӯзамат ман ба бозӯн бахт.
 Гар оӣ зи чое³²⁸, ниғаҳ дор чой
 В-агар на сарат биспарам зери пой.
 Ман он румсолори тозихушам,
 Ки чун дашнаи субҳ зангикушам.
- 1285 Чу хиндӣ занам бар сари зиндапил,
 Занад пилбон чома дар хумми пил.
 Чу з-охан кунам ҳалқа дар гӯши санг,
 Ба занга равад гӯши солори занг».
- Чу гуфт ин сухан дар рикоб истод,
 Баровард бозу инон баркушод.
 Бар ӯ³²⁹ ҳамлае бурд чун шери маст,
 Яке гурзан шерпайкар³³⁰ ба даст.
- Зи сахтӣ,
 ки зад бар сараш гурзро,
 Барафтод табларза Албурзро.

- 1290 Ба як захм он гурзи пулодлахт
 Ситад чои аз он обнӯсидарахт.
 Сару гардану синаву пою даст,
 Зи по то ба сар³³¹ хӯрд, дарҳам шикаст.
 Чу кори Зароча зи рохат бурид,
 Яке меҳнати дигар омад падида.
 Сиёхе ба кирдори нахли баланд,
 Ҳаросон аз ӯ дидан нахлбанд.
 Ба хусрав даромад чу тундаждаҳо,
 Бар ӯ кард захме чу оташ раҳо.
- 1295 Нашуд коргар теғ бар диръи шоҳ,
 Биғуррид зангӣ чу абри сиёҳ.
 Чу дорои Рум он сияхро бидид,
 Наҳанги сиёҳ аз миён баркашид.
 Чунон зарбате зад бар он нахлбун,
 Ки шери чавон бар гавазни кухун.
 Сари зангии нахл боло фитод,
 Чу занге, ки аз нахли хурмо фитод.
 Дигар зангие рафт сӯи масоф,
 Забон баркушода ба муште газоф,
 Ки абри сиёҳ омад аз кӯхи занг,
 Наборад магар аждаҳову наҳанг.
 «Сияҳкӯлаи гурдбозу манам,
 Гаронкӯхро ҳамтарозу манам.
 Зи тан барканам гардани пилро,
 Ба дам даркашам чашмаи Нилро.
 Бар он кас,
 ки чонаш ба оҳан газам,
 Басе чомаҳо дар сикоҳан разам».
 Чаҳонҷӯй чун дид, к-он ёфагӯй,
 Зи хун нофи худро кунад нофабӯй,
- 1305 Сари теғ бар гардан афрохташ,
 Дар он ёфа³³² гуфтан сар андохташ.
 Аз он сахмгинтар сиёхе қавӣ
 Инон ронд бар чолиши хусравӣ,

- Чунон зад бар \bar{u}^{333} теги зангорх(в)ард,
 Ки зангӣ зи гардиш даромад ба гард.
 Сиёхе дигар зин бар адҳам ниҳод,
 Ба захме дигар дида барҳам ниҳод.
 Дигар то шаб аз номдорони занг
 Наёмад касеро таманнои чанг.
- 1310 Чаҳондор бо фатҳ дамсоз гашт,
 Шабонгаҳ ба оромгаҳ бозгашт.
 Чу гулноргун кисвати офтоб,
 Кабудӣ гирифт аз хуми нилоб.
 Ниғаҳбони ин морпайкар дирафш,
 Зарандуд бар парниёни бунафш.
 Рақибони лашкар ба оини пос,
 Ниғаҳбонтар аз марди анҷумшинос.
 Язакдорӣ аз дида нагзоштанд,
 Ятоқӣ, ки расмест медоштанд.
- 1315 Саҳаргаҳ, ки омад ба некаhtarӣ,
 Гули сурх бар токи нилуфарӣ,
 Сикандар* бурун омад аз хобгоҳ,
 Баророст бар ҳарби душман сипоҳ.
 Равон кард раҳши* инонтобро,
 Барангехт чун оташ он обро.
 Ба қалб андарун пой худро фишурд,
 Ба ҳар паҳлӯе паҳлаверо³³⁴ сипурд.
 Чапу ростро баст аз оҳан ҳисор,
 Фуру бурд чун кӯҳи беҳуствор.
- 1320 Ҳамон лашкари зангу хайли ҳабаш,
 Ба ҳар гӯшае гашта шамшеркаш.
 Ҳабаш бар ямин,
 барбарӣ бар ясор,
 Ба қалб андарун зангин девсор,
 Чу навбатзани шоҳ зад кӯси чанг,
 Чарасдори зангӣ бичунбонд занг³³⁵.
 Даромад ба ғурридан абри сиёҳ,
 Зи моҳӣ тафи теғ баршуд ба моҳ.

- Чунон омад аз ҳар ду лашкар ғирев,
 Қ-аз он ҳавл девона шуд, мағзи дев.
- 1325 Гиреҳ бар³³⁶ гулӯхо фурӯбаст гард,
 Зи бехунӣ андомҳо гашт зард,
 Зи гурзи гаронсангу шамшери тез,
 Миёнҷӣ ҳамечуст роҳи гурез.
 Зи бас шӯриши рикқи рӯйинатос,
 Ба гардуни гардон даромад ҳарос.
 Зи хармӯҳрае мағз пардохта,
 Замин мағзи кӯҳ аз сар андохта.
 Зи рӯиндизи кӯси тундархуруш,
 Ба дизҳои рӯйин дарафтод ҷӯш.
- 1330 Зи нои дамида бар оҳанги дур
 Гумон буд, к-омад Сирофилу* сур³³⁷.
 Зи бас кӯфтан бар замин гурзу теғ,
 Зи ҳар ғор баршуд ғуборе ба меғ.
 Зи минқори пӯлоди парронҳаданг.
 Гиреҳ баста хун дар дили хорасанг.
 Камони качабрӯ ба мижғони тир,
 Зи пистони ҷавшан бароварда шир.
 Каманди гиреҳдодаи печ-печ,
 Ба ҷуз гирди гардан намегашт ҳеч.
- 1335 Чу ҳиндӯи бозигари гармҳез,
 Муаллақзанон ҳиндӯи теғи тез.
 Зи мавзунии зарбаҳои синон,
 Ба рақс омада асб зери инон.
 Ба занбӯраи тири занбӯрнеш
 Шуда оҳану сангро рӯй реш.
 Замин хаста аз хуни анчидагон,
 Ҳаво баста аз оҳи ранчидагон³³⁸.
 Чу кӯҳе,
 ки он бошад аз лочвард.
 Баророста қалби шоҳ аз набард,
- 1340 Ҳамон теғзан зангии сахткӯш,
 Бароварда чун занги зангӣ³³⁹ хуруш.

Кафида дилу бар лаб оварда каф,
Дахан боз карда чу пушти кашаф.
Чу аз ҳарду сӯ гашт қалб устувор,
Зи ҳарду сипаҳ рафт берун савор.
Намуданд бисъёр мардонагӣ,
Ҳам аз зиракӣ, ҳам зи девонагӣ.
Баровард зангӣ зи румӣ ҳалок,
Ки ин нозанин буду он ҳавлноқ.

- 1345 Шаҳ аз нозанинлашкар андеша кард,
Ки аз нозанинон наёяд набард.
Ба дил гуфт: «Он беҳ, ки шерӣ кунам,
Дар ин тарснокон далерӣ кунам.
Чу лашкар забун шуд дар ин тохтан,
Ба худ бояд ин размо сохтан».
Бурун шуд дигарбора чун офтоб,
Ки орад ба хунрезии шаб шитоб.
Тане чандро з-он сипоҳи³⁴⁰ дурушт,
Ба як захм,

як захм чун саг бикӯшт.

- 1350 Қасе, к-он чунон дид бунъеди ӯ,
Тихӣ кард паҳлӯ зи пӯлоди ӯ.
Сипаҳдори румӣ чу бечанг монд,
Таковар сӯи лашкари занг ронд.
Палангар*, ки ӯ буд солори занг,
Бидонист, к-омад зи дарьё наҳанг.
Ба ёрони худ гуфт, к-«ин сайди хом,
Кучо чон барад, чун дарояд³⁴¹ ба дом».
Салихе малиқвор тартиб кард,
Ба чавшан бар аз теғ таркиб кард,

- 1355 Бипӯшид ҳафтоне аз каркадан,
Макавкаб³⁴² ба зар з-остии то бадан.
Яке хӯдпӯлоди оинафом,
Ниҳод аз бари фарқ чун сими хом.
Дурафшон яке теғ чун чашми гӯр,
Палорак дар ӯ рафта чун пой мӯр.

- Барохехту омад бари тундшер,
 Нашояд шудан сӯи шерон далер.
 Би-уррид³⁴³ к-«эй шери сайдозмой,
 Хамовардат омад, машав боз чой³⁴⁴.
- 1360 Марав, то набарди далерон кунем,
 Дар ин размгаҳ чанги шерон кунем.
 Бубинем, к-аз мо баландӣ кирост,
 Дар ин кор фирӯзмандӣ кирост».
 Зи чӯшидани зангии хомкор,
 Бичӯшид хун дар дили шахриёр.
 Чу бадхоҳ кин дар хурӯш оварад,
 Ситезандаро хун ба чӯш оварад.
 Сикандар* бад-ӯ гуфт: «Чандин малоф,
 Марон беҳуда пеши мардон газоф.
- 1365 Зи мардонагӣ лоф чандин³⁴⁵ мазан,
 Ҳаросон шав аз сояи хештан.
 Битарс, арчи шерӣ зи шерафканон,
 Далерӣ макун бо далерафканон.
 Танеро, ки натвонӣ аз чой бурд,
 Ба пархоши ӯ пай чӣ хоҳӣ фишурд?
 Ба паҳлуи шер он гаҳе даст каш,
 Ки дорӣ ба шерафканӣ дастх(в)аш.
 Ба торочи худ турктозӣ кунӣ,
 Ки гунчишк бошию бозӣ кунӣ.
- 1370 Биё, то бигардем,
 майдон х(в)аш аст,
 Бубинем, к-аз мо кӣ сахтикаш аст.
 Гирифта мазан дар ҳарифафканӣ,
 Гирифта шавӣ, гар гирифта занӣ».
 Барошуфт зангӣ зи гуфтори шоҳ,
 Ба чолиш даромад чу дуди сиёҳ.
 Фуруҳишт бар тарки шах тедро,
 Зи барқ оташе³⁴⁶ кай расад меғро.
 Барошуфта шуд шоҳ аз он зиштрӯй,
 Чу тег аз танаш сар баровард мӯй,

- 1375 Ба туздї яке тег зад бар танаш,
 Нашуд коргар захм бар чавшанаш.
 Басе ҳамла бар якдигар сохтанд,
 Яке захмкорї наяндохтанд.
 Бад-ин гуна то шаб даромад³⁴⁷ ба сар,
 Нашуд захми кас дар миён коргар.
 Чу зангї шуд аз чанги хусрав сутӯх,
 Бад-ӯ гуфт: «Хуршед шуд сӯи кӯх.
 Шаб омад, шабехун раҳо карданист,
 Ба миоди фардо³⁴⁸ вафо карданист.
- 1380 Сняхкор шаб чун шавад шаҳна³⁴⁹ суд³⁵⁰,
 Бурун ояд оташ зи гарданда дуд³⁵¹.
 Кунам бо ту коре дар ин корзор,
 Ки андаргурезї ба сурохи мор.
 Ба шарте, ки чун субҳ ронад сипоҳ,
 Туро низ чун субҳ бидам пагоҳ».
 Бигуфт ину аз ҳарбгаҳ³⁵² бозгашт,
 Бар ин³⁵³ дoston шоҳ дамсоз гашт.
 Ба мӯхлат зи шаб узрхоҳ омаданд,
 Зи майдон сӯи хобгоҳ омаданд³⁵⁴.
- 1385 Чу рӯзи дигар чашмаи офтоб
 Барангехт оташ зи даръеи об.
 Ду лашкар ба ҳам баркашиданд кӯс,
 Чу шатранче аз оҷу аз обнӯс,
 Тазарвони румию зоғони занг,
 Шуда синаи боз, яъне дуранг.
 Сиёхон чу шаб, румиён чун чароғ,
 Каму беш чун зоғу чун чашми зоғ.
 Баромад³⁵⁵ яке абри зангоргун,
 Фурӯрехт аз дида даръеи хун.
- 1390 Дар он сел,
 к-аз пой шуд то ба фарк,
 Яке ташна монда, яке гашта ғарк,
 Чахонхусрав оҳанги пайкор кард,
 Ба бадхоҳ бар чашми бад кор кард.

- Баророст бозори новардро,
Барангехт з-оби равон гардро.
Қажоганде аз кӯрчашма ҳарир
Бипӯшиду фориг шуд аз теғу тир,
Яке диръи рахшандаи чашмадор,
Ки дар чашм н-омад яке чашмавор.
- 1395 Синонкаш яке найзаи сиариш
Ба оби чигар ёфта парвариш.
Ҳамойл яке теғи ҳиндӣ чу об,
Багавҳартар аз чашмаи³⁵⁶ офтоб.
Кулоҳе зи пӯлоди Чин бар сараш,
Ки гавҳар ба рашк омад аз гавҳараш.
Баровехта ноҷахе заҳрдор,
Ба вақти задан талх чун заҳри мор.
Нишаст аз бари бораи кӯхфаш,
Ба дидан ҳумоюн, ба рафтор х(в)аш.
- 1400 Равон кард маркаб ба миодгоҳ,
Пазира, ки душман кай ояд зи роҳ.
Наёмад Палангар*, ки пажмурда буд,
Ба андеша лангар фуру бурда буд.
Дигар зангиеро, ки³⁵⁷ ифрити маст,
Фиристод, то гавҳар орад ба даст.
Ба як ноҷахи шах,
ки бар вай расид,
Зи зангӣ рағи зиндагонӣ бурид.
Дигар деве омад чу як пора кӯх,
К-аз ӯ чашми бинандагон шуд сутӯх.
- 1405 Ҳамон хурд, к-он носазои³⁵⁸ дигар,
Чунин чандро хок хорид сар.
Сияҳрӯйтар з-он яке девсор
Ба печиш даромад чу печанда мор.
Бар ӯ низ шах ноҷахе ронд зуд,
Ба захме баровард аз ӯ низ дуд.
Сиёхе дигар з-он ситамкоратар,
Ба ҳарб омад аз шер хунхоратар.

- Хамон шарбати ёри пешина х(в)ард,
 Замона ҳамон кори пешина кард.
- 1410 Наёмад дигар кас ба майдон далер,
 Ки тарсида буданд аз он тундшер.
 Инон дод хусрав сӯи хайли занг,
 Бурун хост бадхоҳи худро ба чанг.
 Палангар чу дид ончунон дастбурд,
 Шуд андомаш аз захмнохӯрда хурд,
 Агар хост в-арна чанибат чиҳонд,
 Сӯи ҳарбгаҳ кому ноком ронд.
 Инон бар шаҳ афганд чолишкунон,
 Ба сад хориаш бахт нолишкунон
 Басе захмҳо зад ба нерӯи сахт,
- 1415 Нашуд коргар бар худованди бахт.
 Шаҳи шерзаҳра бар он пилзӯр
 Бичӯшид чун шер бар сайди гӯр.
 Паноҳандаро ёд кард аз нахуст,
 Ният кард бар комгорӣ дуруст.
 Тариде ба новарди зангӣ намуд,
 Ки бар нукта паргор тангӣ намуд.
 Ба чолишгарӣ сӯи ӯ ронд рахш*,
 Бар абри сияҳ ханда зад чун дурахш.
- 1420 Чунон зад бар ӯ ноҷахе нӯҳгирех,
 Ки ҳам колбуд суфта шуд, ҳам зирех.
 Ба як бод шуд киштии хасм хурд,
 Фуру монд лангар,
 Палангар* бимурд.
 Бифармуд шоҳ аз сари борагӣ,
 Ки лашкар бичунбад ба якборагӣ.
 Сипоҳ аз ду сӯ чунбиш ангеҳтанд,
 Шабу рӯзро дар ҳам омехтанд.
 Зи бими чакочак, ки омад зи тир,
 Қафан гашт дар зери чавшан ҳарир³⁵⁹.
- 1425 Таранготаранги дирафшандатеғ,
 Ба маҳ дарқхоро бароварда меғ.

- Танӯра зи тафсидани офтоб,
 Ба сӯзандагӣ чун танӯре ба тоб.
 Зи чӯшидани сар ба сарсоми тез,
 Чаҳон карда аз равшаноӣ гурез.
 Зи бас зангоне кушта бар хоки роҳ,
 Замин гашта дар осмон рӯсиёҳ.
 Ақиқ аз шабаҳ оташ афрӯхта,
 Шабаҳ гашта з-оташ сияҳсӯхта.
- 1430 Сабук шуд, шабаҳ гашт гавҳаргирон,
 Чунин аст худ расми гавҳаргарон³⁶⁰.
 Асири суманбарг шуд мушки бед,
 Ғуроби сияҳ сайди бози сапед.
 Саросемагӣ дар маниш тохта³⁶¹,
 Зи раҳти хирад хона пардохта.
 Зи дил додани човушони далер,
 Диловар шуда гӯр бар чанги шер.
 Зи гуфтан,
 ки «ҳую» дигарбора «ҳон»,
 Бароварда сар «хойюхуй» аз чаҳон.
- 1435 Ситези ду лашкар чу аз ҳад гузашт,
 Замона якеро варақ дарнавашт.
 Қавидастро фатҳ шуд раҳнамун,
 Ба зинҳорхоҳӣ даромад забун.
 Дар он тохтан лашкари румиён,
 Ба зангикушӣ баста ҳар сӯ миён.
 Сикандар* ба шамшер бикшод даст,
 Ба бозори зангӣ даромад шикаст.
 Чу зангӣ даромад ба Зангонаруд,
 Зи Шаҳруди румӣ баромад суруд.
- 1440 Сари рояти шоҳ баршуд ба моҳ,
 Зи ғавғои зангӣ тикӣ гашт роҳ.
 Фурурехт борони раҳмат зи меғ,
 Фурушуст зангори зангӣ зи теғ³⁶².
 Ситода малик зери зарриндирафш,
 Зи сайфур бар тан қабон бунафш.

- Зи ҳар су кашон зангие чун наҳанг,
Ба гардан дар афсор ё полаҳанг.
Касеро, ки зери алам тохтанд,
Ба фармони хусрав сар андохтанд.
- 1445 Дар он водӣ аз зангиён кас намонд,
В-агар монд, чуз баҳши каргас намонд.
Гурӯҳе, ки бар пил карданд зӯр,
Фитоданд чун пила дар пой мӯр.
Киробанда, к-ӯ бори мардум кашад,
Гаҳе шум кашад, гаҳ бирешим кашад,
Чу хасмон гирифтори хорӣ шуданд,
Ҳабаш дар миён зинҳорӣ шуданд.
Шаҳ он ваҳшиёнро, ки буд аз Ҳабаш,
Нафармуд куштан дар он кашмакаш.
- 1450 Бибахшуд бар сахтнӣ корашон,
Ба³⁶³ шамшери худ дод зинҳорашон.
Бифармуд, то доғашон баркашанд,
Ҳабаш з-ин сабаб доғ бар оташанд.
Фӯрӯзандашон кард аз он гармдоғ,
Қ-аз оташ фӯрӯзанда гардад чароғ.
Зи бас ғорат овардан аз баҳри шоҳ,
Ғанимат нагунҷид дар арзгоҳ.
Чу шоҳ он матое гаронсанҷ дид,
Чу даръё яке дашт пурганҷ дид.
- 1455 Ба чуз гавҳаринҷому зарринамуд,
Ба хирвор анбар, ба анбор уд,
Ҳам аз зарри конӣ,
 ҳам аз лаълу дур,
Басе чарму қинторҳо карда пур.
Зи кофур чун сим саҳро сутӯҳ,
Зи симе чу кофур сад пора кӯҳ.
Ҳамон зиндапилони ганҷинакаш,
Ҳамон тозиасбони товусваш.
Ҳамон³⁶⁴ бардан бумию³⁶⁵ барбарӣ,
Сабақ бурда бар моҳу бар муштарӣ.

- 1460 Зи баргустувонҳои гавҳарнигор,
 Ҳамон ҷарми³⁶⁶ заррофаи обдор.
 Ҳама рӯи саҳро пур аз хоста,
 Ба ганҷинаву гавҳар ораста.
 Шаҳ аз фатҳи зангию тороҷи ганҷ,
 Баросуду эмин шуд аз дарду ранҷ.
 Ба ибрат дар он куштагон бингарист,
 Бихандид пайдову пинҳон-гирист,
 Ки чандин халоиқ дар ин доругир,
 Ҷаро кушт бояд ба шамшеру тир?!
- 1465 Гунаҳ гар бар эшон ниҳам норавост,
 В-ар³⁶⁷ аз худ хато бинам, ин ҳам хатост.
 Фалакро сар андохтан шуд сиришт,
 Нашояд кашидан сар аз сарнавишт.
 Чу дуд аз пай³⁶⁸ лочвардиниқоб,
 Сар аз гунбади лочвардӣ матоб.
 Фалакҳо, ки чун лочвардихазанд,
 Ҳама ҷомаи лочвардиразанд.
 Дар ин пардаи қач суруде мағӯй,
 Дар ин хоки шӯрида обе маҷӯй.
- 1470 Кӣ донад, ки ин хок ангефта?
 Ба хуни ҷӣ дилҳост омехта.
 Ҳама роҳ агар нест бинанда кӯр,
 Адими гавазн асту кимухти гӯр.

БОЗГАШТАНИ ИСКАНДАР АЗ ҶАНГИ ЗАНГ БО ФИРЌЗИ

СОҚИНОМА

Биё соқӣ, аз май маро маст кун,
 Чу май дардиҳӣ, нуқл бар даст кун.
 Аз он май, ки дилро бад-ӯ х(в) аш кунам,
 Ба дӯзах дараш талқи оташ кунам.

- Барӯманд бод он ҳумоюн дарахт,
 Ки дар сояи ӯ тавон бурд рахт.
- 1475 Гаҳ аз мева ороиши хон диҳад,
 Гаҳ аз соя осоиши чон диҳад.
 Ба мева расида баҳоре чунин,
 Зи равнақ маяфтод коре чунин.
 Чу шуд борвар мевадори чавон,
 Ба дасти табар додана ш чун тавон?
 Зимистон бурун рафту омад баҳор,
 Бароварда сабза сар аз ҷӯйбор.
 Дигарбора сарсабз шуд хоки хушк,
 Бунафша баромехт анбар ба мушк.
- 1480 Ба анбархарӣ наргиси хобнок,
 Чу кофури тар сар бурун зад зи хок.
 Кушодам ман аз куфли ганчина банд,
 Ба саҳро алам баркашидам баланд.
 Ниҳонпайкар он ҳотифи сабзпӯш,
 Ки хонад сароянда онро сурӯш.
 Ба овози пӯшидагон гуфт: «Хез,
 Гузориш кун аз хотири ганҷрез,
 Ки чун румӣ аз зангӣ он кин кашид,
 Сикандар* кучо рахш* дар зин кашид».

ДОСТОН

- 1485 Гузорандаи достони дарӣ,
 Чунин дод назми гузоришгарӣ,
 Ки чун фаррухӣ шоҳро гашт ҷуфт,
 Чу гулнор хандиду чун гул шукуфт.
 Дари ганҷ бикшод бар ганҷхоҳ,
 Тавонгар шуд аз ганҷу гавҳар сипоҳ.
 Баросуд як ҳафта бар чои чанг,
 Ба ёкути майранг дод озаранг.

- Чу саққои борону фарроши бод
 Заданд обу руфтанд раҳ бомдод,
 1490 Шуд аз роҳи ӯ гард бархоста,
 Ки бегард беҳ роҳ ораста.
 Чу бегард шуд, рохро кард роҳ,
 Даромад ба зин шоҳи гетипанох.
 Раворавзанон нои заррин заданд,
 Саропарда бар пушти Парвин заданд,
 Зи даръеи Афранча то рӯди Нил
 Ба ҷӯш омад аз бонги табли раҳил.
 Дароянда ҳар сӯ дарои шутур
 Зи бонги тихӣ мағзро кард пур.
- 1495 Даҳони чалочил ба ҳуррои зар,
 Зи шӯри чарас гӯшҳо карда кар.
 Ба мавкаб равон лашкар аз ҳар канор,
 На чандон, ки донад кас онро шумор.
 Чаҳондор дар мавкаби хоси хеш,
 Хироманда бар кабки раққоси хеш.
 Чу лахте замин з-он тараф дарнавашт,
 Зи паҳлӯи водӣ даромад ба дашт,
 Зи бас роятангезии сурху зард,
 Муқарнас шуда гунбади лочвард.
- 1500 Зи саҳро ғанимат бароварда кӯҳ,
 Зи гавҳар кашидан ҳаюнои сутӯҳ.
 Зи бас ганҷи оганда бар пушти пил,
 Ба сад ҷой пул баста бар рӯди Нил.
 Бад-ин фарруҳӣ шоҳи фирӯзманд
 Барафрохта сар ба чархи баланд,
 Ба Миср омаду мисриёнро навохт,
 Ба оини худ кори он шаҳр сохт.
 В-аз он ҷо равон шуд ба даръе канор,
 Пазируфт якчанде он ҷо қарор.
- 1505 Ба ҳар манзиле,
 к-ӯ алам баркашид,
 Дар он манзил омад иморат падид.

- Гузин кард марде ба фарҳангу рой,
 Ки оини он хидмат орад ба чой.
 Гузид аз ғанимат тароиф баса,
 К-аз он сон набинад тароиф касе.
 1525 Гаронмояхе, ки бошад ғариб,
 Зи маркубу гавҳар, зи дебову тиб³⁷³.
 Бурун аз табакҳои пур зарри хушк,
 Ба сандуқ анбар, ба хирвор мушк.
 Яке хирман аз сим бигдохта,
 Яке хона кофури носохта³⁷⁴.
 Зи уди гирех, борҳо баста танг,
 Ки ҳар бор аз ӯ буд сад ман ба санг.
 Мурассаъ баса теги гавҳарнигор,
 Наматҳои заррофаи обдор.
 1530 Канизони чобук,
 ғуломони чувт,
 Ба ҳангоми хидматгарӣ тандуруст.
 Ҳамон тахтҳои мукалал зи³⁷⁵ оҷ,
 Ба гавҳар баромуда бо тавқу тоҷ.
 Асирони занҷир бар қову даст.
 Ба болову паҳно чу пилони маст.
 Зи ғӯши бурида шутурборҳо,
 Зи сарҳои пурқоҳ хирворҳо.
 Зи пилони пайкор даҳ зиндапил,
 Гаҳи разм ҷӯшанда чун рӯди Нил.
 1535 Бад-ин сон гаронмояхи сара,
 Фиристод бо қосиде³⁷⁶ яксара.
 Чу омад фиристодаи роҳсанҷ,
 Ба Доро* супурд он гаронмоя ганҷ.
 Шукӯҳид Доро зи нузле чунон,
 Ҳасадро бар ӯ тезтар шуд инон.
 Пазируфт ганчинаи беқиёс,
 Пазируфтаре н-омад аз вай сипос.
 На бар ҷои худ посухе соз кард.
 Дари кини пӯшидаро боз кард.

- 1540 Фиристода он посухи сарсарӣ,
 Напӯшид бар рои исқандарӣ.
 Сикандар* шуд озурда аз кори ӯ,
 Ниҳонӣ ҳамедошт озори ӯ.
 Зи пирӯзии ³⁷⁷ давлату ҷоҳи хеш,
 Набудаш сари кини бадхоҳи хеш.
 Зи ҳар сӯ хабар турктозӣ намуд,
 Ки «румӣ ба зангӣ чӣ бозӣ намуд».
 Зи ҳар кишваре қосидон тохтанд,
 Бад-ин чирагӣ таҳният сохтанд.
- 1545 Дари таъна бар румиён баста шуд,
 Ҳамон румӣ аз баддилӣ раста шуд.
 Замона чу очизнавозӣ кунад,
 Ба тундаждаҳо мӯр бозӣ кунад.
 Дар ин осие дона бинӣ базе,
 Ба навбат дар ос
 афғанад ҳар касе.

СИГОЛИШ НАМУДАНИ ИСКАНДАР БАР ЧАНГИ ДОРО

СОҚИНОМА

Биё, соқӣ, он май, ки фаррухпай аст,
 Ба ман деҳ, ки доруи мардум май аст.
 Мае, к-ӯст ҳалвои ҳар ғамкаше,
 Надида ба ҷуз офтоб оташе.

АНДАРЗ

- 1550 Чаҳон бидам аз майли ҷӯянда пур,
 Яке сӯи дарьё, яке сӯи дур(р).
 Набинам касеро дар ин рӯзгор,
 Ки майлаш бувад сӯи омӯзгор.

- Чу ман булбулуро бувад ногузир,
 Зи ин³⁸⁵ гӯшгирон шавам гӯшагир.
 Ба машғулии нағмаи ин суруд,
 Шавам фориг аз шуғли дарёёву руд.
 Чу берун чахам гаҳ-гаҳ аз кунчи боғ,
 Турунче ба дастам чу равшанчароғ.
 1555 Набинам кас аз ҳушёрони маст,
 Қи додан тавон он турунчаш ба даст.
 Дигарбора аз дасти ин дӯстон,
 Гурез оварам сӯи он бӯстон.
 Тамошои ин боғи дилкаш кунам,
 Бад-ӯ хотири хешро х(в)аш кунам.

ДОСТОН

- Гузоришгари коргоҳи сухан,
 Чунин гӯяд аз мӯъбадони куҳан,
 Ки чун шоҳи Рум аз шабехуни Занг
 Баросуду омад муродаш ба чанг.
 1560 Пазира шуд осоишу хобро,
 Равон кард бар каф маи нобро.
 Ба Наврӯз биншасту май нӯш кард,
 Суруди сарояндагон гӯш кард.
 Набудӣ зи шаҳ дур то вақти хоб
 Муганнию соқию руду шароб.
 Ҳисобе ба чуз комронӣ надошт,
 Аз он беҳ касе зиндагонӣ надошт.
 Нишаста ҷаҳондори гетифурӯз,
 Ба фирӯзӣ оварда шабро ба рӯз.
 Ба пероманаш файласуфони даҳр
 1565 Ҷаҳонро ба доду диҳиш дод баҳр.
 Арасту* ба соғар, Фалотун* ба чом,
 Маи хом³⁷⁹ резанда бар хуни хом.

- Муғанни сароянда бар бонги руд,
 Ба наврӯзии шаҳ навоин суруд,
 Ки давлатпаноҳо, чавонбахт бош!
 Ҳамасола бо афсару тахт бош!
 Гарав кун ба умри абад чомро,
 Гаравгир кун бодаи хомро!
 Бисоти маи арғувонӣ бинех,
 1570 Тараб созу доди чавонӣ бидех.
 Чу дорӣ чавонию иқбол ҳаст,
 Ба руду ба май шод бояд нишаст.
 Чу тартиби шамшер кардӣ тамом,
 Баророй маҷлис ба тартиби чом.
 Чаҳон гир дар сояи тоҷу тахт,
 Нагирад чаҳон бо ту ин кор сахт.
 Сиёҳи гирифтӣ, сапедӣ бигир,
 Чунин аблақӣ бошадат³⁸⁰ ногузир.
 Алам бар фалак зан, ки олам турост,
 1575 Ба давлат даровез, к-он ҳам турост.
 Шаҳ аз нусрати Мисру тороҷи Занг,
 Ба чехра дароварда буд обу ранг.
 Забун кардани душман осон гирифт,
 Ҳисоби хироч аз Хуросон гирифт.
 Ба ҳамсангии хеш дар Руму Шом
 Наёмад касаш дар тарозӯ тамом.
 Ба Доро* надод он чӣ дод аз нахуст,
 Ҳамон додаро низ аз ӯ боз чустан.
 Аз он чо, ки рӯзи чавониш буд,
 1580 Таманнои кишварситониш буд.
 Камарбанди эрониён сустан кард,
 Ба Эрон гирифтани камар чустан кард.
 Дарахте,
 ки ӯ сар барорад баланд,
 Ба дигар дарахтон расонад³⁸¹ газанд.
 Ба нахчир шуд шоҳ як рӯз каш,
 Ҳам ӯ хушманиш буду ҳам рӯз х(в)аш.

- Шикорафганон даштҳо дарнавашт,
Ҳамекард нахчир дар кӯҳу дашт.
Фалаквор мешуд саре пуршукӯх,
1585 Гаҳе сӯи саҳро, гаҳе сӯи кӯҳ.
Гузашт аз қазо бар яке кӯҳсор,
Ки буд аз басте гуна дар вай шикор.
Ду кабки дарӣ дид бар хорасанг,
Ба оини кабкони³⁸² чангӣ ба чанг.
Гаҳ он мағзи инро ба минқор хаст,
Гаҳ ин боли онро ба нохун шикаст.
Дар он маърака ронд шаҳ борагӣ,
Ҳамебуд бар ҳарду наззорагӣ.
Зи сахтӣ,
ки кабкон даровехтанд,
Зи наззораи шоҳ нагрехтанд.
1590 Шигифте фурумонд шаҳ з-он³⁸³ шумор,
Ки дар мағзи мурғон чӣ буд он хумор.
Якero нишон кард бар номи хеш,
Бар ӯ баст фоли саранҷоми хеш.
Дигар³⁸⁴ мурғро ном Доро* ниҳод,
Бар он фол чашм ошкоро ниҳод.
Ду мурғи диловар дар он доварӣ,
Замоне намуданд чанговарӣ,
Ҳамон мурғ шуд оқибат комгор,
Ки бар номи худ фол зад шаҳриёр.
1595 Чу пирӯз дид он чунон ҳолро,
Далели зафар ёфт он фолро.
Хироманда кабки зафаръёфта,
Парид аз бари кабки бартофта.
Сӯи пуштаи кӯҳ парвоз кард,
Уқобе даромад, сараш боз кард.
Чу бишкаст кабки дариро³⁸⁵ уқоб,
Малик кабк бишкасту омад батоб.
Зи парвози пирӯзии хештан,
Набудаш ҳамоно ғами чону тан.

- 1600 Бидонист, к-икбол ёрї дихад,
 Ба Доро* дараш³⁸⁶ комгорї дихад.
 Валекин дар он давлати комгор,
 Набошад базе умри ӯ пойдор.
 Шунидам, ки буд андар он хоракӯх,
 Муқарнас яке тоқи гардуншукӯх,
 Ки пурсандагон з-ӯ ба овози хеш,
 Хабар бозчустандї аз рози хеш.
 Садое шунидандї аз кӯх сахт,
 Бар ин³⁸⁷ сон, ки будї намудор бахт.
- 1665 Бифармуд шах, то яке ҳушманд,
 Хабар бозпурсад зи кӯхи баланд,
 Қи чун дар ҷаҳон резиши хун бувад,
 Саранҷом иқболи ӯ чун бувад,
 Бипурсид пурсандаи нағзфол,
 Ки «чун менамояд саранҷоми ҳол?
 Сикандар* шавад бар ҷаҳон чирадаст?
 Ба Дорои доро дарорад шикаст?»
 Садое баровард кӯх аз нуҳуфт,
 Ҳамонро,
 ки ӯ гуфта буд, боз гуфт.
- 1670 Аз он фоли фаррух дили хусравї,
 Чу кӯхи қавї ёфт пушти қавї.
 Ба хуррамдилї з-он тараф бозгашт,
 Сӯи базмгоҳ омад аз кӯху дашт.
 Ба тадбир биншаст бо анҷуман,
 Чу сарви сикҳї дар миёни чаман.
 Сухан ронд з-андозаи кори хеш,
 Зи пирӯзии сулҳу пайкори хеш,
 Ки «чун ман ба нерӯи гетипанох,
 Ба гардуни гардон расонам кулоҳ.
- 1675 Газити рибохорагон чун диҳам,
 Ба худ бар чунин хорие чун ниҳам.
 Ба Доро* чаро дод бояд хироҷ,
 Қ-аз ӯ кам надорам на гавҳар, на тоҷ.

- Гар ӯ тоҷ дорад, маро теғ ҳаст,
Чу теғам бувад, тоҷам ояд, ба даст.
Гар ӯ лашқар орад ба пайкори ман,
Ниғаҳдори ман бас ниғаҳдори ман.
Маро нусрати эзидӣ ҳосил аст,
Ки роҷам қавӣ, лашқарам якдил аст.
Сипахро, ки фирӯзмандӣ расад,
1680 Зи ёрони якдил баландӣ расад.
Ду дарзе зи дил бишканад кӯхро,
Парокандагӣ орад анбӯхро.
Умедам чунон шуд ба нерӯи бахт,
Ки бистонам аз душманон тоҷу тахт.
Чӣ бояд расад гоҳи Доро шудан,
Ба қизъятдиҳӣ ошкоро шудан³⁸⁸
Шумо зиракон аз сари ёварӣ
Чӣ гӯед, чун бошад ин доварӣ?!
Чӣ ҳуҷҷат бувад пеши Доро* маро,
1685 Ниҳонӣ кунед ошкоро маро?»
Шиносандағони³⁸⁹ саранҷоми қор,
Дуо тоза қарданд бар шаҳриёр,
Ки «то қарх қардандаву³⁹⁰ ахтар аст,
В-аз ин ҳарду омезиши гавҳар аст.
Қароғи қаҳон гавҳари шоҳ бод,
Рухи шоҳ равшантар аз моҳ бод!
Туӣ он, ки нерӯи биниш ба туст,
Барумандии офариниш ба туст.
Ба ҳар ҷо,
 ки бошӣ худованд бош,
1690 Зи тухме, ки пошӣ, баруманд бош.
Чу қурсидӣ аз мо, ба фархундарой
Бигӯем, чун бахт шуд раҳнамоӣ.
Чунон аст руҳсат ба рои савоб,
Ки шаҳ бар муҳолиф наёрад шитоб.
Ту биншин, гар ӯ бо ту қанг оварад.
Бар ӯ теғи ту қор танг оварад.

- Зи дасти ту як тег бардоштан,
Зи душман сару³⁹¹ тег бигзоштан.
Гавазне, ки бо шер бозӣ кунад,
1695 Заминҷои қурбон намозӣ кунад.
Зи Доро* наёяд ба ҷуз ною³⁹² нӯш,
Гар ояд ба ту, хунаш ояд ба ҷӯш.
Ту з-ӯ беш дар лашкар оростан,
Хироҷ аз забунон тавон хостан.
Шабехуни ту то биёбони Занг,
Тамошои ӯ то шабистони танг.
Ту динпарварӣ, хасм кинпарвар аст,
Фаришта дигар, Аҳриман* дигар аст.
Ту шамшергирию ӯ чомгир,
1700 Ту бар сар нишинию ӯ бар сарир.
Ту бододӣ, ӯ ҳаст бедодгар,
Ту мизони зӯр, ӯ тарозӯи зар.
Ту бедорӣ, ӯ бехудӣ мекунад,
Ту некӣ кунӣ, ӯ бадӣ мекунад.
Бад-он бад,
ки аз ҷумла шаҳру сипоҳ,
Зи некон надорад касе некхоҳ.
Бубинӣ, ки рӯзе ҳам озори ӯ,
Қасодӣ дарорад ба бозори ӯ.
Навозишгариҳои бадроми ту,
1705 Барорад ба хафтум фалак номи ту.
Зи ҳақ душманӣ чанд ботилсitez?
Мақун, чун кунад ботил аз ҳақ гурез.
Қамарбанди бедории бахт гир³⁹³,
Қулаҳдори кун, сари тахт гир³⁹⁴.
Набояд, ки бандад туро ин хаёл,
Ки давлат ба мулк асту нусрат ба мол³⁹⁵.
Сарӣ қардани мардум аз мардумист,
В-агар на ҳама одамӣ одамист.
Ҳама мардумӣ сарфарозӣ кунад,
1710 Сар он шуд, ки мардумнавозӣ кунад.

- Даду домро шер аз он аст шоҳ,
 Ки меҳмоннавоз аст дар сайдгоҳ.
 Чахон хуш бад-он нест коре бад аст,
 Ба занчиру қуфлаш кунӣ пойбаст.
 Зи айши хуш он гаҳ нишонаш диҳӣ,
 К-аз инаш ситонӣ, ба онаш³⁹⁶ диҳӣ³⁹⁷.
 Цавонмард пайваста бо кас бувад,
 Кас онро набошад, ки нокас бувад.
 Бад-он кас, ки ӯро хамирест хом,
 1715 Ҳама кас диҳад нони пухта ба вом.
 Мурувват ту дорию мардӣ турост,
 Бадандешро ганҷ бо аждаҳост.
 Гар ӯ тундар омад,
 ту ҳастӣ дурахш,
 Гар ӯ ганҷдон шуд, туй ганҷбахш.
 Падар гарчи бо қуввати шер буд,
 Ба кин хоستان нармшамшер буд³⁹⁸.
 Ту он шергирӣ, ки дар вақти ҷанг,
 Зи шамшери ту хун шавад хорасанг
 Чӣ гӯӣ³⁹⁹ сиёҳони зангисиришт,
 1720 Ки буданд чун деви диҷхим зишт,
 Чу бо теғи ту саркашӣ сохтанд,
 Ба ҷуз сар чӣ дар поят андохтанд?
 Чу з-он селҳо барнагаштӣ чу кӯҳ,
 Аз ин қатраҳо ҳам надорӣ шукӯҳ.
 Наҳанге, ки ӯ пилро пай кунад,
 Аз оҳубара очизӣ кай кунад?
 Ҳизабри⁴⁰⁰ жаён кай шавад сайди гӯр,
 Сияҳмор кай рӯй тобад зи мӯр.
 Уқобе, ки нахҷирсозӣ кунад,
 1725 Ба фарручагон⁴⁰¹ дастбозӣ кунад.
 Дигар к-ахтарон некҳоҳи туанд,
 Хамон хокиён хоки роҳи туанд.
 Намудори гетикушой турост,
 Халал хасро, мӯмиёй турост.

- Ба чандин нишонҳои фирӯзманд,
 Бадандешро чун наёяд газанд?
 Ба фоле, к-аз ахтар тавон баршумурд,
 Ту дорӣ дар ин доварӣ дастбурд.
 1730 Ҳамон дар ҳуруфи хати ҳандасӣ,
 Ту голибтарӣ, гар сухан баррасӣ.
 Палангар*, ки лашкаркаши Занг буд,
 Ба вақте ки бо қуввати чанг⁴⁰² буд.
 Ба мағлубу голиб чу биштофтем,
 Дар он фатҳ голиб туро ёфтем.
 Чу пирӯз буд он намунаш ба фол,
 Дар ин ҳам тавон буд пирӯзҳол⁴⁰³.»
 Шаҳ аз нусрати раҳнамоёни⁴⁰⁴ хеш,
 Ҳисоби чаҳонгирӣ овард пеш.
 Ба ҳар чо, ки шамшеру соғар гирифт,
 1735 Ба некахтарӣ фоли ахтар гирифт.
 Ба фархундагӣ фолзан моҳу сол,
 Ки фаррух бувад фоли фаррух ба фол.
 Мазан фоли бад, к-оварад ҳоли бад,
 Мабодо касе, к-ӯ занад фоли бад.

ОИНА СОХТАНИ ИСКАНДАР

СОҚИНОМА

Биё, соқӣ, он лаъли полударо,
 Биёвар, бишӯй ин ғамолударо.
 Фурузандалаъле, ки райҳони боғ,
 Зи қандили ӯ барфурузад чароғ.

АНДАРЗ

- Чу фаррух бувад рӯзе аз бомдод,
 1740 Ҳама мардро некӣ ояд ба ёд.

- Ба хубӣ ниҳад расми бунъёдҳо.
 Зи давлат ба некӣ кунад ёдҳо.
 Сар аз кӯй некаhtarӣ барзанад,
 Ба некаhtarӣ фоли аhtar занад.
 Ба ҳангоми сахтӣ машав ноумед,
 К-аз абри сияҳ борад оби сапед⁴⁰⁵.
 Дари чорасозӣ ба худ дар мабанд,
 Қи бисъёр талхӣ бувад судманд.
 Нафас беҳ, к-аз уммед ёрӣ диҳад,
 1745 Ки эзид худ уммедворӣ диҳад.
 Гирех дармаёвар бар абруи хеш,
 Дар оинаи фатҳ бин рӯи хеш.

ДОСТОН

- Гузорандаи нақши дебои Рум,
 Кунад нақши дебочаро мушк бум,
 Қи чун шуд Сикандар* ҷаҳонро калид,
 Зи шамшераш оина омад падид.
 Арӯси ҷаҳонро, ки шуд ҷилвасоз,
 Бад-он равшаноина омад ниёз.
 Набуд оина пеш аз ӯ⁴⁰⁶ сохта,
 1750 Ба тадбири ӯ гашт пардохта⁴⁰⁷.
 Нахустин амал, к-оина сохтанд,
 Зару нуқра дар қолиб андохтанд.
 Чу афрӯхтандаш, ғараз барнахост,
 Дар ӯ пайкари худ надиданд рост.
 Расид озмоиш ба ҳар гавҳаре,
 Намуданд ҳар як дигар пайкаре.
 Саранчом, к-оҳан даромад ба кор,
 Пазиранда шуд гавҳарашро нигор.
 Чу пардохт рассом оҳангараш,
 1755 Ба сайқал фурузанда шуд пайкараш⁴⁰⁸.
 Ҳама пайкареро бад-он сон, ки ҳаст,
 Дар ӯ дид рассоми гавҳарпараст⁴⁰⁹.

- Ба ҳар шакл месохтандаш нахуст,
Намеомад аз вай хаёле дуруст.
Ба паҳнӣ шудӣ чеҳраро паҳнсоз,
Дарозиш кардӣ чабинро дароз.
Мураббаъ мухолиф намудӣ хаёл,
Мусаддас нишон дур додӣ зи ҳол.
Чу шакли мудаввар шуд ангехта,
1760 Тафовут нашуд бо вай омехта.
Баайна⁴¹⁰ зи ҳар сӯ,
ки бардоштанд,
Намоиш яке буд, бигзоштанд.
Бад-ин ҳандаса з-оҳани тирамағз,
Барафрӯхт шоҳ ин намудор нағз.
Ту низ
ар дар он оина бингарӣ,
Ба даст орай оини искандарӣ.
Чу он гирдрӯй оҳани сахтпушт
Ба нармӣ даромад зи хӯи дурушт.
Сикандар* дар ӯ дид пеш аз гурӯҳ,
1765 Зи гавҳар ба гавҳар даромад шукӯҳ.
Чу аз дидани рӯи худ гашт шод,
Яке бўса бар пушти оина дод.
Арӯсе, ки ин суннат орад ба ҷой,
Дихад бўса оинаро рӯнамой.

ХИРОҶ ХОСТАНИ ДОРО АЗ ИСКАНДАР

СОҶИНОМА

Биё, соқӣ, он чоми оинафом,
Ба ман дех, ки бар даст беҳ ҷои чом.
Чу з-он ҷом кайхусравоин шавам,
Бад-он ҷоми равшан чаҳонбин шавам.

АНДАРЗ

- Биё, то зи бедод шӯем даст,
1770 Ки бедод натвон зи бедод раст.
Чӣ бандем дил дар чаҳон солу мох,
Ки ҳам деви хон асту ҳам ғӯли⁴¹¹ роҳ.
Чаҳон воми хеш аз ту яксар барад,
Ба чуръа фириштад, ба соғар барад.
Чу борон, ки як-як муҳайё шавад,
Шавад селу онгаҳ ба даръё шавад.
Биё⁴¹², то хӯрем, он чӣ дорем шод,
Дирам бар дирам чанд бояд ниҳод.
Наҳанге ба мо баргузар, карда гир,
1775 Хама ганчи нохӯрдари хӯрда гир.
Аз он ганҷ к-овард Қорун* ба даст,
Саранҷом дар хок бин чун нишаст.
В-аз он хишти заррини Шаддоди* Од*,
Чӣ омад ба чуз⁴¹³ мурдани номурод?
Дар ин боғи рангин дарахте наруст,
Ки монд аз қафои табарзан дуруст.

ДОСТОН

- Гузоришкуни зевари тоҷу тахт
Чунин гуфт, к-он шоҳи фирӯзбахт⁴¹⁴,
Яке рӯз форигдилу шодбахр
1780 Баросуда буд аз хавасҳои даҳр.
Маи ноб дар чоми шоҳаншаҳӣ,
Гаҳе пур ҳамекарду гоҳе тихӣ.
Ҳакимони хушъердил пеши ӯ,
Хирадманд мунис, хирад хеши ӯ.
Ба ҳар нисбате, к-омад аз бонги чанг,
Сухан шуд бисе дар намотҳои танг.
Ба ҳар чуръае май, ки шаҳ мефишонд,
Муҳандис дарахте дар ӯ менишонд.

- Фурӯгуфт лахте суханҳои сахт,
 Чу гӯяд худованди шамшеру тахт.
 Ки ро дар хирад рой бошад баланд,
 Нагӯяд суханҳои носудманд.
 Забон гар⁴¹⁶ ба гармӣ сабури кунад,
 Зи дурикуни хеш дурӣ кунад.
 Сухан гарчӣ бо ӯ зеҳозех бувад,
 1805 Нагуфтаи ҳам аз гуфтаиаш бех бувад
 Чӣ хуш гуфт фарзонаи пешбин,
 Забон гӯштин асту теғ оҳанин.
 Набошад ба худ бар касе марзбон,
 Ки гӯяд ҳар он-ч оядаш бар забон.
 Гузоранда пири каёнисиришт,
 Гузориш чунин кард аз он сарнабишт⁴¹⁷,
 Ки вақте, ки аз гавҳару теғу тоҷ,
 Зи Юнон шудӣ пеши Доро* хироҷ,
 Дар он гавҳарин⁴¹⁸ ганҷбун нопадид,
 1810 Будӣ хояи⁴¹⁹ зар худойофарид.
 Мунаққаш яке хусравонӣ бисот,
 Ки бинандаро тоза кардӣ нишот.
 Чу қосид забон теғи пӯлод кард,
 Хироҷи куҳангаштаро ёд кард.
 Бар ӯ бонг зад шаҳриёри далер,
 Ки натвон ситад ғорат аз тундшер⁴²⁰.
 Замона дигаргуна оин ниҳод,
 Шуд он мурғ,
 к-ӯ хоя заррин⁴²¹ ниҳод.
 Сипеҳр он бисоти куҳан дарнавашт,
 1815 Бисоти дигар мулкро тоза гашт.
 Ҳамасола гавҳар нахезад зи санг,
 Гаҳе сулҳ созад ҷаҳон, гоҳ чанг.
 Ба гарданкашӣ бармаёвар нафас,
 Ба шамшер бо ман сухан гӯю бас.
 Туро он кифоят, ки шамшери ман
 Наёрад сари тахти ту зери ман.

- Чу ман бо рикобе, ки бардоштам,
Инони ҷаҳон бар ту бигзоштам.
Ту бо он ки дорӣ чунон тӯшае,
1820 Раҳо кун маро дар чунин гӯшае.
Бар онам маёвар, ки азм оварам.
Ба ҳампанҷае бо ту разм оварам.
Ба як сӯ ниҳам меҳру озармо,
Ба чӯш оварам кинаи гармо.
Магар шах надонад, ки дар рӯзи ҷанг,
Чӣ сарҳо буридам дар⁴²² ақсои Занг.
Ба як тохтан, то кучо тохтам,
Чӣ гарданкашонро сар андохтам.
Қасе, к-армуғонӣ диҳад тавқу тоҷ,
1825 Чу зинҳориён, чун фириствад хироҷ.
Зи ман Миср бояд, на зар хоستان,
Сухан чун зари мисрӣ оростан.
Бубин пойгоҳӣ маро то кучост,
Бад-он поя бояд зи ман моя хост.
Маянгез фитна, маяфрӯз кин,
Харобӣ маёвар дар Эронзамин.
Ту ро мулки осуда бе доғу ранҷ,
Макун носипосӣ дар он мону ганҷ.
Машӯрон ба худ коми айёмро,
1830 Қалам даркаш андешаи ходро.
Зи ман он чи бар н-оядат, дармахоҳ,
Чунон бош бо ман,
ки бо шоҳ шоҳ.
Фиристода, к-ин дoston гӯш кард,
Суханҳои худро фаромӯш кард.
Сӯи шоҳ шуд доғ бар дилкашон,
Шитобанда чун барки оташфишон.
Фурӯ гуфт пайғомҳои дурушт,
К-аз ӯ сарвбунро дуто гашт пушт.
Чу Доро* ҷавоби Сикандар* шунид,
1835 Яке «дур-бош» аз чигар баркашид,

- Ки бесиккаеро чӣ ёро бувад,
 Ки ҳамсиккаи номи Доро* бувад!
 Ба тундӣ базе дoston ёд кард,
 Қ-аз он шуд ниюшандаро рӯй зард.
 Бихандиду гуфт андар он захрханд,
 Ки «афсӯс бар кори чархи баланд.
 Фалак, бин, чӣ зулм ошкоро кунад,
 Ки Искандар* оҳанги Доро кунад.
 Сикандар на гар худ бувад кӯхи Қоф,
 1840 Кӣ бошад, ки ман бошамаш ҳаммасоф?!
 Чун он пашшаеро ба ҷанги уқоб,
 Кам аз қатра дон пеши даръёи об».
- Сабук қосидеро ба даргоҳи ӯ,
 Фиристоду шуд чашм бар⁴²³ роҳи ӯ.
 Яке гӯю чавгон ба қосид супурд,
 Қафизе пур аз кунчиди ношумурд.
 Даромӯхташ рози он пешкаш,
 Бад-он таъбия шуд дили шоҳ х (в) аш.
 Сӯи Рум шуд қосиди тезгом,
 1845 Зи Доро пазируфта бо худ паём.
 Зи раҳ чун даромад бари шоҳи Рум,
 Фурузанда шуд ҳамчу оташ зи мум.
 Сар афганда дар пояи бандагӣ,
 Намудаш нишони парастандагӣ.
 Нахустин гирех,
 к-аз сухан боз кард,
 Суханро ба чарбӣ сароғоз кард,
 Ки «фармондеҳон ҳокими ҷон шуданд,
 Фиристодагон бандафармон шуданд.
 Чӣ фармоядам шоҳи фирӯзрой,
 1850 Ки фармони фармондеҳ орам ба ҷой».
- Сикандар* бидонист, к-он узрхоҳ
 Паёме дурушт орад аз назди шоҳ.
 Ба байғора гуфто: «Биёвар паём».
- Паёмовар аз банд бикшод ком.

- Матое, ки дар саллаи хеш дошт,
 Биёварду як-як фаро пеш дошт.
 Чу оварда пеши Сикандар* ниҳод,
 Ба пайгоми Доро* забон баркушод.
 Зи чавгону гӯй андаромад нахуст,
 1855 Ки тифлӣ ту, бозӣ ба ин⁴²⁴ кун дуруст.
 В-агар орзуи набард оядат,
 Зи беҳудагӣ дил ба дард оядат.
 Ҳамон кунчиди ношумурда фишонд,
 Қ-аз ин беш хоҳам сипаҳ бар ту ронд.
 Сикандар* чаҳондовари ҳушманд,
 Дар ин фолҳо дид фатҳе баланд.
 Масал зад, ки ҳар-ч он гурезад зи пеш,
 Ба чавгон кашидаш тавон пеши хеш.
 Магар шоҳ аз он дод чавгон ба ман,
 1860 Ки то з-ӯ кашам мулк бар хештан.
 Ҳамон гӯйро марди ҳайатшинос,
 Ба шакли замин мениҳад дар қиёс.
 Чу гӯйи замин шоҳ моро супурд,
 Бад-ин гӯй, хоҳам⁴²⁵, аз ӯ гӯй бурд.
 Чу з-ин гуна кард он гузоришгарӣ,
 Ба кунчид даромад дари доварӣ.
 Фурӯрехт кунчид ба саҳни сарой,
 Талаб кард мурғони кунчидрабой.
 Ба як лаҳза мурғон дар ӯ тохтанд,
 1865 Замиро зи кунчид бипардохтанд.
 «Чавобест, гуфто, дар ин раҳнамун,
 Чу равған,
 ки аз кунчид ояд бурун.
 Агар лашкар аз кунчид ангехт шоҳ,
 Маро мурғи кунчидхӯр омад сипоҳ».
 Пас он гаҳ қафизе сипандони хурд,
 Ба подоши кунчид ба қосид супурд,
 Ки «шаҳ гар кашад лашкаре з-он қиёз,
 Сипоҳи маро ҳам бад-ин сон шинос».

Чу қосид ҷавобе чунин дид сахт⁴²⁶,
1870-Ба пушти хари хеш барбаст рахт⁴²⁷.
Ба Доро* расонд

аз Сикандар* ҷавоб,
Ҷавобе гулӯгир чун заҳри ноб.
Барошуфт аз он тирагӣ шоҳро,
Ки ҳуҷчат қавӣ буд бадхоҳро.
Ҷаҳондор Доро* дар он⁴²⁸ доварӣ,
Талаб кард

аз эрониён ёварӣ.

Зи Чину зи Хоразму Ғазнину Ғур,
Замин оҳанин шуд зи наъли сутур.
Сипоҳе ба ҳам кард чун кӯҳи Қоф,
1775 Ҷама сангфарсою оҳаншикоф.
Чу ориз шумори сипаҳ баргирифт,
Фурумонд ақл

аз шумурдан шигифт.

Зи ҷангӣ саворони чобукрикоб,
Ба нӯҳсад ҳазор андаромад ҳисоб.
Ҷаҳонҷӯй чун дид,

к-аз лашкараш

Ҷама мавҷи дарьё занад кишвараш,
Сипоҳе чу оташ сӯи Рум ронд,
Кучо ӯ шуд,

он бумро бум хонд.

Ба Арман даромад чу дарьёи тунд,
1780 Саборо шуд аз гарди ӯ пой кунд.
Замин дар⁴²⁹ замин то ба ақсои Рум,
Бичӯшид дарьё,

биларзид бум.

Алаф дар замин гашт чун ганҷ гум,
Зи наъли сутурони бегонасум.
Паи шоҳ агар офтобӣ кунад,
Ба ҳар ҷо,

ки тобад, харобӣ кунад.

ШИТОФТАНИ ИСКАНДАР БА ЧАНГИ ДОРО

СОҚИНОМА

Биё, соқӣ, он ровақи рӯҳбахш
Ба коми дилам дарфишон чун дурахш.
Ман ўро хурам, дилфурузӣ бувад,
1785 Маро ў хурад, хок рӯзӣ бувад.

АНДАРЗ

Чи некӯ матоест корогаҳӣ,
Қ-аз ин накд олам мабодо тихӣ.
Зи олам касе сар барорад баланд,
Ки дар кори олам бувад ҳушманд.
Ба бозӣ напаймояд ин рохро,
Нигаҳ дорад аз дузд бунгохро.
Наяндозад он олат аз бори хеш,
Қ-аз ў рӯзе осон кунад кори хеш.
1790 Маяфкан кавал, гарчи хор оядат,
Ки ҳангоми сармо ба кор оядат.
Касе бар гирева зи сармо бимурд,
Ки аз коҳили чома бо худ набурд.

ДОСТОН

Гузорандаи шарҳи шоҳаншаҳӣ,
Чунин дод пурсандаро огаҳӣ,
Ки Доро чу лашкар ба Арман кашид,
Ту гуфтӣ, ки омад қиёмат падид.
Набуд огаҳ Искандар аз кори ў,
Ки орад қиёмат ба пайкори ў.
Расиданд зинҳориён хел-хел,
1795 Ки тӯфон ба даръё даровард сел.

- Шабехуни Доро* даромад зи рох,
Зи пӯлодпӯшон замин шуд сиёх.
Пижӯҳандае гуфт: «Бадхоҳи маст
Шабу рӯз ғофил шуд он ҷо, ки ҳаст.
Бар ӯ шоҳ агар як шабехун кунад,
Зи мулкаш ҳамоно, ки берун кунад».
Сикандар* бихандиду додаш ҷавоб,
Қи «пинҳон нагирад ҷаҳон офтоб.
Маликро ба вақти инон тофтан,
1800 Ба дузди нашояд зафар ёфтан».
Пижӯҳандаи дигар оғоз кард,
Қи «Доро* начандон сипаҳ соз кард.
Қи онро шумурдан тавон дар қиёс,
Қасоне, ки ҳастанд лашкаршинос».
Сикандар* бад-ӯ гуфт: «Як теғи тез
Кунад пиҳи сад говро рез-рез»⁴³⁰.
Сипахро ҷавоби чунон арҷманд,
Баланд омад аз шаҳриёри баланд.
Хабар гармтар шуд ҳаме ҳар замон,
1805 Қи омад ба Рум аждаҳои дамон.
Сикандар* чу донист к-он тундмеғ,
Ба тундар барорад ҳаме барқи теғ.
Фиристод,
то лашкар аз ҳар диёр
Равона шавад бар дари шаҳриёр,
Зи Мисру зи Афранҷаву Руму Рус,
Шуд ораста лашкаре чун арӯс.
Чу анбӯҳ шуд лашкари бекарон,
Адад хост аз номи номоварон.
Хабар дод ориз, ки сесада ҳазор
1810 Баромад далерони муфрадсабор.
Чу шуд сохта кори лашкар тамом,
Яке анҷуман сохт бе рӯду ҷом.
Нишастанд бедормағзони Рум,
Ба мӯҳри малик нарм карданд мум.

- Шаҳ аз кори Дорову* пайкори ӯ,
Сухан ронду печид дар кори ӯ.
Чунин гуфт, к-ин номвар шахриёр.
Камар баст бар чустанӣ корзор.
Чӣ созем тадбираш аз сулҳу чанг,
1815 Ки омад ба овехтан кор танг.
Агар барнаёрем теғ аз ниём,
Ба мардӣ зи мо барнаёранд ном.
В-агар тоҷ бистонам аз тоҷвар,
Ба бедоди худ баста бошам камар.
Каёнро кай аз мулк берун кунам,
Ман ин раҳзанӣ бо каён чун кунам?
Битарсам,
ки ахтар бад-ин тирагӣ,
Бадандеши моро диҳад чирагӣ.
Чӣ тадбир бошад дар ин расму роҳ,
1820 К-аз ӯ кор бар мо нагардад табоҳ,
Ба андешаи хубу рои савоб
Падид оваред ин суҳанро ҷавоб».
Чаҳондида пирони бедорхуш,
Чу гуфтори гӯянда карданд гӯш.
Ба посух кушоданд яксар забон,
Дуо тоза карданд бар марзбон,
Ки «сарсабз бод ин ҳумоюндарахт,
Ки шохаш⁴³¹ баланд асту нерӯш сахт.
Ба тоҷу ба тахташ чаҳон тоза бод,
1825 Сари хасми ӯ тоҷи дарвоза бод!
Ҳама рағи ӯ ҳаст чун ӯ дуруст,
Дурустӣ, чӣ бояд зи мо боз суст.
Валекин зи фармони ӯ нагзарем,
Ба чуз роҳи фармони ӯ наспарем.
Чунон дар дил ояд чаҳондидаро,
Ҳамон зиракони писандидаро,
Ки чун кинавар шуд дили кинахоҳ,
Ҳама хору ваҳшат баромад зи роҳ.

- Ту низ оташи кинаро барфуруз,
1830 Ки фаррух бувад оташи кинасуз.
Ту сарви навӣ, хасм беи куҳун,
Куҷо сар кашад бед бо сарвбун?!
Куҳанбоғро вақти нав кардан аст,
Навон дар ҳисоби дарав кардан аст.
Ба дебои ин давлати тозааҳд.
Арӯси ҷаҳонро баророй маҳд.
Бадандеши ту ҳаст бедодгар,
Бупечад раият зи бедод сар.
Чӣ бояд ҳаросиданат з-он⁴³² касе,
1835 Ки дорад ҳам аз хона душман басе.
Қалам даркаш оини бедодро,
Кифоят кун аз халқ фаръедро.
Зи хасми ту чун мамлакат гашт сер,
Ба ҳасмафканӣ пой дарнеҳ далер.
Танӯре чунин гарм дарбанд нон,
Раҳанҷомро гармтар кун инон.
Куҷо шоҳро пой, моро сар аст,
Диле ку,
 к-аз ин доварӣ бар дар аст?
Таманнои шаҳро кӣ барҳам занад?
1840 Қиро заҳра бошад, ки ин дам занад?»
Бар ин хатм шуд руҳсати раҳнамун,
Ки шаҳ пешдастӣ наёрад ба хун.
Нигаҳ дорад озарми тахти каён,
Ба хунрезӣ аввал набандад миён.
Сикандар чу⁴³³ дар ҳукми он доварӣ,
Зи лашкаркашон ёфт он ёварӣ,
Ба дастурии руҳсати ростон
Ба лашкаркашӣ гашт ҳамдостон.
Яке рӯз, к-аз гардиши рӯзгор,
1845 Ба даст омадаш толеи ихтиёр⁴³⁴,
Ба фоле ҳумоюн, ба тартиби роҳ,
Бифармуд, к-аз ҷой чунбад сипоҳ.

- Инонтоб шуд шоҳи пирӯзчанг,
 Миён баста бар кини бадхоҳ танг.
 Зи шамшери пӯлод чун шери маст,
 Ба кишваркушой калиде ба даст.
 Сипоҳе чу занбӯри бонештар,
 Зи ғавғои занбӯр ҳам бештар.
 Нишон чуста буд аз дирафши баланд,
 1840 Ки монд аз Фаридуни* фирӯзманд.
 Ба вақте,
 ки он вақт созанда буд,
 Фалак дӯстонро навозанда буд.
 Басе бартар аз коваёнидирафш.
 Ба манҷуқ барзад паранде бунафш,
 Санавбарсутуне ба⁴³⁵ панҷаҳ ариш,
 Ба перостан ёфта парвариш.
 Бар ӯ аждаҳопайкаре аз ҳарир,
 Ки бинандаро з-ӯ баромад нафир.
 Зада бар сар аз чаъди парчам кулоҳ,
 1845 Чу бар қуллаи кӯҳ абри сиёҳ.
 Ба фарсангҳо буд пайдо зи дур,
 Уқобе сияҳпарру болаш зи нур.
 Шуд он аждаҳо бо чунон лашкаре,
 Ба сар бар чунон аждаҳопайкаре.
 Чаҳон кард аз ошӯби худ дарднок,
 Зи баҳри чӣ? Аз баҳри як мушт хок.
 Аз ин гурбагун хок то чанд-чанд,
 Ба шере тавон карданаш гурғбанд⁴³⁶.
 Чаҳон як навол аст печанда сар,
 1850 Дар ӯ гоҳ ҳалво бувад, гаҳ чигар.
 Фалак дар баландӣ замин дар мағок,
 Яке ташти хун шуд, яке ташти хок.
 Набишта бар ин ҳар ду олудаташт,
 Чу⁴³⁷ хуни Сиёвуш* басе саргузашт.
 Замин гар бизоат бурун оварад,
 Ҳама хок дар зери хун оварад.

- Наяфтад дар ин ташт фаръеди кас,
Ки барбаста шуд роҳи фаръедрас.
Чу фаръедро дар гулӯ баст рох,
1855 Гулӯ баста беҳ марди фаръедхоҳ.
Беҳ, ар пардаи худ ҳисорӣ кунӣ,
Ба хомӯшии хеш ёрӣ кунӣ.

РОЙ ЗАДАНИ ДОРО БО БУЗУРГНИ ЭРОН

СОҚИНОМА

Биё, соқӣ, он оташи тавбасӯз
Ба оташгаҳи мағзи ман барфурӯз.
Ба маҷлисфурӯзӣ дилам х(в)аш бувад,
Ки чун шамъ бар фарқам оташ бувад.

АНДАРЗ

- Хирадмандро хубӣ аз доди ўст,
Паноҳи худо эминободи ўст.
Касе, к-ӯ бад-ин мулк хурсанд нест,
1860 Ба наздики доно хирадманд нест.
Хирад нек ҳамсоя шуд, он бад аст,
Ки ҳамсояи кӯй нобихрад аст.
Чу дар кӯи нобихрадон дам занӣ,
Беҳ, ар достони хирад кам занӣ.
Дар ин деҳ касе хона обод кард,
Ки гардан зи деҳқонӣ озод кард.
Ту низ, ар ниҳӣ бори гардан зи дӯш,
Зи гарданзанон барнаёри хуруш.
Чу даръё ба сармояи хеш бош,
1865 Ҳам аз буди худ суди худ бартарош.
Ба меҳмонию хеш то рӯзи марг

Дарахте шав,
аз хештан соз барг.
Чу пила зи барги касон хӯрд гоз,
Ҳама тан шуд ангушту қай кард боз.

ДОСТОН

- Гузорандатар пире аз мӯъбадон,
Гузориш чунин кард бо бихрадон,
Ки чун шоҳи Рум омад ораста,
Ҳамаш теғ дар дасту ҳам хоста.
1870 Хабар гарм шуд дар ҳама марзу бум,
Ки омад бурун аждаҳое зи Рум.
Ба пархоши Доро* сар афрохта,
Ҳама олати доварӣ сохта.
Чаҳонро бад-ин мужда наврӯз буд,
Ки бедоди Доро чаҳонсӯз буд.
Аз ӯ буму кишвар ба якборагӣ
Сутӯҳ омаданд аз ситамкорагӣ.
Зи Доропарастӣ маниш хоста,
Ба меҳри Сикандар* биёраста.
1875 Чу Дорои даръедил огоҳ гашт,
Ки мавчи Сикандар зи даръё гузашт.
Зи пирони равшандили ройзан
Баророст пинҳон яке анчуман.
Зи ҳар кордоне ба рое дуруст,
Дар он доварӣ чорае бозчуст,
Ки бадхохро чун дарорад шикаст,
Бади чархро чун кунад пойбаст?
Чӣ афсун даромӯзад аз раҳнамун,
Ки ояд зи кори Сикандар* бурун?
Чу дар чанг пирӯзияш дида буд,
1880 Зи пирӯзчангиш тарсида буд.
Накардаш дар он кор кас чорае,
Нахӯрдаш ғаме ҳеч ғамхорае.

- Чу дониста буданд, к-ӯ саркаш аст,
 Ба сӯзандагӣ гарм чун оташ аст.
 Суханҳои кас дарнаёрад ба гӯш,
 Дар он кор буданд яксар хамӯш.
 Ба тухма-дар аз Зангаи Шоварон,
 Саре буд номӣ зи номоварон.
 Фарибурз номе, ки аз фарру бурз,
 1885 Тани ҷавшанаш буду бозуи гурз.
 Ба байъат дар он анчумангоҳ буд.
 Зи аҳволи пешина огоҳ буд.
 Сано гуфт бар гоҳу бар базми шоҳ,
 Ки «обод бод аз ту ин базмгоҳ!
 Мабодо тигӣ олам аз номи ту,
 Ҳамон чунбиши давр аз ороми ту.
 Гузашта ниёи ман аз аҳди пеш,
 Чунин гуфт бо ман дар андарзи хеш,
 Ки чун кард Кайхусрав* оҳанги ғор,
 1890 Хабар дод аз он чоми ҷавҳарнигор,
 Ки дар толеи мулки мо, то⁴³⁸ на дер
 Фуруд ояд ахтар зи боло ба зер.
 Бурун ояд аз Рум гарданкаше,
 Занад дар ҳар оташкада оташе.
 Ҳама мулки Эрон ба даст оварад,
 Ба тахти каён-бар нишаст оварад.
 Чаҳон гираду ҳам намонад ба чой,
 Саранҷом рӯзе дарояд зи пой.
 Мабодо, ки ин марди руминаҷод,
 1895 Дар он қолиб афтад, ки ҳаргиз мабод.
 Беҳ, ар шоҳ бар ях занад номи ӯ,
 Наёрад дар ин кишвар ороми ӯ.
 Набояд, к-аз ӯ⁴³⁹ давлат ояд ба ранҷ,
 Ки муфлис ба ҷон,
 к-ӯ шуд аз баҳри ганҷ.
 Фиребе фириштад, ки тоат кунад,
 Ба як Рум танҳо каноат кунад.

- Фиреби хуш аз хашми нох (в) аш беҳ аст,
 Барафшондани об аз оташ беҳ аст.
 Мақун такья бар зӯри бозӯи хеш,
 1900 Ниғаҳ дор вазни тарозуи хеш.
 Бар оташ маёвар, ки кин оварад,
 Сикоҳан бар оҳан камин оварад.
 Агар саҳми шерӣ бияфтад зи шер,
 Ҳарунастаре мағзаш орад ба зер.
 Ба номус шояд ҷаҳон доштан,
 В-аз он⁴⁴⁰ ҷост роят барафшоштан.
 Бурун ораш аз даъвии ҳамсарӣ,
 Қ-аз ин поя Доро* кунад сарварӣ.
 Ҳар он чам, ки бо зар бувад ҳамиёр,
 1905 Ба нархи зар орандаш андар шумор.
 Басо шери даррандаи саҳмнок,
 Ки аз нӯги хоре дарояд ба хок.
 Чу бо каждуме гармкинӣ кунӣ,
 Мабин хурдаш, ар хурдабинӣ кунӣ,
 Биандеш аз он пашшаи нешдор,
 Ки Намрудро* гуфт: «Сар пеш дор».
 Ҷаҳон он касерост, к-андар набард
 Паи мард нагзошт бар ҳеч мард.
 Гурусна чу бо сер хояд кабоб,
 1910 Ба фарбеҳтарин захмӣ орад шитоб.
 На бегона,
 гар ҳаст фарзанду зан,
 Чу ҳамчома гардад, шавад чомакан.
 Чу шуд чома бар қадди фарзанд рост,
 Набояд дигар меҳри фарзанд хост.
 Чу боло барорад гиёҳе баланд,
 Сиҳисарвро бошад аз вай газанд.
 Зи панди бузургон набояд гузашт,
 Суханро варақ дарнабояд навашт,
 Ки чун озмуда шавад рӯзгор,
 1915 Ба ёд оядат панди омӯзгор.

- Сиголишгаре, к-ӯ насихат шунид,
 Дари чораро дар каф орад калид».
 Шаҳ аз панди он пири полудамғз,
 Ҳаросон шуд аз кори он пойлағз.
 Валекин накушт оташи гармро,
 Ба сар кӯчаке дошт озармро.
 Шуд аз гуфтаи ройзан хашмнок,
 Бипечид чун мор бар рӯи хок.
 Гирех барзад абрӯи пайвастаро,
 1920 Кушод аз гирех чашми дарбастаро.
 Дар ӯ дид чун аждаҳо дар гавазн,
 Ба чашме, ки дур афтад аз санг вазн,
 Ки «дар ман чӣ нарм оҳане дидаӣ,
 Ки пӯлоди ӯро⁴⁴¹ писандидаӣ.
 Намой ба ман мардии аҳли Рум,
 Раҳи кӯҳи оташ барорӣ ба⁴⁴² мум.
 Ба қаҳбарг сокин кунӣ бодро,
 Ҳаросонӣ аз бед пӯлодро⁴⁴³.
 Уқобон ба бозию кабкон ба чанг,
 1925 Сари бозбозон⁴⁴⁴ дарорад ба танг.
 Чӣ бандам камар дар масофи касе,
 Ки дорам камарбаста чун ӯ базе.
 Далерӣ кунад бо ман он нодалер,
 Чу гӯри гурозанда бо шарзашер.
 Сараш,
 лекин онгаҳ дар-ояд зи хоб,
 Ки шер аз танаш хӯрда бошад кабоб.
 Бувад хояи мурғ сахту гарон,
 На бо путку хойиски оҳангарон.
 Кӣ донист, к-ин кӯдаки хурдсол
 1930 Шавад бо бузургон чунин бадсигол.
 Ба аввал қадаҳ дурде орад ба пеш,
 Гузорад шукӯҳи ману шарми хеш.
 Ба худ нангро раҳнамунӣ кунам,
 Ки пеши забунон забунӣ кунам.

- Агар худ шавад ғарқа дар захри мор,
 Нахоҳад наҳанг аз вазағ зинҳор.
 Зи румӣ кучо хезад он⁴⁴⁵ дасти зӯр,
 Қи киштӣ бурун ронад аз оби шӯр?
 Бишӯронад авранги хуршедро,
 1935 Таманно кунад ҷои Чамшедро*.
 Ба тороҷи Эрон барорад алам,
 Барад тахти Қайхусраву* Ҷоми Чам*.
 Шукӯҳи каён пеш бояд ниҳод,
 Қадам дархӯри хеш бояд ниҳод.
 Сағи кист рӯбоҳи нозӯрманд,
 Қи шери жаёнро расонад газанд.
 Зи шерон бувад рӯбаҳонро наво,
 Нахандад замин, то нагирьяд ҳаво.
 Тихидаст, к-ӯ⁴⁴⁶ моядорӣ кунад,
 1940 Чу лангест, к-ӯ роҳворӣ кунад.
 Ту худ нек донӣ, ки бо ин шукӯҳ,
 Зи як тифли румӣ наёям сутӯҳ,
 Ба дасти ғуломони масташ диҳам,
 Ба ҷӯби шубонон шикасташ диҳам.
 Ҳижабре, ки аз сағ забунӣ кунад,
 Хари пир бо ӯ ҳарунӣ кунад⁴⁴⁷.
 Уқобе, ки аз пашша гирад гурез,
 Гар афтоданааш ҳаст, гӯ, бармахез.
 Паланге, ки тарсад зи рӯбоҳи пир,
 1945 Бишӯрод⁴⁴⁸ мағзаш ба сарсоми тир.
 Бибинӣ, ки фардо мани пилзӯр
 Сараш чун супорам ба сумми сутур,
 Қи бошад забуне хирочи саре,
 Қи ҳамсар бувад⁴⁴⁹ бо баландафсаре.
 Нишинанда бар базмгоҳи⁴⁵⁰ каён,
 Манам тоҷ бар сар,
 камар бар миён.
 Қиро ёрагӣ, к-аз сари гуфтугӯй,
 Зи ман ҷои обо кунад ҷустуҷӯй?!

- Кулоҳи каён ҳам каёнро сазад,
 1950 Дар ин хаз тани румиён кай хазад?!
 Ман аз тухмаи Баҳману* пушти Қай*,
 Чаро тарсам аз румии сустпай?
 Зи рӯйиндизу диръи Исфандиёр*,
 Бар авранги заррин манам ёдгор.
 Агар бозгардад ба пешина роҳ,
 Бар ӯ рӯзи равшан нагардад сиёҳ.
 В-агар киштӣ орад ба даръеи ман,
 Саре бинад афканда⁴⁵¹ дар пой ман.
 Чу даръе ба талхӣ ҷавобаш диҳам,
 1955 Зи хокаш ситонам, ба обаш диҳам.
 Аз он абри осӣ чунон резам об,
 Ки н-орад дигар даст бар офтоб.
 Синтезда чун рустой бувад,
 Шикасташ беҳ аз мӯмиёй бувад⁴⁵².
 Хар аз зини зар беҳ, ки полон кашад,
 Ки то рахти харбанда осон кашад.
 Ман он сайдро кардаам сарбаланд,
 Манаш боз дар гардан орам каманд.
 Ту, эй мағзпӯсидаи солх (в) ард,
 1960 Зи густоҳии хусравон бозгард.
 На чобук шуд ин чобукӣ сохтан,
 Каманде ба кӯҳе дарандохтан.
 Чароғе ба саҳро барафрӯхтан,
 Фалакро ҷаҳондорӣ омӯхтан.
 Макаш⁴⁵³ ҷуз ба андозаи хеш пой,
 Ки ҳар гавҳареро падида аст ҷой.
 Қабо,
 к-ӯ на дархӯрди боло бувад,
 Ҳамон кори дуздидаколо бувад.
 Туро фитрати пирӣ аз ҷой бурд,
 1965 Куҳан гаштагет⁴⁵⁴ аз сари рой бурд.
 Чу пири куҳан гардад озурдапушт,
 Зи найза асо беҳ, ки гирад ба мушт.

- Хатархост дар кори шоҳон бaсе,
 Ки бо шоҳ хешī надорад касе.
 Чу аз кинае барфурузанд чехр,
 1985 Ба фарзанди худ барнаёранд меҳр⁴⁵⁷.
 Ҳамоно, ки пайванди шоҳ оташ аст,
 Ба оташ дар аз дур дидан х(в)аш аст.
 Насиҳат мувофиқ бувад шоҳро,
 Гар аз кибр холӣ кунад роҳро.
 Насиҳатгарӣ бо худованди зӯр,
 Бувад тухме афганда дар хоки⁴⁵⁸ шӯр.
 Чу огоҳ гашт он насихатгузор,
 Ки аз панди ӯ гарм шуд шаҳриёр.
 Суханро дигаргуна бунъёд кард,
 1990 Ба ширинзабон шоҳро ёд кард.
 Ки «Дорой* давр ошкоро туй,
 Мухолиф чӣ дорад чу Дорой* туй.
 Кӣ бошад Сикандар*,
 ки орад сипоҳ,
 Зи дорой давлат ситонад кулоҳ.
 Туро ин кулоҳ осмон дӯхтаст,
 Ситора чароғи ту афрӯхтаст.
 Кулӯхе, ки бо кӯҳ созад набард
 Ба санге тавон з-ӯ баровард гард.
 Дарахти кадӯ то на бас рӯзгор
 1995 Кунад даъвии ҳамсарӣ бо чанор.
 Чу гардад зи дӯлобаи нол сер,
 Расан баста дар гардан ояд ба зер.
 Кадӯест ӯ гардан афрӯхта,
 Зи соқи гиёе расан сохта.
 Расан зуд пӯсад чу бошад гиёҳ,
 Дигарбора далваш дарафтад ба чоҳ.
 Чу хуршед машъал дарорад ба боғ,
 Ба парвонагӣ пеш мирад чароғ.
 Ба хангоми сарпанча рӯбоҳи ланг,
 2000 Чигуна ниҳад пой пеши паланг?!

- Гиреҳ з-абруи хеш бар гӯша нех,
 Ки бар гӯша беҳтар камонро гиреҳ.
 Ба оҳистагӣ кори олам барор,
 Ки дар кор гармӣ наёяд ба кор.
 Чароғ ар ба гармӣ наҷфрӯхтӣ,
 На худро, на парвонаро сӯхтӣ.
 Хамир омада в-оташ андар танӯр,
 Набошад забон то дахан роҳи дур.
 Шикоб оварад бандҳоро калид,
 2005 Шикобандаро кас пушаймон надид.
 На некӯст шатранҷ бад бохтан,
 Фарас дар тағу пил дартохтан.
 Басо руд, к-аз захм хӯрдан шикаст⁴⁵⁹,
 Ки то захираи рудӣ омад ба даст.
 Ту шоҳӣ қиёси ту афзун кунам⁴⁶⁰,
 Ҳисоби ту бо дигарон чун кунам⁴⁶¹?»
 Ба таъзими Доро* чаҳондидамард,
 Басе гуна з-ин достон ёд кард.
 Чаҳондор Дорой чӯшидамағз
 2010 Нашуд нармдил з-он суҳанҳои нағз.
 Дар он тундию оташ афрӯхтан,
 К-аз ӯ хост мағзи суҳан сӯхтан.
 Талаб кард,
 к-ояд зи девон⁴⁶² дабир,
 Ба кор оварад мушкро бо⁴⁶³ ҳарир.
 Дабире нависанда омад чу бод,
 Навишт он чӣ Доро* бад-ӯ кард ёд.
 Равон кард килки шабаҳрангро,
 Бибурд оби Монию* Аржангро*.
 Яке номаи нағзпайкар навишт,
 2045 Ба нағзӣ ба кирдори боғи биҳишт⁴⁶⁴,
 Суҳанҳои аз теғ пӯлодтар,
 Забон аз суҳан саҳтбунъедтар.
 Чу шуд номаи нағз пардохта,
 Бар ӯ мӯҳри шоҳона шуд сохта.

Расонандаи номаи хусравон,
Зи Доро* ба Искандар* омад равон.
Бад-ӯ дод нома, чу сар боз кард,
Дабир омаду хондан оғоз кард.

НОМАИ ДОРО БА ИСКАНДАР

- 2020 Ба номи бузург эзиди додбахш,
Ки моро зи ҳар дониш ӯ дод бахш.
Худованди рӯзидеҳи⁴⁶⁵ дастгир,
Паноҳандаро аз дараш ногузир.
Фурузандаи кавкаби тобнок,
Ба мардумкуни мардум аз тирахок.
Тавонову доно ба ҳар буданӣ,
Гунаҳбахши бисъёр бахшуданӣ,
Аз ӯ ҳар замон рӯхро мое,
Хирадро дигаргуна пероје.
Якero чунон тангӣ орад ба пеш,
- 2025 Ки ноне набинад дар анбони хеш.
Якero ба даст афганад кӯҳи ганҷ,
Насанчидаҳое диҳад кӯҳсанҷ.
На он кас гунаҳ кард,
к-он ранҷ ёфт,
На саъе⁴⁶⁶ намуд он, ки он ганҷ ёфт.
Кунад ҳарчӣ хоҳад, бар ӯ ҳукм нест,
Ки чон додану куштан ӯро якест.
Нашояд сар аз ҳукми ӯ тофтан,
Чуз ӯ ҳокиме кай тавон ёфтан.
Дуруди худо бод бар бандае,
- 2030 Ки афканда шуд бо ҳар афкандае.
Чӣ суд аст, к-ин қавми ҳақношинос,
Кунад офаринро ба нафрин қиёс.
Ба қое, ки бадхоҳ хунӣ бувад,
Тавозӯъ намудан забунӣ бувад.

- Накӯ достоне зад он шермаст,
Ки бо зердастон машав зердаст.
Ту, эй тифли нопухтаи хомрой
Мазан панча дар шери чангозмой.
Ба ҳампанчай бо манат ёр ку?
2035 Сипоҳат кучову сипаҳдор ку?
Чу каждум туй, морхӯй кунӣ,
Ки бо аждаҳо чангҷӯй кунӣ?!
Агар кардӣ ин хӯи морон раҳо,
В-агар не ману теғи чун аждаҳо.
Чунонат диҳам молиш аз теғи тез,
Ки ё марг хоҳӣ зи ман, ё гурез.
Ба рахшанда озар ба «Астову» «Занд»,
Ба хуршеди равшан,
ба чархи баланд.
- Ба яздон, ки Аҳриманаш* душман аст,
2040 Ба Зардӯшт*, к-ӯ хасми Аҳриман* аст,
Ки аз Руму румӣ намонам нишон,
Шавам бар сари ҳарду оташфишон.
Гирифтам, ҳама оҳан орий зи Рум,
Дар оташгаҳи мо чӣ оҳан, чӣ мум!
Зи румӣ чӣ бархезаду лашкараш,
Ба пой сутурон барам кишвараш.
Гар орий ба хирворҳо диръу тарг,
Кучо бошадат барги як бедбарг.
Магар тири туркони яғмой ман,
2045 Нахӯрдӣ, ки тундӣ ба ғавғои ман?!
Саре ку, ки сарбахши Доро* кунӣ,
Беҳ ар пеши Доро мадоро кунӣ.
Қамон бишканӣ, пар бирезӣ зи тир,
Зиреҳ дарнавардӣ, бипӯшӣ ҳарир.
В-агар на чунонат диҳам гӯшпеч,
Ки донӣ, ки хечию камтар зи ҳеч.
Ҳазар кун зи хашми чигарҷӯши ман,
Мабош эмин аз хоби харгӯши ман.

- Ба харгӯши хуфта мабин зинҳор,
2050 Ки чандон ки хусбад давад вақти кор.
Тавонам, ки ман бо ту, эй хомхӯй
Кунам пухтагӣ, кардам озармчӯй,
Валек он масал рост бошад, ки шох
Беҳ ар вақти хорӣ дарафтад ба чоҳ.
Бидеҳ чизъят, аз мо бибар кинаро,
Қалам дармакаш расми деринаро.
Нашояд ҳамасола, гургина дӯхт,
Хару ришта як бор бояд⁴⁶⁷ фуруҳт.
Мазан рахна дар хонадони кукун,
2055 Ту дар рахна бошӣ, далерӣ макун.
Ба чое⁴⁶⁸ маёвар, ки чунбам зи чой,
Надорад пари пашша бо пил пой.
Ба мулки худодода хурсанд бош,
Макун з-оҳанин чанги шерон тарош.
Қалоге таки кабк дар гӯш кард,
Таки хештанро фаромӯш кард.
Бисоз анҷуман, к-анҷум омад фароз,
Фаришта дари осмон кард боз.
Надонам, ки дайҳими кайхурсравӣ
2060 Зи фарқи кӣ хоҳад гирифтан навӣ.
Замона киро корсозӣ кунад,
Ситора ба чони кӣ бозӣ кунад.
Зи хоке, ки бар осмон афканӣ,
Сару чашми худ дар зиён афканӣ.
Манам сар,
 дигар сарварон пою даст,
Сари хештанро чӣ бояд шикаст.
Тапонча бар аъзои худ мезанӣ,
Табар хира бар пой худ мезанӣ.
Ғурури чавонӣ бар он дорадат,
2065 Ки гардан ба шамшери ман хорадат.
Хилофам на танҳо туро кард паст,
Басо гарданонро, ки гардан шикаст.

- Маро зебад аз хусравони ачам
Сари тахти Ковусу* иклили Чам*.
Ба сахтикашй сахт чун оҳанам,
Ки аз пушти шоҳони рӯйинтанам.
Зи борон кучо тарсад он гурги пир,
Ки гургина пушад ба чои ҳарир.
Зи доранда натвон ситад бахтро,
- 2070 Нашояд харид афсару тахтро.
Гар Исфандиёр* аз чаҳон рахт бурд,
Насабномаи ман ба Баҳман* супурд.
В-агар Баҳман аз подшоҳй гузашт,
Чаҳонподшоҳй ба ман бозгашт.
Ба чуз ман, кй дорад гаҳи корзор,
Дили Баҳману* зӯри Исфандиёр*.
Ба ман мерасад бозуи баҳманй,
Ки Исфандиёрам ба рӯйинтанй.
- 2075 Нажода манам дигарон зердаст,
Нажоди каёнро кй ёрад шикаст.
Дар андозаи ман ғалат будай,
Ба бозуи Баҳман* напаймудай.
Худованди мулкам ба пайванди хеш,
Машав осй андар худованди хеш.
Пушаймон кунун шав,
ки чун кор буд,
Надорад пушаймонй он гоҳ суд.
Чавонй макун, гарчй ҳастй далер,
Манеҳ пой густох дар коми шер.
Дуруштй раҳо кун, ба нармй гирой,
- 2080 Зи чоям мабар, то бимонй ба чой.
Ба тундй ба ғорат барам кишварат,
Ба хоҳиш диҳам кишваре дигарат.
Ман аз сокинй ҳастам он кӯҳсанг,
Ки дар чунбиш оҳиста дорам диранг.
Маҷунбон маро, то начунбад замин,
Ҳамин гуфтама⁴⁶⁹, боз гӯям ҳамин».

- Чу хонандаи номаи шаҳриёр
 Бипардохт аз⁴⁷⁰ номаи чун нигор,
 Сикандар* бифармуд, к-орад шитоб,
 2085 Сазои навишта нависад ҷавоб.
 Дабири қаламзан қалам баргирифт,
 Ҳама нома дар ганчи гавҳар гирифт.
 Ҷавобе навишт⁴⁷¹ он чунон дилписанд,
 Ки бӯсид дасташ сипехри баланд.
 Чу сарбаста шуд номаи дилнавоз,
 Расонандаро дод то бурд боз.
 Дабир омаду номаро сар кушод,
 Зи ҳар нукта сад ганҷро дар кушод.
 Фуруҳонд нома зи сар то ба бун,
 2090 Баромуда чун дур суҳан дар суҳун.

ПОСУХИ НОМАИ ДОРО АЗ ҶОНИБИ ИСКАНДАР

- Сари нома номи ҷаҳондори пок,
 Барорандаи рустаниҳо зи хок,
 Баландидеҳи осмони баланд,
 Кушояндаи дидаи ҳушманд,
 Ҷаҳонофарин в-аз ҷаҳон бениёз,
 Ба ҳангоми бечорагӣ чорасоз,
 Замиро ба мардум баророст чеҳр,
 Қамар баст гирдаш зи⁴⁷² гардонсипехр.
 Ниёми замиро ба шамшери об
 2095 Барафруҳт чун чашмаи офтоб.
 Худованд бе нисбати бандагӣ,
 На пирӣ⁴⁷³ дар ӯ, на парокандагӣ⁴⁷⁴.
 Яке к-ӯ на монандаи ҳар якест,
 Ҳама ҳастӣ аз мулки ӯ андакест.
 Кавихуччат аз ҳар ҷӣ гири шумор,
 Бари ҳочат аз ҳар ҷӣ ояд ба кор.

- Марову туро моя бояд нахуст,
 Ки то з-ӯ бисозем чизе дуруст.
 Ҳар он к-офарид ӯ, ба асбоб нест,
 2100 Ба дарьёфтан⁴⁷⁵ аклро тоб нест.
 Хирад донишомӯзи таълими ӯст,
 Дил аз доғдорони таслими ӯст.
 Пур аз ҳикмату ҳукми ӯ шуд чаҳон,
 Ба ҳукм ошкоро, ба ҳикмат ниҳон.
 Фариштапаронро бар ин содадашт,
 Аз ӯ омадан, ҳам бад-ӯ бозгашт⁴⁷⁶.
 Дилу дидаро равшаной аз ӯст,
 Марову туро подшой аз ӯст.
 Зи фармони ӯ нест касро гузир,
 2105 Худой⁴⁷⁷ ӯст,
 мо банда фармонпазир.
 Маро гар кунад дар чаҳон тоҷдор,
 Аҷаб нест аз бахшиши кирдгор.
 Ту низ, эй чаҳондори пирузбахт,
 На, к-аз модар овардай тоҷу тахт?!
 Худо додат ин чирадастӣ, ки ҳаст,
 Машав бар худододагон чирадаст.
 Сипоси худо кун, ки бар носипос,
 Нагӯяд сано марди мардумшинос.
 Мабодо ба хушъерю беҳушӣ,
 2110 Касеро зи фармони ӯ фармушӣ.
 Маро гар худованд ёрӣ диҳад,
 Аҷаб нест, гар шаҳриёрӣ диҳад.
 Тавонам, ки гарданфарозӣ кунам,
 Ба шамшер бо шер бозӣ кунам.
 Ба теғ афсару гоҳ хоҳам гирифт,
 Бад-ин аждаҳо моҳ хоҳам гирифт.
 Нахондӣ зи таърихи Ҷамшедшоҳ*,
 Ки он аждаҳо чун фуру бурд моҳ.
 Фаридун* бад-он аждаҳо борамард,
 2115 Ҳам аз қуввати аждаҳой чӣ кард.

Ба дорандаи осмону замин,
К-аз у моя дорад ҳамону ҳамин.
Худое,

к-аз у ҳар кӣ огоҳ нест,
Хирадро бад-он беҳирад роҳ нест.
Ба роҳи ниёғони пешини мо,
Ки буданд пайғамбари дини мо⁴⁷⁸.
Ба сӯхуф Бироҳими* эзидшинос,
К-аз он дин кунам пеши яздон сипос,
Ки гар даст ёбам бар эронӣён,
2120 Барам дини Зардӯштро* аз миён.
На оташ гузорам,

на оташкада,
Шавад оташ аз дастам оташзада.
Чунин расми покизаву роҳи рост,
Раҳи мову расми ниёғони мост.
Бар ин мушк хошок натвон фишонд,
Ки бӯи хуши мушк пинҳон намонд.
Касерост хурмо зи⁴⁷⁹ нахли баланд,
Ки бар нахли хурмо расонад каманд.
Ба бӯстон гулерост гарданфароз⁴⁸⁰,

2125 Ки бӯеву ранге диҳад дилнавоз.
Зи гӯрон сарафроз гӯре бувад,
Ки бо фаҳлияш дасти зӯрӣ бувад.
Зи шерон ҳамон шер хунрезтар,
Ки дандону чангаш бувад тезтар.
Ду шеру гуруснасту як рони гӯр,
Қабоб он касерост, к-ӯрост зӯр.
Ду пиланд хартум дарҳамкашон,
Зи бурдан яке бурд хоҳад нишон.

Ту мардиву ман мард вақти набард,
2130 Ба мардӣ падида ояд аз мард мард.
Ман он гаҳ инон бозпечам зи роҳ,
Ки ё сар ниҳам, ё ситонам кулоҳ!
Чӣ пиндоштӣ дар ҷаҳон нест кас,

- Чу бо дев дорад Сулаймон иишаст,
 Кунад ёва ангуштариро зи даст.
 Битарс аз ғалаткории рӯзгор,
 2150 Ки чун мо басеро ғалат кард кор.
 Хисобе, ки бо худ барандохтӣ.
 Чунон нест бозӣ, ғалат бохтӣ.
 Инон бозкаш з-ин таманнои хом,
 Ки симурғро кас наёрад ба дом.
 Зи зангӣ най одами хортар,
 На аз барбарӣ мардумозортар.
 Бубин, то ба ҳангоми кингустарӣ,
 Чӣ хун рондам аз зангию барбарӣ.
 Мадоро кун, аз кинкашӣ бозгард,
 2155 Ки мардум наёзорад озодмард⁴⁸⁶.
 На ман бастам аввал бад-ин кин камар,
 Ту афғандӣ аз саллаи мор сар.
 Ба хунрези ман лашкаре сохтӣ,
 Шабехункунон сӯи ман тохтӣ.
 Бад-он то ба ҳам барзанӣ ҷои ман,
 Ситонӣ зи ман мулки обои ман.
 Маро низ боист бархостан,
 Камар бастану лашкар оростан⁴⁸⁷.
 Сипаҳ рондан аз жарфи даръё бурун,
 2160 Кушодан ба шамшер даръён хун.
 Ту гар хушъерӣ, на ман бехудам,
 Ҳамон хушъерам, ҳамон бихрадам.
 Гар афқанд бар кори ту бахт нур,
 Ман аз бахтъерӣ наям низ дур.
 Чаҳон гар туро дод коре ба даст,
 Маро низ дасте дар ин кор ҳаст.
 Туро тоҷ ёвар, маро теғ ёр,
 Манам теғзан,
 гар туй тоҷдор.
 Мазан⁴⁸⁸ такья бар маснаду тахти хеш,
 2165 Ки ҳар тахтро тахтае ҳаст пеш.

- Мабин гунбади кӯхро сангбаст,
 Магӯ, сангро кай дарояд шикаст?
 Чу орад заминларза ногаҳ набард
 Барорад ба осонӣ аз кӯҳ гард,
 Чу даврони мулке ба поён расад,
 Бад-ӯ дасти ҷӯянда осон расад.
 Чаҳон чун набошад баҷономада,
 Маниву туй дар миён омада.
 Ҷуз ин аз манат ҳеҷ вохост нест,
 2170 Ки дар як тарозӯ ду ман рост нест.
 Ба ҳамсангии худ маро бармасанҷ,
 Ки аз аждаҳо Баҳман* омад ба ранҷ.
 Гарам сангу обе ниҳӣ дар⁴⁸⁹ ҷавоб,
 Чу кӯҳ афканам санги худро дар об.
 Зиреҳ пӯшам, ар теғъезӣ кунӣ,
 Камар бандам, ар сулҳсозӣ кунӣ.
 Ба ҳар-ч он намоӣ ту аз гарму сард,
 Пазирандаам з-оштиву набард.
 Биё, то чӣ дорӣ зи шамшеру чом,
 2175 Ки дорам дар ин ҳарду дасте тамом».
- Чаҳондор чун номаро кард гӯш,
 Димоғаш зи гармӣ даромад ба ҷӯш.
 Фиристоду бар ҷанг таъҷил чуст,
 Сикандар* наёмад дар он кор сушт.
 Даровард лашкар ба якбор танг,
 Баророста як ба як сози ҷанг.
 Чу Доро* хабар ёфт, к-он аждаҳо
 Нахоҳад паи шер кардан раҳо.
 Бичунбид чунбиданӣ бо шукӯх
 2180 Чу аз зилзила колбудҳои кӯҳ.
 Расиданд лашкар ба лашкар фароз,
 Замона дари кина бикшод боз.
 Замини қазира,
 ки ӯ Мавсил аст,
 Хушоромгоҳ асту хушманзил аст.

Масофи ду хусрав дар он марз буд,
К-аз ошубашон кӯх дар ларз буд.
Ҳанӯз, ар бичӯянд аз он хусравон,
Тавон ёфтан дар замин устухон.

ҶАНГИ ДОРО БО ИСКАНДАР

СОҚИНОМА

2185 Биё, соқӣ, аз бода бардор банд,
Бипаймой паймудани бод чанд.
Харобам кун аз бодан чоми хос,
Магар з-ин харобот ёбам халос.

АНДАРЗУ ҲИКМАТ

Хиромидани лочварди сипехр,
Ҳамон гирд баргаштани моху мехр.
Мапиндор, к-аз баҳри бозигарист,
Саропардае инчунин сарсарист.
Дар ин парда як ришта бекор нест,
Сари ришта бар мо падидор нест,
Кӣ донад, ки фардо чӣ хоҳад расид,
2190 Зи дида⁴⁹⁰ кӣ хоҳад шудан нопадид.
Киро рахт аз хона бар дар ниҳанд,
Киро тоҷи иқбол бар сар ниҳанд.

ДОСТОН

Гузорандан неку бадҳои хок,
Сухан гуфт аз он подшоҳони пок,
Ки чун субҳро шоҳи Чин бор дод,
Арӯси Адаи дур ба диноҳ дод.
Расиданд лашкар ба ҷои масоф,
Ду паргор бастанд чун кӯҳи Қоф.

- 2195 Хасак бар гузаргоҳи кин рехтанд,
 Накибон хурӯшидан ангехтанд.
 Язак бар язак, сӯ ба сӯ дар шитоб,
 На дар дил сукунат, на дар дида об⁴⁹¹.
 Зи бисъёрии лашкар аз ҳарду ҷой,
 Фурубаст кушандаро дасту пой.
 Дурӯя ситоданд бар ҷои чанг,
 Намуданд бар⁴⁹² пешдастӣ диранг.
 Магар дар миён сулҳе ояд падид,
 Ки шамшерашон барнаёяд кашид.
 Чу буд аз ҷавонию гарданкашӣ,
 2200 Ҳам он ҷониб обе, ҳам ин оташе.
 Падид омад аз бурдборӣ ситез,
 Дили кинавар гашт бар кина тез.
 Аз он пас, ки бар кина раҳ ёфтанд,
 Сар аз ҷустани меҳр бартофтанд.
 Даромад ба ғурридан овози кӯс,
 Фалак бар даҳони духӯл дод бӯс.
 Шағабҳои оинаи пилмаст,
 Ҳаме шона бар пушти пилон шикаст.
 Баровард хармӯҳра овози шер,
 2205 Димоғ аз дами говдум гашт сер.
 Чунон омад аз нои туркӣ хурӯш,
 Ки аз нои туркон баровард ҷӯш.
 Тароқе, ки аз микраъа хоста,
 Бурун рафта з-ин тоқи ораста.
 Раворав баромад зи роҳи набард,
 Ҳизоҳиз даромад ба мардони мард.
 Замин, гуфтӣ,
 аз якдигар бардарид,
 Сирофил* сури қиёмат дамид.
 Ғубори замин бар ҳаво роҳ баст,
 2210 Инони саломат бурун шуд зи даст.
 Зи бас гард бар тораку тарку зин,
 Замин осмон, осмон шуд замин⁴⁹³.

- Цигартоб шуд наъраҳои баланд,
Гулӯгир шуд ҳалқаҳои каманд.
Зи тоби нафас бар ҳаво баст меғ,
Чаҳон сӯхт аз оташи барқи теғ.
Зи бас атсаи теғ бар хуну хок,
Димоғи ҳаво пур шуд аз қони пок.
Сипаҳдори Эрон ҳам аз субҳи бом
- 2215 Баророст лашкар ба созе тамои.
Нахустин сафи маймана соз кард,
Зи теғ аждаҳоро даҳан боз кард.
Сафи майсара ҳам баророст чуст,
Яке кӯх, гуфтӣ, зи пӯлод руст.
Чаноҳ он чунон баст дар пешгоҳ,
Ки пӯшида шуд рӯи хуршеду моҳ.
Зи қалбе, ки чун кӯҳи пӯлод буд,
Паноҳандаро қалъа обод буд.
Зи дигар тараф лашкаророи Рум
- 2220 Баророст лашкар чу наҳле зи мум.
Салиҳу салаб дод хоҳандаро,
Қавӣ кард пушти паноҳандаро.
Чалу рост ороост аз⁴⁹⁴ тарку теғ,
Чу ороиши гулшан⁴⁹⁵ аз ашки меғ.
Пасу пешро кард чун хоракӯх,
Барангехт қалбе сурайёшукӯх.
Чу аз ҳарду сӯ лашкар ороостанд,
Ялон сар ба сар⁴⁹⁶ мард мехоостанд.
Сиёсат даромад ба гарданзанӣ,
- 2225 Зи чашми чаҳон дур шуд равшанӣ.
Зи бас хун,
ки гирд омад андар мағок,
Чу гӯгирди сурх оташин гашт хок.
Зи шамшери баргашта қои набуд,
Ки дар ғори ӯ аждаҳои набуд.
Наҳанги хадаг аз камини камон
Наёсуд бар як замин як замон.

- Камандаждаҳои мусалсалшиканч,
Даҳан боз карда ба тороҷи ганҷ.
Зи ғурридани зиндапилони маст,
2230 Нафас дар гулуи ҳизаброн шикаст.
Зи бас теғ бар гардан андохтан,
Наёраст кас гардан афрохтан.
Падар бо писар кин баророста,
Муҳобо шуда, меҳр бархоста.
Сутуни алам чома дар⁴⁹⁷ хун зада,
Наҷот аз ҷаҳон хайма берун зада.
Зи бас хастаи тири пайконнишон,
Шуда обила дасти пайконкашон⁴⁹⁸.
Чунон гарм шуд оташи корзор,
2235 Ки аз наъли асбон баромад шарор.
Ҷаҳонҷӯӣ Доро* зи қалби сипоҳ,
Барошӯфт чун шарза шери сиёҳ.
Ба душмангирои, ба хасмафканӣ
Кушода бару бозуи баҳманӣ.
Ба ҳар ҷо,
ки бозу барафрохтӣ,
Сари хасм дар пояш андохтӣ.
Нашуд бар тәне, то напардохташ,
Назад бар саре, то наяндохташ.
Зи бас хуни румӣ дар он турктоз,
2240 Ҳазор атласи румӣ афканд боз.
В-аз ин сӯ Сикандар* ба шамшери тез,
Барангехта аз ҷаҳон растахез.
Ду даст оварид ба кӯшиш бурун,
Ба ҳар даст шамшери алмосгун.
Дудастӣ чунон мегароид теғ,
К-аз у хасмро чон наёмад дарег.
Чу бар фарқи пил омадӣ ханчараш,
Фуру рехтӣ зери пояш сараш.
Чу бар оби даръё ғазаб рехтӣ,
2245 Зи даръёи об оташ ангехтӣ.

Чу шере, ки оташ зи дам барзанад,
Дами модиёнро баҳам барзанад.
Ба Доро* намуданд,

к-«он тундшер»

Басо шер, к-аз маркаб овард зер.
Шаҳ озарми ӯ беҳ, ки як сӯ кунад⁴⁹⁹,
К-аз он паҳлавонпил паҳлӯ кунад⁵⁰⁰».
Ба лашкар бигӯяд, ки «якборагӣ
Гироянд бар чанги ӯ борагӣ».

- Чунон дид Дорой* давлатсавоб,
2245 Ки лашкар бичунбад чу даръеи об.
Ҳама ҳамгурӯҳа ба як сар зананд,
Ба якборагӣ бар Сикандар* зананд.
Ба фармони фармондеҳи тоҷу тахт,
Биҷӯшид лашкар, бикӯшид сахт.
Инон якрикобӣ барангехтанд,
Дудастӣ ба теғ андар овехтанд.
Сикандар* чу ғавғои бадхоҳ дид,
Зи худ дасти озарм кӯтоҳ дид.
Бифармуд, то лашкари Рум низ,
2250 Ба додан надоранд чоңро азиз.
Бубанданд бар душманон роҳро,
Ба хок андароранд бадхоҳро.
Ду лашкар чу мӯру малах тохтанд,
Набарде ҷаҳон⁵⁰¹ дар ҷаҳон сохтанд.
Ба шамшери пӯлоду тири хаданг,
Гузаргоҳ карданд бар мӯр танг.
Чу занбӯри гелӣ кашиданд неш,
Ба занбӯра занбӯр⁵⁰² карданд реш.
Сикандар* дар он доваригоҳи сахт,
2255 Пай афшурд монанди беҳи дарахт.
Ҳаюн бар вай афканд пилафкане,
Сӯи пилтан шуд чу Аҳримане*.
Яке захм зад бар тани паҳлавон,
К-аз он захм ларзид сарви ҷавон.

- Бидаррид хафтон, зирех пора кард,
 Амал бин, ки пӯлод бо хора кард.
 Набуррид бозӯи тобандахур.
 Валекин шуд озурда дар зери зӯр.
 Ба мӯе тани шоҳ раст аз газанд,
 2260 Бизад теғу бадхоҳро сар фиканд.
 Ҳаросид аз он душмани беҳарос,
 Дили хасмро кард аз он чо қиёс.
 Бар он шуд, ки аз хасм тобад инон,
 Раҳой диҳад синаро аз синон.
 Дигарбора аз бахт уммедвор,
 Пай афшурд бар чои хеш уствор.
 Чу дар фол фирӯзии хеш дид,
 Бар аъдои худ дасти худ беш дид.
 Қавӣ кард бар чанг бозӯи хеш,
 2265 Бикӯшид бо ҳамтарозӯи хеш.
 Наёсуд лашкар зи хун рехтан,
 Зи душман ба душман даровехтан.
 Набардозмоёни эронсипох,
 Гирифтанд бар лашкари Рум роҳ.
 Забун гашт румӣ зи пайкорашон,
 Ачал хост кардан гирифторашон.
 Дигар раҳ ба мардӣ фишурданд пой,
 Нарафтанд чун кӯҳи оҳан зи қой.
 Ба номус роят ҳамедоштанд,
 2270 Ғанимат ба бадхоҳ нагзоштанд.
 Чу гавҳар баромуд зангӣ ба тоҷ,
 Шаҳи Чин фурӯд омад аз тахти оҷ.
 Маҳи равшан аз тирашаб тофта,
 Чу оинае равшанӣ ёфта.
 Ду лашкар ба як чо гурӯҳ омаданд,
 Шуданд аз хусумат,
 сутӯҳ омаданд.
 Ба оромгоҳ омаданд аз набард,
 Зи тан захм шустанду аз рӯй гард.

- Пурандеша⁵⁰³ аз гунбади тезгашт,
2275 Ки фардо ба сар бар чӣ хоҳад гузашт.
Дигар рӯз, к-ин⁵⁰⁴ рӯйшуста турунч,
Чу райҳониён сар бурун зад зи кунч,
Сипоҳ аз ду сӯ саф бароростанд,
Ҳизаброн ба нахчир бархостанд.
Ба пӯлодшамшеру чарми камон
Басе зӯри бозӯ⁵⁰⁵ намуд осмон.
Ба ғавғои лашкар даромад шикеб,
Ки даст аз инон рафту пой аз рикеб
Ба Доро* ду сарҳанг буданд хос,
2280 Ба ихлос наздику дур аз хилос.
Зи бедоди Доро* ба қон омада,
Дилозурдагӣ дар миён омада.
Бар он дил, ки хунрези Доро* кунанд,
Бар ӯ кини хеш ошкоро кунанд.
Чу з-ин гуна бозоре оростанд,
Ба қон аз Сикандар* амон хостанд.
Ки «моем хосони Дорову бас,
Ба Доро зи мо хостар нест кас.
Зи бедоди ӯ чун сутӯҳ омадем,
2285 Ба хунрези ӯ ҳамгурӯҳ омадем.
Бихоҳем фардо бар ӯ тохтан,
Зи бедоди ӯ мулк пардохтан.
Як имшаб ба кӯшиш ниғаҳ дор қой,
Ки фардо муҳолиф дарояд зи пой.
Чу фардо алам баркашад дар масоф,
Хурад шарбати теғи паҳлӯшикоф.
Валекин ба шарте,
ки бар дастранч,
Ба мо-бар кушода кунӣ куфли ганҷ.
Зи мо ҳар якеро тавонгар кунӣ,
2290 Ба зар кори мо ҳарду чун зар кунӣ».
Сикандар* бад-он хоста аҳд баст,
Ба паймони дархоста дод даст.

Нашуд бовараш,

к-он ду бедодкеш

Кунанд ин хато бо худованди хеш.
Вале ҳар кас он дар ба даст оварад,
К-аз ӯ хасми худро шикаст оварад.
Дар он раҳ,

ки бедод дод омадаш,

Куҳан достоне ба ёд омадаш.

2295 Ки харгӯши ҳар марзро бе шигифт,
Саги он вилоят тавонад гирифт.

Чу он осиени худовандкуш,

Хабар ёфтанд аз худованди ҳуш,

Ки бар ганҷашон комгорӣ диҳад,

Ба хунрези бадхоҳ ёрӣ диҳад.

Ҳақи неъматӣ шоҳ бигзоштанд,

Паи куштани шоҳ бардоштанд.

Чу ёқути хуршедро дузд бурд,

Ба ёқут чустан ҷаҳон пай фишурд.

2300 Ба дуздӣ гирифтанд маҳтобро,
Ки ӯ бурд аз он ҷавҳар он тобро.

Ду лашкар кашида камар чун ду кӯҳ,

Шуданд аз набардозмоӣ сутӯҳ.

Ба манзилғаҳи хеш гаштанд боз,

Ба разми дигаррӯза карданд соз.

КУШТАНИ САРҲАНГОН ДОРОРО

СОҚИНОМА

Биё, соқӣ, аз ман⁵⁰⁶ маро дур кун,

Ҷаҳон аз маи лаъл пурнур кун.

Мае, к-ӯ маро раҳ ба манзил барад,

Ҳама дил баранд,

ӯ ғами дил барад.

АНДАРЗ

- 2305 Чаҳон гарчӣ оромгоҳи х(в) аш аст,
Шитобандаро наъл бар оташ аст.
Ду дар дорад ин боғи ораста,
Дар ӯ банд аз ин ҳарду бархоста.
Даро⁵⁰⁷ аз дари боғу бингар тамом,
Зи дигар дари боғ берун хиром.
Агар зирақӣ, бо гуле хӯ магир,
Ки бошад ба чо монданаши ногузир.
Дар ин дам, ки дорӣ ба шодӣ басеч.
Ки ояндаву рафта ҳеч аст ҳеч.
Наем омада аз паи дилх (х) ашӣ,
2310 Магар к-аз паи ранҷу сахтикашӣ.
Харонро касе дар арӯсӣ нахонд,
Магар вақти он, к-обу ҳезум намонд.

ДОСТОН

- Гузорандаи назми ин достон,
Сухан ронд бар суннати ростон,
Ки чун оташи рӯзи равшан гузашт,
Пур аз дуд шуд гунбади тезгашт.
Шаб аз моҳ барбаст перояе,
Шигифте бувад нур бар сояе.
Талоя зи лашкарғаҳи ҳарду шох,
2315 Шуда посдоранда то субҳгоҳ.
Ятоқе ба омадшудан чун ҳарос,
Наёсуд дарроҷа аз бонги пос.
Басо хуфта, к-аз ҳайбати пили маст,
Саросема ҳар соат аз хоб ҷаст.
Ғунуда тани мард аз ранҷу тоб,
Назар ҳар замоне дар-омад зи хоб.
Ниёишқунон ҳарду лашкар ба роз,
Ки «эй кошки будӣ имшаб дароз!»

- Магар, к-он дарозӣ намудӣ диранг,
 2320 Ба дерӣ падида омадӣ рӯзи ҷанг.
 Сиголиш чунон шуд ду кушандаро,
 Ки резанд сафрои ҷӯшандаро.
 Чу хуршеди равшан барорад кулоҳ,
 Падидор гардад сапед аз сиёҳ.
 Ду хусрав инон дар инон оваранд,
 Раҳи дӯстӣ дар миён оваранд.
 Ба озарму хушнудӣ аз якдигар,
 Битобанду з-он барнатобанд сар.
 Чу Доро* дар он доварӣ рой ҷуст,
 2325 Дили ройзан буд дар пой суст.
 Сӯи оштӣ кас нашуд раҳнамуи,
 Намуданд рояш ба шамшеру хун,
 Ки эронӣ аз румии бешх (в) ард,
 Ба қоим кучо резад андар набард.
 Чу фардо фишорем дар ҷанг пой,
 Зи румӣ намонем яктан ба ҷой.
 Бад-ин ишва доданд шахро шикеб,
 Яке бар далерӣ, яке бар фиреб.
 Хамон қосидон низ карданд ҷаҳд,
 2330 Ки бар хуни ӯ баста буданд аҳд.
 Сикандар*зи дигар тараф ҷорасоз,
 Ки чун пой дорад дар ин турктоз.
 Хаёли ду сарҳангро пеш дошт,
 Ҷуз он худ,
 ки сарҳангии хеш дошт.
 Чунин гуфт бо паҳлавонони Рум,
 Ки «фардо дар ин маркази сахтбум.
 Бикӯшем кӯшиданӣ мардвор,
 Раги ҷон ба кӯшиш кунем устувор⁵⁰⁸,
 Агар даст бурдем, морост мулк
 2335 В-агар мо шудем, они Дорост* мулк.
 Қиёмат, ки пӯшидаи рой мост,
 Бувад рӯзе, он рӯз⁵⁰⁹ фардои мост».

- Ба андешаҳои чунин ҳавлноқ,
Ду лашкар ғунуданд бо тарсу бок.
Чу гетӣ дари равшани боз кард,
Чаҳон бозии дигар оғоз кард.
Ба оташ бадал гашт муште шарор,
Кулича шуд он сими коварсвор.
Даромад ба чунбиш ду лашкар чу кӯҳ,
2340 К-аз он чунбиш омад чаҳонро сутӯҳ.
Фаридунасаб шоҳи баҳманнаҷод,
Чу бархост аз аввали бомдод,
Ҳама сози лашкар ба тартиби ҷанг,
Баророст аз чаъбаи нимланг⁵¹⁰.
Зи пулод сад кӯҳ бар пой кард,
Ба пойини ӯ ганҷро ҷой кард.
Чу бар маймана созвар гашт кор,
Ҳамон майсара шуд чу рӯйинҳисор.
2345 Чаноҳ аз ҳаво дар замин бурд бех
Пасоҳанг шуд чун замин чормех⁵¹¹.
Чаҳондор дар қалбгаҳ кард ҷой,
Дирафши каёниш бар сар ба пой.
Сикандар*,
ки теғи чаҳонсӯз дошт,
Чунон теғ аз баҳри он рӯз дошт.
Барангехт разме чу боранда меғ,
Тагаргаш зи пайкону борон зи теғ.
Чаноҳи сипахро ба гардун кашид,
Суми борагӣ бар сари хун кашид.
Гаронмоягонро бад-он сон, ки хост,
2350 Бифармуд рафтан сӯи дасти рост.
Гурӯҳе, ки партибиён сохтшон,
Чапандоз шуд, бар чап андохтшон.
Ҳамон устуворони даргохро,
К-аз эшон будӣ⁵¹² эминӣ шоҳро.
Ба қалб андарун дошт бо хештан,
Чу пулодкӯҳе шуд он пилтан.

- Баромад зи қалби ду лашкар хурӯш,
 Расид осмонро қиёмат ба гӯш.
 Табира биғуррид чун тундшер,
 2355 Даромад ба ракс аждаҳои далер,
 Зи шӯридани нолаи карраной,
 Барафтод табларза бар дасту пой.
 Зи фаръеди рӯйин хум аз пушти пил,
 Нафири наҳангон баромад зи Нил.
 Зи бас бонги шайпури захирашикоф,
 Бидаррид захира, бупечид ноф.
 Зи ғурридани кӯси холидимоғ,
 Заминларза афтод дар кӯху роғ.
 Даромад зи бухронсари бедбарг,
 2360 Кушода бар ӯ равзани диръу тарк.
 Зи бас тирборон, ки омад ба чӯш,
 Фиканд абр боронии худ зи дӯш.
 Гар он тирборон кунун омадӣ,
 Ба чоӣ нам аз абр хун омадӣ.
 Хурӯшидани кӯси рӯйинакос,
 Ниюшандаро дод бар чон харос.
 Чалоқилзанон аз навоҳои занг,
 Бароварда хун аз дили хорасанг.
 Ба чунбиш даромад ду даръеи хун,
 2365 Шуд аз мавҷи оташ замин лолагун.
 Замин,
 к-ӯ бисоте шуд ораста,
 Ғуборе шуд аз чоӣ бархоста.
 Ба абру даромад камонро шиканҷ,
 Шитобон шуда тир чун мори ганҷ,
 Ситезанда аз теғи симобрез⁵¹³,
 Чу симоб карда гурезогурез⁵¹⁴.
 Зи пӯлоди пайкони пайкаршикан,
 Тани кӯҳ ларзанда бар хештан.
 Зи нӯги синон чархи дӯлобранг,
 2370 Зи паргори гардиш фуру монда ланг.

- Зи бас захми кӯполи хороситез,
 Замиро шуда устухон рез-рез.
 Зи бас дар даҳан ночих андохтан,
 Нафасро на роҳи бурун тохтан⁵¹⁵.
 Синон дар⁵¹⁶ синон раста чун нӯги хор,
 Сипар бар сипар баста чун лолазор.
 Гурезандагонро дар он растахез
 На рӯи раҳой, на роҳи гурез⁵¹⁷.
 Саворон ҳама тир пардохта,
 2375 Гаҳе тире гаҳ таркиш андохта.
 Дар он маслахи одамизодагон,
 Замин гашта кӯҳ аз бас афтодагон.
 Ба ҷонбурди худ ҳар касе гашта шод,
 Қас аз куштаи худ наёварда ёд.
 Надорад касе сӯг дар ҳарбгоҳ,
 На кас ҷуз, қазоганд пӯшад сиёҳ,
 Сухангӯ сухан сахт покиза ронд,
 Ки марги банбӯхро чашн хонд⁵¹⁸.
 Чу марг аз яке тан барорад ҳалок,
 2380 Шавад шаҳре аз гирья андӯҳнок.
 Ба марги ҳама шаҳр аз ин шаҳр дур,
 Нагирьяд кас, арҷӣ бувад носабур⁵¹⁹.
 Зи бас кушта бар кушта мардони мард,
 Шуда роҳ барбаста бар раҳнавард.
 Бар он дачлаи хун баланд офтоб
 Чу нилуфар афканда заврақ дар об.
 Синони Сикандар* дар он доварӣ,
 Сабақ бурда аз⁵²⁰ чашмаи ховарӣ.
 Шароре,
 ки шамшери Доро* фиканд,
 2385 Тапиш дар дили санги хоро фиканд.
 Чу лашкар ба лашкар даромехтанд,
 Қиёмат зи гетӣ барангехтанд.
 Парокандагӣ дар сипоҳ ӯфтод,
 Буриниш дар озарми шоҳ ӯфтод.

- Сипаҳ чун пароканда шуд сӯи ҷанг,
Фарохӣ даромад ба майдони танг⁵²¹.
Кас аз хосагон пеши Доро* набуд
К-аз ӯ дар дили кас мадоро набуд.
Ду сарҳанги ғаддор чун пили маст,
2390 Бар он пилтан баркушоданд даст.
Задандаш яке теги паҳлӯгузор,
Ки аз хун замин гашт чун лолазор.
Дарафтод Доро* бад-он захми тез,
Зи гетӣ баромад яке растахез.
Дарахти каёнӣ даромад ба хок,
Биғалтид дар хун тани захмнок.
Биранҷад тани нозук аз дарду доғ,
Чӣ хешӣ бувад бодро бо чароғ⁵²²?
Кушанда ду сарҳанги шӯридарой,
2395 Ба назди Сикандар* гирифтанд ҷой,
Ки «оташ зи душман барангехтем,
Ба иқболи шах хуни ӯ рехтем.
Зи Доро* сари тахт пардохтем,
Сари тоҷи Искандар* афрохтем⁵²³.
Ба як захм кардем кораш табоҳ,
Супурдем ҷонаш ба фитроки шоҳ.
Биё, то бубинию бовар кунӣ,
Ба хунаш суми борагӣ тар кунӣ.
Чу омад зи мо он чи кардем рой,
2400 Ту низ он чи гуфтӣ, биёвар ба ҷой.
Ба мо бахш ганҷе, ки пазруфтӣ,
Вафо кун ба чизе,
ки худ гуфтӣ».
Сикандар* чу донист, к-он аблаҳон
Далеранд бар хуни шоҳаншаҳон,
Пушаймон шуд аз карда паймони хеш,
Ки бархосташ исмат аз ҷони хеш.
Фуру мирад умедворӣ зи мард,
Чу ҳамсолро сар дарояд ба гард.

- Нишон чуст, к-он кишваророй Кай,
 2405 Кучо хобгах дорад аз хуну х(в) ай?
 Ду бедодпеша ба пеш андарун,
 Ба бедоди худ шохро раҳнамун.
 Чу дар мавкиби қалби Доро* расид,
 Зи мавкиб равон ҳеч касро надид.
 Тани марзбон дид дар хоку хун,
 Қулоҳи каёнӣ шуда сарнагун.
 Сулаймоне* афтода дар пой мӯр,
 Ҳамон пашшае карда бар пил зӯр.
 Ба бозӯи Баҳман* баромуда мор,
 2410 Зи рӯйиндиз афтода Исфандиёр*.
 Баҳори Фаридуну* гулзори Чам*,
 Ба боди хазон гашта торочи ғам.
 Насабномаи давлати Кайқубод*,
 Варақ бар варақ ҳар сӯе бурда бод.
 Сикандар* фуруд омад аз пушти бӯр,
 Даромад ба болини он пилзур.
 Бифармуд, то он ду сархангро,
 Ду қачзахмаи хоричоҳангро,
 Бидоранд бар чои хеш устувор.
 2415 Худ аз чой чунбид шӯридавор⁵²⁴.
 Ба болингаҳи хаста омад фароз,
 Зи дирки каёнӣ гиреҳ кард⁵²⁵ боз.
 Сари хастаро бар сари рон ниҳод,
 Шаби тира бар рӯзи раҳшон ниҳод.
 Фурубаства чашм он тани хобнок,
 Бад-ӯ гуфт:
 «Бархез аз ин хуну хок.
 Раҳо кун, ки дар ман раҳой намонд,
 Чароғи маро равшаной намонд.
 Сипехрам бад-он гуна паҳлӯ дарид,
 2420 Ки шуд дар чигар паҳлӯям нопадид,
 Ту, эй паҳлавон, к-омадӣ сӯи ман,
 Нигаҳ дор паҳлӯ зи паҳлӯи ман.

- Ки бо он ки паҳлӯ даридам чу меғ,
 Ҳамеояд аз паҳлӯям бӯи теғ.
 Сари сарваронро раҳо кун зи даст,
 Ту машкан, ки моро ҷаҳон худ шикаст.
- 2425 Чу⁵²⁶ дасте, ки бар мо дарозӣ кунӣ,
 Ба тоҷи каён дастъезӣ кунӣ.
 Нигаҳ дор дастат, ки Дорост* ин,
 На пинҳон, чу рӯз ошкорост ин.
 Чу гашт офтоби маро рӯй зард,
 Ниқобе ба ман даркаш аз лочвард.
 Мабин сарвро дар сарафкандагӣ.
 Чунон шоҳро дар чунин бандагӣ.
 Дар ин бандам аз раҳмат озод кун,
 Ба омӯрзиши эзидам ёд кун.
- 2430 Замиро манам тоҷи торақнишин,
 Маларзон маро, то наларзад замин.
 Раҳо кун, ки хоби хушам мебарад,
 Замин обу чарх оташам мебарад.
 Магардон сари хуфтаре аз сарир,
 Ки гардуни гардон барорад нафир.
 Замони ман, инак, расад бегумон,
 Раҳо кун ба хоби хушам як замон.
 Агар тоҷ хоҳӣ рабуд аз сарам,
 Яке лаҳза бигзор, то бигзарам.
- 2435 Чу ман з-ин вилоят кушодам камар,
 Ту хоҳ афсар аз ман ситон, хоҳ сар».
- Сикандар* бинолид к-«эӣ тоҷдор,
 Сикандар манам чоқари шаҳриёр.
 Нахоҳам, ки бар хок будӣ сарат,
 На олудаи хун шудӣ пайқарат.
 Валекин чӣ суд аст,
 к-ин кор буд,
 Таассуф надорад дар ин кор суд.
 Агар тоҷ бар сар барафрохтӣ,
 Камарбанди ӯ чоқарӣ сохтӣ.

- 2440 Дареґо, ба даръё кунун омадам,
 Ки то сина дар мавчи хун омадам.
 Чаро маркабамро наяфтод сум,
 Чаро пай накардам дар ин роҳ гум?
 Магар нолаи шоҳ нашнудаме,
 На рӯзе бад-ин рӯзро дидаме.
 Ба Дорой* гетиву донои роз,
 Ки дорам ба беҳбуди Доро ниёз.
 Валекин чу бар шиша афтод санг,
 Қалиди дари чора н-ояд ба чанг.
- 2445 Дареґо, ки аз насли Исфандиёр*,
 Ҳамин буду бас мулкро ёдгор!
 Чӣ будӣ, ки марг ошкоро шудӣ,
 Сикандар* ҳамоғӯши Доро* шудӣ.
 Чӣ суд аст мурдан нашояд ба зӯр,
 Ки пеш аз ачал рафт натвон ба гӯр.
 Ба наздики ман як сари мӯи шоҳ,
 Гиromитар аз сад ҳазорон кулоҳ.
 Гар ин захмро чора донистаме,
 Талаб кардаме, то тавонистаме.
- 2450 На тоҷу на авранги шоҳаншаҳӣ,
 Ки монад зи Дорой* давлат тижӣ.
 Чаро хун нагирьям бар он тоҷу тахт,
 Ки дорандаро бар дар афканд рахт.
 Мабод он⁵²⁷ гулистон, ки солори ӯ.
 Бад-ин хастагӣ бошад аз хори ӯ.
 Нафир аз чаҳоне, ки Дорокуш аст,
 Ниҳонпарвару ошкорокуш аст.
 Ба чорагарӣ чун⁵²⁸ надорам тавон,
 Кунам навҳа бар зоди сарви ҷавон.
- 2455 Чӣ тадбир дорӣ, муроди ту чист,
 Умед аз кӣ дориву бимат зи кист?
 Бигӯ, ҳарчӣ дорӣ,
 ки фармон⁵²⁹ кунам,
 Ба чорагарӣ бо ту паймон кунам».

- Чу Доро* шунид ин⁵³⁰ дами дилнавоз,
 Ба хошишгарӣ дидаро кард боз.
 Бад-ӯ гуфт к-эӣ бехтарин бахти ман,
 Сазовори перояву тахти ман.
 Чӣ пурсӣ зи чоне бачономада,
 Гуле дар самуми хазономада.
- 2460 Чаҳон шаҷати ҳар кас⁵³¹ аз як сиришт,
 Ба чуз шарбати мо, ки бар ях навишт.
 Зи беобиям сина сӯзад дарун,
 Қадам то сарам ғарқи дарьёи хун.
 Чу барқе, ки дар абр дорад шитоб,
 Лаб аз об холиву тан ғарқи⁵³² об.
 Сабӯе, ки сӯрох бошад⁵³³ нахуст,
 Ба муму сиришам нагардад дуруст.
 Чаҳон ғорат аз ҳар даре мебарад,
 Яке оварад, дигаре мебарад.
- 2465 На з-ӯ эмин инон⁵³⁴, ки ҳастанд низ,
 На онон, ки рафтанд, растанд низ.
 Бубин рӯзи ман, ростӣ пеша кун,
 Ту низ аз чунин рӯзе андеша кун.
 Чу ҳастӣ ба панди ман омӯзгор,
 Бад-ин рӯз наншонадат рӯзгор.
 На ман беҳ зи Баҳман* шудам, к-аждаҳо,
 Ба хоридани сар накардаш раҳо⁵³⁵.
 На з-Исфандиёр*⁵³⁶ он чаҳонгири ғурд,
 Ки аз чашмзахми чаҳон чон набурд.
- 2470 Чу дар насли мо куштан омад нахуст,
 Кушанда насаб кард бар мо⁵³⁷ дуруст.
 Ту сарсабз бодӣ ба шоҳаншаҳӣ,
 Ки ман кардам аз сабза болини тижӣ.
 Чу дархостӣ, к-орзӯи ту чист,
 Ба вақте,
 ки бар ман бибояд гирифт.
 Се чиз орзу дорам андар нихон,
 Барояд ба иқболи шоҳи чаҳон.

- Яке он, ки бар куштани бегунох,
 Ту бошӣ дар ин доварӣ додхоҳ,
 2475 Дувум он, ки бар тоҷу тахти каён
 Чу ҳоким ту бошӣ, наёрӣ зиён.
 Дили худ бипардозӣ аз тухми кин,
 Напардозӣ аз тухмаи мо замин.
 Савум он, ки бар зердастони ман
 Ҳарам нашканӣ дар шабистони ман.
 Ҳамон Равшанакро, ки духти ман аст,
 Бад-он нозукӣ дастпухти ман аст,
 Ба ҳамхонии худ кунӣ сарбаланд,
 Ки хон⁵³⁸ гардад аз нозукон арҷманд.
 2480 Дили равшан аз Равшанак* барматоб,
 Ки бо равшанӣ беҳ бувад офтоб».
- Сикандар* пазируфт аз ӯ ҳар чи гуфт,
 Пазиранда бархост,
 гӯянда хуфт.
- Кабӯдиву кӯрӣ даромад ба чарх,
 Ки Бағдодро кард бе коху карх.
 Дарахти каёнро фурӯрехт бор,
 Қафан дӯхт бар диръи Исфандиёр*.
 Чу меҳр аз чаҳон меҳрубонӣ бурид,
 Шабаҳ монду ёкут шуд нопадид.
- 2485 Сикандар* бад-он шоҳи фаррухнаҷод,
 Шабонгоҳ бигрист то бомдод.
 Дар ӯ диду бар хештан навҳа кард
 Ки ӯро ҳамон захр боист х(в) ард.
 Чу рӯз охири субҳи аблақсавор,
 Тавила бурун зад бар ин марғзор,
 Сикандар* бифармуд к-оранд соз,
 Барандаш ба чои нахӯстина боз.
 Зи маҳди зару гунбади сангбаст,
 Муҳайёш карданд чои нишаст.
- 2490 Чу хилватгаҳаш ончунон сохтанд,
 Аз ӯ захмати хеш пардохтанд.

- Танумандро кадр чандон бувад,
 Ки дар хонаи колбуд чон бувад.
 Чу берун равад чавҳари чон зи тан,
 Гурезӣ зи ҳамхобаи хештан.
 Чароғе, ки боде дар ӯ дардамӣ,
 Чи бар токи айвон, чи зери замӣ.
 Агар бар сипехрӣ в-агар бар⁵³⁹ мағок,
 Чу хокӣ, шавӣ оқибат боз хок.
- 2495 Басо моҳиё, к-ӯ шавад хурдимур,
 Чу дар хоки шӯр афтад аз оби шӯр.
 Чунин аст расм ин гузаргохро,
 Ки дорад ба омадшуд ин рохро.
 Якеро дарорад ба хангома тез,
 Якеро зи хангома гӯяд, ки «хез»!
 Макун зери ин лочвардӣ бисот,
 Бад-ин қалъаи қахрабогун нишот,
 Ки рӯят кунад қахрабовор зард,
 Қабудат кунад чома чун лочвард.
- 2500 Гавазне,
 ки дар шаҳри шерон бувад,
 Ба марги худаи хона вайрон бувад.
 Чу мурғ аз паи кӯч баркаш чанох,
 Машав масти роҳ андар ин мустароҳ.
 Бизан барқвор оташе дар чаҳон,
 Чаҳонро зи худ вораҳу вораҳон.
 Самандар чу парвона оташрав аст,
 Валек ин куҳанлангу он хушрав аст.
 Агар шоҳи мулк асту гар мулк шоҳ,
 Ҳама роҳ ранҷ асту бо ранҷи роҳ.
- 2505 Кӣ донад, ки ин хоки деринадавр,
 Ба ҳар ғоре андар чӣ дорад зи ғавр.
 Куҳанкиса шуд хоки пинҳоншиканҷ,
 Ки ҳаргиз бурун н-орад овози ганҷ.
 Зар аз кисаи нав барорад хуруш,
 Сабӯи нав аз таррӣ ояд ба чуш.

- Кӣ донад, ки ин захмаи дому дад,
 Чӣ таърихҳо⁵⁴⁰ дорад аз неку бад.
 Чӣ найранг бо бихрадон сохтаст,
 Чӣ гарданкашонро сар андохтаст.
 Фалак нест яксон ҳамоғӯши ту,
 2510 Тирозаш⁵⁴¹ дуранг аст бар дӯши ту.
 Гаҳат чун фаришта баландӣ диҳад,
 Гаҳат бо дадон дастбандӣ диҳад.
 Шабонгаҳ ба нонет н-орад ба ёд,
 Кулича ба гардун диҳад бомдод.
 Чӣ бояд дар ин ҳафтчашма харос,
 Зи баҳри чаве чанд бурдан сипос.
 Чу Хизр* аз чунин рӯзии рӯзагир,
 Чу ҳаст оби ҳайвон* на хурмо, на шир.
 2515 Аз ин девмардум, ки дому даданд,
 Ниҳон шав, ки ҳамсӯҳбатони баданд.
 Паи гӯр, к-аз даштбонон гум аст,
 Зи номардумиҳои ин мардум аст.
 Гавазни гурозанда дар марғзор
 Зи мардум гурезад сӯи кӯҳу ғор.
 Ҳамон шер, к-ӯ чой дар беша кард,
 Зи бадахдӣ мардум андеша кард.
 Магар гавҳари мардумӣ гашт хурд,
 Ки дар мардумон мардумиҳо бимурд.
 2520 Агар нақши мардум бихонӣ шигарф,
 Бигӯяд,
 ки мардум чунин аст ҳарф.
 Ба чашм андарун мардумакро кулоҳ,
 Ҳам аз мурдани мардумӣ шуд сиёҳ⁵⁴².
 Низомӣ, ба хомушкорӣ басеч,
 Ба гуфтори ногуфтани дармапеч.
 Чу ҳамрастай хуфтагонӣ ҳамӯш,
 Фуруҳусб ё панба дарнеҳ ба гӯш.
 Биёмӯз аз ин мӯҳраи лочвард,
 Ки бо сурх сурх асту бо зард зард.

2525 Шабонгаҳ, ки садранг бинад ба кор,
Барояд ба сад даст чун навбаҳор.
Саҳаргаҳ, ки якчашма ёбад калид,
Ба оини якчашма ояд падид.⁵⁴³

НИШАСТАНИ ИСКАНДАР БАР ЧОИ ДОРО

СОҚИНОМА

Биё, соқӣ, он хуни рангини раз,
Дарафкан ба мағзам чу оташ ба хаз.
Мае, к-аз худам пойлағзӣ диҳад,
Чу субҳам димоғи думағзӣ диҳад.

АНДАРЗ ВА ИШОРАТ БА МАМДУҲ

Кучо будӣ, эй давлати некаҳд,
Ба даргоҳи Маҳдӣ* фуруд ор маҳд.
2530 Чу ой даргоҳи Маҳдӣ* фуруд,
Ба маҳди ман овар зи Маҳдӣ* дуруд.
Туро давлат аз баҳри он хонд бахт,
Ки ороиши тоҷию зеби тахт.
Ба туст одамиро рух афрӯхта,
Чаҳон чомае чун ту нодӯхта.
Ба ном эзид ороста пайкаре,
Зи ҳар гавҳар ороста⁵⁴⁴ гавҳаре.
Ба дасти ту шояд инонро супурд,
Зи ту поймардӣ,
зи мо дастбурд.
2535 Нишон деҳ маро кӯю бозори ту,
Ки то донам, омад талабгори ту.

- Чунонам намояд, ки аз ҳар диёр,
Надорӣ даре чуз дари шахриёр
Ба ҳар чо, ки ҳастӣ, камар бастаам,
Ба хидматгарӣ бо ту пайвастаам.
Аз ин чом гуфт он худованди хуш,
Зихӣ давлати марди гавҳарфуруш!
Бале, к-ин чунин гавҳари сангбаст,
Ба давлат тавон оваридан ба даст.⁵⁴⁵
- 2540 Сикандар,* ки бо рою тадбир буд,
Ба нерӯи давлат чаҳонгир буд.
Агар давлаташ н-омадӣ раҳнамоӣ,
Насудӣ сари хасмро зери пой.

ДОСТОН

- Гузоранда донои давлатпараст,
Ба паргори давлат чунин нақш баст,
Ки чун шуд сари тоҷи Доро* ниҳон,
Ба Искандар* афтод мулки чаҳон.
Хама ганчи Доро зи нав то куҳун,
Ки онро на сар буд пайдо, на бун.
Ба ганчинаи шоҳ пардохтанд,
- 2545 Зи даръё ба даръё дарандохтанд.
Сариру саропардаву тоҷу тахт,
На чандон ки онро тавонанд⁵⁴⁶ сахт.
Чавоҳир на чандон ки онро дабир
Биёрад дар ангушт ё дар замир.
Табакҳои буллуру хонҳои лаъл,
Тароифкашонро бифарсуд наъл.
Хамон тозиасбони бо зини зар,
Хитоифуломони зарринкамар.
- 2550 Наварди мулукона беш аз шумор,
Шутурбори заррина беш аз ҳазор.
Силоҳу⁵⁴⁷ салабро қиёсе набуд,
Пазирандаро з-ӯ сипосе набуд.

Дигар чизҳое, ки бошад ғариб,
В-аз \bar{u} махзани хос ёбад насиб.
Чунон ганче аз симу зарри хилос,
Ба мӯҳри ҷаҳондор карданд хос.
Ҷаҳондор аз он ганчи андӯхта,
Чу ганче шуд аз гавҳар афрӯхта.

- 2555 Ба гавҳар фурӯзад дили тирафом,
Магар шабчароғаш аз ин аст ном?
Чу торик шояд шудан сӯи ганҷ,
Ки ганҷ ояд аз равшаноӣ ба ранҷ.
Ҷаро рӯи он кас, ки шуд ганҷёб,
Зи шодӣ барафрӯхт чун офтоб.
Ту хокӣ,

 ғарат ганҷ бояд равост,
Ки беҳоста хокро кас нахост.
Фурӯзандаи мард шуд хоста,
К-аз \bar{u} қорҳо гардад ораста.

- 2560 Зар он меваи заъфаронрез шуд,
Ки чун заъфарон шодиангез шуд.
Сиёҳони мағриб, ки зангивашанд,
Ба сафрои он заъфарон дилх(в)ашанд.
Сикандар* чу дид он ҳама кони ганҷ,
Ки дар дасташ афтод бе дастранҷ.
Парастандағони дари хешро,
Ҳам он⁵⁴⁸ мӯхташамрову дарвешро.
Аз он ганчи ораста дод баҳр,
Ба доду диҳиш гашт солори даҳр.

- 2565 Ба гурдони Эрон фиристод кас,
К-аз⁵⁴⁹ ин дар нагардад касе боз пас.
Ба даргоҳи мо яксара сар ниҳед,
Ҳалоки сари хеш бар дар ниҳед.
Ба ҷои шумо ҳар яке бесипос,
Навозишгарихо равад бекиёс.
Бузургони Эрон фароҳам шуданд
В-аз ин доварӣ⁵⁵⁰ сахт хуррам⁵⁵¹ шуданд.

- Хабар доштанд аз дили шахриёр,
 Ки ҳаст ӯ ба савганду аҳд устувор.
- 2570 Ҳама ҳамгурӯҳа ба роҳ омаданд,
 Сӯи анҷумангоҳи шоҳ омаданд.
 Бад-он омадан шодмон гашт шоҳ
 Аз он паҳлавонони лашкарпаноҳ.
 Ҷудогона бо ҳар яке аҳд баст,
 Ки дар пояи кас наёрад шикаст.
 Дари ганҷ бикшод бар ҳар касе,
 Ҳазина басте доду гавҳар басте.
 Ҳамон кори⁵⁵² ҳар кас падидор кард,
 Бад-он хуфтагон бахт бедор кард.
- 2575 Бидод он чӣ дар пештар будашон,
 Ду чандони дигар дарафзудашон.
 Чу эронийён он диҳиш ёфтанд,
 Сар аз чанбари саркашӣ тофтанд.
 Ниҳоданд сар бар замин як замон,
 Кулаҳгӯша бурданд бар осмон.
 Гирифтанд бар шахриёр офарин,
 Ки «ёри ту бодо сипехри барин!
 Сари тахти Чамшед* чои ту бод!
 Сарии сарон хоки пои ту бод!
- 2580 Куҳан рафту шоҳи нави мо туӣ,
 На Хусрав,*
 ки Қайхусрави* мо туӣ.
 Напечад касе гардан аз рои ту,
 Сари мову поингаҳи пои ту».
 Чу шах дид, к-аз роҳи фархундагӣ,
 Бар эронийён фарз шуд бандагӣ,
 Дар он анҷумангоҳи анҷумшукӯх,
 Ки чамъ омад аз ҳафт кишвар гурӯҳ,
 Бифармуд, то теғу лахт оваранд,
 Ду хунрезро пеши тахт оваранд,
- 2585 Ду сарҳанги гарданбарафрохта,
 Ҳамоил ба гардан — дар андохта.

- Ба сарҳангӣ аз хунашон гил кунанд,
 Расан ҳалқашонро ҳамоил кунанд.
 Нахуст он чи аз ганчу зар гуфта буд,
 Расонид чандон ки пазруфта буд.
 Чу нақди пазируфта овард пеш,
 Бурун омад аз ўҳдаи аҳди хеш.
 Бифармуд то хор кардандашон,
 Расан карда⁵⁵³ бар дор кардандашон.
- 2590 Мунодӣ баромад ба гирди сипоҳ,
 Ки «ин аст подоши хунрези шоҳ.
 Қасе, к-ин ситам хезад аз номи ў,
 Бад-ин рӯз бошад саранҷоми ў.
 Набахшуд ҳаргиз худованди ҳуш
 Бар он банда, к-ў шуд худовандкуш».
 Назоракунон шаҳрию лашкарӣ,
 Бар инсофу озарми исқандарӣ.
 Бар он расму роҳ офаринхон шуданд,
 Чаҳонҷӯро бандафармон шуданд⁵⁵⁴.
- 2595 Нишаста чаҳонҷӯӣ бо бихрадон,
 Аз он доира дур чашми бадон.
 Дурӯя самотини ораста,
 Нишинандагон ҷумла бархоста.
 Камарбастагон бо камарҳои ҷуст,
 Камар дар камар,
 гуфтӣ, аз ҳалқа руст.
 Сиёсат гирех баста бар дасту пой,
 Зи ҳар пайкаре монда нақше ба ҷой.
 Чу деворе аз сурат ораста,
 Ҷасад мондаву рӯҳ бархоста⁵⁵⁵.
- 2600 Сикандар*, чаҳондори Дорошикан,
 Барафрӯхт чун шамъ аз он анҷуман.
 Пас, онгоҳ бо ҳар гаронмое,
 Сухан гуфт бар қадри ҳар пояе.
 Навозодаи Зангаро боз ҷуст,
 Талаб карду зангор аз оина шуст.

- Бипурсид, к-«эй пири солоҷмой,
 Фиканда сарат соя бар пушти пой.
 Басе солҳо дар ҷаҳон зистӣ,
 Зи кори ҷаҳон беҳабар нестӣ.
 2605 Чу дидӣ, ки Доро* ситампеша⁵⁵⁶ гашт,
 Гуноҳе на, бо ман бадандеша гашт.
 Аз он ҷо, ки рози ҷаҳон доштӣ,
 Насиҳат чаро з-ӯ ниҳон доштӣ?
 Чу орад касеро ҷавонӣ ба ҷӯш,
 Гунаҳ пир дорад, ки монад ҳамӯш».
- Ниюшанда аз гармии шоҳи Рум,
 Ба равғанзабонӣ барафрӯхт мум.
 Камоне баророст аз пушти кӯз,
 Пию устухон гашта ҳамранги тӯз.
 2610 Силоҳи сухан басту таркаш кушод,
 Зи ҷаъба камон тири Ораш* кушод.
 Нахустин, санои ҷаҳондор гуфт,
 Ки «бодо ҷаҳондор бо ком ҷуфт!
 Анушаманиш бод Дорои даҳр,
 Зи нӯшинҷаҳон бод бисъёр баҳр!
 Сари сабзиш аз шодӣ афрохта,
 Сари хасм дар пояш андохта.
 Басе панд гуфт ин ҷаҳондида пир,
 Нашуд дар дили кинавар ҷойгир.
 2615 Басо шамъи равшан,
 ки дуде надошт,
 Намудам ба Дорову* суде надошт.
 Чу баҳши Сикандар* бувад тахту ҷом,
 Зи Доро* ҷӣ ояд ба ҷуз кори хом!
 Чу гардун кунад гарданеро баланд,
 Ба гарданфарозон дарорад каманд.
 Ба Ҳиндустон пире аз хар фитод,
 Падармурдаеро ба Чин гов зод.
 Кучо гардад аз сел ҷӯе хароб,
 Ба ҷӯи дигар кас дарафзояд об.

- 2620 Туро пои давлат фуру шуд ба ганч,
 Зи бедавлатихои душман маранч.
 Чавонию шоҳиву озодай,
 Ҳамон беҳ, ки бо руду бо бодай.
 Ба ком аз чавонӣ тавонӣ расид,
 Чу пирӣ расад, гуша бояд гузид.
 Ба пиронасар гунбади лочвард,
 Ба Заҳхоку Чамшед бин то чӣ кард?
 Чаҳонподшо чун шавад⁵⁵⁷ дерсол,
 Парастандаро з-ӯ бигирад малол.
- 2625 Дигар, к-огаҳӣ дорад⁵⁵⁸ аз мағзу пӯст,
 Шиносад бад аз неку душман зи дӯст.
 Аз ӯ дар дили ҳар кас ояд ҳарос,
 Чу бинанд, к-ӯ ҳаст мардумшинос.
 Ба афканданаш чорасозӣ кунанд,
 В-аз ӯ даъвии бениёзӣ кунанд.
 Наверо ба шоҳӣ бароранд кӯс,
 Ки бар вай тавонанд кардан фусӯс.
 Аз ин рӯй Қайхусраву* Қайқубод,*
 Ба пирӣ зи шоҳӣ накарданд ёд.
- 2630 Чаҳон бар дигар шоҳ бигзоштанд,
 Раҳи кӯҳи Албурз бардоштанд.
 Ба пушидану хӯрдани некбаҳр,
 Шуданд эмин аз хӯрдани теғу заҳр.»
 Чу шаҳ дид, к-он ёдгори каён,
 Хабар дорад аз кори суду зиён,
 Ба неку бади корзораш раҳ аст,
 Набардозмоясту корогаҳ аст.
 Бипурсид,
 к-«он чист дар корзор,
 Ки аз баҳри пирӯзӣ ояд ба кор?»
- 2635 Сипахро чӣ тадбир дорад ба чой,
 Чӣ саҳтӣ кунад мардро сустпой?»
 Набардозмои чаҳондида гуфт,
 Ки «пирӯзӣ он паҳлавонрост чуфт,

- Ки дар лашкари чун ту шоҳе бувад,
 Ба фарри ту якта сипоҳе бувад.
 Чу фармон чунин аст, к-ин хоки суст,
 Зи баҳри ту садде барорад дуруст.
 Шунидам зи чангозмоёни пеш,
 Ки аз зуртан захираи мард беш.
- 2640 Далерист ҳанҷори лашкаркашӣ,
 Сарафкандагӣ нест дар саркашӣ.
 Ба ҳангом лашкар бароростан
 Зи лашкар наёяд мадад хоستان.
 Сабурӣ зи худ хоҳу фатҳ аз худой,
 Ки лашкар бад-ин ҳарду монад ба чой.
 Чу пирӯз бошӣ, машав дар ситез,
 Мақун баста бар хасм роҳи гурез.
 Гаҳи ноумедӣ ба чон бозкӯш,
 Ки мардонро кас намолид гӯш.
- 2645 Зи фоле, ки бар фатҳ ёбӣ нахуст,
 Диле бояд аз тарси душман дуруст.
 Чунин гуфт Рустам* Фаромурзро*,
 Ки машкан дилу бишкан Албурзро.
 Ҳамин гуфт бо Баҳман* Исфандиёр*,
 Ки гар нашканӣ, бишканӣ корзор.
 Шикасте,
 к-аз ӯ хун ба хоро расид,
 Ҳам аз дил шикастан ба Доро* расид.
 Шикастадил омад ба майдон фароз,
 Вале кабк бишкаст бо ҷуррабоз.
- 2650 Чу дар давлаташ дилфурӯзӣ набуд,
 Зи кори ту ҷуз хок рӯзӣ набуд».
- Дигарбора кардаш Сикандар* савол,
 Ки «эй меҳрубон пири деринасол,
 Шунидам, ки Рустам* савори далер,
 Ба танҳо тақопӯй кардӣ чу шер.
 Кучо ӯ ба танҳо задӣ бар сипоҳ,
 Гурез ӯфтодӣ дар он размгоҳ.

- 2655 Ғариб оядам, к-аз яке теги тез,
 Чигуна расад лашкареро гурез?»
 Ба посух чунин гуфт пири куҳан,
 Ки «гарданда бошад забон дар суҳан.
 Чунон⁵⁵⁹ буд пархоши Рустам* дуруст,
 Ки лашкаркашонро фикандӣ нахуст.
 Чу лашкаркаш афтода гаштӣ ба теғ,
 Гирифтандӣ аз бим лашкар гуреғ.
 Қасе, к-ӯ ба танҳо сипоҳе шикаст,
 Бад-ин чора шуд бар аду чирадаст.
 В-агар на нагунҷад,
 ки дар корзор,
 Гурезад яке лашкар аз як савор».
 2660 Дигарбора гуфташ: «Ба ман гуй роз,
 Ки бозӯи Баҳман* чаро шуд дароз?
 Чаро кушт Баҳман* Фаромарзро*,
 Ба хун ғарқа кард он бару барзро?
 Чаро муъбадонаш надоданд панд,
 Қ-аз он хонадон дур дорад газанд?»
 Чунин дод посух ҷаҳондида мард,
 Ки «Баҳман* бад-он аждаҳой, ки кард,
 Саранҷом, к-ошуфта шуд роҳи ӯ,
 Дами аждаҳо шуд ватангоҳи ӯ.
 2665 Чу зад даҳра бар паҳлавонидарахт,
 Шуд аз хонаи давлаташ тоҷу тахт,
 Ки дидӣ, ки ӯ⁵⁶⁰ пой дар хун фушурд,
 Қ-аз он хун саранҷом кайфар набурд».
 Сикандар* биларзид аз он ёдкард,
 Чу барги хазон ларзад аз боди сард.⁵⁶¹
 Зи хунхори⁵⁶² Доро* ҳаросанда гашт,
 Ки осон нашоҷад бар ин пул гузашт.
 Дигарбора дархост, к-он хушманд,
 Дари дурчи гавҳар кушоҷад зи банд.
 2670 Фурӯгӯяд аз гардиши рӯзгор,
 Ҷаҳонҷӯиро он⁵⁶³ чи ояд ба кор.

- Пас аз офарин пири бедорбахт,
Чунин гуфт бо соҳиби тоҷу тахт,
Ки «мулки ҷаҳон гарчи фарруҳ ба туст,
Мазан даст сахт андар ин шоҳи сушт.
Зи таърихи нав то ба аҳди қуҳан,
Қӣ монад, ки бо мо бигӯяд сухан.
Қучо Рустаму* Золу* Симуруғу* Сом,*
Фаридуни* фарҳангу Ҷамшеду* ҷом.
- 2675 Замин хӯрду то хӯрдашон дер нест,
Ҳанӯзаш зи хӯрдан шикамсер нест.
Гузаштанду мо низ ҳам бигзарем
Ки чун мӯҳра ҳамақди якдигарем.⁵⁶⁴
Мазан панҷнавбат дар ин чортоқ,
Ки бе шашдара нест ин нӯҳравок.
Ҷаҳон чун ту дорӣ ҷаҳондор бош,
Ҷу хуфтанд ҳасмон,⁵⁶⁵ ту бедор бош.
Сар аз олами тарскорӣ барор,
Битарс аз қасе, к-ӯ нашуд тарскор.
- 2680 Раҳо кун раҳе, к-он зиён оварад,
Раҳи бад ҳалал дар гумон оварад.
Қиро божгуна бувад пираҳан,
Ба ҳоҷат бувад бозгаштан ба тан.
Ту з-он раҳ, ки шуд божгуна навард,
Бихоҳ аз худо ҳоҷату боз гард.
Ҷӣ бандӣ дили худ дар он мулку мол,
Ки ҳасташ каме ранҷу беше вубол.
Ба дониш туро раҳнамун кардаанд,
Ки моли туро ҳукми хун кардаанд.
- 2685 Биранҷад гулӯе, ки беҳун бувад,
Хафа гардад,
ар хунаш афзун бувад.
Ҳар он мол, к-ояд дар ин дастгоҳ,
Бар он⁵⁶⁶ хуфта дон тундморе сиёҳ.
Сутудони ин тоқи ораста,
Сутуне тижӣ дорад аз хоста.

- Чу дар токи ин суффа хоҳем хуфт,
 Чӣ бояд шудан бо сияҳмор чуфт.
 Дил аз банди беҳуда озод кун,
 Ситамгар най,⁵⁶⁷ дод кун, дод кун!
 2690 Зи бедоди Доро* беҳ, ар бигзарӣ.
 Гар ӯ буд Доро* ту Искандарӣ.*
 Бубин, то чӣ дид ӯ зи гашти⁵⁶⁸ чаҳон,
 Ту низ он макун, то набинӣ ҳамон.
 Чӣ кардӣ, бубин, то чаҳон ёфтӣ,
 Аз он кун, ки иқбол аз он ёфтӣ».
 Шаҳ аз посухи пири фартутсол
 Гирифт он суханро муборак ба фол.
 Зи хидмат кашӣ карду бинвохташ,
 Басе ганчи зар пешкаш сохташ.
 2695 Бузургони Эрон зи фарҳанги ӯ,
 Тарозӯ ниҳоданд бо⁵⁶⁹ санги ӯ.
 Шитобандагон аз дари боргоҳ,
 Ситоиш гирифтанд бар базми шох,
 Қ-«аз ин борғаҳ гар чароге нишаст,
 Фурузанда хуршеде⁵⁷⁰ омад ба даст.
 Зи мо гар шабе рафт,
 рӯзе-расид,
 Гуле рафту гулшанфурузе расид.
 Чаве зар зи чӯяндае рӯй тофт,
 Фурудиду зар чусту ганчина ёфт.
 2700 Зи даръедилӣ шоҳи даръешукӯҳ,
 Навозиш басе кард бо он гурӯҳ.
 Чу диданд шаҳро раиятнавоз,
 Зи бедоди Доро* кушоданд роз,
 Ки то даври⁵⁷¹ ӯ буд дар гарму сард,
 Қас аз пешаи хештан бар нах(в)ард.
 Зи халқ он чунон бурд пайвандро,
 Ки сағ вонаёбад худовандро⁵⁷².
 Ба некон даровехта бадсигол,
 Касеро амонат на бар хуну мол.

- 2705 Тазаллумкунон рафта з-ин марзу бум,
 Муравват ба Юнону мардӣ ба Рум.
 Қасеро, ки наздики \bar{u} санг буд,
 Зи чандин сипоҳ он⁵⁷³ ду сарҳанг буд.
 Чу бадгавҳаронро қавӣ кард даст,
 Қаҳон бин, ки чун гавҳарашро шикаст.
 Сарири бузургон ба хурдон супурд,
 Бибин, то саранҷом чун гашт хурд.
 На бас доварӣ бошад он сустрой,
 Ки сахтӣ расонад ба халки худой.
- 2710 Гаронмоягонро дарорад шикаст,
 Фурӯмоягонро кунад чирадаст.
 На хусрав шуд он кас,
 ки хаспарвар аст,
 Хасӣ дигару хусравӣ дигар аст.
 Намонда дар ин мулк бахшоише,
 На дар шаҳру дар шаҳрӣ ошоише.
 Хорошида аз кинаҳо синаҳо,
 Шуда исмат аз қуфли ганҷинаҳо.
 Харобӣ даромад ба ҳар пешае,
 Батар з-ин кучо бошад андешае,
- 2715 Қи пешавар аз пеша бигрехтаст,
 Ба кори дигар кас даровехтаст.
 Биёбониён паҳлавонӣ кунанд,
 Маликзодагон даштбонӣ кунанд.
 Қашоварз шуғли сипаҳ соз кард,
 Сипоҳӣ кашоварзӣ оғоз кард.
 Қаҳонро намонад иморат басе,
 Чу аз шуғли худ бигзарад ҳар касе⁵⁷⁴.
 Агар пеш аз ин додгар хуфта буд,
 Ҳамон ахтари гетӣ ошуфта буд.
- 2720 Кунун додгар ҳаст фирӯзманд,
 Аз ингуна бедод то чанд-чанд».
 Ҳаросанда шуд з-ин сухан шаҳриёр,
 Мунодӣ барангехт дар ҳар диёр,

Ки «ҳар пешавар пешаи худ кунад,
Чуз ин, гарчӣ некӣ кунад, бад кунад.
Кашоварз бар гов бандад лубод,
Зи говоҳану гов чӯяд мурод.
Сипоҳӣ ба оини худ раҳ барад,
Ҳамон шахрӣ аз шуғли худ нагзарад.
Нагирад касе чуз паи кори хеш,

2725 Ҳамон пешаи асли орад ба пеш.
Зи пеша гурезандаро боз чуст,
Бад-он пеша додаш,

ки буд аз⁵⁷⁵ нахуст.

Амалҳои ҳар кас падидор кард,
Ҳама кори олам сазовор кард.
Чаҳонро зи вайронии аҳди пеш,
Ба ободӣ овард дар аҳди хеш.
Чаҳон дошт бар давлати хеш рост,
Чаҳон доштан зиракнро сазост.

ВАЙРОН ҚАРДАНИ ИСКАНДАР ОТАШҚАДАҲОИ АҶАМРО

СОҚИНОМА

2730 Биё, соқӣ, аз шодии нӯшу ноз
Яке шарбат оmez ошиқнавоз,
Ба ташна деҳ он шарбати дилфиреб,
Ки ташна зи шарбат надорад шикеб.

АНДАРЗ ВА ГИЛА АЗ АҲЛИ РУЗГОР

Сипанде биёр, эй чаҳондида пир,
Бар оташ фишон дар шабистони мир,

- Ки чашмакзанон пешае мекунам,
 Зи чашми бад андешае мекунам.
 Валекин чу месӯзам аз дил сипанд,
 Ба ман чашми бад чун расонад газанд.
 2735 Хатарҳои раҳзан дар ин раҳ басест,
 Қасе, к-ин надонад⁵⁷⁶, чи фориг касест.
 Чи умрест⁵⁷⁷, к-ӯро зи чандин хатар,
 Ба афсунгарӣ бурд бояд ба сар.
 Беҳ ар пой аз ин поя берун ниҳам,
 Наҳунбан бар ин деги пурхун ниҳам.

ДОСТОН

- Гузорандаи дostonҳои пеш,
 Чунин гуяд аз пешаҳдони хеш,
 Ки «чун дини деҳқон бар оташ нишаст,
 Бимурд оташу сӯхт оташпараст.
 2740 Сикандар* бифармуд, к-эронийн,
 Кушоянд аз оташпарастӣ миён.
 Ҳамон дини деринаро нав кунанд,
 Гироиш сӯи дини хусрав кунанд.
 Муғонро ба⁵⁷⁸ оташ супоранд рахт,
 Бар оташкада кор гиранд сахт.
 Чунон буд расм андар он рӯзгор,
 Ки бошад дар оташгах, омӯзгор.
 Кунад ганҷхое дар у пойбаст,
 Набошад касеро бад-он⁵⁷⁹ ганҷ даст.
 2745 Тавонгар, ки меросхоре надошт,
 Бар оташкада моли худро гузошт.
 Бад-он расм, к-офокро ранҷ буд,
 Ҳар оташкада⁵⁸⁰ хонаи ганҷ буд.
 Сикандар* чу кард он биноҳо хароб,
 Равон кард ганҷе чу даръеи об.
 Бар оташгаҳе, к-ӯ гузар доштӣ,
 Бино кандӣ, он ганҷ бардоштӣ.

- Дигар одат он буд, к-оташпараст,
Хамасола бо наварӯсон нишаст.
- 2750 Ба Наврӯзи Чамшеду Чашни Сада*,
Ки нав гаштӣ оини оташкада,
Зи ҳар сӯ арӯсони нодидашӯй,
Зи хона бурун тохтандӣ ба кӯй.
Рух ороста, дастҳо дар нигор,
Ба шодӣ давидандӣ аз ҳар канор.
Муғона⁵⁸¹ маи лаъл бардошта,
Ба ёди муғон гардан афрошта.
Зи Барзини* деҳкону афсуни Занд*,
Бароварда дуде ба чархи баланд.
- 2755 Ҳама корашон шӯхию дилбарӣ,
Гаҳ афсонагӯй, гаҳ афсунгарӣ.
Чуз афсун чароғе наяфрӯхтанд,
Чуз афсона чизе наёмӯхтанд.
Фурӯҳишта гесу шикан дар⁵⁸² шикан,
Яке пойкӯбу яке дастзан.
Чу сарви сихӣ дастае гул ба даст,
Сихисарви зебо бувад гулпараст.
Сари сол,
к-аз гунбади тезрав,
Шумори ҷаҳонро шудӣ рӯзи нав,
- 2760 Яке рӯзашон будӣ аз кую кох,
Ба коми дили хеш майдон фарох.
Чудо ҳар яке базме орошти⁵⁸³
В-аз ончо базе фитна бархостӣ⁵⁸⁴.
Чу як ришта шуд икди шоҳаншаҳӣ,
Шуд аз фитна бозори олам тихӣ.
Ба як тоҷвар тахта бошад баланд,
Чу афзун бувад, мулк ёбад газанд.
Яке тоҷвар беҳтар аз сад бувад,
Ки борон чу бисъёр шуд, бад бувад.
- 2765 Чунон дод фармон шаҳи некрой,
Ки расми муғон кас наёрад ба чой.

- Гиромӣ арӯсони пӯшидарӯй,
 Ба модар намоянд рух ё⁵⁸⁵ ба шӯй.
 Ҳама нақши найрангҳо пора кард,
 Муғонро зи майхона овора кард.
 Чаҳонро зи динҳои олуида шуст,
 Ниғаҳ дошт бар халқ дини дуруст.
 Ба эронзамин⁵⁸⁶ аз чунон пуштие,
 Намонд оташи ҳеч зардуштие.
- 2770 Дигар з-он маҷусони ганҷинасанҷ,
 Ба оташкада кас наёғанд ганҷ.
 Ҳамон⁵⁸⁷ нозанинони гулнорҷеҳр,
 Зи гулзори оташ буриданд меҳр.
 Чу шоҳ аз чаҳон расми оташ зудуд,
 Баровард аз оташпарастанда дуд.
 Бифармуд, то мардуми рӯзгор.
 Чуз эзидпарастӣ надоранд⁵⁸⁸ қор.
 Ба дини ҳанифӣ* паноҳ оваранд,
 Ҳама пушт бар меҳру моҳ оваранд.
- 2775 Чу шуд мулк дар мулки он мулкбахш,
 Ба майдонфароҳӣ равон кард рахш*.
 Ба фархундагӣ фатҳро гашт чуфт,
 Бад-он гуна, к-он⁵⁸⁹ нағзгӯянда гуфт.
 В-«агар боядат то ба ҳукми навӣ,
 Дигар гуна рамзе зи ман бишнавӣ.
 Барор он куҳан панбаҳоро зи гӯш,
 Қи дебои навро кунад жандапӯш.
 Бар он гуна,
- к-аз чанд бедормағз
- Шунидам, дар ин шева гуфтори нағз.
- 2780 Басе низ⁵⁹⁰ таърихҳо доштам,
 Яке ҳарфи ноҳонда нағзоштам.
 Ба ҳам кардам он ганҷи огандаро,
 Варақпораҳои парокандаро.
 Аз он кимёҳои пӯшидаҳарф
 Барангехтам ганҷдоне шигарф».

- 2785 Ҳамон порсигӯи донои пир,
 Чунин гуфту шуд гуфти ӯ дилпазир,
 Ки чун шаҳ зи Доро ситад тоҷу тахт,
 Зи паргори Мавсил бурун бурд рахт.
 Чу Зӯҳра ба Бобул даромад нахуст,
 Зи ҳорутиён* хоки он бум шуст.
 Бифармуд то оташи мӯъбадӣ,
 Кушанд аз ҳунармандию бихрадӣ.
 Фусунномаи «Занд»-ро тар кунанд,
 В-агарна ба зиндонӣ дафтар кунанд⁵⁹¹.
 Ба роҳи ниё халқро раҳ намуд,
 Тафу дуди оташ зи дилҳо зидуд⁵⁹².
 В-аз он ҷо ба тадбири озодагон
 Даромад сӯи Озарободагон.
- 2790 Ба ҳар ҷо,
 ки ӯ оташе дид ҷуст
 Ҳам оташ фурукушту ҳам Занд* шуст.
 Дар он хитта буд оташи сангбаст,
 Ки хондӣ «худисӯзаш» оташпараст.
 Садаш ҳирбуд буд бо тавқи зар,
 Ба оташпарастӣ гиреҳ бар камар⁵⁹³.
 Бифармуд, к-он оташи дерсол,
 Бикуштанду карданд яксар зукол.
 Чу оташ фурукушт аз он ҷойгоҳ,
 Равон кард сӯи Сипохон сипоҳ.
- 2795 Бад-он нозанин шаҳри ораста,
 Ки бо хушдилӣ буду бо хоста.
 Дили тоҷвар шодмонӣ гирифт,
 Ба шодӣ пай комронӣ гирифт.
 Басе оташи ҳирбудро бикушт,
 Басе ҳирбудро дуто кард пушт.
 Баҳоре кӯхан буд чининигор,
 Басе хуштар аз боғ дар навбаҳор.
 Ба оини Зардушту* расми⁵⁹⁴ Маҷус*,
 Ба хидмат дар он хона чандин арӯс.

- 2800 Ҳама офати дида в-ошӯби дил,
Зи гулшон фурурафта⁵⁹⁵ дар по ба'гил.
Дар ӯ духтаре чоду аз насли Сом*,
Падар карда Озархумоюн-ш ном.
Чу бархондӣ афсуни он дилфиреб,
Зи дил хуш бурдӣ, зи доно шикеб.
Ба ҳорутӣ аз зӯхра дил бурда буд,
Чу Ҳорут* сад пеши ӯ мурда буд.
Сикандар* чу фармуд кардан шитоб
Бад-он⁵⁹⁶ хона, то хона гардад хароб.
- 2805 Зани чоду аз ҳайкали хештан
Намуд аждаҳое бад-он анчуман.
Чу диданд халқ оташин аждаҳо,
Дили хеш карданд аз оташ⁵⁹⁷ раҳо.
Зи бими вай афтону хезон шуданд,
Ба назди Сикандар* гурезон шуданд,
Ки ҳаст аждаҳое дар оташкада,
Чу қорура дар мардум⁵⁹⁸ оташ зада.
Қасе, к-ӯ бад-он⁵⁹⁹ аждаҳо бигзарад,
Ҳамон соаташ ё кушад, ё хурад.
- 2810 Шаҳ аз рози он кимьёи нухуфт
Зи дастур пурсиду дастур гуфт:
«Балинос* донад чунин розҳо,
Қи сохибтилим аст бар созҳо⁶⁰⁰».
Балиносро* гуфт шоҳ: «Ин хаёл
Чигуна намояд ба мо бадсигол?»
Хирадманд гуфт: «Инчунин пайкаре
Надонад намудан чуз афсунгаре.
Агар шоҳ хоҳад,
 шитоб оварам,
Сари аждаҳо дар таноб оварам».
- 2815 Чаҳондор гуфт: «Ин-т патьёрае,
Бирав, гар тавонӣ, бикун чорае».
Хирадманд шуд сӯи оташкада,
Сиёҳаждаҳо дид сар барзада.

- Чу он аждаҳо дар Балинос дид,
Раҳи обгина бар алмос дид.
Барангехт он чодуи ношикеб,
Басе чодуҳои мардумфиреб.
Нашуд коргар ҳеч дар⁶⁰¹ чорасоз,
Суи чодуи хештан гашт боз.
- 2820 Ҳар он чодуе, к-он нашуд коргар,
Ба чодуи худ боз пас кард сар.
Ба чорагарӣ зираки хушманд,
Фусуни фасояндаро⁶⁰² кард банд.
Ба вақте, ки он толеъ ояд ба даст,
К-аз ӯ чодуиро дарояд шикаст.
Бифармуд, к-оранд лахте судоб,
Бар он аждаҳо зад чу бар оташ об.
Ба як шуъбада баст боширо,
Табаҳ кард найранги созиро.
- 2825 Чу духтар чунон дид к-он хушманд
Зи найранги он сеҳр бикшод банд,
Ба пояш дарафтоду зинҳор хост,
Ба озарми шоҳи ҷаҳон бор хост.
Балинос* чун рӯи он моҳ дид,
Таманнои худро бад-ӯ роҳ дид.
Ба зинҳори хеш уствориш дод,
Зи чодукушон растагориш дод.
Бифармуд,
то оташ афрӯхтанд,
Бад-он оташ оташкада сӯхтанд.
- 2830 Парирӯро бурд наздики шоҳ,
Ки «ин моҳ буд аждаҳои сиёҳ.
Зане кордон асту бисъёрхӯш,
Фалакро ба найранг печида гӯш.
Зи қарри замин баркашад чоҳро,
Фуруд орад аз осмон Моҳро.
Зухалро сиёҳӣ бишӯяд зи рӯй,
Шавад бар ҳисоре ба як тор мӯй.

- Ба хубӣ, чӣ гуям, парипайкаре,
 Париро набуда чунин духтаре.
- 2835 Сари зулфаш аз чанбари мушки ноб,
 Расан карда бар⁶⁰³ гардани офтоб.
 Ба иқболи шаҳ роҳ барбастамаш,
 Ҳама ному номус бишкастамаш.
 Забун шуд, даромад ба зинҳори ман,
 Сазад, гар кунад хусраваш ёри ман.
 В-агар хидмати шоҳро дарх(в)ар аст,
 Маро ҳам худованду ҳам хоҳар аст».
 Чу шаҳ дид рухсори он дилфиреб,
 Баророста моҳе аз зарру зеб,
- 2840 Балиносро* дод, к-«ин роми туст,
 Сазовори май хӯрдани⁶⁰⁴ чоми туст.
 Валекин мабош эмин аз ранги ӯ,
 Машав ғофил аз макру найранги ӯ.
 Агар каждуме каҳрабодум бувад,
 Машав эмин аз вай, ки каждум бувад».
 Балинос* бар шукри таслими шоҳ,
 Руҳи хеш молид бар хоки роҳ.
 Парирӯйро бонуи хона кард,
 Парӣ чанд аз ингуна девона кард.
- 2845 Баромӯхт⁶⁰⁵ з-ӯ чодуиҳо тамом,
 Балиносчодуш аз он гашт ном.
 Агар чодуӣ, гар⁶⁰⁶ ситорашинос,
 Зи худ маргро барнабандӣ, марос.

ХОСТГОРИИ ИСКАНДАР РАВШАНАКРО

СОҚИНОМА

Биё, соқӣ, он оби чӯн биҳишт
 Дарафкан бад-он чоми оташсиришт.

Аз он обу оташ мапечон сарам.
Ба ман дех, к-аз он⁶⁰⁷ обу оташтарам.

ОРЗУ

- Чӣ фаррухкасе, к-ӯ ба ҳангоми дай,
Ниҳад пеши худ оташу мурғу май.
2850 Буте норпистон ба даст оварад,
Ки дар нори бӯстон шикаст оварад.
Аз он норван то ба вақти баҳор,
Гаҳе нор чӯяд,
гаҳе оби нор.
Бурун орад он гаҳ сар аз кунчи кох,
Ки орад бурун сар шукуфта зи шох.
Чаҳон тоза гардад чу хуррамбиҳишт,
Шавад хуб сахрою байғӯла⁶⁰⁸ зишт.
Бигирад сари зулфи он достон,
Зи хона хиромад сӯи гулситон.
2855 Гулогин кунад чашмаи қандро,
Ба шодӣ гузорад даме чандро.

ДОСТОН

- Гузоришгари дафтари хусравон,
Чунин кард маҳди гузориш равон,
Ки чун дар Сипоҳон камар баст шох,
Расонид бар чархи гардон кулоҳ.
Баросуд рӯзе ду дар лаҳву ноз,
Зи мушқӯи Доро* хабар ҷуст боз.
Дари ҳафт ганчинаро боз кард,
Ба расми каён хилъате соз кард.
2860 Зи мисрию румию чинипаранд
Баророст перояи арчманд.
Либоси гаронмоёи хусравӣ,
Ки дилро наво доду танро навӣ.

- Касабҳои зарбафту хазҳои нарм,
 Қи пушандагонро кунад маҳд⁶⁰⁹ гарм,
 Зи гавҳар бисе иқд ораста,
 Баромуда бо он бисе хоста.
 Бисе нофаи муҳр нокарда боз,
 Зи нифа бисе ҷомаи дилнавоз.
- 2865 Фиристод яксар ба мушқӯи шоҳ,
 Ба сурхӣ бадал кард ранги сиёҳ.
 Ба марҷон зи пирӯза биншонд гард,
 Тилои зар афканд бар лочвард⁶¹⁰.
 Ба санги сияҳ бар зари сурх суд,
 Магар бар миҳак зар ҳамеозмуд.
 Шабистони Доро* зи мотам бишуст,
 Ба ҷои бунафша гули сурх руст.
 Ҷу орошт он боғи бадродро,
 Барафрӯхт рӯи дилоромро.
- 2870 Шикебой овард рӯзе се-ҷор,
 Қи то бишкуфад ғунҷаи навбаҳор.
 Арӯсон⁶¹¹ ба зеваркашӣ хӯ кунанд,
 Сару фарқро нағзу некӯ кунанд.
 Таманнои дил дар димоғ оваранд,
 Назар сӯи равшанҷароғ оваранд.
 Ҷу донист, к-аз сӯг чизе намонд,
 Раунат ба узр остин барфишонд,
 Ба дастури ширинзабон гуфт: «Хез,
 Забону қадам⁶¹² ҳарду бикшой тез.
- 2875 Ба мушқӯи Доро* шав, аз мо бигӯй,
 Қи ин ҷо бад-он гаштам оромҷӯй,
 Қи то рӯи маҳруи доронаҷод,
 Бубинам,
 ки дидан-ш фархунда бод!
 Ҳисоре кашам дар шабистони ӯ,
 Барорам сари⁶¹³ зердастони ӯ.
 Яке маҳди заррин баромуда дур,
 Ҳама пайкар аз лаълу пирӯза⁶¹⁴ пур.

- Бубар, то нишинад дар ӯ нозанин,
Хиромон шавад осмон бар⁶¹⁵ замин.
- 2880 Дигар бодпоёни бо зини зар,
Зи баҳри парастандагонаш бибар».
Чу дастури доно чунин дид рой,
Камар басту овард фармон ба чой.
Раҳи хонаи хосси Доро* гирифт,
Ҳама хонаро дар мадуро гирифт.
Даромад ба мушкӯи мушкинсиришт,
Чу оби равон, к-ояд⁶¹⁶ андар бихишт.
Бихиште пур аз ҳури зебанда дид,
Фиребанда шуд, чун фиребанда дид.
- 2885 Бад-он себчеҳрони мардумфиреб
Ҳамекард бозӣ чу мардум ба себ.
Нахустин ҳадисе,
ки омад фуруд,
Зи шах дод пӯшидагонро дуруд,
Қи мушкӯӣ шахро зи шах нур бод,
Дуй аз миёни шумо дур бод!
Агар чархи гардон хатое намуд,
Бад-ин хона дастозмоӣ намуд.
Шах аз чумлаи он зиёнҳо, ки рафт,
Гуноҳе надорад дар онҳо, ки рафт.
- 2890 Умедам чунон шуд саранҷоми кор,
Қи навмед аз ӯ гардад уммедвор.
Ба иқболи ин хона рой оварад,
Худовандии худ⁶¹⁷ ба чой оварад.
Ба⁶¹⁸ фармони Дорову* фарҳанги хеш,
Ниҳад шуғли пайвандро пой пеш.
Чаҳонподшоро чунин аст ком,
Ба исматсарое чунин неқном,
Қи равшан шавад рӯй чун очи ӯ,
Шавад Равшанак* дуррат-ут-тоҷи ӯ.
- 2895 Ба равшанруҳаш чашм равшан кунад,
Бад-он сурхгул хона гулшан кунад.

- Зи Доро* чунин дарпазируфт ахд,
 Ба маҳ бурдан инак фиристод маҳд.
 Чаҳондор, к-ин чо инон боз кард,
 Таманнои ин⁶⁹⁰ шуғлро соз кард.
 Забони касон баст аз ин гуфтугуй,
 Ба пой худ омад бад-ин чустучуй:
 «Парируйро сӯи маҳд оваред,
 Ба тартиби ин кор чаҳд оваред.
 2900 Чунин гуфт бо роӣзан тарҷумон,
 Ки «дар сояи шоҳ доим бимон.
 Қаси хона ҳам, хоназоде шавад,
 Ба бод омада ҳам, ба боде шавад.
 Ба оби зар ин нукта бояд навишт,
 Шутурбон дуруд, он чи харбанда кишт.
 Камаргӯшаи маҳди ӯ тоҷи мост,
 Заминбӯси он маҳд меъроҷи мост.
 Агар барда гирад, сар афкандаем,
 В-агар чуфт созад, ҳамон бандаем.
 2905 Зи фармони ӯ сар набояд⁶²⁰ кашид,
 Кучо роӣ ӯ ҳаст заррин калид.
 Агар сар дарорад бад-ин шуғли шоҳ,
 Сари Равшанакро* расонад ба моҳ.
 Ба қобини хусрав ризо додаем,
 Ки аз тухмаи хусравон зодаем.
 Ба рӯзе,
 ки фармон диҳад шаҳриёр,
 Ки пайвандро бошад он⁶²¹ ихтиёр,
 Ба даргоҳи хусрав хиромаш кунем,
 Ба оинпаратиш ромаш кунем».
 2910 Чу дастури фарзона посух шунид,
 Сӯи шоҳ шуд, боз гуфт он чи дид.
 Руҳи шаҳ барафрӯхт аз хуррамай,
 Ки сайди чавоби хуш аст одамай.
 Чавобе, ки дар гӯш гард оварад,
 Ниюшандаро дил ба дард оварад.

- Ба рӯзе, ки толеъ баруманд буд,
 Назарҳо сазовори пайванд буд.
 Чаҳонҷӯй бар расми обои хеш,
 Паризодаро кард ҳамтои хеш.
- 2915 Ба расми каён низ паймон гирифт,
 Вафо дар дилу меҳр дар чон гирифт.
 Дар он байъат аз баҳри тамкини ӯ,
 Ба мулки аҷам баст кобини⁶²² ӯ.
 Бифармуд, то кордонони даҳр
 Дар ороиш оранд бозору шаҳр.
 Ба мансуҷи Хоразму дебои Рум,
 Мутарро кунанд он ҳама марзу бум.
 Сипоҳон бад-он⁶²³ сон, ки мехостанд,
 Ба дебову гавҳар биёростанд.
- 2920 Қашиданд бар турраи кӯю бом
 Шақоиқ наमतҳои бечодафом.
 Аламҳо ба гардун барафрохтанд,
 Чаҳонро нав ороише сохтанд.
 Пур аз килла шуд кӯю бозорҳо,
 Дигаргуна шуд сиккаи корҳо.
 Нишонданд мутриб ба ҳар барзане,
 Ағонисароеву барбатзане.
 Шакаррез он уди афрӯхта,
 Адӯро чи⁶²⁴ уду шакар сӯхта.
- 2925 Зи хезонтараф⁶²⁵ то лаби Зиндаруд,
 Замин зинда гашт аз навои суруд.
 Зи бас руди Хезон,
 ки аз май расид,
 Лаби Ромишон⁶²⁶ рудро май газид.
 Гулоби Сипоҳону мушки Тароз
 Сари шишаву нофа карданд боз.
 Шафақ сурхгул баста бар сур шоҳ,
 Табақ пуршакар карда хуршеду моҳ.
 Сипеҳр аз шакар кӯшке сохта,
 Зи гул гунбади дигар афрохта.

- 2930 Ҳама буму кишвар зи шодӣ ба чӯш,
Муғаннӣ бароварда ҳар сӯ хурӯш.
Чу шаб чилва кард аз паранди сиёҳ,
Руху зулф орошт аз мушку моҳ⁶²⁷.
Садаф буд, гуфтӣ, магар моҳи чарх,
Дар ӯ ғолия суда аттори карх.
Зи баҳри шах он моҳи мушкинкаманд,
Зи чашму даҳон сохт бодому қанд.
Фиристод ҳарду ба мушқӯи шоҳ,
Ки дархӯрди мушку бувад мушку моҳ.
- 2935 Дигар рӯз чун офтоби баланд,
Арӯсонасар баркашид аз паранд,
Дили шоҳи Рум аз паи он арӯс,
Ба шӯриш дарафтод чун занги рус.
Яке маҷлис орошт аз руду май,
Ки минӯ зи шармаш баровард х(в) ай.
Ба май лаҳв мекард бо меҳтарон,
Сару соғараш ҳарду аз май гарон.
Бубахшид чандон дар он рӯз ганҷ,
Ки омад замин аз кашидан ба ранҷ.
- 2940 Чу шаб иқди хуршед дарҳам шикаст,
Ақиқе даромад шафақро ба даст.
Ба пирузаи Бӯсҳо киш* дод,
Сухан бин,
ки бо бӯсҳоқон* фитод.
Малик ёфт бар коми дил дастрас,
Ба мушқӯи мушкин фиристод кас,
Ки то Равшанакро* чу равшанчароғ,
Биёранд бо боғ перои боғ
Чунин гуфт бо Равшанак* модараш,
Зи равшанравон шоҳ Искандараш,
- 2945 Ки «ёқути яктои Искандарӣ,
Чу ҳамтои дур⁶²⁸ шуд ба ҳамгавҳарӣ.
Бад-ин ақд⁶²⁹ давлатпаноҳӣ кунем,
Ҳамон мирию подшоҳӣ кунем.

- Набойд сар аз ҳукми ӯ тофтан,
 Ки натвон аз ӯ беҳтаре ёфтан.
 Камар кун сари зулф бар бандагиш⁶³⁰,
 Ки фаррух бувад бар ту фархундагиш.
 Чуз ӯ ҳар кӣ ӯ бо ту сар мезанад⁶³¹,
 Чу зулфи ту бар сар камар мезанад⁶³².
- 2950 Ба гӯши ту гар ҳалқаи зар бувад,
 Чу бе ӯ бувад, ҳалқаи дар бувад.
 Мадорои ӯ кун, ки Дорои* мост,
 Чу Доро* дилаш бар мадорои мост».
- Пазируфт аз ӯ духтари дилнавоз,
 Пазируфтани саҳт бо шарму ноз.
 Паризодаро аз пай базми шоҳ
 Нишонданд дар маҳди заррин чу моҳ.
 Ба хилватғаҳи хусраваш тохтанд,
 Зи наззорагон парда пардохтанд.
- 2955 Паси он,
 ки шуд⁶³³ пешкашҳои нағз,
 Ки бинандагонро барафрӯхт мағз.
 Сабук модари меҳрубон даст бурд,
 Гиromисадафро ба даръе супурд,
 Ки аз тухми шоҳону гарданкашон,
 Ҳамин як сихисарв монда нишон.
 Нагӯям⁶³⁴ гиromитарин гавҳаре,
 Супурдам ба номитарин шавҳаре.
 Падаркуштаи бепадармондае⁶³⁵,
 Ятиме вилоят барафшондае⁶³⁶.
- 2960 Супурдам ба зинҳори искандарӣ,
 Ту дониву фардову он доварӣ».
- Пазируфт шоҳаншаҳ аз модараш,
 Ниҳод афсари ҳамсарӣ бар сараш.
 Ба савсан супурданд шамшодро,
 Чаман чой шуд сарви озодро.
 Шаҳ аз лаъли⁶³⁷ он гавҳари шоҳвор,
 Ба гавҳар харидан даромад ба кор.

- Паричехрае дид, к-аз дилбарӣ,
 Парастанда шуд пайкарашро парӣ.
 2965 Хироманда сарви рутаббори ӯ,
 Шакар чошнигири гуфтори ӯ.
 Фиребанда чашми чафочую тез,
 Давобахши бемору беморхез.
 Араш кӯтаҳу зулфу гардан дароз,
 Лабе чун шакар, хол бо ӯ ба роз.
 Занах содаву ғабғаб овехта,
 Гулобе зи ҳар чашме ангехта.
 Ба хуноб парвардае чун цигар,
 Сар аз дида баркардае чун басар.
 2970 Ба ҳар шӯр, к-аз лаб барангехтӣ,
 Намак бар дили хастае рехтӣ.
 Ба ҳар ханда, к-аз лаб⁶³⁸ шакаррез кард,
 Шакархандаеро маниш тез кард.
 Руҳи чун гулу оби гул рехта,
 Миёнлоғару синаангехта.
 Шикангир гесӯяш аз мушки ноб,
 Зада соя бар чашмаи офтоб.
 Сикандар*,
 ки он чашмаву соя дид,
 Баросуда шуд, чун ба манзил расид.
 2975 Ба чашми вафо созгор омадаш,
 Дилаш бурд, чун дар канор омадаш.
 Ба коми дилаш танг дар бар гирифт,
 В-аз он комдил коми дил баргирифт.
 Шуда равшан аз Равшанак* чони ӯ,
 Зи фирдавс равшантар айвони ӯ.
 Чаҳонбонуяш хонд пайваста шоҳ,
 Бар ӯ дошт оини ҳашмат нигоҳ,
 Ки бедору бошарму оҳиста буд,
 Зи ногуфтаниҳо забон баста буд.
 2980 Калиди хама подшоҳӣ, ки дошт,
 Бад-ӯ доду тоҷаш зи⁶³⁹ гардун гузошт⁶⁴⁰.

- Яке соат аз дидани рӯи ӯ,
Шикебо нашуд, то нашуд сӯи ӯ.
Ба шодӣ дар он кишвари чун бихишт,
Баросуд бо он бихиштисиришт.
Чу субҳ аз рухи рӯз бурқаъ кушод,
Хутан бар Хабаш доғи чизъят ниҳод.
Хурӯси суроҳӣ даромад ба чӯш,
Хурӯш аз сари хум ҳамегуфт: «Нӯш^{641!}»
- 2985 Зи ҳалқи хурӯсони товусдум
Фурӯреҳт дар⁶⁴² тосҳо хуни хум.
Маю маҷлиси шаҳ бар овози чанг,
Ба рухсори гетӣ даровард ранг.
Шаҳи ҳафт кишвар ба расми каён,
Яке ҳафтчашма камар бар миён.
Баромад чу хуршед болои тахт,
Фалак дар ғуломӣ камар карда сахт.
Баророста базме аз ною⁶⁴³ нӯш,
Ба лутфе, ки бинандаро бурд⁶⁴⁴ ҳуш.
- 2990 Нишонданд шоистагонро зи пой,
Ба қадри ҳунар ҳар яке ҷуст ҷой.
Шакар реҳт мутриб ба ромишгарӣ,
Камар баст соқӣ ба ҷонпарварӣ.
Зи таррӣ,
ки мерафт руду рубоб,
Хавасро ҳамебурд чун рӯди об.
Сикандар* сахоро сароғоз кард,
Дари ганчи искандарӣ боз кард.
Зи бас ганҷ додан ба эронсипоҳ,
Зи доман гуҳар мавҷ зад бар кулоҳ.
- 2995 Чаҳонро ба перояҳои навӣ,
Баророст аз хилъати хусравӣ.
Ҳамоно, ки буд офтоби баланд,
Ҳама олам аз нури ӯ баҳраманд.
Баландофтобе, ки шуд ганҷбахш,
Ба додан нагардад тихӣ чун дурахш.

Чахондор бахшанда бояд на хас,
Хисоли чахондорӣ ин асту бас.

БА ПОДШОҲӢ НИШАСТАНИ ИСКАНДАР

СОҚИНОМА

- Биё, соқӣ, он шабчароғи муғон
Биёвар, зи ман бармаёвар фиғон.
3000 Чароғе, к-аз ӯ чашмҳо равшан аст,
Чароғи диламро⁶⁴⁵ аз ӯ равшан аст.

АНДАРЗ

- Бигӯ, эй сухан, кимъёи ту чист?
Иёри туро кимъёсоз кист?
Ки чандин нигор аз ту барсохтанд,
Ҳанӯз аз ту ҳарфе напардохтанд.
Агар хонахезӣ, қарорат кучост?
В-ар аз дар дароӣ, диёрат кучост?
Зи мо сар барориву бо мо най,
Намой ба мо нақшу пайдо най.
3005 Амалхонаи дил ба фармони туст,
Забон худ амалдори девони туст.
Надонам чӣ мурғӣ бад-ин некӯӣ,
Зи мо ёдгорӣ, ки монад, туй.
Сухан бин, чӣ олист болои ӯ,
Қасоди мабинод колои ӯ.
Матои гаронмоя косид мабод,
В-агар бод бар коми ҳосид мабод.
Биёр, эй сухангӯи чобуксарой,
Бисоти суханро якояк ба чой.
3010 Сухан рон аз он номвар хуфтагон,
Фусуне фуру дам ба ошуфтагон.

ДОСТОН

Гузорандаи саргузашти нахуст,
 Ба андешаи нағзу рои дуруст,
 Чунин дод мужда, ки чун шаҳриёр,
 Ба мулки Сипохон баророст⁶⁴⁶ кор.
 Зи пирузии чархи пирузаранг,
 Набудаш базе дар Сифохон диранг,
 Ба Истахр шуд,

- тоҷ бар сар ниҳод,
- Ба ҷои Каюмарсу* ҳам Қайқубод*.
- 3015 Шуд ораста мулки Эрон бад-ӯ⁶⁴⁷,
 Қавӣ гашт пушти далерон бад-ӯ⁶⁴⁸.
 Бузургон ба-д ӯ таҳният сохтанд,
 Бад-он⁶⁴⁹ бар бузургӣ сар афрохтанд.
 Нисоре, ки бошад сазовори тахт,
 Фишонданд бар шоҳи фирӯзбахт.
 Зи сарчашмаи Нил то рӯди Ганг,
 Зи Шӯроби Чин то ба Талхоби Занг,
 Расулон расиданд бо сову боҷ,
 Ҳумоюнқунон шоҳро тахту тоҷ.
- 3020 Чу шаҳ пой бар⁶⁵⁰ тахти заррин ниҳод,
 Зи ганҷи сухан ҳисни рӯйин кушод⁶⁵¹,
 Қи бод офаридандаеро сипос,
 Қи кард офарингӯро ҳақшинос.
 Сари чун манеро зи болини хок,
 Ба анҷум расонид чун нури пок.
 Ба Эронам овард аз ақсои Рум,
 Ба фармони ман сангро кард мум.
 Ба ҷоe расонид кори маро,
 Қи муҳмил кашад чархи бори маро.
- 3025 Пазируфтам аз довари осмон,
 Қи н-осоям аз доварӣ як замон.
 Ситамдидаро додбахшӣ кунам,
 Шаби тирагонро⁶⁵² дурахшӣ кунам.

- Хирад бар вафо раҳнамои ман аст,
 Салоҳи ҷаҳон дар вафои ман аст.
 Раҳи ростӣ гирам имрӯз пеш,
 Ки огоҳам аз рӯзи фардои хеш.
 Бипарҳезам аз рӯзи узроварӣ,
 Ба парҳезгорӣ кунам доварӣ.
- 3030 Зи пешонии пил то пой мӯр
 Наёяд зи ман бар касе дасти зӯр.
 Надорам тамаъ бар зару сими кас,
 В-агар чанд ёбам бар он дастрас.
 Зи халқ, арчи озор бином басы,
 Ниҳоҳам, ки озорад аз ман касе.
 Деҳу дударо баргирифтам хироҷ,
 На сов аз вилоят ситонам на боҷ.
 Агар ганҷе орам зи дунё ба даст,
 Муҳайё кунам қисмати ҳар кӣ ҳаст.
- 3035 Диҳам ҳар касеро зи давлат⁶⁵³ калид,
 Кунам пояи кори ҳар кас падид.
 Хунармандро сар барорам баланд,
 Қашам пой девонаро зери банд.
 Бипечам сар аз ройгонхорагон,
 Магар безабонону бечорагон.
 Чу дорад тануманд корогаҳӣ,
 Наҳоҳам, ки бошад зи коре тижӣ.
 Чу бином касеро, ки ӯ ранҷ бурд,
 Ки бо харчи ӯ дахли ӯ ҳаст хурд.
- 3040 Дар он харчаш уммедворӣ диҳам,
 Зи ганҷинаи хеш ёрӣ диҳам.
 Ба дину ба дониш кунам корқо,
 Диҳам додро рӯзи бозорқо.
 Надорам зи кас тарс дар ҳеч қор,
 Магар з-он касе,
 к-ӯ бувад тарскор.
 Дар ос афканам, ҳар киро суд нест,
 Бубахшоям онро, ки бахшуд нест.

- Цаҳон аз саҳо дорам ораста,
Суханро мадад бахшам аз хоста.
3045 Ситамро зи худ дур дорам ба хуш,
Ситамкашнавозам, ситамгоракуш.
Ба ҷои яке бад, яке бад кунам,
Ба подоши некӣ яке, сад кунам.
Уқубат кунам халқро бар гуноҳ,
Навозиш кунам чун шавад узрхоҳ.
Чу гардан кашад хасм, гардан занам,
Чу дар душманӣ тан занад, тан занам.
Бино кардани некӣ аз ман бувад,
Бадиरो бадоят зи душман бувад.
3050 Ман он хок безам ба ғирболи рой,
Қи бистонаму боз резам ба ҷой.
Чу дӯлоб, к-ӯ шарбати тар диҳад,
Аз ин сар ситонад,
бад-он сар диҳад.
Ба ҳар-ч аз сари теғам ояд фароз,
Сари тозиёнам кунад турктоз.
Сари теғам орад ҷаҳонро ба ҷанг,
Сари тозиёна диҳад бедиранг.
Аз он омадам бар сари ин сарир,
Ки афтодагонро шавам дастгир.
3055 Яке пайкарам з-абру аз⁶⁵⁴ офтоб,
Ба як даст оташ, ба як даст об.
Ба санге расам сахт, бигдозамаш,
Ба киште расам ташна, бинвозамаш.
Ба худ н-омадам сӯи Эрон зи Рум,
Худоям фиристод аз он марзу бум.
Бад-он то ҳақ аз ботил орам падид,
Зи ман банди ҳар қуфл ёбад калид.
Сари ҳақшиносон барорам зи хок,
Ба ботилпарастон дарорам ҳалок.
3060 Зи дунё барам ранги нодоштӣ,
Диҳам бодро бо ҷароғ оштӣ.

- Фаришта кунам деви ҳар хонаро,
 Баророям аз ганч вайронаро.
 Қучо адли ман сар барорад чу сарв,
 Зи бедоди шоҳин натарсад тазарв.
 Шубонӣ кунад гург бар гӯсфанд,
 Ҳамон шер бар гур н-орад газанд.
 Бадонро зи некӣ кунам носабур,
 Зи некон бадиرو кунам низ дур.
- 3065 Касеро, ки ман сар барафрохтам,
 Ба пой касаш дар наяндохтам.
 В-агар ҳамсареро даридам чигар,
 Надодам ба даррандагони дигар.
 Накуштам ниҳонӣ касеро ба захр,
 Магар, к-ошкоро ба шамшери қаҳр.
 На дар кас чаҳонсузӣ омӯхтам,
 На беҳуҷҷате хирмане сӯхтам.
 Нахоҳам, ки орам ба кас-бар шикаст,
 В-агар бишканам, мӯмиёим ҳаст.
- 3070 Гар аз ман ба чашме расад чашмдard,
 Тавонам дар ӯ тӯтиё низ кард.
 Худоям дар ин кор ёрӣ диҳод,
 Зи чашми бадон растагорӣ диҳод».
- Чу ин дoston гуфт шаҳ як ба як,
 Ниюшандаро даст шуд бар фалак.
 Дар он анҷуман буд бисъёр кас,
 Ба шоҳозмой кушода нафас.
 Аз он билфузулони бисъёргӯй⁶⁵⁵,
 В-аз он булҳакимони девонахӯй.
- 3075 Пижӯҳандае буд ҳуҷҷатнамой,
 Дар он анҷуман гашт шоҳозмой.
 Ки «шоҳо,
 маро як дирам дарх(в)ар аст,
 Агар бахшӣ, аз кишваре беҳтар аст».
- Чаҳондор гуфт: «Аз худованди гоҳ,
 Ба⁶⁵⁶ андозаи қадри ӯ ганч хоҳ».

- Пижӯҳанда гуфто: «Чу аз як дирам,
 Хиҷолат барад шаҳ, ки чизест кам,
 Бех, ар мулки олам бибахшад ба ман,
 Ба анҷум расонад сарам з-анҷуман?».
- 3080 Дигарбора шаҳ гуфт к-«эй бадсигол,
 Ба андозаи худ накардӣ савол.
 Ду ҳочат намудӣ на бар ҷои хеш,
 Яке кам зи ман, дигарӣ аз ту беш.
 Ба андоза бояд суҳан густарид,
 Газофа суҳанро набояд шунид.
 Суҳан, к-он ба абру дарорад гирех,
 Агар офарин аст, ногуфта бех».
- 3085 Чу гӯй, ки якрӯя ҳастем ёр,
 Чаро зеру боло дарорӣ ба кор?».
 Малик гуфт:
 «Сарвар манам з-ин гурӯҳ,
 Чу сар зер бошад, набошад шукӯҳ.
 Сари растанӣ зер зебо бувад,
 Сари одамӣ бех, ки боло бувад.
 Бех, ар шоҳро ҷой бошад баланд,
 Ки то дидаҳо з-ӯ шавад бахраманд».
- 3090 Туро зевари эзидӣ дар дил аст,
 Ба зевар ҷӣ пӯшӣ тәне, к-аз гил аст?»
 Малик гуфт к-«ороиши хусравӣ
 Диҳад чашми бинандагонро навӣ.
 Ман, ар шахси худро чу гулшан кунам,
 Шуморо ба худ чашмравшан кунам.
 Набинӣ, ки чун бишкуфад навбахор,
 Бад-ӯ чашм равшан шавад⁶⁵⁷ рӯзгор».
 Аз он нуктаҳо мардуми тезхуш,
 Пур аз лаълу пируза гарданд гӯш.

3095 Дуо тоза карданд бар чони ӯ,
Ба чон боз бастанд паймони ӯ.
Аз он⁶⁵⁸ бурдборӣ,

к-аз ӯ ёфтанд,

Ба фармони ӯ пок биштофтанд.

Ба оини Ҷамшед* ҳар рӯз шоҳ.

Шудӣ бар сари гоҳ ҳар⁶⁵⁹ субҳгоҳ.

Навозиш ҳамекард бо бандагон,

Нигаҳ дошт оини фархундагон.

Фиристонд нома ба ҳар кишваре,

Ба ҳар марзбоневу ҳар меҳтаре.

3100 Гироидашон дил ба афсуни хеш,

Амон додашон аз шабехуни хеш.

Ҷаҳонро ба фармони худ ром кард,

Дар он ром кардан, кам ором кард.

ФИРИСТОДАНИ ИСКАНДАР РАВШАНАКРО БА РУМ

СОҚИНОМА

Биё, соқӣ, он сирфи бечодаранг
Ба ман дех, ки поям даромад ба санг.
Магар чора созам дар ин сангрез,
Чу бечода аз санг⁶⁶⁰ ёбам гурез.

АНДАРЗ

Фалак ноқаро з-он сабукрав кунад,
Ки ҳар рӯзу шаб бозии нав кунад.
3105 Кунад ҳар замон сулҳу чанге дигар,
Хаёле намояд ба ранге дигар.
Ҷама буданиҳо, ки буд аз нахуст,
На⁶⁶¹ ин аст, агар бозҷӯй дуруст.

- Ҳам аз парваришҳои парвардигор,
 Дигаргуна шуд сурати ҳар нигор.
 Сари шуғли мо, гар дарояд ба хоб,
 Мапиндор, к-ин хона гардад хароб.
 Басо кас, ки аз рӯи олам камаст,
 Ҳамоно, ки олам ҳамон⁶⁶² олам аст.
 3110 Чӣ созем, чун созгорон шуданд,
 Рафиқон гузаштанду ёрон шуданд.
 Ба ҳангоми худ тӯшаи раҳ бисоз,
 Ки ёрон зи ёрон намонанд боз.
 Саранҷом, агарчи бади бад равад,
 «Хари ланги⁶⁶³ во охури х(в) ад равад».

ДОСТОН

- Гузориш чунин кард гӯи давр,
 Ки авранги шоҳон нашуд ҷои ҷавр.
 Сикандар*, ки ӯ мулки олам гирифт,
 Паи ҷустани коми худ кам гирифт.
 3115 Салоҳи ҷаҳон ҷуст аз он доварӣ,
 Ҷаҳон з-ин сабаб додаш он ёвари.
 Ҷаҳон боядат, шуғли он шоҳ кун,
 Ҳамон кун, ки ӯ карду кӯтоҳ кун.
 Чу бар мулки офоқ шуд комгор,
 Ҳамегашт бар коми ӯ рӯзгор.
 Хабаш то Хуросону Чин то ба Ғур,
 Ба фармони ӯ гашт бедасти зӯр.
 Ба ҳар кишваре қосидон тохтанд,
 Ҳама сикка бар номӣ ӯ сохтанд.
 3120 Ҷаҳондор агарчи дили шер дошт,
 Ҷаҳон ҷумла дар зери шамшер дошт.
 Набуд эътимодаш бар он марзу бум,
 Ки ҳаст эминободи румӣ ба Рум.
 Шабе, к-осмон толен дод ҷуст,
 К-аз он толеъ ояд замире дуруст.

- Фиристоду дастури худро бихонд,
Суханҳои пушида бо ӯ биронд,
Ки «чун мулки Эронам омад ба даст,
Нахоҳам ба як ҷо шудан пойбаст.
- 3125 Ба гардандагӣ чун фалак моилам,
Ќуз офоқгардӣ нахоҳад дилам.
Бубинам, ки дар гирди офоқ чист,
Тавонотар аз ман дар офоқ, кист?
Чунон бинам аз рои равшан савоб,
Ки чун ман кунам гирди гетӣ шитоб.
Зару зевари худ фиристам ба Рум,
Ки ҳаст устуворӣ дар он марзу бум.
Набояд, ки моро шавад кор суи,
«Сабу н-ояд аз об доим дуруст».
- 3130 Бадандеш гирад сари тахти мо,
Ба тороҷи душман шавад рахти мо⁶⁶⁴.
Ҷаҳонро чунин дарди сарҳо басест,
В-аз ингуна дар раҳ хатарҳо басест.
Ту низ ар ба Юнон шавӣ боз ҷой,
Писандида бошад ба фарҳангу роӣ.
Ҷамон мулкро дорӣ аз фитна дур,
Ки Маҳ ноиби Меҳр бошад ба нур.
Ҷамон Равшанакро*,
ки бонуи мост,
Барӣ, то шавад кори он мулк рост.
- 3135 Ба рое, ки дастур бошад хирад,
Ниғаҳ дорӣ андозаи неку бад.
Ниёбат ба ҷой ори аз дину дод,
Наёри⁶⁶⁵ зи ман ҷуз ба некӣ ба ёд.
Ту ро аз бузургон писандидаам,
Ба ҷашми бузургит аз он дидаам».
Вазир аз ҳунармандии рои хеш,
Чунин гуфт бо корфармон хеш,
Ки «фармонраво бод шоҳи ҷаҳон,
Ба фармони ӯ рои корогаҳон.

- Чу ой сӯи кишвари хеш боз,
 Мақун кори кӯтоҳ бар худ дароз.
 Маликзодагонро барафрӯз чехр,
 Ки то бар ту фирӯз гардад сипехр.
 Ба ҳар кишваре подшое фирист,
 Талабгори чое ба чое фирист.
- 3160 Тарафхо ба шоҳон гирифтадор кун,
 Ба ҳар сӯ якеро тарафтадор кун,
 Ки тарсам дигарбора эронӣён
 Бубанданд бар хуни Доро* миён.
 Дароранд лашкар ба Юнону Рум,
 Харобӣ дарояд дар он марзу бум.
 Чу ҳар як ҷудогона шоҳӣ кунанд,
 Зи якдигарон кинахоҳӣ кунанд.
 Зи машғулии мулки худ ҳар касе
 Надорад сӯи мо фароғат басе.
- 3165 Чу душман дарорад ба тороҷ даст,
 Бад-ин чора шояд бад-ӯ роҷ баст.
 Дигар, кин маянгез дар ҳеч бум,
 Сари кинахоҳон мақаш сӯи Рум.
 Ба хунрезии шаҳриёрон мақӯш,
 Ки то фитнаро хун наёяд⁶⁶⁸ ба ҷӯш.
 Мапиндор, к-аз хуни гарданкашон,
 Чу хуни Сиёвуш* намонад нишон.
 Мақаш теғ бар хуни кас бедареғ,
 Туро низ хун асту бо чарх теғ.
- 3170 Чӣ хуш достоне зад он ҳушманд,
 Ки «бар ногазоянда н-ояд газанд».
 Камозор шав,
 к-аз ҳама⁶⁶⁹ доғу дард,
 Кам озор ёбад камозор мард.
 Ками худ нахоҳӣ, ками кас мағир,
 Мамирон касерову харғиз мамир».
 Чу дастур аз ин гуна бинмуд роҳ,
 Сухан коргар шуд, пазируфт шоҳ.

- Чу гардун сари ташти симин кушод,
 Ғуроби сияҳ хоя заррин ниҳод.
- 3175 Магар мӯъбади пир дар бостон,
 Бад-ин ташту хоя зад он⁶⁷⁰ достон.
 Чаҳондор фармуд, к-ояд вазир,
 Ба рафтан нишаст аз бари боргир.
 Кутубхонаи порсӣ ҳар чӣ буд,
 Ишорат⁶⁷¹ чунон шуд,
 ки оранд зуд.
- Суханҳои сарбаста аз ҳар даре,
 Зи ҳар ҳикмате сохта дафтаре.
 Ба Юнон фиристод бо тарҷумон,
 Набишт аз забоне ба дигар забон.
- 3180 Чу дастур омад ба дастури шоҳ,
 Ки гирад дуасба сӯи Рум роҳ,
 Барад Равшанакро* баророста,
 Ҳамон дафтари гавҳару хоста.
 Ба фармони шаҳ ҷой бигзоштанд,
 Ба Юнонзамин роҳ бардоштанд.
 Зи шоҳи ҷаҳон Равшанак* бор дошт,
 Садаф дар шикам дурри шаҳвор дошт.
 Чу мавқаб даромад ба Юнонзамин,
 Гаронбор шуд гавҳари нозанин.
- 3185 Чу нӯҳмоҳа шуд, кони гавҳар кушод,
 Чаҳон бар гуҳар гавҳаре нав ниҳод.
 Ниҳоданд номаш пас аз маҳдбӯс,
 Ба фармони Искандар* Искандрӯс*.
 Арасту*, ки дастури даргоҳ буд,
 Ба Юнонзамин ноиби шоҳ буд.
 Маликзодаро дар хирому хуриш
 Ҳамедод чун ҷони худ⁶⁷² парвариш.
 Нигорин руҳашро ба нозу ба нӯш,
 Навоин дилашро ба фарҳангу хуш.
- 3190 Бароварда гир, инчунин сад нигор,
 Фурубурда хокаш саранҷоми кор.

РАФТАНИ ИСКАНДАР БА ЧОНИБИ МАҒРИБ ВА ЗИЁРАТИ ҚАЪБА

СОҚИНОМА

Биё соқӣ, он май, ки меҳнатбар аст
Ба чун ман касе деҳ ки меҳнат х(в) ар аст.
Магар бӯи роҳат ба чонам диҳад
Зи меҳнат замоне амонам диҳад.

АНДАРЗ

- Муборақ бувад фоли фаррух задан,
На бар рух задан, балки шаҳрух задан.
Баландӣ намудан дар афкандагӣ,
Фароҳам шудан дар парокандагӣ.
3195 Чу шамъ аз дарун сӯ чигар сӯхтан,
Бурун сӯ зи⁶⁷³ шодӣ барафрӯхтан.
Чу оқиз шавад марди чорасигол,
Зи бечорагӣ даргурезад ба фол.
Калид орад аз реғу санге ба чанг,
Ки оҳан бәсе хезад аз реғу санг.
Дареро, ки дар ғайб шуд нопадид,
Ба чуз ғайбдон кас надонад калид.
Зи беҳбуд⁶⁷⁴ зан фол, к-он суди туст,
Ки беҳбуди⁶⁷⁵ ту, асли беҳбуди туст.
3200 Маранҷ аз низоре, ки фарбеҳ шавӣ,
Чу гӯӣ, к-аз ин беҳ шавам,
беҳ шавӣ.
Зи мо қуръа бар коре андохтан,
Зи корофарин корҳо сохтан.
Дар ин парда, к-инсоф ёридех аст,
Агар пардае қач наёри, беҳ аст.
Дило парда танг аст ёрам ту бош,
Зи пардадарон пардадорам ту бош.

- Гузорандаи байти ғаррои ман,
 Ки шуд зеби \bar{y}^{676} зеваророи ман.
- 3205 Хабар медиҳад, к-он ҷаҳонгир шох,
 Чу барзад ба гардун сари боргоҳ,
 Фиристоданиро зи ҳар⁶⁷⁷ марзу бум,
 Фиристод бо устуворон ба Рум.
 Чу гашт аз фусуни ҷаҳон беҳарос,
 Ҷаҳонро ба гаштан ниғаҳ дошт пос.
 Ҳама олам аз муждаи доди \bar{y}
 Нахӯрданд як қатра бе ёди \bar{y} .
 Сикандар*, ки фарруҳҷаҳондор буд,
 Шабу рӯз дар кор бедор буд.
- 3210 Ба сози ҷаҳон бурд созандагӣ,
 Навое назад ҷуз навозандагӣ.
 Ҷаҳон гарчи зери каманд омадаш,
 Накард он чи нодилписанд⁶⁷⁸ омадаш.
 Наёзурд касро зи гарданкашон,
 Падид оварид эминиро нишон.
 Агар⁶⁷⁹ низ⁶⁸⁰ паҳлӯзанеро бикушт,
 Аз \bar{y} беҳтареро қавӣ кард пушт.
 В-агар буму шаҳре зи ҳам баркушод,
 Аз он беҳ яке шаҳри дигар ниҳод.
- 3215 Замона ҷуз ин худ набинад савоб,
 Ки инро кунад хубу онро хароб.
 Сикандар*, ки кард он иморатгарӣ,
 Кучо то кучо садди исқандарӣ.
 Зи паргори Чин то ҳади⁶⁸¹ Қирвон,
 Ба даргоҳи \bar{y} гашт пайке равон.
 Васиқа талаб кард ҳар сарваре,
 Ба зинҳорхоҳӣ зи ҳар кишваре.
 Аз⁶⁸² он тӯҳфаҳо,
 к-он⁶⁸³ бувад дилфиреб
 Фиристод ҳар кас ба оину зеб.

- 3220 Чаҳондор фармуд, к-аз мушки ноб
 Нависанд ҳар чониберо ҷавоб.
 Аз он пас, ки чанде баромад бар ин,
 Саре чанд зад осмон бар замин.
 Хидеви чаҳон дар⁶⁸⁴ чаҳон тохтан,
 Баророст азми сафар сохтан.
 Ҳунарномаҳои араб⁶⁸⁵ хонда буд,
 Дар он орзу солҳо монда буд.
 Ки чун дар аҷам дастгоҳаш бувад,
 Араб низ ҳиндуи роҳаш бувад.
- 3225 Ҳамон Қаъбаро низ бинад ҷамол,
 Шавад шод аз он нақши фирӯзфол.
 Чу мулки аҷам ром шуд шоҳро,
 Ба мулки араб ронд бунгоҳро.
 Ба хирворҳо ганҷи зар баргирифт,
 Ба азми биёбон раҳ андаргирифт.
 Сарони арабро зарафшони ӯ,
 Сар овард бар хатти фармони ӯ.
 Чу диданд фирӯзии⁶⁸⁶ лашкараш,
 Араб низ гаштанд фармонбараш.
- 3230 Чунон тохт бар кишвари⁶⁸⁷ тозиён,
 К-аз ӯ тозиёнро наёмад зиён.
 Ба ҳар манзиле,
 к-ӯ инон кард х(в)аш,
 Ҳамаш нузл бурданду ҳам пешкаш.
 Ба ҷуз хӯрданиҳои боистанӣ,
 Ҳамон гӯсфандони шоистанӣ,
 Ба андозаи дастрасҳои хеш,
 Қашиданд бисъёр ганҷина пеш.
 Ҳам аз тозиасбони сахронавард,
 Ҳам аз теги чун оби захробх(в)ард,
 Ҳам аз найзаи хаттии⁶⁸⁸ сиариш,
- 3235 Синонаш ба хун ёфта парвариш.
 Шутур низ ҳам ноқа, ҳам бисурок,
 Шитобанда чун боду⁶⁸⁹ аз гард пок⁶⁹⁰.

- Адиму дигар тӯҳфаҳои ғариб,
 Ҳам аз чинси чавҳар, ҳам аз чинси тиб.
 Замон то замон аз пай ҷоҳи ӯ,
 Қашиданд ҳамле⁶⁹¹ ба даргоҳи ӯ.
 Ҷаҳондор, к-он дид, бикшод ганҷ,
 Ба хирворҳо гашт пероясанҷ.
- 3240 Ҳама бодия фарши атлас кашид,
 Замина зерин ёқут шуд нопадид.
 Сӯи Қабъа шуд рух барафрӯхта,
 Ҳисоби муносики даромӯхта.
 Қадам бар сари нофи олам ниҳод,
 Басо⁶⁹² нофа, к-аз нофи олам кушод.
 Ҷу паргори гардун бар он нуқтагоҳ,
 Ба пой парастии бепаймуд роҳ.
 Тавофе,
 к-аз ӯ нест касро гузир,
 Бароварду шуд хонаро ҳалқагир.
- 3245 Нахустин дари Қабъаро бӯса дод,
 Паноҳандаи хешро кард ёд.
 Бар он остон зад сари хешро,
 Ҳазина бисе дод дарвешро.
 Дирам доданаши буд ганҷи равон,
 Шутур доданаши корвон-корвон.
 Ҷу дар хонаи ростон кард ҷой,
 Ҳудовандро шуд парастиинамоӣ.
 Ҳама хона дар ганҷу гавҳар гирифт,
 Дару бом дар мушқу анбар гирифт.
- 3250 Ҷу шартӣ парастии ба ҷой оварид,
 Адими Яман зерин пой оварид.
 Яманро барафрӯхт аз гарди хайл,
 Ҷунон ҷун адими Яманро Сухайл.
 Дигар раҳ даромад ба мулки Ироқ,
 Сӯи хонаи хеш кард иттифок.
 Бариде даромад ҷу озодагон,
 Зи фармондеҳи Озарободагон,

- Ки «шоҳи ҷаҳон чун ҷаҳон ром кард,
Ситамро зи олам тикӣ ном кард.
- 3255 Чаро кори арман фуруҳишт сушт,
Накард он бару бумро бозчуст.
Ба рӯзи⁶⁹³ ту ин⁶⁹⁴ бум наздиктар,
Чаро монад аз шом ториктар.
Ба Арман дар оташпарастӣ кунанд,
Дигар шоҳро зердастӣ кунанд⁶⁹⁵.
Дар Абхоз гурдест одинажод⁶⁹⁶,
Ки аз разми Рустам наёрад ба ёд.
Даволӣ ба ном он савори далер,
Барорад дувол аз тани тундшер.
- 3260 Далерони Арман ҳавохоҳи ӯ,
Қамар баста бар расму бар роҳи ӯ.
Ҳама бода бар ёди ӯ меҳӯранд,
Хироҷи вилоят бад-ӯ мебаранд.
Агар шаҳ нахоҳад⁶⁹⁷ бар ӯ тохтан,
Зи мо хоҳад ин мулк пардохтан».
Ҷаҳондор, к-ин зӯри бозу⁶⁹⁸ шунид,
Сипахро зи Бобул ба Арман кашид.
Фуру шуст аз олоиш он бумро,
Писанд омад Арман шаҳи Румро.
- 3265 Барафканд аз ӯ расму роҳи бадон,
Парастидани оташи муъбадон.
В-аз он ҷо шабехун бар Абхоз кард,
Дари кин бар абхозииён боз кард.
Табира ба ғурридан афтод боз,
Сари найза бо осмон гуфт роз.
Ба ҳар қалъа,
к-ӯ дод пайғоми хеш,
Қалиди дари қалъа бурданд пеш.
Даволӣ сипахдори абхозбум,
Чу донист, к-омад шаҳаншоҳи Рум,
- 3270 Даволӣ камар бар вафо кард ҷуст,
Дили равшан аз кинаи шоҳ шуст.

- Равон кард маркаб⁶⁹⁹ чу корогаҳон,
Ба бўсидани дасти шоҳи чаҳон.
Басе ганҷҳои гаронмоя бурд,
Ба ганчинадорони хусрав супурд.
Даромад зи даргоҳу бўсид хок,
Дил аз даъвии душманӣ кард пок.
Сикандар* чаҳондори гетинавард,
Чу дид ончунон марде озодмард.
- 3275 Навозишгариро бад-ӯ роҳ дод,
Ба наздики тахташ ватангоҳ дод.
Бипурсидаш аввал ба овози нарм,
Ба ширинзабонӣ дилаш кард гарм.
Бифармуд, то хозини зудхез
Кунад пил боло бар ӯ ганҷрез.
Сазовори ӯ хилъате шоҳвор
Баророяд⁷⁰⁰ аз тавқу аз гӯшвор.
Зи дебову гавҳар,
зи шамшеру чом
- 3280 Дихад зинати подшоҳӣ тамом.
Чунон кард ганҷури корозмой,
Ки фармуд шоҳаншаҳи хуброй,
Дуволималик чун ба некаhtarӣ,
Бипушид сайфури исқандарӣ.
Зи тавқи зару тоҷи гавҳарнишон,
Шуд аз сарфарозону гарданкашон.
Ба шукри шаҳаншаҳ забон баркушод,
Зи яздон бар ӯ офарин кард ёд.
Шитобандатар шуд дар он бандагӣ,
Сарафроз гашт аз сарафкандагӣ.
- 3285 Миён баст бар хидмати шаҳриёр,
В-аз он пас ҳама хидматаш буд кор.
Ба хусравпарастӣ чунон хос гашт,
Ки аз чумлаи хоссагон даргузашт.
Бад-он⁷⁰¹ марзи равшантар аз саҳни боғ,
Фурузанда шуд чашми шаҳ чун чароғ.

- Саводе чунон дид дорон дахр,
 Баросуду аз хурраи ёфт бахр.
 Чунин гуфт бо пури деҳқони пир,
 Ки «Тифлис аз \bar{y}^{702} шуд иморатпазир.
- 3290 Дар он буми ораста чун биҳишт,
 Шабу рӯз чуз тухми некӣ⁷⁰³ накишт.
 Бифармуд бар хоки он марзу бум,
 Асосе ниҳодан бар оини Рум.
 Тамошокунон рафт аз он марҳала,
 Инон кард бар сайди сахро яла.
 Ду ҳафта каму беш дар кӯҳу дашт,
 Ба сайдафканӣ роҳ дарменавашт.
 Чу аз мурғу моҳӣ тикӣ кард чой,
 Ба Нӯшобаи* Бардаъ овард рой.
- 3295 Зи таъзими он зан хабардор буд,
 Ки бо мулку бо моли бисъёр буд.
 Чаҳон сабз дид аз базе кишту рӯд,
 Ба сарсабзӣ омад дар он чо фуруд.

ДОСТОНИ НҶШОБА — ПОДШОҶИ БАРДАЪ

СОҚИНОМА

Биё, соқӣ, он май, ки чонпарвар аст,
 Чу оби равон ташнаро дарх(в)ар аст,
 Дар ин ғам, ки аз ташнагӣ сӯхтам,
 Ба ман деҳ, ки май хӯрдан омӯхтам.

АНДАРЗ

- 3360 Хушо мулки Бардаъ, ки аксои вай,
 На урдибиҳишт аст бе гул, на дай,
 Тамӯзаш гули кӯҳсорӣ диҳад,
 Зимистон насими баҳорӣ диҳад.

Биҳиште шуда, беша пироманаш,
Дигар кавсаре баста бар доманаш.
Саводаш зи бас сабзаву⁷⁰⁴ мушки бед,
Чу боғи ирам, хоса, боғи сапед,
Зи тайҳую дурроҷу кабку тазарв
Наёбӣ тихӣ сояи беду сарв.

Гироянда бумаш ба осудагӣ,
Фурӯшуста хокаш зи олудагӣ.

3305 Ҳамасола райҳони ӯ сабзшоҳ,
Ҳамеша дар ӯ нозу неъмат фароҳ.
Алафгоҳи мурғони ин кишвар ӯст,
Агар шири мурғат бибояд дар ӯст.
Заминаш ба оби зар оғуштаанд,
Ту гӯӣ, дар он⁷⁰⁵ заъфарон киштаанд.
Хироманда бар сабзай он замӣ,
Хаёле наёбад ба чуз хуррамӣ.
Қунун тахти он боргаҳ гашт хурд,
Дабиқиву дебошро бод бурд.

3310 Фурӯрехт он тоза гулҳо зи бор,
В-аз он нору наргис баромад ғубор.
Ба чуз ҳезуми хушку селоби тар,
Набинӣ дар он беша чизе дигар.
Ҳамоно ки он растаниҳои чуст,
На аз дона, к-аз домани адл руст.
Гар он парвариш ёбад имрӯз боз,
Аз он беҳ шавад⁷⁰⁶ остинро тароз⁷⁰⁷.
Бале,

гар фароғат бувад шоҳро,
Зи нав зеварӣ бахшад он гоҳро.
3315 Ҳарумаш лақаб буд аз оғози қор,
Қунун Бардааш хонад омӯзгор,
Дар он буми ободу ҷои меҳон,
Замона басте ганҷ дорад ниҳон.
Бад-ин хуррамӣ гулситоне кучост?!
Бад-ин фарруҳӣ ганҷдоне кучост?!

ДОСТОН

- Чунин гуфт ганчинадори сухан,
 Ки солори он ганчдони куҳан,
 Зане ҳокима⁷⁰⁸ буд Нӯшоба ном,
 Ҳамасола бо ишрату нӯши ҷом.
- 3320 Чу товуси нар, хоса, дар некӯй,
 Чу оҳуи мода зи беохӯй.
 Қавирою равшандилу нағзгӯй,
 Фариштаманиш, балки фарзонахӯй.
 Ҳазораш зани бикр дар пешгоҳ,
 Ба хидмат камар баста ҳар як чу моҳ.
 Бурун аз канизони чобуксавор,
 Ғулумони шамшерзан сӣ ҳазор.
 Нагаштӣ зи мардон касе бар дараш,
 В-агар чанд наздик будӣ бараш.
- 3325 Ба чуз зан касе корсозаш набуд,
 Ба дидори мардон нӣёзаш набуд.
 Занон доштӣ ройзан дар сарой,
 Ба кадбонӯй фориг аз кадхудой⁷⁰⁹.
 Ғулумон ба иқдои худ тохта,
 Ватангоҳе⁷¹⁰ аз баҳри худ сохта.
 Касе аз ғулумон зи бас қаҳри ӯ,
 Ба дида надида⁷¹¹ дари шаҳри ӯ⁷¹².
 Ба ҳар ҷо, ки пайкор фармудашон,
 Фаризатарин коре⁷¹³ он будашон.
- 3330 Сикандар* чу лашкар ба саҳро кашид,
 Саропарда сар⁷¹⁴ бар сурайё кашид.
 Дар он хуррамободи минӯсиришт,
 Фурумонд хайрон зи бас обу кишт.
 Бипурсид,
 к-«ин буми фаррух кирост?
 Қадомин Таҳамтан бад-ӯ подшост?»
 Намуданд, к-ин марзи ораста
 Занерост бо ин ҳама⁷¹⁵ хоста.

- Зане аз базе мард чолоктар,
 Ба гавхар зи даръё базе поктар.
 3335 Қавирою равшандилу сарфароз,
 Ба ҳангоми сахтӣ раиятнавоз.
 Ба мардӣ камар бар миён оварад,
 Тафоҳӯр ба насли каён оварад.
 Кулахдориаш ҳасту ӯ бекулоҳ,
 Сипаҳдору ӯро набинад сипоҳ.
 Гуломони мардона дорад базе,
 Набинад, вале рӯи ӯро касе.
 Занони сумансинаи симсоқ,
 Ба ҳар кор бо ӯ кунанд иттифоқ.
 3340 Ҳама норпистон ба боло чу тир,
 Зи пистони ҳар як шакар хӯрда шир.
 Кучо қоқуме ё ҳарирест нарм,
 Биларзад бар андоми эшон зи шарм.
 Фаришта набинад дар эшон далер,
 В-агар бинад,
 афтад зи боло ба зер.
 Дурахшанда ҳар як дар айвону боғ,
 Чу дар рӯз хуршеду дар шаб чароғ.
 Назар тоқати он надорад зи нур,
 Ки бинад дар эшон зи наздику дур.
 3345 Ба гӯши касе, к-ояд овозашон,
 Сари худ кунанд дар сари нозашон.
 Зи лаълу зи дур гардану гӯш пур,
 Лаб аз лаъли коневу дандон зи дур.
 Надонам, чӣ афсун фуруҳондаанд,
 К-аз ошӯби шаҳват чудо мондаанд.
 Надоранд зери сипеҳри кабуд,
 Рафиқе ба чуз бодаву бонги рӯд.
 Зане покпайванди фармонраво
 Бар эшон фурубаста дорад ҳаво.
 3350 Санамхонаҳо дорад аз қасру кох,
 Бар он лӯъбатон карда дарҳо фароҳ.

Агарчи паси парда дорад нишаст,
Ҳама рӯз бошад иморатпараст.
Сарое мулукона дорад баланд,
Бисоте кашида дар ӯ арчуманд.
Зи буллур тахте барангехта,
Ба хирвор гавҳар бар ӯ рехта.
Зи бас шабчароғ он гаронмоя гоҳ,
Ба шаб чун чароғ асту рахшанда моҳ.
Нишинад бар он тахт ҳар бомдод,
Кунад шукр бар офаринанда ёд.
Арӯсона ӯ карда бар тахт чой,
Арӯсони дигар ба хидмат ба пой.
Шабу рӯз бо бодаву бонги рӯд,
Тамошокунон зери чархи кабуд.
Гузашт аз парастидани кирдгор,
Ба чуз хобу хӯрдан надоранд кор.
Зани кордон бо ҳама коху⁷¹⁶ ганч,
Зи тоат ниҳад бар тани хеш ранч.

3360 Зи пархезгорӣ,

ки дорад сиришт,

Нахусбад дар он хонаи чун бихишт.
Дигар хона дорад зи санги рухом,
Шаб он чо равад моҳ танҳо хиром.
Дар он хона он шамъи гетифурӯз,
Худоро парастиш кунад то ба рӯз.
Ба миқдори он сар дарорад ба хоб,
Ки мурғе бурун оварад сар зи об.
Дигарбора бо он парипайкарон
Хурад май ба овози ромишгарон.

3365 Шабу рӯз ин гуна⁷¹⁷ дорад инон,
Ба рӯз инчунин, чун шаб ояд чунон.
На шаб фориф аст аз парастишгарӣ,
На рӯз аз тамошову чонпарварӣ.
Хуранд аз паи ӯю ёрони ӯ
Ғами кори ӯ кордорони ӯ».

- Шах ин дostonро писандида дошт,
Таманнои он нақши нодида дошт.
Нишастангаҳе дид аз обу⁷¹⁸ гиё,
Ба гавҳар гиромитар аз кимиё.
- 3370 Дар он чой осуда бо руду чом
Баросуд якчанду шуд шодком.
Чу Нушоба* донист, к-авранги шох
Ба фоли хумоюн даромад зи роҳ.
Парастигари ро баророст кор,
Бар андешаи⁷¹⁹ пояи шаҳриёр.
Фиристонд нузле сазовори ӯ,
Қамар баст бар хидмати кори ӯ.
Бурун аз бaсе чорпое гузин,
Чи аз баҳри матбах, чи аз баҳри зин.
- 3375 Заминхезхоё⁷²⁰, к-аз он бум руст,
Ба рангу ба равнақ диловезу чуст.
Хуришҳои шохонаи мушкбӯй,
Табакҳои мушк аз паи дастшӯй,
Дигаргуна аз мева бисъёр чиз,
Зи мушк⁷²¹ шакар чанд хирвор низ.
Маю нуклу райҳони маҷлисуфурӯз
Қашиданд аз ин нузлҳо чанд рӯз.
Қудогона низ аз паи меҳтарон
Фиристонд ҳар рӯз нузли гарон.
- 3380 Зи бас мардумиҳо,
ки он зан намуд,
Забон бар забон ҳар касаш месутуд.
Маликро ба дидори он дилнавоз
Замон то замон бештар шуд ниёз.
Бад-он то хабар ёбад аз рози ӯ,
Бубинад дар он мамлакат сози ӯ.
Қадамгоҳи ӯ, бингарад, то кучост,
Ҳикоят дурӯғ аст, ё ҳаст рост?
Чу шабдизро наъли зар баст рӯз,
Даромад ба зин шоҳи гетифуруз.

- 3385 Ба расми расулон баророст кор,
 Сӯи нозанин шуд фиристодавор.
 Чу омад ба даҳлезии даргаҳ фароз.
 Замоне баросуд аз он турктоз.
 Дару даргаҳе дид бар осмон,
 Заминбӯси ӯ ҳам замин, ҳам замон.
 Парастандагон з-ӯ хабар ёфтанд,
 Бари⁷²² бонӯи хеш биштофтанд.
 Намуданд, к-«аз даргаҳи шоҳи Рум,
 Қ-аз ӯ фарруҳӣ ёфт ин марзу бум.
- 3390 Расуле расидаст борою ҳуш,
 Паёмоваре чун хучастасуруш⁷²³.
 Зи сар то қадам сурати бихрадӣ,
 Падидор аз ӯ фарраҳи эзадӣ».
 Баророст Нӯшоба* даргоҳро,
 Ба зар даргирифт оҳанин роҳро.
 Паричеҳрагонро ба садгуна зеб,
 Саф андар саф ораста⁷²⁴ дилфиреб.
 Баромуда гавҳар ба мушкин каманд,
 Фуруҳишта⁷²⁵ бар гавҳарогинпаранд.
- 3395 Даромад ба чилва чу товуси боғ,
 Дурафшону хандон чу равшанчароғ.
 Бар авранги шоҳаншаҳӣ барнишаст,
 Гриффта муанбар турунче ба даст.
 Бифармуд,
 к-оин ба ҷой оваранд,
 Фиристодаро дар сарой оваранд.
 Вакилони даргоҳу девони ӯ
 Ба ҷой овариданд фармони ӯ.
 Фиристода аз дар даромад далер,
 Сӯи тахт шуд чун хиромандашер.
- 3400 Камарбанди⁷²⁶ шамшер накшод⁷²⁷ боз,
 Ба расми расулон набурдаш⁷²⁸ намоз.
 Ниҳонӣ дар он қасри зебанда дид,
 Биҳиштисарое фиребанда дид.

Пур аз хур ораста чун⁷²⁹ бихишт,
Бисоти замин гашта анбарсиришт.
Зи бас гавҳари гӯш гавҳаркашон,
Шуда чашми бинанда гавҳарфишон.
Зи тобанда ёқуту рахшанда лаъл,
Хиромандаро⁷³⁰ оташин гашт наъл.

- 3405 Магар кону даръё баҳам тохтанд,
Хама гавҳар он чо барандохтанд.
Зани зирак аз сирату сони ӯ,
Дар он доварӣ шуд ҳаросони ӯ.
Ки ин кордонмарди оҳистарой,
Чаро расми хидмат наёрад ба чой?
Дар ӯ кард бояд пижӯҳандагӣ,
Ки аз мо надорад шукӯҳандагӣ.
Зи сар то кадам дид дар шаҳриёр,
Зари пухтаро бар миҳак зад иёр.

- 3410 Чу некӯ ниғаҳ кард, бишнохташ,
Зи⁷³¹ тахти худ оромғаҳ сохташ.
Хабардор шуд з-ӯ⁷³²,

ки Искандар* аст,

Нишастии сари тахтро дарх(в)ар аст.
Зи пирузии⁷³³ ҳафт чархи кабуд,
Басе дод бар шоҳи олам дуруд.
Напурсиду⁷³⁴ рухсора пуршарм кард,
Нахустин намудори озарм кард.
Накард аз буна ҳеч бар вай падида,
Ки бар қуфли ту ҳаст моро калида.

- 3415 Сикандар* ба расми фиристодагон,
Ниғаҳ дошт оини озодагон.
Дуруди паёпай расондаш нахуст,
Фиристодагӣ кард бар худ дуруст.
Пас, онғаҳ гузориш гирифт аз паём,
Ки шоҳи ҷаҳондовари некном⁷³⁵.
Чунин гуфт, к-«эй бонун номҷӯй,
Зи номоварони ҷаҳон бурда гӯй⁷³⁶.

- Чӣ афтод, к-аз мо инон тофтӣ,
 3420 Сӯи мо яке рӯз наштофтӣ.
 Забунӣ чӣ дидӣ, ки тавсан шудӣ?
 Чӣ бедод кардам, ки душман шудӣ?
 Қучо теге аз теги ман тезтар,
 Зи пайкони ман оташангезтар,
 Қи аз ман бад-он кас паноҳ оварӣ,
 Ҳамон беҳ, ки сар сӯи роҳ оварӣ.
 Ба даргоҳи ман пой хокӣ кунӣ,
 Зи чӯшиданама тарснокӣ кунӣ.
 Чу ман раҳ бад-ин мамлакат сохтама,
 Бар ӯ сояи давлат андохтама.
- 3425 Қамар чун набастӣ ба даргоҳи ман,
 Чаро рӯй печидӣ аз роҳи ман?
 Ба майхонаву мева зебам диҳӣ,
 Ба нуқлу ба райҳон фиребам диҳӣ.
 Пазируфта шуд он чӣ кардӣ нахуст,
 Пазиро шав акнун ба рои дуруст.
 Маро дидани ту ба фарҳангу рой,
 Ҳумоюнтам омад зи фарри ҳумой.
 Чунон кун, ки фардо ба хангоми бор,
 Хиромӣ сӯи даргоҳи шаҳриёр».
- 3430 Шаҳаншаҳ чу бигзор-д пайғоми хеш,
 Ба уммеди посух сар афканд пеш.
 Ба посух намудан зани хушманд,
 Зи ёқути сарбаста бикшод банд,
 Қи обод бар чун⁷³⁷ ту шоҳи далер,
 Қи пайғоми худ худ гузорад⁷³⁸ чу шер.
 Чунон оядам дар дил,
 эӣ паҳлавон,
 Қи бо ин сару сояи хусравон.
 Миёнҷӣ най шоҳи озодай,
 Фиристандай, на фиристодай.
- 3435 Паёми ту чун тег гардан занад,
 Қиро заҳра, к-ин тег бар ман занад.

- Валекин чу шах теғбозй кунад,
 Сари теғи ӯ сарфарозй кунад⁷³⁹.
 Зи теғи Сикандар* чй ронй сухун,
 Сикандар туй, чораи хеш кун.
 Маро хондию худ ба дом омадй.
 Назар пухтатар кун, ки хом омадй.
 Фиристодат икболи ман пеши ман,
 Зихй толеи давлатандеши ман».
- 3440 Чахондор гуфт: «Эй сазовори тахт,
 Пижӯхиш макун чуз ба фармони бахт.
 Сикандар муҳит асту ман чӯи об.
 Манеҳ тӯҳмати соя бар офтоб.
 Маро чун ниҳй бар иёри касе,
 Ки бошад чу ман посбонаш басе?
 Дили худ зи бадахдй озод кун,
 В-аз ин хубтар шохро ёд кун.
 Сикандар*, чй гӯй,
 чунон бекас аст,
 Ки ҳаммоли пайғоми ӯ ӯ бас аст?»
- 3445 Ба даргоҳи ӯ беш аз он аст мард,
 Ки ӯро кадам ранча боист кард».
 Дигарбора Нӯшобаи хушманд,
 Зи нӯшинлаби хеш бикшод банд,
 Қ-«аз ин беш бар дилфиребй мабош,
 Ба норостй якракибй мабош.
 Ситеза маёвар дар ин⁷⁴⁰ доварй,
 Ки пайдост номат ба номоварй.
 Паёмат бузург асту номат бузург,
 Нухуфта макун шер дар чарми гург.
- 3450 Фиристодаро нест он дастрас,
 Ки бо мо ба тундй барорад нафас.
 На чаббории хешро кам кунад,
 На дар пеши мо пуштро ҳам кунад.
 Дарояд ба тундиву хунхорагй,
 Ба чуз шах киро бошад ин ёрагй?

- Чуз инам нишонҳои пӯшида ҳаст,
 Қ-аз ӯ рози пӯшида ояд ба даст».
- Чавобаш чунон⁷⁴¹ дод шоҳи далер,
 Қи «н-ояд зи рӯбоҳ пайғоми шер.
- 3455 Агар ман ба чашми ту номоварам,
 Сикандар* наям, з-ӯ паём оварам.
 Маро бо паёми бузургон чӣ кор,
 Тасарруф наёбад⁷⁴² дар ин парда бор.
 Агар тундие зери пайғом ҳаст,
 Ту дониву он кас, ки ин нақш баст.
 Агар дар миёнчӣ далер омадам,
 На аз рӯбаҳ, аз назди шер омадам.
 Дар оини шоҳону расми каён,
 Паёмоварон эминанд аз зиён.
- 3460 Чу пайғоми шаҳ бо ту кардам падид,
 Мазан парраи куфлро бар калид.
 Чавобам бифармой гуфтан ба роз,
 Қи то раҳ навардам сӯи хона боз».
- Барошуфт Нӯшоба з-он шердил,
 Қи пӯшид хуршедро зери гил.
 Муҳобо раҳо карду шуд гармхез,
 Забон кард бар посухи шоҳ тез,
 Қи «бо ман чӣ суд аст кӯшиданат,
 Ба гил рӯи хуршед пӯшиданат?».
- 3465 Бифармуд, к-орад канизе давон,
 Ҳарире бар ӯ пайқари хусравон.
 Яке гӯша аз шаққаи он ҳарир,
 Бад-ӯ дод,
 к-«ин нақш бар даст гир.
 Бубин, то нишони руҳи кист ин?
 Дар ин коргоҳ аз паи чист ин?
 Агар пайқари туст, чандин макӯш,
 Ба абруи хеш осмонро мапӯш».
- Сикандар* ба фармони ӯ соз кард,
 Ҳарири навишта зи ҳам боз кард.

- 3470 Биайна дар \bar{u} сурати хеш дид,
Вилоят ба дасти бадандеш дид.
Ситеза дар он кор н-омад савоб,
Фурумонд якборагӣ дар ҷавоб.
Битарсиду шуд ранги рӯяш чу кох,
Ба дорои худ бурд худро паноҳ.
Чу донист Нӯшоба*, к-он тундшер
Ҳаросон шуд, аз тундӣ омад ба зер,
Бад- \bar{u} ⁷⁴³ гуфт, к-«эй хусрави⁷⁴⁴ комгор,
Басе бозӣ орад чунин рӯзгор.
- 3475 Маяндешу меҳри маро беш дон,
Ҳамин хонаро хонаи хеш дон.
Туро ман канизе парастандаам,
Ҳам ончо,
 ҳам инчо яке бандаам.
Ба ту нақши ту з-он намудам нахуст,
Ки то нақши ман бар ту гардад дуруст.
Агарчи занам, зансияр нестам,
Зи холи ҷаҳон беҳабар нестам.
Манам шерзан, гар туй шермард,
Чи мода, чи нар шер вақти набард.
- 3480 Чу барҷӯшам аз хашм чун тундмеғ⁷⁴⁵,
Дар об оташ ангеzam аз дуди теғ⁷⁴⁶.
Кафалгоҳи шерон барорам ба доғ,
Зи пиҳи наҳангон фурузам чароғ⁷⁴⁷.
Зи меҳрам макаш сӯи пайкори хеш,
Гирифта мазан бар гирифтори хеш.
Манеҳ хор, то дарнаафтӣ ба хор,
Раҳонанда шав, то шавӣ растагор.
Ту онгаҳ, ки бар ман шавӣ дастъёб,
Зане беваро дода бошӣ ҷавоб.
- 3485 Ман, ар бар ту чарбам ба хангоми кин,
Бувам⁷⁴⁸ коимандозии рӯи замин.
Дар ин ҳамнабардӣ чу рӯбоху гург,
Ту саркӯчак ойву ман сарбузург.

- Чунин омадаст аз нақибони пир,
 Ки бо ҳеч нодошт гӯштӣ магир,
 Ки бар ҷаҳд он, к-аз⁷⁴⁹ ту чизе канад,
 Бикӯшад ба ҷон, то туро бифканад.
 Танам гарчи ҳаст аз муқимони шаҳр,
 Дилам нест ғофил зи шоҳони даҳр.
 3490 Зи Ҳиндустон то биёбони Рум,
 Зи вайронзамин то ба ободбум,
 Фиристодаам сӯи ҳар кишваре,
 Фаросатшиносеву суратгаре.
 Бад-он то зи шоҳони иқлимгир
 Қунад⁷⁵⁰ сурати ҳар касе бар ҳарир.
 Нигорандаи сурат аз ҳар диёр,
 Саранҷом назди ман орад нигор.
 Чу оранд сурат ба наздики ман,
 Дар ӯ бингарад рои борики ман.
 3495 Гуво⁷⁵¹ хоҳам он нақшро дар набишт,
 Зи ҳар кас, ки ин аз кӣ дорад сиришт?
 Чу гуянд нақши фалон подшост,
 Пазирам, ки он⁷⁵² нақш нақшест рост.
 Пас, аз нохуни пой то фарқи сар
 Гуморам ба ҳар сурате бар⁷⁵³ назар.
 Зи ҳар солхӯрдеву ҳар тозае
 Бигирам ба қадри вай андозае.
 Баду неки ҳар сурате аз⁷⁵⁴ қиёс
 Шиносам, ки ҳастам фаросатшинос.
 3500 Шабу рӯз бе чорасозӣ наям,
 Дар ин парда бо худ ба бозӣ наям.
 Тарозӯи ҳиммат равон мекунам,
 Сабук сангини⁷⁵⁵ хусравон мекунам.
 Зи ҳар нақш,
 к-он ёфтам бар⁷⁵⁶ паранд,
 Хаёли ту омад маро дилписанд,
 Ки бо ҷон ба меҳр ошноӣ диҳад,
 Бар озарми хусрав гувоҳӣ диҳад».

- Чу гуфт ин сухан бо Сикандар* далер,
 Зи тахти гаронмоя омад ба зер.
- 3505 Фурумонд шахро дар он дастгоҳ,
 Ки як тахтро барнатобад ду шоҳ.
 Набинӣ ду шоҳ аст шатранҷро,
 Ки бар ҳар диле нав кунад ранҷро.
 Паричехра чун аз сари тахти хеш,
 Фуруд омаду хидмат овард пеш.
 Арусона бар курсии зар нишаст,
 Шаҳаншоҳро гашт поинпараст.
 Шаҳ аз шарми он моҳии чун наҳанг,
 Чу заррофа аз ранг мешуд ба ранг.
- 3510 Ба дил гуфт, к-«ин кордон гар зан аст,
 Ба фарҳанги мардӣ⁷⁵⁷ дилаш равшан аст.
 Зане, к-ӯ чунин карду инҳо кунад⁷⁵⁸,
 Фаришта бар ӯ офаринҳо кунад.
 Вале зан набояд, ки бошад далер,
 Ки маҳкам бувад кинаи модашер.
 Занонро тарозу бувад сангзан,
 Бувад санги мардон тарозушикан.
 Зан он беҳ, ки дар парда пинҳон бувад,
 Ки оҳанги бепарда афгон бувад.
- 3515 Чӣ хуш гуфт Чамшед* бо ройзан,
 Ки ё парда, ё гӯр беҳ ҷои зан.
 Машав бар зан эмин,
 ки зан порсост,
 Ки дар⁷⁵⁹ баста беҳ, гарчи дузд ошност».
- Дигарбора гуфт: «Ин чи камбудагист,
 Шафоат дар ин парда беҳудагист.
 Ба талхӣ дар андешаро ҷӯш дех,
 Дарафтодаи тан фаромӯш дех.
 Ба ҷои чунин дилбари меҳрубон,
 Ки зебосиришт асту ширинзабон,
- 3520 Гарат душмани кинавар ёфтӣ,
 Ба ҷуз сар буридан ҷӣ бартофтӣ.

- Аз ин чо агар баркашам пой⁷⁶⁰ хеш,
 Нигаҳ дорам андозаи рои⁷⁶¹ хеш.
 Напӯшам дигар рух чу бегонагон,
 Нагирам раҳу расми девонагон.
 Дили бастаро баркушоям зи банд,
 Гиреҳ бар гиреҳ чун тавонам фиканд.
 Чу дар тоси рахшанда афтод мӯр,
 Раҳонандаро чора бояд на зӯр.
- 3525 Шикебой орам дар ин ранчу тоб,
 Хаёлест, гӯй, ки бинам ба хоб.
 Шунидам, расанбастае сӯи дор,
 Ба рӯ тозагӣ рафт чун навбахор.
 Бипурсидаш аз меҳрубонон яке,
 Қи «хуррам чароиву умр андаке?»
 Чунин дод посух, ки «умр ин қадар
 Ба ғам бурданаш чун тавонам ба сар?»
 Дар ин буд, к-эзид раҳоиш дод,
 Дар он тирагӣ равшаноиш дод.
- 3530 Басо куфле,
 к-ӯро наёбӣ⁷⁶² калид,
 Кушояндае ногаҳ ояд падид.
 Аз ин дар базе гуфт бо хештан,
 Ҳам охир ба таслим дардод тан.
 Таҳамтан* чу танҳо кунад турктоз,
 Бад-ӯ дебро даст гардад дароз.
 Муғаннӣ чу бепарда гӯяд суруд,
 Занад ханда бар бонги вай бонги руд.
 Чу лахте манишро бимолид гӯш,
 Нишонд оташи тирагири зи чӯш.
- 3535 Шикебандагӣ дид дармони хеш,
 Ба таслими давлат сар афканд пеш.
 Камар баст Нӯшоба* чун чокарон,
 Бифармуд, то он парипайкарон,
 Зи ҳаргуна ороиши хон кунанд,
 Басечи хӯришҳои алвон кунанд.

- Қанизон чун шамъ бархостанд,
 Мулукона хоне баростанд⁷⁶³.
 Ниҳоданд нузле зи ғоят бурун,
 Зи ҳар бахтае пухта аз чанд гун.
 3540 Рақоқи⁷⁶⁴ тунук, гирдаи гирдрӯй,
 Зи гирди саропарда то гирди кӯй,
 Ҳамон қурсаи шаққаромехта,
 Чу кунҷид бар он гирдаҳо⁷⁶⁵ рехта.
 Абоҳои нӯшини анбарсиришт,
 Хабар дода аз хӯрдаҳои биҳишт.
 Зи бас кӯҳаи гову моҳӣ чу кӯҳ,
 Шуда дар⁷⁶⁶ замин гову моҳӣ сутӯҳ.
 Зи мурғу бара рӯи рангинбисот,
 Бароварда пар мурғвор аз нишот.
 3545 Масуси сароиву ричори нағз,
 Зи бодому писта бароварда мағз.
 Зи бас соф полудаи атрсой,
 Басо мағзи полуда, к-омад ба чой.
 Зи лавзинаи хушку ҳалвои тар,
 Ба танг омада тунгҳои шаққар.
 Фуқои гулобии гулшаққарӣ,
 Табарзадфишон аз дами анбарӣ.
 Қудо⁷⁶⁷ аз паи хусрави некбахт,
 Бисоти зар афканд болои тахт.
 3550 Ниҳода яке хони хуршедтоб,
 Бар ӯ чор коса зи буллӯри ноб,
 Яке аз зару дигар аз лаъл пур,
 Се дигар зи ёқуту чорум зи дур⁷⁶⁸.
 Чу бар моида дастҳо шуд дароз,
 Даҳон бар хуриш роҳ бикшод боз.
 Ба шаҳ гуфт Нӯшоба*: «Бикшой даст,
 Бихӯр з-ин хуришҳо,
 ки дар пеш ҳаст».
 Ба Нӯшоба* шаҳ гуфт, к-«Эй содадил,
 Наво қач⁷⁶⁹ мазан, то намонӣ хичил,

- 3555 Дар ин саҳни ёкуту хони зарам,
 Ҳама санг шуд сангро чун хӯрам.
 Чигуна хурад одамӣ сангро,
 Табиат кучо хоҳад ин рангро.
 Таоме биёвар, ки хӯрдан тавон.
 Ба рағбат бар ӯ даст кардан тавон».
 Бихандид Нӯшоба* дар рӯи шоҳ,
 Ки чун сангро дар гулӯ нест роҳ.
 Чаро аз пай санги нохӯрданӣ
 Кунӣ доварихои нокарданӣ?!
- 3560 Ба чизе чӣ бояд сар афрохтан,
 Ки натвон аз ӯ тӯъмае сохтан?!
 Чу нохӯрданӣ омад ин сифласанг,
 Дар ӯ сифлагона чӣ орем чанг.
 Дар ин раҳ, ки аз санг бояд кушод,
 Чаро санг бар санг бояд ниҳод.
 Қасоне, ки ин санг бардоштанд.
 Нахӯрданд, чун санг бигзоштанд.
 Ту низ, ар най марди сангозмой,
 Сабуксанг шав, з-он чи монӣ ба пой».
 Зи беғораи он зани нағзгӯй,
- 3565 Зи нохӯрда хон кард шаҳ дастшӯй.
 Ба Нӯшоба гуфт: «Эй шаҳи бонувон,
 Беҳ аз шермардон ба тӯшу тавон,
 Сухан нек гуфтӣ, ки чавҳарпараст,
 Зи чавҳар ба чуз санг н-орад ба даст.
 Валек он гаҳ ин нукта будӣ дуруст,
 Ки гӯянда чавҳар начустӣ нахуст.
 Маро гар бувад гавҳаре бар кулоҳ,
 Зи гавҳар набошад⁷⁷⁰ тиҳӣ тоҷи шоҳ.
- 3570 Туро косаву хон пур аз гавҳар аст,
 Маломат, нигар⁷⁷¹,
 то киро дарх(в)ар аст.
 Чӣ бояд ба хон гавҳар⁷⁷² андӯхтан,
 Маро гавҳарандозӣ⁷⁷³ омӯхтан?

Задан хок дар дидаи гавҳарӣ⁷⁷⁴,
Ҳама хона ёкути исқандарӣ?
Валекин чу мебинам аз рои хеш,
Суханҳои ту ҳаст бар ҷои хеш.
Ҳазор офарин бар зани хуброӣ,
Ки моро ба марди шавад раҳнамоӣ.

3575 Зи панди ту, эй бонуи пешбин,
Задам сиккаи зар чу зар бар замин».

Чу Нӯшоба он офарин кард гӯш,
Заминро зи лаб кард ёкутнӯш⁷⁷⁵.
Бифармуд, к-оранд хонҳои х(в)ард,
Ҳамон нуқлдонҳои нодидагард.
Нахуст аз ҳама ҷошнӣ баргирифт,
Дар он ҷобуки монд хусрав шигифт.

3580 Зи хидмат наёсуд чандон, ки шоҳ
Зи хӯрдан баросуду шуд сӯи роҳ.
Ба вақти шудан кард бо шоҳ аҳд,
Ки н-орад дар озори Нӯшоба* ҷаҳд.
Бифармуд шаҳ,

то васиқат набишт⁷⁷⁶,
Бад-ӯ доду шуд сӯи базм аз биҳишт.
Сикандар* чу з-он⁷⁷⁷ шаҳр шуд бозҷой,
Фиреб аз фалак⁷⁷⁸ диду фатҳ аз худой.
Бад-он растагоре, ки будаш ҳарос,
Раҳонандаро кард сад раҳ сипос.
Шаб аз рӯзи рахшанда чун гӯй бурд,
Чароге барафрӯхт, шамъе бимурд.

3585 Ба товони он гӯи зар бар сипеҳр,
Басо гӯи симин, ки бинмуд чеҳр,
Шаҳ осоишу хобро кор баст,
Ду лахте дари чордевор баст.
Баросуд, то субҳдам бардамид,
Сапеди шуд андар сиёҳи падид.
Сар аз хоби нӯшин баровард шоҳ,
Яке маҷлис орошт чун субҳгоҳ,

- Ки хуршед норинчи заррин ба даст,
 Турунчи фалакро бад-ӯ⁷⁷⁹ сар шикаст.
 3590 Паричехра Нушобаи* нӯшбахр,
 Ба фоли хумоюн бурун шуд зи шахр.
 Чу рахшанда мохе, ки дар вақти шом
 Барояд зи машриқ чу гардад тамом.
 Қанизон чу парвин ба пероманаш,
 Зи торак даромуда то доманаш.
 Равон мохрӯён паси пушти ӯ,
 Чу ноҳид сад дар як ангушти ӯ.
 Парирух чу дар лашкари шоҳ дид,
 Чаҳон дар чаҳон хайлу хиргоҳ дид.
 3595 Зи бас парниёнҳои зарриндирафш,
 Ҳаво гашта гулгуну саҳро бунафш.
 Зи бас навбатҳои зарриннигор⁷⁸⁰,
 Намебурд раҳ бар дари шахриёр.
 Нишон чусту омад ба даргоҳи шоҳ,
 Сари навбатӣ дид бар авчи⁷⁸¹ моҳ.
 Зада боргоҳе бирешимтаноб,
 Сутунаш зару мехаш аз сими ноб.
 Фӯруд омад аз борагӣ,
 бор хост,
 Заминбӯси шоҳи чаҳондор хост.
 3600 Рақибони бораш кушоданд бор,
 Даромад ба навбатғаҳи шахриёр,
 Сарони чаҳон дид дар пешгоҳ,
 Сар афканда дар сояи як кулоҳ.
 Қамар бар⁷⁸² камар тоҷдорони даҳр
 Ба пеши чаҳонҷӯи пирӯзбахр.
 Чунон к-аз басы равнақу нуру тоб,
 Шуда чашми бинандаро заҳра об.
 Ҳама гашта бо нақши девор чуфт,
 На ёрои чунбиш, на овои гуфт.
 3605 Арӯси ҳисорӣ чу дид он ҳисор,
 Биларзид аз он дарғаҳи тангбор.

Замин бӯса дод⁷⁸³, офарин баргирифт,
Дар ӯ монда он шермардон шигифт.
Бифармуд Хусрав, ки аз зарри ноб,
Яке курсӣ оранд чун офтоб.

Арӯсе чунонро нишонд аз бараш,
Арӯсони дигар фарози сараш.

Бипурсиду бас меҳрубонӣ намуд,
Бад-он омадан шодмонӣ намуд⁷⁸⁴.

3010 Нишинандаро чун дил омад ба ҷой,
Ишорат чунон рафт бо раҳнамоӣ,
Ки солори хон хони х(в)ард⁷⁸⁵ оварад,
Хуришҳои хуш дар навард⁷⁸⁶ оварад.

Нахустин зи чуллоби нӯшинсиришт
Замин гашт чун ҳавзҳои биҳишт.
Яке ҷӯй аз он ҳавзи нӯшингулоб,
На Хусрав*, ки Ширин* надида ба хоб.

Ниҳоданд хон он гаҳе бедареғ,
Гироянда шуд гарди анбар ба меғ.

3615 Зи ҳар неъмате,

к-ояд андар шумор,

Фуру рехта кӯҳе аз ҳар канор.
Харире⁷⁸⁷ рақоқи ду парвизанӣ,
Чу маҳтоби тобанда аз равшанӣ.
Ҳамон гирдае нарм чун лифи хаз,
К-аз ӯ пухта шуд гурдаи гирдалаз⁷⁸⁸.

Абоҳон алвон зи садгуна беш,
Ба хонҳои заррин ниҳоданд пеш.
Ҷаҳонро яке хӯрди алвон набуд,
К-аз он хӯрд чизе бар⁷⁸⁹ он хон набуд.

3620 Чу хӯрданд чандон ки омад писанд,
Зи ҷому суроҳӣ кушоданд банд.
Ман ноб хӯрданд то нимрӯз,
Чу май дар вилоят шуд оташфурӯз.
Нишот абруи майпарастон кушод,
Зи нерӯи май рӯи мастон кушод.

- Парипайкароне бад-он дилбарӣ,
 Нишастанд то шаб ба ромишгарӣ,
 Чу шаб хост,
 к-аз ғам сипоҳ оварад,
 Маниш сар сӯи хобгоҳ оварад.
- 3625 Бад-он лӯъбатон гуфт солори даҳр:
 «Як имшаб набояд шудан сӯи шаҳр.
 Чунон аст фармон, ки фардо пагоҳ
 Барорем базме зи моҳӣ ба Моҳ.
 Ба расми Фаридуну оини Кай,
 Ситонем доди дил аз руду май.
 Магар чун барафрӯзад оташ зи ҷом,
 Шавад кори мо⁷⁹⁰ пухта з-он хуни хом.
 Замоне зи шуғли замин бигзарем,
 Ба марҷони парварда ҷон парварем,
- 3630 Фурузанда гардем чун гул ба май,
 Бад-он кӯра аз гул барорем х(в) ай.
 Заминро ба чуръа муанбар кунем,
 Ба саршӯи шодӣ гиле тар кунем».
 Паризодагон бўса доданд хок,
 Паривор ҳам шоду ҳам шармнок⁷⁹¹.
 Фурузанда Нӯшоба* дар базми шоҳ,
 Фурузонтар⁷⁹² аз Зӯҳра дар субҳгоҳ.
 Чу шаб зевари анбарин соз кард,
 Сари нофаи мушкро боз кард.
- 3635 Шаҳ аз зулфи мушкени он дилкашон,
 Қаманде баророст анбарфишон.
 Маҳу Муштариро ба мушкин каманд,
 Фуруд оварид аз сипеҳри баланд.
 Шаби чашн буд он шаби дилнавоз,
 Парипайкарон чун парӣ ҷилвасоз.
 Магар, к-оташе барфурӯзанд лаъл,
 Дар оташ ниҳанд аз пай шоҳ наъл.
 Бифармуд шаҳ оташ афруҳтан,
 Ба расми муғон бўи хуш сӯҳтан.

- 3640 Зи бода чунон оташе барфурӯхт⁷⁹³,
 Ки майхорагонро дар он рахт сӯхт⁷⁹⁴,
 Ба руду маю лаҳвҳои дигар,
 Хамебурд шабро ба шодӣ ба сар.
 Чу шангарф суданд бар лочвард,
 Самури сияҳ зод рӯбоҳи зард.
 Дигарбора дар чунбиш омад нишот,
 Дар омуда шуд хусравонӣ бисот.
 Чаман боз нав шуд ба шамшоду сарв,
 Хиромиш даромад ба кабку тазарв.
- 3645 Навогар шуданд он паричеҳргон⁷⁹⁵,
 Навоин бувад меҳр дар⁷⁹⁶ меҳргон*.
 Зи бечодагун бодаи дилфурӯз
 Фишонданд бечода бар⁷⁹⁷ рӯи рӯз.

БАЗМИ ИСКАНДАР БО НҶШОБА

СОҚИНОМА

Биё, соқӣ, аз бода чоме биёр,
 Зи бечодагун гул паёме биёр.
 Рухамро бад-он бода чун бода кун,
 Зи бечода рангам чу бечода кун.

ДОСТОН

- 3650 Ба чашни Фаридуну* наврӯзи Чам*,
 Ки шодӣ сутурд аз ҷаҳон номи ғам,
 Чаҳондор биншаст бар тахти хеш,
 Нишастанд шоҳон сар афканда пеш.
 Навозандагони маю рӯду ҷом,
 Баророста дасти маҷлис тамом.
 Маи нӯшу Нӯшобай* чун шакар,
 Арӯсон ба гирдаш камар дар камар.

Дар он маҷлис⁷⁹⁸ Искандари* Файлакус*,
Накард илтифоте ба чандон⁷⁹⁹ арӯс,
Яке он, ки худ буд парҳезкор,
Дигар

- дар ҳарам кард натвон шикор.
- 3655 Якояк ҳама лашкар аз шарми ӯ,
Нагаштанд як зарра з-озарми ӯ.
Ҳаво сарду хиргоҳи хуршед гарм,
Замин хушқу болини Чамшед* нарм.
Бурун рафт⁸⁰⁰ аз чоҳи далв офтоб,
Ба моҳӣ гирифтанд сӯи ҳавзи об.
Дирам бар дирам кисаи кӯху шах,
Гиреҳ баста чун пушти моҳӣ зи ях.
Дамо дам фуру гир чун чашми гург,
Шуда кори гургинадӯзон бузург.
- 3660 Сурайни гавазну кафалгоҳи гӯр,
Ба паҳлӯи шерон дароварда зӯр.
Қабоби тар аз рони оҳуи нар,
Намак рехта обро бар чигар.
Зи боридани абри кофурбор,
Суман раста аз дастҳои чинор.
Бунафша накарда сари гунча тез,
Чу барги баҳор осмон барфрез⁸⁰¹.
Дараҳти гул аз бод⁸⁰² обистанӣ,
Шикам карда пур баччаи растанӣ.
- 3665 Даҳан нокушода лаби обгир,
Ки омад лаби сабзари бӯи шир.
Сабо булбулонро дарида духул,
Зи номаҳрамон рӯй пӯшида гул⁸⁰³.
Шуда булбула булбули анҷуман,
Чу кабки дарӣ қаҳқаҳа дар даҳан.
Зи рухсори майхорагон ранги май,
Ба ҳар гӯшаи гул бароварда х(в)ай.
Ба узри шаби дӯш фармуд шоҳ,
Ки оташ фурузанд дар базмгоҳ.

- 3670 Баророст аз зинату зарру зеб,
 Чу боғи ирам маҷлисе дилфиреб.
 Дар ӯ оташе чун гул афрӯхта,
 Гул аз рашки он гулситон сӯхта.
 Шуда хор аз оташ чу гул зар ба даст,
 На чун хори Зардӯшти* оташпараст⁸⁰⁴.
 Ба мушкин зуғол оташи лоларанг,
 Дарафтода⁸⁰⁵ чун акси гавҳар ба санг.
 Ба⁸⁰⁶ оташ бар он шӯшаи мушксанҷ,
 Чу мори сияҳ бар сари чоҳи ганҷ.
- 3675 Зи бераҳматӣ дода пири маҷус*
 Саводи Ҳабашро ба тороҷи ра(в)с⁸⁰⁷.
 Зи Ҳиндустон омада чавзане,
 Ба ҳар чав,
 ки зад сӯхта хирмане.
 Муғи арғувон кишта бар чои чав,
 Бунафша дуруда ба вақти дарав.
 Сиёҳӣ ба Мозандарон бурда мушк,
 Бадал карда бо шӯшаи зарри хушк⁸⁰⁸.
 Зи ҳиндузане хона пурхун шуда,
 Ҳама обнӯсаш табархун шуда.
- 3680 Ба Чин карда сақлобие* турктоз,
 Самӯре ба бар тосие карда боз.
 Билолӣ* бароварда овози х(в)аш,
 Сало дода дар⁸⁰⁹ Руму худ дар Ҳабаш.
 Бар овози ӯ зангии қиргун
 Кушода зи дил захра в-аз дида хун.
 Дабире қалам раста аз пушти ӯ,
 Қаламҳои мушкил дар ангушти ӯ.
 Нишаста чавонмарде атласфурӯш,
 Зи хокистари пирзан даръпуш.
- 3685 Зи баҳри палосе расан тофта,
 Ба чои палос атласе ёфта⁸¹⁰.
 Чу дар кӯраи марди иксиргар,
 Фурӯ бурда оҳан, бароварда зар.

- Шарора, ки иксири зар сохта,
 Зи ҳар сӯ ба доман зар андохта⁸¹¹.
 Бухор аз бари шӯълаи озарӣ,
 Чу бар сурхгул шаъри⁸¹² нилуфарӣ.
 Сафоле зи райҳон баророста,
 Ба райҳонӣ аз бешаҳо хоста.
- 3690 На оташ, гули боғи Чамшед буд,
 Куличапази хони хуршед буд.
 Фурузандаи гавҳари неку бад,
 Рафиқи муғу мӯниси ҳирбад.
 Шукуфтагуле хӯрди⁸¹³ ӯ хорбун,
 Ба дидор тоза, ба гавҳар кӯхун.
 Тараннумсарои тижимоягон,
 Паёмовари деги ҳамсоягон.
 Таранготаранге, ки зад сози ӯ,
 Беҳ аз «Ҷанд»⁸¹⁴-и Зардушту овози ӯ.
- 3695 Бад-ин зиндагӣ оташи Зандсӯз*,
 Барафрӯхта шоҳи гетифуруз.
 Чу барги гули сурх бар шоҳи сарв,
 Бар ӯ гоҳе дурроҷу гоҳе тазарв.
 Зи буссад чаноре барафрохта,
 Бар ӯ кабки нолада чун фохта.
 Агар пой бат бар сар орад чанор,
 Бар ӯ синаи бат занад зер зор.
 Тани бат бувад дархӯри обгир,
 Чу бар оташ орӣ,
 барорад нафир⁸¹⁵.
- 3700 Дар он боғ мурғон ба чӯш омада,
 Зи ҳар як дигаргун хуруш омада.
 Сагозан бароварда бонги суруд⁸¹⁶,
 Суруде навоинтар аз сад дуруд⁸¹⁷,
 Ҷигарҳо ба⁸¹⁸ хун дар⁸¹⁹ намак ёфта,
 Намакро зи ҳасрат ҷигар тофта.
 Шакарбуза⁸²⁰ бо нӯги дандон ба роз,
 Шакархораро карда дандон дароз.

Паранде мукалал ба ёкуту дур,
Ҳама дарзаш аз гарди кофур пур.
Иморию уштур ба ҳаррои зар,
Иморикашон чумла зарринкамар.
Чунин зевари нагзи гавҳарнишон⁸²⁹,
Ба Нӯшоба* доданд гавҳаркашон⁸³⁰.
Бипӯшид Нӯшоба* ташрифи шоҳ,
Чу ташрифи хуршед рахшандамоҳ.
3725 Чудогона аз баҳри ҳар пайкаре,
Бифармуд пардохтан зеваре.
Ба андозаи ҳар яке чиз дод,
Бипӯшидашон, бурданӣ низ дод.
Паричеҳра бо он парипайкарон,
Шуданд аз бaсе ганчу гавҳар гарон,
Замин бӯса доданд бар шукри шоҳ,
Ба хуррамдилӣ баргирифтан роҳ.
Аз он кон чу гавҳаргирой⁸³¹ омаданд,
Чу ганчи равон боз ҷой омаданд.

РАФТАНИ ИСКАНДАР БА ҚҶҲИ АЛБУРЗ

СОҚИНОМА

3730 Биё ,соқӣ, он шири шангарфгун,
Ки аксаш дарорад ба симоб хун.
Ба ман деҳ, ки симоби хунгаштаам,
Ба симоби хун нохуне риштаам.

АНДАРЗ

Бар онам ман, эй ҳиммати субҳҳез,
Ки мавчи суханро кунам рез-рез.
Ба зарринсухан гавҳар орам ба чанг,
Сари зердастон дарорам ба санг.

- Зар он зӯру захра кай орад ба даст,
 Ки дорои динро кунад зери даст⁸³².
- 3735 Зар аз баҳри максуди зевар бувад,
 Чу бандаш кунӣ, банде аз зар бувад.
 Тавонгар, ки бошад зараш зери хок,
 Зи дуздон бувад рӯзу шаб тарснок.
 Тихидаст, к-андешаи зар кунад,
 Таманнои ганчаш тавонгар кунад.
 Чу аз зар таманнои зар бештар,
 Тавонгартар он кас, ки дарвештар.
 Чаҳон он чаҳон шуд, ки дарвешрост,
 Ки ҳам хештанрою ҳам хешрост.
- 3740 Шабӯ рӯз хуш мехӯрад, беҳарос,
 На аз шаҳна биму на аз дузд пос.
 Фаровонҳазина фаровонғам аст,
 Кам аст андӯҳ онро, ки дуньё кам аст.

ДОСТОН

- Гузорандаи икди гавҳаркашон
 Хабар дод аз он гавҳари зарфишон,
 Ки чун кард солори чамшедхуш,
 Мае чанд бар ёди Нӯшоба* нӯш⁸³³.
 Ба райҳону райҳонии дилфурӯз.
 Ба сар бурд бо хусравон чанд рӯз.
- 3745 Яке рӯз биншаст бар азми кор,
 Бисоте баророст чун навбахор.
 Ҳисоре чунон з-анҷуман баркашид,
 Ки анҷум дар он бурҷ шуд нопадид.
 Гаронмояғони сипахро бихонд,
 Гиromикунон ҳар якеро нишонд.
 Шуданд анҷуман кордонони даҳр,
 Зи фарҳанги шаҳ баргирифтанд баҳр.
 Шаҳ аз қиссан орзӯҳои хеш
 Суханҳо зи ҳар дасте овард пеш,

- 3750 Ки «дӯшам чунон дар дил омад ҳавас,
 Ки чуз бо шумо барнаёрам нафас.
 Ба нерӯи рои шумо меҳтарон,
 Чаҳонро бубинам карон то карон.
 Сӯи Рум аз ин пеш будам басеч,
 Инони маро дод аз он чарх печ.
 Бар онам, ки то ҷумлаи марзу бум
 Нагардам, нагардад сарам сӯи Рум.
 Дар ободу вайрон нишаст оварам,
 Ҳама мулки олам ба даст оварам.
- 3755 Кунам дастпече ба санҷобиён,
 Занам сикка бар сими саклобиён*.
 Ба ҳар буму ҳар кишваре, к-аз замишт,
 Бубинам, ки хушдил кадом одамист?!
 Аз он хушдили баҳра ёбам магар,
 Ки оҳан бар оҳан шавад⁸³⁴ коргар.
 Нахустин хиромаш дар ин кӯчгоҳ,
 Ба Албурз хоҳам бурун бурд роҳ.
 В-аз он кӯч⁸³⁵ фарруҳ дароям ба дашт,
 Зи саҳро ба дарёё кунам бозгашт.
- 3760 Тамошои дарёёи Хазрон кунам,
 Зи ҷуръа бар ӯ гавҳарафшон кунам.
 Чу мавкаб дарорам ба дарёё канор,
 Кунам ҳафтае мурғу моҳӣ шикор.
 Бибинам,
 ки то азм чун оядам,
 Замона кучо раҳнамун оядам.
 Чӣ гӯед ҳар як бар ин дoston,
 Ки давлат напечад сар аз ростон».
 Замин бӯса доданд яксар сипоҳ,
 Ки «тадбири мо ҳаст тадбири шоҳ.
- 3765 Кучо ӯ ниҳад пой, мо сар ниҳем,
 Зи фармони ӯ бар сар афсар ниҳем.
 Агар обу⁸³⁶ оташ кунад ҷои мо,
 Нагардад зи фармони ӯ рои мо.

- Гар андозад аз кӯҳ моро ба хок,
Биафтему дар дил надорем бок.
Зи шоҳи чаҳон роҳ бардоштан,
Зи мо хидмати шоҳ бигзоштан».
Шаҳ осудадил шуд зи гуфторашон,
Навозишгарӣ кард бисъёрашон.
- 3770 Басечид рахро ба оҳистагӣ,
Кушод аз хазина дари бастагӣ.
Ғанӣ кард гарданкашонро зи ганҷ,
Зи гавҳаркашӣ лашкар омад ба ранҷ.
Чаҳондор чуи дид, к-аз ганҷу зар,
Ғаниматкашонро гарон гашт сар,
Дар он пешбинӣ хирад пеша кард,
Ки лахте зи чашми бад андеша кард.
Зи бас ганҷу гавҳар,
ки дар бор дошт,
Ба ҳар ҷо, ки шуд роҳи душвор дошт.
- 3775 Ба кӯҳу ба саҳрову сахтиву ранҷ,
Сипоҳаш ба гардун кашиданд ганҷ,
Чу дар хотир омад чаҳонҷӯро,
Ки дар чанбар орад гилинғӯро,
Заминро шавад милу манзилшинос,
Ба таррию хушкӣ расонад киёс.
Бидонад заминро, ки пасту баланд,
Дарозош⁸³⁷ чанд асту паҳнош чанд.
Зи ҳар доду бедоде оғаҳ шавад,
Ба роҳ орад онро, ки аз раҳ шавад,
- 3780 Фурушӯяд аз давр бедродро,
Раҳонад зи хун халки оздро.
Ба ҳар бимгоҳе хисоре кунад,
Зи баҳри саранҷом коре кунад.
Зи дурӣ дар он раҳ шуд андешнок,
Ки дорад раҳи дур дарду ҳалок.
Набояд, ки зоеъ шавад ранҷи ӯ,
Шавад рӯзии душманон ганҷи ӯ.

- Сипоҳ аз ганимат гаронбор дид,
 Битарсид чуи ганчи бисъёр дид.
- 3785 Яке он ки серон накӯшанд сахт,
 Ки тарсанд, аз эшон ситонанд рахт.
 Дигар он ки носере ояд ба чанг
 Дудастӣ занад теғ бар буи ранг.
 Зи фарзонагони илоҳипаноҳ
 Саду сездеҳ буд бо ӯ ба роҳ.
 Хама анҷумансозу⁸³⁸ анҷумшинос,
 Ба тадбири ҳар шуғл соҳибқиёс.
 Аз он ҷумла дар ҳазрати шаҳриёр,
 Балиноси* фарзона буд ихтиёр.
- 3790 Ба ҳар кор аз ӯ чора дархостӣ,
 К-аз ӯ кардани чора бархостӣ.
 Зи душвории роҳу ганҷе чунон,
 Сухан ронд бо корсанҷе чунон.
 Чавобаш чунон омад аз пешбин,
 Ки «шаҳ ганҷ пинҳон кунад дар замин.
 Сипаҳ низ бо шоҳ фармон кунанд,
 Ба вайронаҳо ганҷ пинҳон кунанд.
 Зи баҳри гувоҳӣ ба ҳар ганҷдон,
 Тилисме кунад ҳар як аз худ нишон.
- 3795 Бад-он то чу оянд аз роҳи дур,
 Зи ҳар тираҷоҳе⁸³⁹ бароранд нур.
 Гувоҳе,
 ки бар ганчи хеш оваранд,
 Намудори пешина пеш оваранд».
 Шаҳ ин ройро оламорой дид,
 Сипаҳро саломат дар ин рой дид.
 Ба зери замин ганҷро ҷой кард,
 Тилисме бар он ганҷ барпой кард.
 Бифармуд, то ҳар киро ганҷ буд,
 Ниҳон кард, к-аз бурданаш ранҷ буд.
- 3800 Пароканда ҳар як дар он кӯху дашт,
 Ба гил ганҷ пӯшиду худ бозгашт.

Чудо ҳар яке бар сари моли хеш,
Барангехт шакле

зи тимсоли хеш.

Чунон буд шаббозии рӯзгор,
Ки шахро дигаргун шуд омӯзгор.
Ки ҳанҷори дигар даромад ба Рум,
Фурумонд ганҷ андар он марзу бум.
Ҳамон⁸⁴⁰ лашкарашро

зи бас баргу соз,

Бад-он ганҷи пинҳон наёмад ниёз.

3805 Зи бас ганҷи пайдо,

ки дарёфтанд,

Сӯи ганҷи пӯшида наштофтанд.
Чу дар хонаи Рум карданд ҷой,
Зи шуғли ҷаҳон даркашиданд пой.
Яке дайри сангин барафрохтанд,
Ба ҷумхур тоатгаҳаш сохтанд.
Ҳама нусхати ганҷнома,

ки буд,

Ба дорандаи дайр доданд зуд.
Ки то ҳар кӣ ӯ бошад эзидпараст,
Аз он номаҳо ганҷе орад ба даст.
3810 Ҳанӯз андар он дайри деринасол,
Басе ганҷномаст аз он ганҷу мол.
Қасоне,

ки аз роҳи хидматгарӣ

Кунанд он санамхонаро чокарӣ,
Аз он ганҷнома диҳандаш яке,
Агар беш бошад в-агар андаке.
Биёбанду он ганҷдон бишканд,
В-аз он ганҷ поранҷи

худ баркананд⁸⁴¹.

Магар доди давлат маро пойранҷ,
Ки поям фуру рафт

аз ин сон ба ганҷ⁸⁴².

КУШУДАНИ ИСКАНДАР ДИЗИ ДАРБАНДРО БА ДУОИ ЗОҲИД

СОҚИНОМА

- 3815 Биё, соқӣ, он май, ки ноз оварад,
Чавонӣ диҳад, умр боз оварад.
Ба ман дех, ки ин ҳар ду гум кардаам,
Қаноат ба хуноби хум кардаам,

АНДАРЗ

- Касе, к-ӯ дари некномӣ занад,
Дар ин ҳалқа лофи ғуломӣ занад.
Ба некӣ чунон парварад номи хеш,
К-аз ӯ нек ёбад саранҷоми хеш.
Ба дурроаи дар гурезад танаш,
Ки он диръ бошад, на пероҳанаш.
- 3820 Беҳ аз номи некӯ дигар ном нест,
Бад-он кас, ки некӯ саранҷом нест.
Чу меҳоҳӣ, эй марди некӯписанд,
Ки номе барорӣ ба некӣ баланд.
Яке чома дар некномӣ бипӯш,
Ба некӣ дигар чомаҳо мефурӯш.
Набинӣ, ки бошад зи мушкин ҳарир
Фурӯшандаи мушкро ногузир.

АФСОНА

- Гузорандаи ин навоин хаёл,
Дам аз некномон задӣ моҳу сол.
- 3825 Сикандар*, ки он некномӣ намуд,
Бар он номи некӯ базе кард суд.
Ҳама сӯи некон назар доштӣ,
Бадонро бари хеш нагзоштӣ.

- Зи кишвархудоёну шахзодагон,
 Назар беш кардӣ ба⁸⁴³ афтодагон.
 Кучо зоҳиде хилвате ёфтӣ,
 Ба хилватгаҳаш зуд биштофтӣ.
 Ба ҳар ҷо, ки разме бароростӣ,
 Аз эшон ба ҳиммат мадад хостӣ.
- 3830 Ҳамоно к-аз он буд пирузчанг,
 Ки пирузаро⁸⁴⁴ фарқ кардӣ зи санг.
 Сипоҳе, ки бо ӯ ба чанг омаданд,
 Аз он⁸⁴⁵ пеша, к-ӯ дошт, танг омаданд.
 Намуданд, к-«эӣ довари рӯзгор,
 Ба таълими ту давлат омӯзгор.
 Туро фатҳу фирӯзӣ аз лашкар аст,
 Ту зоҳид навозӣ, сухан дигар аст.
 Ба шамшер бояд чаҳонро кушод,
 Ту аз некмардон чӣ ори ба ёд?!
- 3835 Чу ҳиммат силоҳ аст дар дастбурд,
 Бигӯ, то кунем он чӣ дорем хурд.
 Аз ин пас,
 ки бар ҳамнабардон занем,
 Дари ҳиммати некмардон занем».
- Чаҳондор аз ин довариҳои саҳт,
 Ниғаҳ дошт посух ба нерӯи баҳт.
 Сухан бар бадеҳа наёяд савоб,
 Ба вақти ҳудаш дод бояд ҷавоб.
 Чу лашкар сӯи кӯҳи Албурз ронд,
 Ба ҳар ноҳият ноибери нишонд.
- 3840 Ба даҳлезан раҳгузарҳои саҳт,
 Зи Шервон чу шерон ҳамебурд раҳт.
 Дар он тоҳтан, к-орзӯманд буд,
 Раҳаш бар гузаргоҳи Дарбанд буд.
 Набуд онгаҳ он шаҳр ораста,
 Диге буд дар вай бисе хоста⁸⁴⁶.
 Дар он диг тәне чанд раҳ доштанд,
 Ки касро дар⁸⁴⁷ он⁸⁴⁸ роҳ нагзоштанд.

- Чу шахро саропарда он чо заданд,
Ракибони диз хайма боло заданд.
3845 Дари диз бибастанд бар рӯи шоҳ,
Накарданд дар теғу лашкар нигоҳ.
Ба навбатгаҳи шоҳ наштофтанд⁸⁴⁹,
Сар аз хидмати боргах⁸⁵⁰ тофтанд.
Агар хондашон довари давргир,
Ба рафтан нагаштанд фармонпазир.
В-агар дафтари доварӣ дарнавашт,
Надоданд роҳаш бари кӯху дашт.
Хамон чора дид он хирадманд шоҳ,
Ки бардорад он банд аз он бандгоҳ.
3850 Ба лашкар бифармуд, то сад ҳазор
Дароянд пиромани он ҳисор.
Ба харсанги ғазбон харобаш кунанд,
Ба селоби хун ғарқи обаш кунанд.
Чиҳил рӯз лашкар шағаб сохтанд,
К-аз он диз қулӯхе наяндохтанд.
Зи партоби ӯ новак афканд⁸⁵¹ бол,
Каманде на,

к-он чо расонад дувол.

- Арӯсакзаноне чу девон шамӯс,
Хиҷил гашта з-он қалъаи чун арӯс.
3855 На аррода бар гирди ӯ раҳшинос,
На аз гардиши манҷаниқаш ҳарос.
Чу очиз шуданд андар он тохтан,
В-аз он чавз бар гунбад андохтан.
Шаҳи кордон маҷлисе нав ниҳод,
Саронро талаб карду абрӯ кушод:
«Чи гӯед, — гуфто, — дар ин банди кӯх,
Ки овард аз андеша моро сутӯх».
Вилояткушоёни гарданфароз
Нишастанду бурданд шахро намоз,
3860 Ки «мо бандагон то камар бастаем,
Бад-ин рӯз як рӯз наншастаем.

Чихил рӯз бошад, ки беҳӯрду хоб,
Ситезем бо абру бо офтоб.

Ту донӣ, ки бар тораки меҳру меғ
Нашояд задан найзаву тиреу теғ.

Чу девон бaсе чораҳо сохтем,

Аз ин девхона напардохтем.

Ҳамон беҳ,

ки гардем аз ин роҳи танг,

Гирева навардему соем санг⁸⁵²».

3865 Шаҳаншаҳ чу донист, к-он сарварон,
Фурӯмонда буданду очиз дар он,
Чу дар сурма зад чашми хуршед мил,
Фурӯ рафт гавҳар ба даръеи Нил.
Шаҳ аз ганчи гавҳар ба даръе канор,
Яке маҷлис орошт чун навбаҳор.

Бипурсид, чун ҳалқа⁸⁵³ гашт анҷуман,

Аз он сарфарозони лашкаршикан,

Ки «аз гӯшадорон дар ин гӯша кист,

Ки бар мотами орзуҳо гирист?»

3870 Яке гуфт, к-«эй шоҳи донишпараст,

Парастигаре дар фалон ғор хаст.

Ба кас рӯй нанмояд аз ҳеч роҳ,

Кунад бениёзӣ ба муште гиёҳ».

Шаҳаншоҳ бархост ҳам дарзамон,

Инонтоб гашт аз бари ҳамдамон.

Зи хосон тaне чанд ҳамроҳ кард,

Нишон ҷусту омад бари некмард.

Раҳ аз шаб чу рӯзи бадандеш буд,

Вушоқию шамъӣ равон пеш буд.

3875 Чу наздики ғор омад аз роҳи дур,

Ба ғор андарафтод аз он шамъ нур.

Парастанда чун партави нур дид,

Зи торикии ғор берун давид.

Фариштаваше дид чун офтоб,

Бароварда икболро сар зи хоб.

- Чаҳондида назди чаҳондор тохт,
 Ба нури чаҳондорӣ ўро шинохт.
 Бад-ӯ гуфт: «Шаҳси беҳипайкарӣ,
 Гумонам чунон аст, к-Искандарӣ*».
- 3880 Шаҳ аз меҳрубонӣ бад-ӯ дод даст,
 Дарун рафту пешаш ба зону нишаст,
 Бипурсид аз ӯ к-«ошнои ту кист?
 Зи дунёе чӣ пушиву хӯрди ту чист?
 Чӣ донистӣ, эй зоҳиди ҳушъёр,
 Ки Искандарам* ман дар ин тангфор?»
 Дуо кард зоҳид, ки «дилшод бош,
 Зи банди ситамкорӣ озод бош.
 Ба иқбол бод ахтарат хоста,
 Ба нерӯи⁸⁵⁴ иқболат ораста.
- 3885 Агар з-он ки бишнохташмо шоҳро,
 Шиносад ба шаб ҳар касе моҳро.
 На оина танҳо ту дорӣ ба даст,
 Маро дар дил оинае низ ҳаст».
- Ба сад сол,
 к-ўро риёзат зидуд,
 Яке сураат охир тавонад намуд.
 Дигар он⁸⁵⁵ чи пурсад худованди рой,
 Ки «чун аст зоҳир дар ин тангҷой?»
 Ба нерӯи ту шодаму тандуруст,
 Танумандтар з-он чи будам нахуст.
- 3890 Зи меҳру зи кин⁸⁵⁶ қасам ёд нест,
 Қас аз бандагон чун ман озод нест.
 Чаҳонро надидам вафодорие,
 Нахоҳад қас аз бевафо ёрие.
 Чу барсахтам андешаи кори хеш,
 Хамин гӯша дидам сазовори хеш.
 Буридам зи ҳар ошное шумор,
 Бас аст ошнои ман омӯзгор.
 Ба бисъёрхорӣ наёрам басеч,
 Ки пуррӣ диҳад нофро печ-печ.

- 3895 Гиё пӯшаму қути ман ҳам гиё⁸⁵⁷,
 Кунам сангро зар бад-ин кимие⁸⁵⁸.
 Бувад солҳо, к-аз сарояндагон
 Надидам касе чуз ту з-ояндагон.
 Сабаб чист, к-имшаб дар ин кунци ғор,
 Ба некахтарӣ ранча шуд шаҳриёр?⁸⁵⁹
 Дари ғори ман в-онгаҳе чун тӯе,
 Яке поси шахро кам аз ҳиндӯе».
 Чаҳондор гуфт: «Эй чаҳондида пир,
 Аз ин омадан доштам ногузир.
- 3900 Худой оҳанеро ба ду ним кард,
 Ба мо ҳарду он ҳарду таслим кард.
 Калидеву теғе бад-ин сон нигашт,
 Калид они ту, теғ бар маи гузошт.
 Чу ман з-оҳани теғи гетифурӯз,
 Кунам ёрии адл дар нимрӯз.
 Ту дар нимашаб низ агар ёварӣ,
 Калиде бичунбон дар ин доварӣ.
 Магар, к-аз калиди туву теғи ман
 Кушода шавад кори ин анҷуман.
- 3905 Ҳисорест бар суфти ин теғи кӯҳ,
 Дар ӯ раҳзанонанд чандин гурӯҳ.
 Ҳама рӯзу шаб корвонҳо зананд,
 Зи бадгавҳарӣ роҳи ҷонҳо зананд.
 Дар он қустучӯям,
 ки бикшоямаш,
 Ба доду ба дониш биёроямаш.
 Ту низ, ар ба ҳиммат кунӣ ёрие,
 Дар ин раҳ кунад бахт бедорие.
 Зи раҳзан шавад роҳ пардохта,
 Шавад тӯшаи раҳравон сохта».
- 3910 Чу огоҳ шуд марди эзидшинос,
 Ки дуздон бар⁸⁶⁰ он қалъа доранд пос.
 Яке манҷаниқ аз нафас баркушод,
 Ки бар қалъаи осмон дар кушод.

- Чунон зад бар он кӯҳаи манҷаниқ,
 Ки шуд кӯҳ дар вай чу даръё ғарик.
 Ба шаҳ гуфт: «Бархезу шав боз чой,
 Ки он кӯҳпоя даромад зи пой».
 Чу шоҳаншаҳ омад сӯи базми хеш,
 Муқимони маҷлис давиданд пеш.
- 3915 Дигарбора маҷлис биёростанд,
 Ба ромиш нишастанду май хостанд.
 Қас омад, ки «диҷбони ин кӯҳсор,
 Ситодаст бар дар ба уммеди бор».
 Бифармуд шаҳ, то дар-оранд зуд,
 Даромад бари шоҳу хидмат намуд.
 Чу бар шаҳ дуо кард аз андоза беш,
 Калиди дари диз биандохт пеш.
 Хабар кард, к-«имшаб зи нерӯи шоҳ,
 Харобӣ даромад бад-ин қалъагоҳ.
- 3920 Ду бурҷи разин⁸⁶¹ з-ин дизи сангбастанд,
 Зи бурҷи малик дур, дар ҳам шикастанд.
 Зи хашми худо манҷанике расид,
 Диз афтоду⁸⁶² ногоҳ дарҳам дарид.
 Гараш манҷаники ту кардӣ хароб,
 Ба зарра кучо рехтӣ офтоб.
 Харобиш, донам,
 на з-ин лашкар аст,
 Ки ин манҷаниқ аз дизи дигар аст.
 Чу ҳукми дизи осмонӣ турост,
 Ту дониву диз ҳукмронӣ турост».
- 3925 Ниғаҳ кард шаҳ сӯи лашкаркашон,
 К-аз ин беҳ дуоро чӣ бошад⁸⁶³ нишон,
 Чиҳил рӯз бошад, ки мардони қор,
 Ба шамшер кӯшанд бо ин ҳисор.
 Ба чандин сари теги алмосранг
 Насуфтанд чавсанге⁸⁶⁴ аз хорасанг.
 Ба оҳе, ки бардошт бе тӯшае,
 Фурурехт аз манзараш гӯшае:

- «Шуморо чӣ рӯ менамояд дар ин,
Ки бе некмардон мабодо замин!»
- 3930 Бузургони лашкар ба узроварӣ,
Пушаймон шуданд аз чунон доварӣ.
Замин бўса доданд дар базми шоҳ,
Ки «холой мабод аз ту тахту кулоҳ.
Қавӣ бод дар мулки бозуи ту,
Бако бод нақди тарозуи ту.
Чунин ҳарфҳоро ту донӣ шинохт,
Ки яздон туро сояи хеш сохт.
Чу мо низ аз ин парда оғаҳ шудем,
Ба роҳ омадем, арҷӣ аз раҳ шудем».
- 3935 Фиристод шаҳ, то ба диз тохтанд,
Аз он раҳзанон диз бипардохтанд.
Ба ҷои диз иқтоиҳо додашон⁸⁶⁵,
Сӯи додаи худ фиристодашон.
Дар он сангбаста дизи авҷсой
Иморатгарӣ кард бисъёр ҷой.
Харобишро яксар обод кард,
Дизи зулуро хонаи дод кард.
Навоҳинишинони он кӯҳсор,
Тазаллум намуданд ҳангоми бор,
- 3940 Ки «аз бими қифчоқи ваҳшисиришт
Дар ин марз тухме наёрем кишт.
Чу ҳар гаҳ,
 к-аз ин сӯ шитоб оваранд,
Буриниш дар ин кишту об оваранд.
Аз ин рӯй моро зиёнҳо расад,
Зи нонтангӣ офат ба ҷонҳо расад.
Гар орад малик ҳеч бахшоише,
Расонад бад-ин кишвар осоише.
Дар ин посгаҳ раҳнаҳое, ки ҳаст,
Иморат кунад, то шавад сангбаст.
- 3945 Магар з-офати он биёбониён,
Ба роҳат⁸⁶⁶ расад кори хазрониён*».

- Бифармуд шах, то гузаргохи кӯх
 Бибанданд ҳазронӣён* ҳамгурӯх.
 Зи пӯлоду арзизу⁸⁶⁷ аз хорасанг,
 Бароранд садде дар он роҳи танг.
 Зи хоротарошони аҳкоми кор,
 Ки бар кӯх донанд бастан ҳисор,
 Фиристод халке баанбӯхро,
 Гузар дод бар бастан он кӯхро.
- 3950 Чу з-ободии раҳна пардохтанд,
 Ба азми шудан роят афрохтанд.
 Шуд аз захмаи косаву захми⁸⁶⁸ кӯс,
 Хаданг андар он бешаҳо обнӯс.
 Малик борғаҳ сӯи саҳро кашид,
 Инон роҳро доду манзил бурид.
 Чу сайёраи чарх шабдиз ронд,
 Ба ҳар бурҷ,
- к-омад саодат расонд.
- Чу зулфи шаб аз ҳалқаи анбарӣ
 Суман рехт бар тоқи* нилуфарӣ.
- 3955 Шаҳу лашкар аз ранчи раҳсудагӣ,
 Расиданд лахте ба осудагӣ.
 Тане чандро аз рақибони роҳ,
 Зи баҳри шаб афсона биншонд шоҳ.
 Аз эшон хабарҳои он кӯху дашт
 Бипурсиду оғаҳ шуд аз саргузашт.
 Пас, онгоҳ⁸⁶⁹ аз ҳар нишебу фароз,
 Ба гӯши малик баркушоданд роз.
 Намуданд, к-«ин чо ҳисорест хуб,
 Ки дур аст аз ӯ тундбоди чануб.
- 3960 Яке санги минои минӯсиришт,
 Ба зебоию хурраи чун биҳишт.
 Сарии сарафроз шуд номи ӯ,
 Дар ӯ тахти Кайхусраву* чоми ӯ.
 Чу Кайхусрав аз мулк пардохт рахт,
 Ниҳод андар он тоҷғаҳ чоми тахт.

- Ҳамон гӯрхона зи горе гузид,
 Қ-аз оташ дар он ғор натвон хазид.
 Ҳам аз тухмаи ӯ дар он пешгоҳ,
 Маликзодае ҳаст бар чумла шоҳ.
- 3965 Парастииш кунад ҷои он шоҳро,
 Ниғаҳ дорад он ҷому он гоҳро».
- Ҷаҳонмарзбон шоҳи гетинавард,
 Барафрӯхт, к-ин дoston гӯш кард.
 Куҷо бистадӣ фаррухоин дize,
 Чӣ аз зӯрманде, чи аз очize.
 Агар ошкоро будӣ, гар ниҳон,
 Бар он диз шудӣ тоҷдори ҷаҳон.
 Бидидӣ, диз аз⁸⁷⁰ диз фуруд омадӣ,
 Ба дизбон бар аз вай дуруд омадӣ.
- 3970 Ба ноида дидан ҳаваснок буд,
 Ба ҳар ҷо, ки шуд ҷустуҷолок буд.
 Ҷу он шаб сифатҳои он диз шунид,
 Ба диз диданаш рағбат омад падид.
 Магар, к-аз кӯҳанҷоми кайхусравӣ,
 Диҳад маҷлисе, мамлакатро навӣ.

РАФТАНИ ИСКАНДАР БА ҚАЛЪАИ САРИР

СОҚИНОМА

Биё, соқӣ, аз май дилам тоза кун,
 Дар ин раҳ сабури ба андоза кун.
 Ҷароғи дилам ёфт бе равғанӣ,
 Ба май деҳ ҷароғи маро равшанӣ.

АФСОНА

- 3975 Ҷу рӯзи сапед⁸⁷¹ аз шаби зоғранг
 Баромад ҷу кофур аз ақсои занг,

- Фурузанда рӯзе чу фирдавси пок
 Бароварда сар ганчи Қорун* зи хок.
 Ҳаво софе аз дуду гетӣ зи гард,
 Фалак рӯи худ шуста чун лочвард⁸⁷².
 Ба узлат камар баста боди хазон,
 Насими баҳорӣ зи ҳар сӯ вазон.
 Ҳама кӯҳ — гулшан, ҳама дашт — боғ,
 Чаҳон чашмравшан ба зирринчароғ.
- 3980 Замона ба кирдори боғи бихишт,
 Замин аз гулу сабза минӯсиришт.
 Ба фирӯзроӣ шаҳи некбахт
 Ба тахти раванда баромад зи тахт.
 Сари тоҷ барзад ба суфти сипеҳр,
 Барафрӯхт роят, барафрӯхт чеҳр.
 Замин хаста кард аз хироми сутур,
 Гаронкӯхро дар сар афканд шӯр.
 Сипаҳ ронд аз он ҷо ба тахти сарир,
 Ки то бинад он тахтро тахтгир.
- 3985 Сарирӣ хабар ёфт, к-он тоҷдор,
 Бар он тахтгаҳ кард хоҳад гузор.
- 3985 Зи фарҳанги фармондеҳ огоҳ буд,
 Ки фирӯзу фаррух чаҳоншоҳ буд.
 Зи тухми каён ҳеч касро накушт,
 Ҳама ростонро қавӣ кард пушт.
 Саронро расонид торақ ба тоҷ,
 Басе харҷо доду настад хироч.
 Зи шодӣ ду манзил баробар давид,
 Ба фарсангҳо фарши дебо кашид.
- 3990 Зи нузле, ки будаш бад-он⁸⁷³ дастрас,
 Ба ҳадде, ки ҳаддаш надонист кас.
 Зи ҳар мӯина,
 к-он чу гул тоза буд,
 Гаронмояҳо беш аз андоза буд.
 Самури сияҳ рӯбаҳи сурхтеғ,
 Ҳамон қоқуму қундузи бедареғ.

- Вашакнифаҳое чу барги баҳор,
 Бунафша бар ӯ рехта сад ҳазор.
 Гуломони гарданбарафрохта,
 Якояк ҳама разро сохта.
- 3995 Вушоқони мавкабравӣ зудхез,
 Ба дидор тоза, ба рафтор тез.
 Чу нузле чунин хубу ораста,
 Равон карду бо ӯ⁸⁷⁴ базе хоста.
 Ба устодкорони даргаҳ супурд,
 Ки очиз шуд он кас, ки онро бибурд⁸⁷⁵.
 Даромад ба даргоҳи шоҳи чаҳон,
 Дуто кард қомат чу корогаҳон.
 Чаҳоншоҳ бархост, номиш кард,
 Ба шарти нишондан гиромииш кард.
- 4000 Чу додаш зи давлат дуруде тамом,
 Бипурсидаш⁸⁷⁶ аз қиссаи тахту қом.
 Ки «ҷоми чаҳонбину тахти қаён,
 Чигунаст бе фарри фаррухпаён?»
 Сарирӣ малик посухаш дод боз,
 Ки «эй хатми шоҳони гарданфароз,
 Қаюмарс* аз хайли ту чокаре,
 Фаридун зи мулки ту фармонбаре.
 Ситора камони туро тир бод,
 Камандат сипехри чаҳонгир бод!
 Қалиде, ки Қайхусрав* аз қом дид,
- 4005 Дар оинаи дасти туст он қалид.
 Чуз ин нест фарқе,
 ки номусу ном,
 Ту з-оина биниву Хусрав* зи қом,
 Чу рафтанд шоҳони бедорбахт,
 Туро бод қовид дайҳиму тахт.
 Ба тахти ту офоқро бод нур,
 Мабод аз сарат сояи тоҷ дур!
 Чӣ мақсуд буд шоҳи офоқро,
 Ки нав кард нақш ин куҳантоқро.

- 4010 Паи борагӣ сӯи ин марз ронд,
 Бару буми моро ба гардун расонд».
 Чаҳонхусраваш гуфт к-«эӣ номдор,
 Зи кайхусравон тахтро ёдгор.
 Чу шуд тахти ман тахти Ковусу* Кай*,
 Хамон хӯрдам аз чоми Чамшед* май.
 Бад-ин чому ин тахти ораста,
 Диле дорам аз чой бархоста.
 Дигар низ бинам, ки чун хуфт шоҳ,
 Дар он ғор чун сохт оромгоҳ.
- 4010 Пижӯҳандаи рози Кайхусравам*,
 Ту ин чо нишин, то ман он чо равам.
 Бигирьям⁸⁷⁷ бар он тахти бадроми ӯ,
 Занам бӯсае бар лаби чоми ӯ.
 Бубинам, ки он тахти хусравпаноҳ,
 Чӣ зорӣ кунад бо ман аз марги шоҳ.
 В-аз он чоми ночонвар⁸⁷⁸ бишнавам,
 Дуруде, к-аз ин чоनावар баршавам⁸⁷⁹.
 Шуд оинан чони ман ганх(в) ард,
 Зидоям бад-он занг аз оина гард.
- 4015 Бад-он дида, дилро ҳаросон кунам,
 Ба худ — бар ҳама кори осон кунам».
 Сарирӣ зи гуфтори соҳибсарир,
 Бад-он дoston гашт,
 фармонпазир.
 Фиристод пинҳон ба диздори хеш,
 Ки пеш оварад барг аз андоза беш.
 Камар бандаду чарбдастӣ кунад,
 Ба сад меҳр меҳмонпарастӣ кунад.
 Ишорат кунад, то ракибони тахт
 Бисозанд бо шоҳи пирузбахт⁸⁸⁰.
- 4020 Ба ганчинаи тахт бораш диҳанд,
 Чу хоҳад, ман⁸⁸¹ хушгӯвораш диҳанд.
 Нишонанд бар тахти Кайхусраваш*,
 Фишонанд бар сар нисори наваш.

- Дар он чоми фирӯза резанд май,
 Ба фирӯзӣ оранд наздики вай.
 Ба ҳар-ч он хуш ояд ба дандони ӯ,
 Натобанд гардан зи фармони ӯ.
 Чу бо устуворон бипардохт роз,
 Ба шаҳ гуфт, к-«оҳанги рафтаи бисоз.
 4025 Ман ин чо нишинам ба фармони шоҳ,
 Чу шоҳ аз раҳ ояд, кунам азми роҳ».
 Шаҳаншаҳ пазиро шуд он хонаро,
 Ба ҳамхонагӣ бурда фарзонро.
 Тане чор-панҷ аз ғуломони хос,
 Чу зарре, ки ояд бурун аз хилос.
 Суи тахтхона замин дарнабашт,
 Ба боло шудан з-осмон баргузашт.
 Баромад бар⁸⁸² он сон, ки н-осуд ҳеч,
 Бад-он чархи печон ба сад чарху печ.
 4030 Диге дид бо осмон ҳамнавард,
 Набурда касе номи ӯ дар набард.
 Арӯсони диз шарбат омехтанд,
 Дар он шарбат аз лаб шакар рехтанд.
 Ниҳоданд шоҳона хони зараш,
 Ҳамон хӯрданиҳо⁸⁸³,
 ки буд дархураш.
 Паричеҳрагони сарой чу моҳ,
 Ҳама саф кашиданд бар гирди шоҳ.
 Фурумонд ҳайрон дар он фарру зеб,
 Ки симои давлат бувад дилфиреб⁸⁸⁴.
 4035 Чу шаҳ з-он хуриш хурду шарбат чашид,
 Суи тахти кайхусравӣ сар кашид.
 Сарафкандаву баркашида кулоҳ
 Даромад ба поини он тахтгоҳ.
 Зи девору дар, гуфтӣ, омад хурӯш,
 Ки Кайхусрави* хуфта омад ба хуш.
 Чунон буд фармони⁸⁸⁵ фармонгузор,
 Ки бар тахт биншинад он тоҷдор.

- Сари тоҷдорон баромад ба тахт,
 Чу симурғ бар шохи зарриндарахт.
- 4040 Ниғаҳбони он тахти зарринсутун,
 Зи кони сухан рехт гавҳар бурун,
 Ки «пирузии шоҳ бар тахти шоҳ,
 Намояд ба пирузии бахт роҳ.
 Ҳамон гавҳари чоми ёқутсанҷ,
 Калидест бар қуфли бисъёр ганҷ.
 Бад-ин тахту ин чоми давлатпараст,
 Басо чому тахто⁸⁸⁶, ки орай ба даст». Рақибе дигар гуфт, к-«эй шаҳриёр,
 Надида чу ту шоҳ чандин диёр⁸⁸⁷.
- 4045 Чу бар тахти кайхусравӣ тохтӣ,
 Сар аз тахти гардун барафрохтӣ⁸⁸⁸». Дигар нағзгӯе забон баркушод,
 Ки «то чанд Кайхусраву Кайкубод*.
 Чу з-ин тахта бозуи шаҳ шуд қавӣ,
 Кунад кайкубодию кайхусравӣ.
 Ҳама фоли хусрав дар⁸⁸⁹ он пештахт,
 Ба пирузбахтӣ⁸⁹⁰ баровард бахт.
 Шаҳ он тахтро чун ба худ соз дод,
 Ба Кайхусрави* мурда чон боз дод.
- 4050 Бар он тахт биншаст якдам на дер,
 Бибӯсид бар тахту омад ба зер.
 Зи гавҳар бар он тахт ганҷе фишонд,
 Ки ганҷурхона дар он⁸⁹¹ хира монд.
 Бифармуд,
 то курсии зар ниҳанд,
 Ҳамон чоми фарруҳ баробар ниҳанд.
 Чу курсӣ ниҳоданду хусрав нишаст,
 Ба чоми чаҳонбин кашиданд⁸⁹² даст.
 Чу соқӣ чунон дид пайғомро,
 Зи бода барафрӯхт он чомро.
- 4055 Бари хусрав овард бо рою хуш,
 Ки «бар ёди Кайхусрав* ин май бинӯш.

- Бихӯр, к-ахтари фаррухат ёр бод!
 Бад-ин чом дастат сазовор бод!»
 Чу шах чомро дид, бар пой хост,
 Бихӯрд он яке чому дигар нахост.
 Бар он чом икде зи бозуи хеш
 Барафшонду биншасту бинҳод пеш.
 Дар он⁸⁹³ тахти бе тоҷвар бингарист,
 Бар он чоми бе бода лахте гирист.
- 4060 Гаҳ аз бешаробӣ, гаҳ аз бешаҳӣ,
 Масал зад бар он чому тахти тихӣ,
 Ки «бетоҷвар тахти заррин мабод!
 Чу май нест, чоми чаҳонбин мабод!
 Ба май равшаноӣ бувад чомро,
 Баландӣ ба шах тахти бадромро.
 Чу шах рафт, гӯ, тахт бишкан тамом,
 Чу май рехт, гӯ,
 бар замин афт чом.
- Шаҳеро бад-ин тахт бошад ниёз,
 Ки бар тахти минӯ нахусбад ба ноз.
- 4065 Қасе, к-ӯ ба минӯ кашад рахтро,
 Ба зиндон шуморад чунин тахтро.
 Басо мурғро, к-аз чаман гум кунанд,
 Қафас очу дом аз бирешум кунанд.
 Чу аз шохи бўстон кунанд тавқу тоҷ,
 На з-абрешимаш ёд бошад, на оч.
 Аз онем дар ҷустани тоҷу тарг,
 Ки фориғдилем аз шабехуни марг.
 Баҳори чаман шох аз он баркашид,
 Ки шамшер боди хазонро надид⁸⁹⁴.
- 4070 Қафал гирд карданд гӯрони дашт,
 Магар шер аз ин гӯргаҳ даргузашт.
 Гавазлон ба бозӣ барошуфтаанд,
 Ҳизаброни ҳоил магар хуфтаанд.
 Ҳамон нофай оҳувон мушк баст,
 Магар чангу дандони юзон шикаст.

Бад-ин ғофили мегузorem рӯз,
Ки дар мо зананд оташи рахтсӯз.
Чӣ созем тахте чунин хирахир,
Ки бар вай шавад дигарӣ чойгир.
4075 Кунем аз паи дигарӣ чой гарм,
Ки моро зи чое чунин бод шарм.
Чӣ суд инчунин тахт кардан ба пой,
Ки тахт аст моро, на тахт аст чой.
На тахти зар аст ин,
ки ӯ⁸⁹⁵ чои мост,
Қ-аз охан яке кунда бар пой мост.
Чу бар тахт човид натвон нишаст,
Зи тан пештар тахт бояд шикаст.
Чу дар зоми Қайхусрав* обе намонд,
Ба чой⁸⁹⁶ обгинаш набояд фишонд».

РАФТАНИ ИСКАНДАР БА ГОРИ КАЙХУСРАВ

СОҚИНОМА

4080 Биё, соқӣ, он зоми қайхусравӣ,
Ки нураш дихад дидагонро навӣ.
Лаболаб кун аз бодаи хушгвор,
Бинех пеши қайхусрави рӯзгор.

АНДАРЗ

Шаҳо, шаҳриёро, чаҳондоваро!
Фалакпойгаҳ муштарипайкаро!
Қучо базми Қайхусраву* рахти ӯ,
Сикандар*, ки шуд бар сари тахти ӯ.
Чу он кавкаб аз бурчи худ шуд равон,
Туӣ кавкабадори он хусравон⁸⁹⁷.

- 4085 Чаҳондорият ҳасту фармондеҳӣ,
Бад-он ҷон, агар дар чаҳон дил ниҳӣ.
Чаҳон гарчи дар сиккаи номи туст,
Замин гарчи фаррух ба ороми туст,
Манеҳ дил бар ин дилфиребон ба меҳр,
Ки бо меҳрубонон насозад сипеҳр.
Чаҳон бин, ки бо меҳрубонони хеш,
Зи номеҳрубонӣ чӣ овард пеш.
Ба тахте, ки найрангсозӣ намуд,
Бад-он⁸⁹⁸ тахтгирон чӣ бозӣ намуд!
- 4090 Ба ҷоме, ки як мастро шод кард,
Бар он чомдорон чӣ бедод кард!
Чу Кайхусрави* ҳафт кишвар туй,
Вилоятситони Сикандар* туй.
Дар оинаву чоми он ҳарду шох,
Чунон беҳ,
ки беҳ бинӣ⁸⁹⁹ аз ҳарду роҳ.
Ба ҳар шуғл, к-имрӯз рой оварӣ,
Раҳоварди фардо ба ҷой оварӣ.
Туй тоҷбахше, к-аз он тоҷдор
Сарири падарро шудӣ⁹⁰⁰ ёдгор.
- 4095 Ту шодӣ кун, ар шодхорон шуданд,
Ту боточӣ, ар тоҷдорон шуданд.
Дар ин боғи рангин чу парри тазарв,
На гул дар чаман монд хоҳад на сарв.
Агар шуд сиҳисарв Шоҳахсатон*,
Ту сарсабз бодӣ дар ин гулситон.
Гар ӯ дошт аз неъматам баҳраманд,
Расонд аз заминам ба чархи баланд.
Ту з-он беҳтару бартарам доштӣ,
Дари боғро баста нагзоштӣ.
- 4100 Фалак то бувад нақшбанди замӣ,
Мабандод бар ту дари хуррамӣ.
Маро аз каримони соҳибзамон
Туй монда боқӣ, ки боқӣ бимон.

Чӣ мегуфтаму дар чӣ пардохтам,
Кучо будам ашҳаб, кучо тохтам.

ДОСТОН

- Чу Искандар* он тахту он чом дид,
Сарирӣ на дархӯрди ором дид.
Сарире, ки чуз осмонӣ бувад,
Ба зиндонкуни зиндагонӣ бувад.
- 4105 Балиноси* фарзонро пеш хонд,
Ба наздики чоми ҷаҳонбин нишонд.
Назар хост аз вай дар оини чом,
Ки то рози ӯ бозҷӯяд тамом.
Чу доно назар кард дар чоми жарф,
Рақамҳои ӯ хонд ҳарфан ба ҳарф.
Бад-он чом аз он чо, ки пайванд буд,
Мусалсал кашида хате чанд буд.
Тамошон он хат басте сохтанд,
Ҳисобе ниҳон буд бишнохтанд.
- 4110 Ба шоҳу ба фарзонаи устод,
Ададҳои хатро гирифтанд ёд.
Саранҷом, чун шоҳ аз он марзу бум
Гироянда шуд сӯи иқлими Рум,
Сутурлоби давре, ки фарзона сохт,
Бар оини он чоми шоҳона сохт⁹⁰¹.
Чу шоҳи ҷаҳон раҳ бад-он чом ёфт,
Дар он тахтгаҳ лахте ором ёфт.
Ба фарзона гуфто, ки «бар тахти шоҳ,
Нахоҳам, ки созад кас оромгоҳ.
- 4115 Тилисме бар он тахти фарзона баст,
Ки ҳар, к-ӯ бар он тахт созад нишаст,
Агар беш гирад замоне диранг,
Барандозадаш тахти ёкутранг.
Шунидам, ки он чунбиши дерпой
Ханӯз андар он тахт монда ба ҷой».

Чу шах расми кайхусравӣ тоза кард,
Чу Кайхусрав* оҳанги дарвоза кард.
Бурун омад аз дидани тахту ҷом,
Сӯи ғори Кайхусрав* овард гом.

- 4120 Ниғаҳбони диз ранчи бисъёр бурд,
Ки то шоҳро сӯи он ғор бурд.
Чу шах шуд ба наздики он ғори танг,
Даромад паи бодпоён ба санг,
Қ-аз он раҳравиш буд бардошта,
Ба хору ба хоро⁹⁰² баранбошта.
Намояндаи ғор бо шоҳ гуфт,
Ки «Кайхусрав*,

инак дар ин ғор хуфт.

Раҳе дорад аз соиқа сӯхта,
Зи печаш камар дар камар дӯхта.

- 4125 Ба ғорат мабар ганчи ғоре чунин,
Барандеш⁹⁰³ лахте зи коре чунин.
Ба чангу ба дандон раҳаш рафта гир,
Чу Кайхусрав* он ҷо фурӯ хуфта гир.
Сабаб ҷустани пардагиҳои роз,
Кунад кори ҷӯяндагонро дароз.
Аз ин ғор бояд инон тофтан,
Ба ғор аждаҳоро тавон ёфтан».
Сикандар* зи гуфтори ӯ рӯй тофт,
Пиёда сӯи ғори Хусрав шитофт.

- 4130 Давон раҳбар аз пешу фарзона пас,
Ғулومه ду бо ӯ дигар ҳеч кас.
Ба тадриҷ аз он раҳгузарҳои сахт,
Ба даҳлези ғор андаровард рахт.
Чу ганчинаи ғораш омад ба даст,
Ҳаросанда шуд марди яздонпараст⁹⁰⁴.
Шикофе куҳан дид дар нофи санг,
Раҳе сӯи он раҳна торику танг.
Ба сахтӣ дар он ғор шуд шаҳриёр,
Нишоне магар ёбад аз ёри ғор.

- 4135 Чу лахте шуд, он оташ омад падид,
 Ки шуд сӯхта ҳар кӣ он чо расид.
 Ба фарзона гуфт: «Ин шарор аз кучост?
 Дар ин гори танг ин бухор аз кучост?
 Нигаҳ кард фарзона дар гори танг,
 Ки оташ чӣ метобад аз хорасанг.
 Фурузанда чоҳе дар ӯ дид жарф,
 Ки метофт з-он чоҳ нуре шingarф.
 Аз он равшаноӣ кас огаҳ набуд,
 Ки чӯяндаро сӯи он раҳ набуд.
- 4140 Бад-он равшани раҳ бaсе бозчуст,
 Бар ӯ роҳи равшан намешуд дуруст.
 Расан дар миён баст марди далер,
 Фуру шуд дар он чоҳи рахшанда зер.
 Нишон ҷуст аз он оташи тобнок,
 Ки чун медамад⁹⁰⁵ равшани з-он мағок.
 Пароканда не, оташе гирд буд,
 Чу дид андар ӯ кони гӯгирд буд.
 Хабар дод,
 то баркашандаш зи чоҳ,
 Баромад, дуо гуфт бар чони шоҳ,
 Ки бояд ба зудӣ намудан шитоб,
 Аз ин чоҳ, к-оташ барояд, на об.
- 4145 Дар ӯ кони гӯгирд афрухтаст,
 Зи гӯгирди ӯ гирди ӯ сӯхтаст.
 Хабар дошт он, к-ӯ дар ин гӯр хуфт,
 Ба гӯгирд аз он кимъеро нухуфт.
 Дуруде шаҳаншаҳ бар он гӯр хонд,
 Бурун рафту атре бар оташ фишонд.
 Чу беруни гӯр омаду роҳ ҷуст,
 Нашуд ҳеч ханҷор бар вай дуруст.
- 4150 Шунидам, ки абре зи даръеи жарф,
 Баромад ба авчу фурурехт барф.
 Аз он барф сар дар ҷаҳон дошта,
 Дара то гирева шуд анбошта.

Сикандар* дар он барф саргашта монд,
Чу барф аз мижа қатраҳо мефишонд.

Муқимони он диз хабар ёфтанд,
Сӯи рахнаи ғор биштофтанд.

Ба чӯбу лагад роҳро кӯфтанд,
Ба найрангҳо барфро рӯфтанд.

4155 Ба чорагарӣ шоҳ аз он кунчи ғор,

Бурун омаду рафт бар кӯҳсор.
Чу ин сабзтовус чилванамой,
Сапед устухоне рабуд аз ҳумой.

Ҳумоюнқуни тоҷу гоҳу сарир,
Фуруд омад аз тоҷгоҳи сарир.

Сӯи навбатигоҳи худ боз гашт,
Баландахтараш боз дамсоз гашт.

Баросуд аз он тафтани тофтани,
Ҳароси дизи ранчи раҳ ёфтани.

4160 Тане, к-он ҳама молишу тоб ёфт,

Ба молишгар осоишу хоб ёфт.
Фуру хуфт, к-осоиш омад паид,
Шуд осуда,

то субҳи содиқ дамид.

Чу субҳи дувум сар бар афлок зад,

Шафақ шишаи бода бар ҳоқ зад.

Биёрост ин биркаи лочувард,

Сафоли заминро ба райҳони зард.

Бифармуд шах,

базме оростан,

Маю маҷлису нуқл дархостан.

4165 Сарири маликро сӯи базм хонд,

Ба некӯтарин ҷойгоҳе нишонд.

Маи лаъл бигрифт бо ӯ ба даст,

Чунин то шуданд.

аз май он рӯз маст.

Ба баҳшиш даромад кафи марзбон,

Дари ганҷ бикшод бар мизбон.

Ганї кардаш аз додани тавку тоҷ,
Ҳамаш тоҷи зар доду ҳам тахти оч.
Мукаллал

- ба гавҳар қабое паранд,
Чу парвин ба гавҳаркашї арчманд,
4170 Зи пирузаҷоме турунчинамой,
Ки як нима норинҷро буд ҷой.
Яке нисфе лаъли мадхун ба зар,
Беҳ аз нордона чу як нори тар.
Зи лаълу зумурруд яке тахтанард,
Бисоте зи ёкуту зар сурху зард.
Зи булӯри тобанда хоне фарох,
Чу насрини тар

- бар сари сабзшоҳ.
Таковар даҳ асби мурассаъфисор,
Ҳама зери ҳаррои гавҳарнигор.
4175 Сад уштур қавипушту молидарон,
Арақ карда дар зери бори гарон.
Зи сарбастаҳое,
ки дар бор буд,
Цавоҳир ба ман зар ба харвор буд.
Қабоҳои хос аз пай ҳар касе,
Қабо бодалиҳои заркаш базе.
Зи бас тӯҳфаву хилъату хоста,
Сарири сарири шуд ораста.
Бад-он дастгаҳ дасти шаҳ бўса дод,
Ба навбатгаҳи хештан рафт шод.
Шаҳаншаҳ бизад кӯсу лашкар биронд.
4180 Сари рояти худ

ба гардун расонд.
Аз он кӯҳпоя даромад ба дашт,
Сӯи жарфдарьё замин дарнавашт.
Дар он дашт
як ҳафта нахчир кард,
Паси ҳафтае кӯч тадбир кард.

РАФТАНИ ИСКАНДАР БА РАЙ БА ХУРОСОН

СОҚИНОМА

Биё, соқӣ, он чоми заррин биёр,
Ки монд аз Фаридуну* Чам* ёдгор.
Маи ноб деҳ ошиқи нобро,
Ба мастӣ тавон кардан ин хобро.

АНДАРЗ

- 4185 Дило, чанд аз ин бозӣ ангехтан,
Ба ҳар даст ранге баромехтан.
Дарахти ҳаво раста шуд бар дарат,
Бипечон сараш, то напечад сарат.
Маи ноб нохӯрда, мастӣ макун,
Агар мехӯрӣ, бутпарастӣ макун.
Чу беаъфарон гаштаӣ ханданок,
Махӯр заъфарон, то нагардӣ ҳалок.
Чу шоҳон макун хуб хушхорагӣ,
Ҳаросон шав аз рӯзи бечорагӣ.
- 4190 Аз ин оташинхонаи сахтқӯш,
Касе чон барад, к-ӯ бувад сахткӯш.
Зи сахтӣ ба сахтӣ тавон рахт бурд,
Ба гӯгирду нафт оташи кас намурд.

ДОСТОН

Гузорандаи тахтаи солх (в) ард,
Чунон даркашад нақшро лочвард,
Ки чун хусрав аз тахти кайхусравӣ,
Сӯи лашкар омад ба чобукравӣ⁹⁰⁶.
Нишаста яке рӯз болои тахт,
Ба андешаи кӯч мебаст рахт.

- 4195 Шитобанда пайке даромад чу бод,
 Ба оини пайкон замин бӯса дод.
 Ба шоҳи ҷаҳон рози пушида гуфт,
 Хабар додаш аз ошкору нуҳуфт.
 Ки «бар остонбӯсии боргоҳ,
 Зи тахти Ситахр омадам назди шоҳ.
 Наҷодамалик ноиби шаҳриёр,
 Суханро чунин менамояд иёр⁹⁰⁷,
 Ки то шоҳ бар ҳаллу ақде, ки дошт,
 Ниёбаткуни ҳештанро гумошт.
- 4200 Чунон доштам мулкро пешу пас,
 Ки озорише н-омад аз кас ба кас.
 Ба шарте, ки дар аҳди шаҳ доштам,
 Пазируфтаҳоро ниғаҳ доштам.
 Биҳамддуллоҳ,
 аз ҳеч болову паст
 Наёмад дар ин мулк мӯе шикаст.
 Валекин чу гарданда омад сипехр,
 Бигардад⁹⁰⁸ ҷаҳон аз сари кину меҳр.
 Замона ба неку бад обистан аст,
 Ситора гаҳе дӯст, гаҳ душман аст.
- 4205 Накишта дарахте баромад зи Рай,
 Кунад даъвӣ аз тухми Қовуси* кай.
 Газоянда ифрите ошубнок,
 Шитобанда чун аждаҳо бар ҳалок.
 Шубонон, ки охупарастӣ кунанд,
 Зи тираш ҳама ҷӯби дастӣ кунанд.
 Ҳамон белзан марди олатшинос,
 Кунад белкашро ба белӣ қиёс.
 Бароварда гардан чу Аҳримане*,
 Фиганда ба ҳар шаҳр дар шеване.
- 4210 Сару тоҷе аз даъвӣ ангехтаст,
 Ба номус ранге баромехтаст.
 Парокандае чандро гирд кард,
 Ки аз оби дарёе бароранд гард.

- Зи пирӯзии худ диловар шудааст,
 Ҳамоно, ки танҳо ба довар шудааст.
 Сару⁹⁰⁹ сими он банда дар сар шавад,
 Ки бо хоҷаи худ ба довар шавад.
 Хуросониёнаш инон мекашанд,
 Ба пайкори шах дар миён мекашанд.
- 4215 Зи ҳадди Нишобур то хоки Балх
 Кунандаш ба сафрои мо ком талх.
 Ба сархайлии фитна барбаст мӯй,
 Сӯи тоҷгоҳи ту овард рӯй⁹¹⁰.
 Чунин фитнаеро, ки шуд гарм кин,
 Агар хӯрдабинӣ ба хурдӣ мабин.
 Зи хурдон басте фитна ояд бузург,
 Ки дар пой пайкон бувад қаъби гург.
 Гар ин фитна монад чунин дербоз,
 Кунанд даст бар шуғли шоҳӣ дароз.
- 4220 Шаҳ, ар моҳи ӯ дарнаёрад ба меғ,
 Сари тахт хоҳад гирифтани ба теғ.
 Чу боз аз нишеман кушояд давол,
 Шикаста шавад кабкро парру бол.
 Маро лашкаре нест чандон ба зӯр,
 Қ-аз ӯ чашми бадро тавон кард кӯр.
 Сарони сипаҳ дар вилоят каманд,
 Ба даргоҳи шоҳаншаҳи оламанд.
 Ҳама ҳар чи рӯз ояд, он девзод,
 Қавидаст гардад,
 ки дасташ мабод!
- 4225 Бу чуз сарсари бодпоёни шоҳ
 Қас ин гардро барнадорад зи роҳ».
- Чу андар сухан пайк чустӣ намуд,
 Ба нома суханро дурустӣ намуд.
 Ба неку бад аз розҳои нуҳуфт
 Ҳамон буд дар нома к-оранда гуфт:
 «Шаҳи шердил хусрави⁹¹¹ пилтан,
 Дар он доварӣ гуфт бо хештан.

- Маро тахти Қайхусрав* ин чо ба зер,
Ба тахти ман он чо дигар кас далер.
- 4230 Бад-он достон монад ин тоҷу тахт,
Ки аз хиндуе хиндӯе бурд рахт.
Савоб он чунон шуд,
ки орам шитоб,
Ки озарми душман бувад носавоб.
Магар мавкаби шоҳ буд осмон,
Ки н-осуд бар чои худ як замон,
Чаҳон корвон, шоҳ солор буд,
Дар он корвон бор бисьёр буд.
Зи ҳар гӯшае бор меуфтод⁹¹²,
Ҳамон кор дар кор меуфтод.
- 4235 Дар он корҳо ёвар ӯ буду бас,
Паноҳандаро гашт фаръёдрас.
Чу толеъ чаҳонгардӣ орад ба пеш,
Нашояд задан кунда бар пой хеш.
Бурун рафт аз он кӯчгаҳ шаҳриёр,
Савоҳил-савоҳил ба даръё канор.
Сипоҳаш зи маҳ бурда роят бурун,
Сутуне бароварда то Бесутун.
Ба сайдафганӣ менабиштандроҳ,
Ки ҳам сайд хуш буду ҳам сайдгоҳ.
- 4240 Зи бори гарон хӯша ҳам гашта буд,
Тақу тоби нахчир кам гашта буд.
Зи бас руд хезон лаби рӯдбор,
Нишонда зи рухсори гетӣ ғубор.
Зи барқ омада абри найсон ба чӯш,
Бароварда тундар ба тундӣ хурӯш.
Раги растанӣ дар замин гашта сахт,
Ба рақс омада барғҳои дарахт,
Зи гулбом шаббобаи зандроф,
Дарида сабо шаъри гул то ба ноф,
- 4245 Хироманда бар раҳши* бечоданаъл,
Гули лаъл дар зери гулнори лаъл.

Ду навбова, ҳам туду ҳам барги туд,
Зи ҳалвову абрешим оварда суд.
Замин чун зару об чун лочвард.
Чу дебои нимазрақу нимзард.

Навои чаковак беҳ аз бонги руд,
Бароварда бо даштбонон суруд.
Гиреҳ бар камар барзада соки чав,
Расида ба деҳқон дуруди дарав.

- 4250 Шикам карда оҳуи сахро бузург,
Бар ӯ тезтар гашта дандони гург.
Паи гӯр чун захраи гов суст,
Гавазн аз биёбон раҳи кӯҳ чуст.
Зи нав зодани оҳувони сара,
Чаҳон дар чаҳон яксар оҳубара⁹¹³.
Чаҳондор бо сайду бо руду чом,
Ҳамекард манзил ба манзил хиром.
Чу гулпеч якрӯзаи моҳи нав,
Ба Халхол як ҳафта шуд бар⁹¹⁴ гарав.

- 4255 Зи паргори он ҳалқа баркард сар,
Қи хонандаш имрӯз халхоли зар⁹¹⁵.
Ба Гелон даромад ба кирдори абр,
Бад-он сон,

ки дар беша ояд ҳижабр.

Ҳар оташгаҳе, к-омад он чо ба даст,
Чу ях сард кардаш бар оташпараст.
Чу бишкаст бар ҳирбад пуштро,
Барандохт оини Зардуштро*.

Зи Гелон бурун шуд, даромад ба Рай,
Ба афғандани душман афғанд пай.

- 4260 Бар оташпарастон сиёсат намуд,
Баровард аз он дуда якбора дуд.
Чу душман хабар дошт, к-омад паланг,
Ба сӯроҳ даршуд чу рӯбоҳи ланг.
Ба оворагӣ дар Хуросон гурехт,
В-аз он қоими Рай ба қоим бирехт.

- Чу донист хусрав ки диҷҳими ӯ,
 Гурезон шуд аз фарри дайҳими ӯ,
 Гурозе гурезандаро пай гирифт,
 Шабеҳуи заду роҳ бар вай гирифт.
- 4265 Чунон тезрав шуд, ки даръёфташ,
 Ба захме сар аз мулк бартофташ.
 Чу бадхоҳро дар гил оганда кард,
 Парокандагонро пароканда кард.
 Ҳамон ҷо, ки бадхоҳро кушта буд,
 Ба наздики саҳро яке пушта буд.
 Ба шукронаи давлати тандуруст,
 Бар он пушта бунъёде афғанд чуст.
 Ба ҳаррои ганчаш чу бадром кард,
 Ба паҳлавзабонаш Ҳарӣ ном кард.
- 4270 Чу ганчинаи он бино баркашид,
 Ба шаҳри Нишобур лашкар кашид.
 Ду баҳри ҷаҳонро дар он шаҳр ёфт,
 Ҳавохоҳи худро яке баҳр ёфт.
 Дигар баҳр аз ӯ табли Доро* заданд,
 Дами дӯстиш ошкоро заданд.
 Зи Доро* малик рояте доштанд,
 Малик зери он роят ангоштанд.
 Чунон роятеро ба номуси шоҳ,
 Барангехтандӣ ба номусгоҳ.
- 4275 Сикандар* бәсе пой дар кин фишурд,
 Зи кас меҳри Доро* нашоист бурд.
 Ҳамон дид чора дар он доварӣ,
 Ки ёрони худро кунад ёварӣ.
 Зи навбатгаҳи худ ба фарҳангу рой,
 Кунад рояти дигар он ҷо ба пой.
 Аз⁹¹⁶ он роят он буд мақсуди шоҳ,
 Ки роят зи роят бувад кинахоҳ.
 Чу донист,
- к-он шаҳри Доропараст*,
 Ба ҷаҳди Сикандар* наёяд ба даст,

- 4280 Хусуматғахе сохт, то нафхи сур,
 Ки аз созгорӣ шуд он шаҳр дур,
 Хусуматгарон гашта дар хок паст,
 Ханӯз он хусумат дар он хок ҳаст.
 Чу зад лашкари кабкро бар тазарв,
 Зи мулки Нишобур шуд сӯи Марв.
 Бикушт оташи ҳирбадхонаро,
 В-аз оташ пароканд парвонаро,
 Ба Балх омаду оташи Зардухушт*,
 Ба тӯфони шамшер чун об кушт.
- 4285 Баҳоре дилафрӯз дар Балх буд
 Қ-аз ӯ тозагулро даҳан талх буд.
 Парипайкароне дар ӯ чун нигор
 Санамхонаҳои чу хуррамбахор.
 Дар ӯ беш аз андоза динору ганҷ,
 Ниҳода ба ҳар гӯша бедастранҷ.
 Зада мӯъбадаш наъли заррин бар асб,
 Шуда номи он хона Озаргушасб*.
 Чу хусрав бар он ганҷдон даст ёфт,
 Муғонро зи чоми муғон маст ёфт.
- 4290 Биҳишти санамхона бе хур кард,
 Зи дӯзах парастандаро дур кард.
 Бипардохт он ганҷи деринаро,
 В-аз ӯ дод марҳам бәсе синаро.
 Ба гирди Хуросон баромад тамом,
 Ба ҳар шаҳре овард лахте мақом.
 Ба мағзи Хуросон дарафганд чӯш,
 Хуросониёнро бимолид гӯш.
 Ба ҳар ноҳият кард мавқаб равон,
 Ки ёригараш буд баҳти чавон.
- 4295 Хуросону Қирмону Ғазнину Ғур
 Бипаймуд ҳар як ба сумми сутур.
 Ба ҳар шаҳр,
 к-омад ба шодӣ фароз,
 Дари шаҳр карданд бар шоҳ боз.

Чаҳон гаштанаш гарчи бо ранҷ буд,
Ҳама роҳи ӯ ганҷ бар ганҷ буд.
Ба ҳар манзиле, к-ӯ гирифтӣ қарор,
Гаронсанг будӣ зи ганҷина бор.
Заминро ба ганҷе бианбоштӣ,
4300 Гузаштиву дар хок бигзоштӣ,
Заре, к-одамиро кунад бимнок,
Чӣ дар сулби оташ, чӣ дар нофи хок.
Халоиқ, ки зар дар замин мениҳанд,
Бар ӯ қуфлу банд оҳанин мениҳанд.
Чу бод омаду хокшонро рабуд,
Бар ӯ⁹¹⁷ барзадан⁹¹⁸ қуфли оҳан чӣ суд?

РАФТАНИ ИСКАНДАР БА ҲИНДУСТОН

СОҚИНОМА

Биё, соқӣ, он зарри бигдохта,
Ки гӯгирди сурх аст аз ӯ сохта.
Ба ман деҳ, ки то з-ӯ давоӣ кунам,
Миси хешро кимъёӣ кунам.

АНДАРЗ

4305 Фарас хуштарак рон, ки саҳро х(в) аш аст,
Инон дармакаш, борагӣ дилкаш аст.
Ба некӯтарин ном аз ин ҷои зишт,
Бибояд шудан сӯи боғи биҳишт.
Набояд ниҳодан бар ин хок дил,
К-аз ӯ ганҷи Қорун* фурӯшуд ба гил,
Раҳи растагорӣ дар афгандагист,
Ки хуршед чамъ аз парокандагист.
Ҳама то бувад роҳ пурнештар,
Дар ӯ суди бозоргон бештар.

- 4310 Чу эмин шавад раҳ зи хунхорагон,
Дар ӯ кам бувад суди бозоргон.
Дар он ганҷхона, ки зар ёфтанд,
Раҳ аз аждаҳо пурхатар ёфтанд.

ДОСТОН

- Ҳамон чарбгӯмарди ширингузор,
Чунин чарбе ангехт аз мағзи кор,
Ки чун шаҳ ба Ғазнин дар-омад зи Балх,
Ба як сӯ шуд аз оби дарьёи талх.
Зи бас сар, ки бар остон омадаш,
Таманнои Ҳиндустон омадаш.
- 4315 Дар ин шуғл бо зиракон роӣ зад,
Ки «давлат маро бўса бар пой зад.
Ҳама мулки Эрон маро шуд тамом,
Ба Ҳиндустон дод хоҳам лагом.
Чу ман сар сӯи Қайди* ҳинду ниҳам,
Аз ӯ кинаву кайд як сӯ ниҳам.
Гар ояд ба хидмат чу дигар касон,
Набошам бар ӯ чуз иноятрасон.
В-агар бо ман ӯ сар дарорад ситез,
Ману гардани Қайду* шамшери тез.
- 4320 Зи паҳлӯ ба паҳлӯ бигардонамаш,
Нишинад ба чое, ки бинҷонамаш.
Чу маркаб сӯи роҳи дур оварам,
Сари тег бар фарқи Фур* оварам.
Чу аз фури фурон рабоям кулоҳ,
Сӯи хони хонон гироям сипоҳ.
В-аз он чо шавам сӯи Чочу Тароз,
Заминаро навардам ба як турктоз».
Далерони лашкар, бузургони базм,
Пазиро шудандаш бад-он рою азм.
- 4325 Ба рӯзе, ки некахтаре ёр буд,
Намудори давлат падидор буд.

- Сикандар* барафрохт сар бар сипехр,
 Равон кард маркаб чу рахшанда мехр.
 Зи Ғазнин даромад ба Ҳиндустон,
 Раҳ аз мавкабаш гашт чун бӯстон.
 Бар он шуд, ки дар мағз тоб оварад,
 Сӯи Кайди* ҳинду шитоб оварад.
 Ба тороҷи мулкаш дарояд чу меғ,
 Дихад мулки ўро ба тороҷи теғ.
- 4330 Дигар раҳ ба фармони фарзонагон,
 Накард он чи ояд зи девонагон.
 Чарида яке қосиди тезгом
 Фиристоду додаш ба ҳинду паём,
 Ки гар чангроӣ, бурун каш сипох,
 Ки инак расидам чу абри сиёх,
 В-агар бар парастии миён бастай,
 Чунон дон, ки аз теғи ман растай.
 Сари наргис онгаҳ дарояд зи хоб,
 Ки резад бар ў абри боранда об.
- 4335 Гул онгаҳ иморӣ дарорад ба боғ,
 Ки хуршедро фарм ғардад димоғ.
 Бичӯшам, бичӯшад ҷаҳон аз шукӯх,
 Бичунбам,
 бичунбад ҳама дашту кӯх.
 Ба ҷое нахусбад уқоби далер,
 Ки обе тавон бастан⁹¹⁹ ўро ба зер.
 Гар он ҷо зи сар мӯе ангехтаст,
 Бад-ин ҷо сар аз мӯе овехтаст.
 В-агар ҳаст кӯҳи шумо теғдор,
 Кунад теғи ман кӯхро ғор-ғор.
- 4340 Гар аз баҳри ганҷ орам он ҷо фареш,
 Ба мағриб зари мағрибӣ ҳаст беш.
 Гарам ҳаст бар хубрӯён шитоб,
 Ба Хоразм равшантар аст офтоб.
 Ҷавоҳир наҷӯям дар ин марзу бум,
 Қ-аз ин моя бисъёр дорам ба Рум.

- Ба Ҳинд омадан теғи ҳиндӣ ба даст,
 Қабоби тарам бояд аз пили маст.
 Махӯр абраи Ҳинд бе ёди ман,
 Ки ҳиндутар аз туст пӯлоди ман⁹²⁰.
- 4345 Чу сар боядат, сар матоб аз хироч,
 Вагарна на сар бо ту монад⁹²¹, на тоҷ.
 Фиристода омад ба даргоҳи Қайд*,
 Сухан дарҳам афганд чун доми сайд.
 Фурӯгуфт бо ӯ суханҳои тез,
 Гудозонтар аз оташи растахез.
 Чу Қайд, он чунон оташи тез дид,
 Аз ӯ растагорӣ ба парҳез дид,
 Ки хобе дар он доварӣ дида буд,
 Зи таъбири он хоб тарсида буд.
- 4350 Дигар, к-аз ҷаҳонгирии шаҳриёр,
 Хабар дошт, к-ӯро сипеҳр аст ёр.
 Гаҳи кина бо шоҳи Доро* чӣ кард,
 Зи ҳадди Хабаш то Бухоро чӣ кард.
 На роӣ омадаш рӯӣ аз ӯ тофтан,
 Зи фармон сӯи фитна биштофтан.
 Бидонист⁹²², к-ӯро дар он тоби тез,
 Чигуна зи худ боздорад ситез.
 Ба хоҳиш намудан забон баркушод,
 Басе офарин шоҳро кард ёд,
- 4355 Ки «чун дар ҷаҳон ӯст хушёртар,
 Ҷаҳондорӣ ӯро сазовортар.
 Ҳамаш пояи тахт бар моҳ бод!
 Ҳам озармо сӯи ӯ роҳ бод!
 Набудаст ҷуз меҳри ӯ кори ман,
 Сабаб чист,
 к-ояд ба пайкори ман?
 Агар ганҷ хоҳад, фидо созамаш,
 Гар афсар, ҳам аз сар биандозамаш.
 В-агар майл дорад ба ҷони х(в) ашам,
 Ба дандон гирифта ба хидмат кашам⁹²³.

- 4360 В-агар бандаеро фиристад зи роҳ,
 Супорам бад-ӯ ганчу тахту кулоҳ.
 Зи мавлоию чокарӣ нагзарам,
 Сикандар* худованду ман чокарам.
 Гар ӯ нозиш орад, ман орам ниёз,
 Магар гардад аз банда хушнуд боз.
 В-агар божгуна⁹²⁴ бувад доварӣ,
 Ки шах майл дорад ба киноварӣ,
 Зи пархоши ӯ пеш гирам раҳил,
 Наяндозам ин дабба дар пой пил.
- 4365 Чу ман сар бигардонам аз разми ӯ,
 Шавад ботил аз хуни ман азми ӯ.
 Агар роӣ дорад, ки кам гирадам,
 Бипоям, чи дарди шикам гирадам.
 Гар орад сипаҳ, пой ман ланг нест,
 Дигар сӯ гурезам, ҷаҳон танг нест.
 Бале, гар кунад аҳд бо ман нахуст,
 Ба шарте, ки он аҳд бошад дуруст,
 Ки н-орад ба ман ғадру ғоратғарӣ,
 В-аз ин дар ба як сӯ ниҳад доварӣ.
- 4370 Дихам чор чизаш, ки бе панҷуманд,
 Ба навбовагӣ бартар⁹²⁵ аз анҷуманд.
 Яке, духтари худ фиристам ба шоҳ,
 Чи духтар, ки тобанда хуршеду моҳ.
 Дувум, нӯшҷоме зи ёқути ноб,
 Қ-аз ӯ кам нагардад ба хӯрдан шароб,
 Савум, файласуфе ниҳоникушой,
 Ки бошад ба рози фалак раҳнамой.
 Чаҳорум, пизишке хирадманду чуст,
 Ки ноандагонро кунад тандуруст.
- 4375 Бад-ин тӯҳфа шахро шавам ҳақшинос,
 Агар шах пазирад, пазирам сипос».
 Фиристода пазруфт,
 к-«Ин ҳар чаҳор,
 Агар тӯҳфа сози бари шахриёр,

- Дар ин кишварат шоҳ номӣ кунад,
 Ба пайванди хешат гиромӣ кунад.
 Зи номоварон баркашад номи ту,
 Натобад сар аз ҷустани коми ту».
- 4380 Чу ҳиндумалик дид, к-он покмағз,
 Надорад бад-ин кор-дар пой лағз,
 Зи пирони ҳинду яке номдор,
 Фиристод бо қосиди шахриёр.
 Бад-ин шарт паймоне ангехта,
 Сухан чарбу ширин баромехта.
 Фиристодагон бозгаштанд шод,
 Ҳамон қосиди пири ҳиндунажод.
 Сӯи дарғаҳи шахриёр омаданд,
 Дар он боғ чун гул ба бор омаданд.
 Чу Ҳинду саропардаи шоҳ дид,
 Маҳи⁹²⁶ хайма бар хаймаи моҳ дид.
- 4385 Даромад, заминро ба торақ бируфт,
 Паёме, ки овард бо шоҳ гуфт
 Чу пешина пайғомҳо гуфта шуд,
 Сухан ронд аз онҳо,
 ки пазруфта шуд
 Сифат кард аз он чор пайкар ба шоҳ,
 Ки қасро набуд он чунон дастгоҳ,
 Дили шаҳ аз он орзу чӯш ёфт,
 Талаб кард чашм, он чи дар гӯш ёфт.
 Ба азме, ки он тӯҳфа орад ба чанг,
 Набуд аз шитобаш замоне диранг.
- 4390 Пас, онгоҳ бо ҳиндуи нармгӯй,
 Ба савганду паймон шуд озармчӯй.
 Балиносро* бо дигар меҳтарон,
 Фиристоду сарбаста ганче гарон.
 Яке нома к-алмосро мум кард,
 Ҳама ҳиндро ҳиндуи Рум кард.
 Набишт аз Сикандар* ба Қайди* далер,
 Зи тундаждаҳое ба ғуррандашер.

- Фиребандагиҳо дар ӯ бешумор,
 Ки ояд нависандагонро ба кор.
- 4395 Басе шарт бар узри озарми ӯ,
 Барангехта бо дили гарми ӯ.
 Чу номанавис ин васиқат навишт,
 Мисоле ба кофуру анбар сиришт.
 Балинос* бо кордонони Рум,
 Сӯи Қайд* рафтанд аз он марзу бум.
 Чу донои Румӣ дар он турктоз,
 Ба лашкарғаҳи Ҳинду омад фароз,
 Дили Қайди ҳинду пур аз нур ёфт,
 Зи кайде, ки ҳинду кунад дур ёфт.
- 4400 Парастии намудаш ба оини шоҳ,
 Ки соҳибкамар буду соҳибкулоҳ.
 Бибӯсид бар номаву пеш бурд,
 Қалиди хазона ба Ҳинду супурд.
 Фуруҳонд нома дабири далер,
 Ки аз ҳайбат афтод гардун ба зер.

РАСИДАНИ НОМАИ ИСКАНДАР БА КАЙДИ ҲИНДУ

- Чунин буд дар номаи шоҳи Рум,
 Ба лафзе, к-аз ӯ гашт хоро чу мум.
 Пас аз ном дорандаи меҳру моҳ,
 Қи андешаро сӯи ӯ нест роҳ.
- 4405 Худованди фармону фармонбарон,
 Фиристандаи ваҳйи пайғамбарон,
 Зи фармони ӯ зери чархи кабуд,
 Басе дода бар некномон дуруд.
 Сухан ронда он гаҳ, ки «Эй паҳлавон,
 Ки пуштат қавӣ боду бахтат чавон!
 Бар он⁹²⁷ буд роям, ки азм оварам,
 Ба кӯпол бо пил разм оварам.

- Намоям ба гети яке дастбурд,
 Ки гардад зи кӯполи⁹²⁸ ман кӯҳ хурд.
 4410 Ба Ҳиндустон дарзанам оташе,
 Намонам дар он бум гарданкаше,
 Каманд афканам дар сари жандапил,
 Зи хун беҳи рӯян барорам зи Нил.
 Ҳама хоки ўро ба хун тар кунам,
 Ҳамон обро хок бар сар кунам.
 Чу ту рӯй дар ошти дошти,
 Инон барнапечидам аз ошти.
 Ба ширинсуханҳои қонпарварат,
 Худованд будам, шудам чокарат.
 4415 Диламро ба зинҳори зех барзадӣ,
 Ба қодузабонӣ гирех барзадӣ.
 Чунон кун, ки ин аҳд неку намоӣ,
 Дар абноӣ⁹²⁹ мо дер монад ба қой.
 Гар он чор гавҳар фиристӣ ба ман,
 Кунам бо ту аҳде дар ин анҷуман,
 Ки гар ҳафт кишвар шавад пурсипоҳ,
 Нагардад зи мулки ту мӯе табоҳ.
 Ба ҳар неку бад бо ту ёрӣ кунам,
 Бад-ин гуфтаҳо устуворӣ кунам».
- 4420 Фиристода чун нома бар Кайд* хонд,
 Дуруди фиристанда бар⁹³⁰ вай расонд.
 Зи афсуну афсонаи дилнавоз,
 Дари қодуиҳо бар ў қард боз.
 Зи Кайду* фусунҳои қодуи ў,
 Шуда Кайд* якбора ҳиндуи ў.
 Шунидам, ки қодуи ҳинду басест,
 Нахондам,
 ки қодуи ҳинду касест.
 Чу лахте сухан ронд бар қои хеш,
 Раҳоварди оварда овард пеш.
 4425 Дили Кайди* ҳинду баромад зи қой ,
 Қаҳонҷӯйро шуд парастинамоӣ.

- Басе кард бар шахриёр офарин,
 Ки бе ӯ мабодо замону замин.
 Фиристодаи кордонро навохт,
 Замон хост як ҳафта, то⁹³¹ кор сохт.
 Чу шуд ҳафтаву кор шуд сохта,
 Басечанда аз кор пардохта.
 Ба фармонбарӣ шоҳро сачда бурд,
 Пазируфтахоро ба қосид супурд.
- 4430 Чуз он чор пирояи арҷуманд,
 Гаронмояҳои дигар дилписанд,
 Зи ганҷу зару зевару лаълу дур,
 Басе пушти пилон зи ганҷина пур.
 Зи пӯлоди ҳиндӣ басе борҳо,
 Зи уду зи анбар ба харворҳо.
 Чу кӯҳи раванда чиҳил жандапил,
 Ки нагзошт аз нофашон рӯди Нил.
 Се пили сапед аз паи тахти шоҳ,
 Қ-аз эшон шудӣ рӯзи душман сиёҳ.
- 4435 Балиносро* низ ганҷе тамом,
 Ҳам аз мушки пухта, ҳам аз уди хом.
 Паридухтро дар яке маҳди уд,
 Ки маҳди фалак бурдӣ ӯро сучуд.
 Равон кард бо инчунин ганҷҳо,
 Чаҳон бурда бар ҳар яке ранҷҳо.
 Балинос* аз ин сон зару зеваре,
 Ки буданд ҳар як беҳ аз кишваре.
 Ба назди чаҳондовари хеш бурд,
 Чаҳондоварӣ бин,
 ки чун пеш бурд.
- 4440 Чу шаҳ дид ганҷи фиристодаро,
 Чаҳор орзӯи худододаро.
 Бад-он ганҷҳо он чунон шод шуд,
 Ки ганҷинаи Румаш аз ёд шуд.
 Фиканд озмоиш бад-он чор чиз,
 Чунон буд, к-ӯ гуфт в-аз он беш низ.

Чу дар об чоми чаҳонтоб дид,
Зи як шарбаташ халқ сероб дид.
Чу бо файласуф омад андар сухан,
Хабар ёфт аз корҳои куҳан.

4445 Пизишки муборак чу барзад нафас,
Зи тан бурд беморӣ, аз дил ҳавас.
Чу навбат бад-он ганҷи пинҳон расид,
Зи Ҳиндустон чинӣ омад падид.
Аз он хубтар дид, к-андозагир,
Сифатҳои ӯро кунад дилпазир.
Гуле дид хушбӯю нодида гард,
Баҳоре наёзурда аз боди сард,
Парипайкаре чун бут ороста,
Парию бут аз ҳиндувон хоста.

4450 Даҳан тангу сар гирду абру фарох,
Рухе чун гули сурх бар сабзшоҳ.
Ба ширинӣ аз гулшакар нӯштар,
Ба нармӣ зи гул нозукоғӯштар.
Гиреҳ бар гиреҳ чини зулфаш чу дом,
Ҳама чиниён чини ӯро ғулом.
Чу оху ба⁹³² Чин мушкпарварда буд,
Қаранфул ба Ҳиндустон хӯрда буд.
На гесӯ,

ки занчире аз мушки ноб,
Фурӯҳишта чун абре аз офтоб.

4455 Аз он мушкбар абр гул рехта,
Маҳ аз сунбула сунбул ангехта.
Бар он гунаи гандумӣ ранги ӯ,
Чу мушки сияҳхол чавсанги ӯ,
Намуда чав аз гандуми мушксоӣ,
На чун чавфурӯшони гандумнамоӣ.
Маҳи туркрухсора ҳиндусиришт,
Зи Ҳиндустон дода шаҳро бихишт.
На ҳинду, ки турки хитой ба ном,
Ба дуздидани дил чу ҳинду тамом.

- 4460 Зи румирухи ҳиндуигӯи ӯ,
 Шаҳи румиён гашта ҳиндуи ӯ.
 Шакархандае рост чун найшакар,
 Латифу хушу сабзу ширину тар,
 Нигоре бад-он хубию дилкашӣ
 Ба гавҳар ҳам обеву ҳам оташе.
 Чу шаҳ дид, дар пешбоз омадаш,
 Арӯсе чунон дилнавоз омадаш.
 Ба оини Исҳоқи* фаррухниё,
 К-аз ӯ ёфт чашми хирад тӯтиё.
- 4465 Тарози арӯсӣ бар ӯ баст шох,
 Бас онгаҳ манишро бад-ӯ дод роҳ.
 Ба нузли сипаҳдори Ҳиндустон,
 Бисоте баророст чун бӯстон.
 Цавоҳир ба харвору дебо ба тахт,
 Палангина хиргоҳу заррина тахт.
 Зи тоҷи мурассаъ ба ёкуту лаъл,
 Зи тозисамандони пӯлоднаъл.
 Зи чини ғуломони ҳалқабагӯш,
 Зи румиканизони зарбафтпӯш.
- 4470 Аз он беш, к-орад касе дар замир,
 Фиристоду шуд Қайд* миннатпазир.
 Чаҳонхусрав Искандари* Файлақус,*
 Зи пайванди он моҳпайкар арӯс,
 Баросуд к-алҳақ буге нағз буд,
 Ҳама мағзу полудаи мағз буд.
 Чу ангушт бар саҳни полуда ронд,
 Зи полуда ангушташ олуда монд.
 Насуфта дуре, ношукуфта гуле,
 Хумоибару фитна чун булбуле.
- 4475 Гул аз ғунча хандиду дур суфта шуд,
 Сухан бин,

ки дар парда чун гуфта шуд.
 Чаҳондор чун аз чаҳон ком ёфт,
 Дар он чунбиш аз давлат ором ёфт.

Фиристод аз омӯзгорон касе
Ба Истахру кард устуворӣ бaсе.
Набишт он суханҳо, ки будаш мурод,
Зи пирӯзии марзи мушкинсавод.
Ки «кор он чунон шуд ба Ҳиндустон,
Ки бошад муроди дили дӯстон.

4480 Зи кинхоҳии Кайд* пардохтам,
Чу шуд дӯст, бо дӯст дарсохтам.
Ба Қиннуҷ хоҳам шудан сӯи Фур,*
Худо ёр бодам дар ин роҳи дур.
Бубинам, к-аз он чо чӣ пеш оядам,
Магар кор бар коми хеш оядам.
Туй, ноиби мо ба ҳар марзу бум,
Зи даръёи Чин то ба даръёи Рум.
Чаҳонро ба пирӯзӣ овоз деҳ,
Зи мо муждаи хуррамай боз деҳ.

4485 Сипоҳию шаҳриву барнову пир,
Ки аз мулки мо ҳасташон ногузир.
Дили ҳар якеро зи мо шод кун,
Дуо хоҳу дониш деҳу дод кун».
Набишт ин чунин нома аз ҳар даре,
Фиристод пайке ба ҳар кишваре.
Арӯси гафронмойро низ кор
Баророст,

то шуд ба юнондиёр.

Сипаҳ додаш аз устуворони хеш,
Ҳамон⁹³³ устуворӣ зи ҳад кард беш.

4490 Ба пойни он маҳди пироясанҷ
Фиристод чандин шутур бори ганҷ.
Дигар ганҷро дар замин кард қой,
Намунаш ниғаҳ дошт бо раҳнамой.
Ба дастури доно васиқат навишт,
Ки аз донишу дод будаш сиришт.
Хабар додаш аз чумлаи неку бад,
Зи пирӯзии некхоҳони х(в)ад.

Ба фориғдилӣ чун баросуд шоҳ,
Сӯи фуръён зад дари боргоҳ.
4495 Раҳу расми шоҳон чунон тоза кард,
Ки Ҳиндустонро пуrowоза кард.
Ба доду деҳиш дар ҷаҳон пай фишурд,
Бад-ин дастбурд аз ҷаҳон даст бурд.
Маи нӯш мехӯрд бар ёди Кай,*
Чу шоҳони ин давр бар ёди вай.

РАФТАНИ ИСКАНДАР АЗ ҲИНДУСТОН БА ЧИН

СОҚИНОМА

Биё, соқӣ, он оби чун арғувон,
Қ-аз ӯ пири фартут гардад ҷавон.
Ба ман деҳ, ки то з-ӯ ҷавонӣ кунам,
Гули зардро арғувонӣ кунам.

АНДАРЗ

4500 Саодат ба мо рӯй бинмуд боз,
Навозандае соз бинвохт соз.
Суханро гузориш ба ёрӣ расид,
Сухангӯ ба уммедворӣ расид.
Гузоришкунон тез кун мағзро
Гузориш деҳ ин номаи нағзро.
Набурда ҷаҳондори фарруҳ набард,
Хабар деҳ, ки бо Фури* фурон ҷӣ кард.

ДОСТОН

Гузорандаи ҳарфи ин ҳасбиҳол,
Зи парда чунин менамояд хаёл,

- 4505 Ки чун шоҳ фориғ шуд аз кори Кайд,*
 Гаҳе рои май карду⁹³⁴ гаҳ рои сайд.
 Равон кард лашкар ба торочи Фур,*
 Зи пирӯзияш кард якбора⁹³⁵ дур.
 Чу шаҳ теғро баркашид аз наём,
 Бадандешро сар даромад ба дом.
 Ҳама мулку молаш ба тороч дод,
 Сарашро зи шамшери худ тоҷ дод.
 Чу афтода шуд хасм дар пой ӯ,
 Ба дигар касе дода шуд ҷои ӯ.
- 4510 В-аз он ҷо ба рафтан алам барфарохт,
 Ки он хок бо бодпоён насохт.
 Се чиз аст, к-он дар се оромгоҳ,
 Бувад ҳар се кам умру гардад табоҳ.
 Ба Ҳиндустон асбу дар Порс пил,
 Ба Чин гурба з-ин сон намояд далил.
 Чаҳондор чун дид, к-он обу хок,
 Зи пӯяндаасбон барорад ҳалок,
 Зи Ҳиндустон шуд ба тиббатзамин,
 Зи Тиббат даромад⁵³⁶ ба ақсои Чин.
- 4515 Чу бар авчи Тиббат расид афсараш,
 Ба ханда даромад ҳама лашкараш.
 Бипурсид,
 к-«Ин ханда аз баҳри чист,
 Ба ҷое, ки бар худ бибоят гирифт».
 Намуданд, к-«Ин заъфаронгуна хок,
 Кунад мардро бесабаб⁹³⁷ ханданок».
 Аҷаб монд шаҳ з-он бихиштӣ савод,
 Ки чун оварад хандаи бемурод.
 Ба душвории роҳ бар хушку тар,
 Ҳамебурд манзил ба манзил ба сар.
- 4520 Раҳ аз хуни чунбандагон хушк дид,
 Ҳама дашт пурнофаи мушк дид.
 Чу дид охуи даштро нофадор,
 Нафармуд, к-оху кунад кас шикор.

- Ба ҳар чо, ки лашкар гузар доштӣ,
 Ба харворҳо нофа бардоштӣ.
 Чу лахте биёбони Чин дарнавашт,
 Ба ободӣ омад зи вайронадашт.
 Чу мино чарогоҳе омад падид,
 Ки аз хуррамӣ сар ба минӯ кашид.
- 4525 Ба ҳар панҷ гоме дар он марғзор
 Равона шуду чашмаи хушгвор.
 Хавои хушу бешаҳои фарох,
 Дарахтони боровари сабзшоҳ.
 Равон об дар сабзаи обх (в) ард,
 Чу симоб дар пайкари лочвард.
 Гиёҳои навраста аз қатра пур,
 Чу бар шохи мино баромуда⁹³⁸ дур.
 Паи оху аз чашма ангехта,
 Чу бар нефаҳо нофаҳо рехта.
- 4530 Суми гӯр бар сабза хорида ҷой,
 Чу бар сабздебо хати мушксой.
 Саводе, ки дар вай сиёҳӣ набуд,
 В-агар буд, ҷуз пушти моҳӣ набуд.
 Сикандар* чу дид он саводи беҳӣ,
 Зи савдои Ҳиндустон шуд тижӣ.
 Дар обу чарогоҳи он марҳила,
 Бифармуд кардан сутурон яла.
 Яке ҳафта аз хуррамӣ ёфт баҳр,
 Баросуд бо паҳлавонони даҳр.
- 4535 Дигар ҳафта рӯзе писандида ҷуст,
 Қ-аз ӯ фоли фирӯзӣ ояд дуруст.
 Бифармуд,
 то кӯс бинвохтанд,
 Аз он марҳила сӯи Чин тохтанд.
 Дуҳулзан чу шуд бар духул хашмноқ,
 Баровард фаръед аз⁹³⁹ боди пок.
 Чу оинаи чинӣ омад падид,
 Сикандар* сипаҳро сӯи Чин кашид.

- Нишастанд бар тозии тезчӯш,
 Ҳама хорахафтону пӯлодпӯш.
 4540 Ҳавое хушу роҳ бехор буд,
 В-агар буд хор, ангабиндор буд.
 Зи ширингиёҳои кӯху дара,
 Шакар ёфта шири оҳубара.
 Бар он⁹⁴⁰ сайдгаҳ чун гузар кард шох,
 Муанбар шуд аз гарди ӯ сайдгоҳ.
 Ҳар оҳу, ки бо доғи ӯ зода буд,
 Зи нофакашӣ нофаш афтада буд.
 Гавазне,
 к-аз ӯ рӯй бар хок дошт,
 Ба чашмаш ҷаҳон чашми таръёк дошт.
 4545 Ҷаҳонҷӯй мешуд чу ғуррандашер,
 Ҷаҳанда⁹⁴¹ ҳижабри шикорӣ ба зер,
 Шикорафганон дар биёбони Чин
 Бипардохт аз ғуру оҳу замин.
 Ҳарири замин зери сумми сутур,
 Шуда ғурчашм аз басы чашми ғур.
 Ба микрозаи тири паҳлӯшикоф,
 Басы оҳу афганда бо нофа ноф.
 Адими гавазгон сурин то ба сар,
 Зи пайкони зар гашта чун кони зар.
 4550 Камони шаҳаншаҳ камин сохта,
 Гавазне ба ҳар тире андохта.
 Ба наққошии нӯғи тири хаданг,
 Тихӣ карда сахрои Чинро зи ранг.
 Ба нахчир кардан дар он сайдгоҳ,
 Яке рӯз то шаб ба сар бурд роҳ,
 Чу турки ҳисорӣ зи кор уфтод,
 Арӯси ҷаҳон дар ҳисор уфтод.
 Зи савдои ӯ шаб чу ҳиндузане,
 Шуда ҷавзانون гирди ҳар барзане.
 4555 Шаҳаншаҳ фуруд омад аз борағӣ.
 Ҳамон лашкараш низ⁹⁴² якборағӣ.

- Зи шоҳи Хито то ба хони Хутан
 Фиристоду тартиб кард анчуман.
 Сипоҳи Сипанҷобу Фарғонаро,
 Дигар марздорони фарзонро.
- 4575 Зи Хархезу аз Чочу аз Кошғар,
 Басе паҳлавон хонд зарринкамар.⁹⁴⁷
 Чу иқди сипаҳ барҳам омуда шуд,
 Дили хони хонон баросуда шуд.
 Ба кӯҳи раванда даровард пой,
 Чу пӯлодкӯҳе равон шуд зи чой.
 Ду манзил каму беш наздики шоҳ,
 Тавила фурӯ басту зад боргоҳ.
 Шабу рӯз пурсидӣ аз шаҳриёр,
 Ки бо ӯ чӣ шаббозӣ орад ба кор.
- 4580 Ниҳон рафта ҷосусро бозҷуст,
 Ки то ҳоли ӯ бозгӯяд дуруст.
 Хабар додаш он марди пинхонпиҷӯҳ,
 Ки шоҳест бо шавкату бо шукӯҳ.
 Даҳову деҳиш дораду мардумӣ,
 Фариштаст дар⁹⁴⁸ сурати одамӣ.
 Хирадманду оҳиставу тезҳуш,
 Ба хилват сухангӯ, ба заҳмат хамӯш.
 Ба сангу сукунат барорад нафас,
 Нақӯшад ба таъҷил дар хуни кас.
- 4585 Ситамро зиён, адлро суд аз ӯ,
 Худо розию халқ хушнуд аз ӯ.
 Наёрад зи кас ҷуз ба некӣ ба ёд,
 Нагардад ба андӯҳи кас низ шод.
 Надидам касе,
 к-ӯ бар ӯ даст бурд,
 На мардонае, к-ӯ зи бимаш намурд.
 Магар тираш аз ҷаъбаи Ораш аст,
 Ки аз нӯги ӯ хора бо хораш аст.
 Чу шамшер гирад, бувад чун дурахш,
 Чу май бар каф орад, шавад ганҷбахш.

- 4590 Чу нақди сухан дар иёр оварад,
 Ҳама мағзи ҳикмат ба кор оварад.
 Сухан нашнавад, к-он набошад дуруст,
 Нагирад пазируфтаи хеш суст.
 Ба ҳар ҳейтаҳ равнақангези кор,
 Ба чуз дар шабистону чуз дар шикор.
 Ба нахчир кардан надорад диранг,
 Шикебо бувад, чун расад вақти чанг.
 Чаҳон эмин аз донишу доди ӯ,
 Малик бар малик, зод бар зоди ӯ.
- 4595 Ба майдон сари шаҳсаворон бувад,
 Ба мастӣ беҳ аз ҳушёрон бувад.
 Чу хандад, хаёле ғариб оядаш,
 Чу тийбат кунад, бӯи тийб оядаш.
 Фаровоншикеб асту андаксухун,
 Гаҳи ростӣ рост чун сарвбун.
 Сиёсат кунад, чун шавад кинавар,
 Бибахшояд он гаҳ, ки ёбад зафар.
 Лабаш дар сухан мавҷи тӯфон занад,
 Ҳама рой бо файласуфон занад.
- 4600 Ба тадбири пирон кунад корҳо,
 Чавонон барад сӯи пайкорҳо.
 Паноҳад ба эзид ба бегоҳу гоҳ,
 Наяфтад ба бад марди эзидпаноҳ.
 Чу дар зин кашад сарви озодро,
 Бар асбе,
 ки пил афканад бодро.
 Ҳамоварди ӯ гар бувад зиндапил,
 Кам аз қатра бошад бари⁹⁴⁹ рӯди Нил.
 Мабодо, ки асбаш харунӣ кунад,
 Ки аз чарми шер асб хунӣ кунад.
- 4605 Пасу пеш чанбар чаҳонад чу мор,
 Чапу рост оташ занад чун шарор.
 Мулуке, к-аз афсар нишон доштанд,
 Чаҳонро ба лашкаркашон доштанд.

- 4610 Чуз \bar{u} нест дар лашкараш теғзан,
 Зиҳӣ, лашкаророи лашкаршикан!⁹⁵⁰
 Наяндешад аз ҳеч хунхорае,
 Магар, к-аз заифеву бечорае.
 Фарох афганад боргахро бисот,
 Ба андоза хандад, чу ёбад нишот.
 Набинад зи таъзими худ дар касе,
 Чу бинад, навозиш намояд басе.
 Хазинаст бахшидани гавҳараш,
 Тавила бувад додани астараш.
 Ба хоҳандагон гар касе зар диҳад,
 Ба ҷои зар \bar{u} шаҳру кишвар диҳад.
 Мурода, ки орад дилаш дар шумор,
 Диҳад рӯзгораш ба камрӯзгор.
 Чу хоқон хабар ёфт з-он бихрадӣ,
 Шукӯҳид аз он фарраи эзидӣ.
- 4615 Ба озарми хусрав дилаш нарм шуд,
 Басечаш ба дидори \bar{u} гарм шуд.
 Бар андешаи чанг барбаст роҳ,
 Баҳона талаб кард бар сулҳи шоҳ.
 Ба шоҳи ҷаҳон қисса бардоштанд,
 Ки туркони Чин роят афроштанд.
 Шаҳаншаҳ масал зад,
 ки «нахцири хом,
 Ба пой худ он беҳ, ки ояд ба дом,
 Агар бо ман \bar{u} ҳамнабардӣ кунад,
 На мардӣ, ки озодмардӣ кунад.
- 4620 Муроди⁹⁵¹ шуморо сабукроҳ кард,
 Ба мо бар раҳи дур кӯтоҳ кард.
 Чунон орамаш чин дар абруӣ танг,
 Ки дар Чин бигирьяд бар \bar{u} хорасанг».
- Сапедадамон, к-аз сипехри кабуд,
 Расонид хуршеди шаҳро дуруд,
 Дабире уторидманиширо нишонд,
 Ки бар Муштарӣ Зӯхра донад фишонд.

- Яке нома дархост ораста,
Фурӯзонтар аз моҳи нокоста.
4625 Сухан сохта дар гузориш ду ним,
Яке нима з-уммеду дигар зи бим.

НОМАИ ИСКАНДАР БА ҲОҚОНИ ЧИН

- Дабири қаламзан қалам баргирифт,
Нахустин сухан з-офарин даргирифт.
Чаҳонофаринандаро кард ёд,
Ки бе ёди ӯ офариниш мабод.
Худое, ки уммеду ором аз ӯст,
Дили марди қўяндаро ком аз ӯст.
Ба бечорагӣ чораи кори мо,
Дар обу дар оташ нигахдори мо.
4630 Чу бахшиш кунад, раҳ намояд ба ганҷ.
Чу бахшоиш орад, раҳонад зи ранҷ.
Чаҳонро набуд аз буна ҳеч соз.
Ба фармони ӯ нақш баст ин тароз,
Гузида касе, к-ӯ ба фармони ӯст,
Бар ӯ офарин, к-офаринхони ӯст.
Чу килк аз сари нома пардохтанд,
Сухан бар забони шаҳ андохтанд,
Ки «ин нома з-Искандари* чирадаст,
Ба хоқон, ки бодо Сикандарпараст.
Ба фармони дорои чарҳи кабуд,
4635 Зи мо бод бар қони хоқон дуруд.
Чунон донад он хусрави додбахш,
Ки чун мо дар ин бум рондем рахш,*
На бар қанг аз Эронзамин омадем,
Ба меҳмони хоқони⁹⁵² Чин омадем.
Бад-он⁹⁵³ дил,
ки аз роҳи фармонбарӣ,
Кунад меҳмонро парастигарӣ.

- Ба шаҳри шумо гар баландофтоб
 Зи машриқ кунад сӯи мағриб шитоб.
 4640 Ман он офтобам, ки инак зи роҳ,
 Зи мағриб ба машриқ кашидам сипоҳ.
 Сияҳ то сапедӣ гирифтам ба теғ,
 Бидодам ба хоҳандагон бедареғ.
 Зи ҳадди Ҳабаш азми Чин сохтам,
 Зи мағриб ба машриқзамин тохтам⁹⁵⁴.
 Зи поингаҳи офтоби баланд,
 Сӯи чилвагоҳаш расондам саманд.
 Ба Ҳиндустон коштам мушкбед,
 Бикорам ба Чин ёсумини сапед.
 4645 Агар тарсӣ аз печи даврони ман,
 Мапечон сар аз хатти фармони ман.
 В-агар печӣ аз амри ман рою ҳуш,
 Бипечонадат чархи гарданда гӯш⁹⁵⁵.
 Ба чое маёвар, ки ин тундшер,
 Ба нахчири гӯрон дарояд далер.
 Бигардон паи шер аз ин бўстон,
 Мадех пилро ёди Ҳиндустон.
 Бало бар сари худ фуруд оваранд,
 Ки бар ёди мастон суруд оваранд.
 4650 Бубин, то зи шамшери ман рӯзи чанг,
 Чи⁹⁵⁶ даръеи хун шуд ба сахрои Занг.
 Чигуна зи Доро нишондам ғурур,
 Чӣ кардам ба чои фурумоя Фур.*
 Дигар хусравонро ба нерӯи бахт,
 Ба сар чун даровардам аз тоҷу тахт.
 Гар эдун, ки ояд Фаридун* ба ман,
 Гирифтор гардад ҳам эдун ба ман.
 Ба ҳар марзу буме.
 ки ман тохтам,
 Зи бегона он хона пардохтам.
 4655 Қасе, к-ӯ маро некхоҳӣ намуд,
 Зи ман ҳеч бадхоҳӣ ўро набуд.

- Чу додам касеро ба худ⁹⁵⁷ зинҳор,
 Нагаштам бар он гуфта зинҳорхор.
 Забонам чу бар аҳд шуд раҳнамун,
 Набурдам сар аз аҳду паймон бурун.
 Ба Яғмову Чин з-он наёрам нишаст,
 Ки яғмоию чинӣ орам ба даст.
 Маро худ базе дурри даръёй аст,
 Гуломони чинию яғмоӣ аст.
- 4660 Ба зер омадан з-осмон бар замин
 Базе беҳтар аз мулки Эрон ба Чин.
 Чӣ дорӣ ту, эй турки Чин, дар димоғ,
 Ки бар боди сарсар кашонӣ⁹⁵⁸ чароғ.
 Ба чои фиристодани назлу ганҷ,
 Чаро бо ҳизаброн шудӣ⁹⁵⁹ кинасанҷ?
 Фуруд омадан чист бар тарфи роҳ,
 Чу садди Сикандар* кашидан сипоҳ?
 Агар қасди пайкори мо сохтӣ,
 Бухуре бар оташ барандохтӣ.
- 4665 В-агар пеши иқбол боз омадӣ,
 Куҷо узр, агар узрсоз омадӣ?
 Хабар деҳ маро то бидонам шумор,
 Ки дар салла мор аст ё мӯхрамор.
 Сипоҳ аз сабури ба ҷӯш омаданд,
 Зи тақсири ман дар хурӯш омаданд.
 Ҳизабронам оҳуи Чин дидаанд,
 Кам оҳуи фарбеҳ чунин дидаанд,
 Буриданд занҷир шерони ман,
 Далеранд бар хун далерони ман.
- 4670 Пари тиру минқори пайкони тез,
 Кунанд аз шағаб чаъбаро рез-рез.
 Синон чашм дар роҳи ин душман аст,
 Гар он ҷо мане,
 гурзи ман сад ман аст.
 Гуломони туркам чу гиранд шаст,
 Зи тире расад лашкареро шикаст.

- Агар хусрави шаст мирон бувад,
 Ҳам омоҷи ин шастгирон бувад.
 Чу бар дудае дуди ман баргузашт,
 Агар нақши Чин буд, шуд дуди дашт⁹⁶⁰.
- 4675 Зи пайванди озарм чун бигзарам,
 Мабод обам, ар бо кас обе хурам.
 Синонам чунон аждаҳоро хурад,
 Ки тӯфони оташ гиёро хурад⁹⁶¹.
 Чу тирам гузар бар далерон кунад,
 Нишона зи паҳлӯи шерон кунад.
 Гарам жарфдаръё бувад ҳамнабард,
 Зи даръё барорам ба шамшер гард,
 В-агар кӯҳ бошад, бичӯшонамаш,
 Ба зангори оҳан бипошонамаш.
- 4680 Ба ҳампанҷай пилро бишканам,
 Шаҳи пилтан, балки пилафганам.
 Сурин хурдани гӯру пушти гавазн,
 Надорад бари шери дарранда вазн.
 Чу шоҳини баҳрӣ дарояд ба кор,
 Дихад моҳиёноро зи мурғон шикор.
 Шумо моҳиёнед бе пову чанг,
 Маро аждаҳо дар даҳан чун наҳанг.
 Сагон низ, к-он устухон мехӯранд,
 Ба дандони чун теғ нон мехӯранд.
- 4685 Ба ҳар чо,
 ки нерӯи ман пай фишурд,
 Маро буд пирузию дастбурд.
 Чу кин оварӣ, кинситонӣ кунам,
 Шавӣ меҳрубон, меҳрубонӣ кунам.
 Агар гавҳарат бояду гар наҳанг,
 Зи даръёи ман ҳарду ояд ба чанг.
 Надидӣ, магар теғам ангехта
 Наҳангеву гавҳар бар у рехта.
 Ман он ганчу он аждаҳопайкарам,
 Ки заҳр асту позаҳр дар соғарам.

- 4690 Ба назди ту аз ганчу аз аждаҳо,
 Хабар деҳ ба ман,⁹⁶² то чӣ орад баҳо?
 Гар ой, танат дар паранд оварам,
 В-агар не, сарат зери банд оварам.
 Дуруштиву нармӣ намудан туро,
 Бад-ин ҳар ду қавл озмудам туро.
 Агар пой хокӣ кунӣ бар дарам,
 Чу хуршед бар хоки Чин бигзарам.
 В-агар не, дарандозам аз роҳи кин,
 Ҳама хоки Чинро ба дарьёи Чин.
- 4695 Чу нома бихонӣ, насозӣ диранг,
 Намой ба ман сурати сулҳу чанг.
 Тағофул насозӣ, ки селоби тез,
 Ба ҷӯш аст дар абри селобрез».
 Забондон яке марди мардумшинос,
 Талаб кард,
 к-аз кас надорад ҳарос.
 Фиристод, то номаи нағз бурд,
 Ба мӯҳри Сикандар* ба хоқон супурд.
 Чу хоқон фуруҳонд унвони шох,
 Фуруҳост афтодан аз авчгоҳ.
- 4700 Аз он ҳайбаташ дар дил омад ҳарос,
 Ки зиракманиш буд зиракшинос.
 Ду пайкарҳаёле бар ӯ баст роҳ,
 Ки бар шаҳ занам, ё шавам назди шох.
 Дурангӣ дар андеша тоб оварад,
 Сари чорагар зери хоб оварад.

СИГОЛИШИ ҲОҚОН ДАР ПОСУХИ ИСКАНДАР

СОҶИНОМА

Биё, соқӣ, он бодаи чун гулоб
 Барафшон ба ман, то дар-оям зи хоб.

Гулобе, ки оби цигарҳо бад-ӯст,
Давои ҳама дарди сарҳо бад-ӯст.

АНДАРЗ

- 4705 Рақиби mano, хезу дар пеш кун,
Ту шав низу андешаи хеш кун.
Зи ташвиши хотир ҷудо кун маро,
Ба андешаи худ раҳо кун маро.
Надорам сари гуфтугуи касе,
Маро гуфтугӯ ҳаст бо худ басе.
Гар ояд харидоре аз дурдаст,
Ки бо кони гавҳар шавад ҳамнишаст,
Тамошои ганҷи Низомӣ кунад,
Ба базми сухан шодкомӣ кунад.
- 4710 Бигӯ, хоҷаи хона дар хона нест,
В-агар ҳаст мӯхтоҷи бегона нест.
Хато гуфтам, эй пайхучаста рақиб,
Ки шуд душманӣ бо ғарибон ғариб.
Дари мо ба рӯи касе дармабанд,
Ки дарбастанӣ дар бувад нописанд.
Чу моро сухан номи даръё ниҳод,
Дари мо чу даръё бибояд кушод.
Дари хона бикшою обе бизан,
Чу маҳ хаймае дар харобӣ бизан.
- 4715 Раҳо кун, ки оянд ҷӯяндагон,
Бубинанд дар шоҳи гӯяндагон,
Ки фардо чу рух дар ниқоб оварам,
Зи гела ба Гелон шитоб оварам.
Басо кас, ки ояд харидори ман,
Наёбад раҳе сӯи дидори ман.
Магар нақше аз килки суратгаре,
Нигоранда бинанд бар дафтаре.
Сухан бин, к-аз ӯ дур чун мондаам,
Кучо будам, адҳам кучо рондаам?

- 4720 Гузорандаи ганчи ораста,
 Чавохир чунин дод аз он хоста,
 Ки чун вориси мулки Афросиёб,
 Сар аз Чин баровард чун офтоб,
 Хабар ёфт, к-омад бад-он марзу бум,
 Даманда чунон аждаҳое зи Рум.
 Ҳамон номаи шоҳ бархонда буд,
 Дар он кор ҳайрон фурумонда буд.
 Ба андешаи поку рои дуруст
 Сари риштаи кори худ бозчуст.
- 4725 Нахустин чунон дид рояш савоб,
 Ки мисоқи шаҳро нависад чавоб.
 Бифармуд, то коғазу килку соз,
 Нависандаи чинӣ орад фароз.
 Чавобе нависад сазовори шоҳ,
 Суханро дар ӯ поя дорад нигоҳ.
 Зи нофи⁹⁶³ қалам дасти чобукдабир,
 Пароканд мушки сияҳ бар ҳарир.
 Суханҳои парвардаи дилфиреб,
 Ки дар мағзи мардум намояд шикеб.
- 4730 Хитобе, ки уммедворӣ диҳад,
 Итобе, ки бар сулҳ ёрӣ диҳад.
 Фусуне, ки бандад раҳи чангро,
 Фиребе, ки нармӣ диҳад сангро.
 Забонбандҳое чу пайкони тез,
 Даре дар тавозӯъ,
 даре дар ситез.
 Тарози сари нома буд аз нахуст,
 Ба номе, к-аз ӯ номҳо шуд дуруст⁹⁶⁴.
 «Худованди беёру ёри ҳама,
 Ба худ зиндаву зиндадори ҳама.
- 4735 Чаҳонофарин эзиди корсоз,
 Тавонокуну нотавононавоз.

Аламбаркаши равшанони сипехр,
Қаламдаркаши⁹⁶⁵ деви торикчеҳр.
Равишбахши паргори чунбишпазир,
Сукунатдеҳи нуқтаи ҷойгир.

Падидовари ҳар ҷӣ ояд падид,
Расонандаи ҳар ҷӣ хоҳад расид.
Зи гуёву хомӯшу хушьёру маст
Касеро бар асрори ӯ нест даст.

- 4740 Ба ҷуз бандагӣ н-ояд аз ҳеч кас,
Худовандии мутлақ ӯрост бас.
Пас аз офарини чаҳонофарин,
К-аз ӯ шуд падид осмону замин,
Сухан ронда дар пӯзиши шаҳриёр,
Ки бод офарин бар ту аз кирдигор.
Зи ҳар шоҳ, к-омад чаҳонро падид,
Ба дасти ту дод офариниш калид.
Зи даръё ба даръё ту кардӣ нишаст,
Бар Эрону Тӯрон туро буд даст.

- 4745 Зи паргори мағриб чу пардохтӣ,
Алам бар хати машриқ андохтӣ.
Гирифтӣ чаҳон ҷумла болову зер.
Ҳанӯзат нашуд дил зи пайкор сер?
Инон боз каш,

к-аждаҳо бар⁹⁶⁶ раҳ аст,
Фасона дароз асту шаб кӯтаҳ аст.
Сикандар* туй шоҳи Эрону Рум,
Манам корфармои ин марзу бум.
Туро ҳаст чун ман басте суфтагӯш,
Яке дигарам⁹⁶⁷ ман, ба тундӣ макӯш.

- 4750 Ману ту зи хокему хок аз замӣ,
Ҳамон беҳ, ки хокӣ бувад одамӣ.
Ҳама сарварӣ то ба хок асту бас,
Касте нест дар хок беҳтар зи кас.
Чу қатра ба даръё дарандохтанд,
Дигар қатра з-ӯ боз нашнохтанд.

- Хузури ту дар савби ин санглох,
 Диёри маро неъмате шуд фарох.
 Ба ҳар неъмате марди эзидшинос,
 Фузунтар кунад назди яздон⁹⁶⁸ сипос.
- 4755 Чу эзид ба ман неъмате барфузуд,
 Сипос эзидам чун⁹⁶⁹ набояд намуд.
 Кунам, то зиям шукри эзид басеч,
 К-аз ин беҳ надорад хирадманд ҳеч,
 Шунидам зи чандин худованд роз,
 Ки ҳар ҷо, ки орий ту лашкар фароз,
 Фиристӣ тани чанд аз аҳли Рум,
 Ба бозоргонӣ бад-он⁹⁷⁰ марзу бум,
 Бад-он то хуранд, он чӣ ёбанд х(в) ард,
 Таоме, ки пеш ояд аз гарму сард.
- 4760 Бисӯзанду резанд яксар ба чоҳ,
 Надоранд таъзими неъмат нигоҳ.
 Захира чу з-он шаҳр гардад тихӣ,
 Ту чун аждаҳо сар бад-он ҷо ниҳӣ.
 Ситонӣ зи бебаргӣ он бумро,
 Чу оташ, ки очиз кунад мумро.
 Ман аз баҳри он омадам пешбоз,
 Ки гардонам аз шаҳри худ ин ниёз.
 Агарчи ба зарку фусун сохтан,
 Нашояд зи Чин тӯша пардохтан.
- 4765 Валек оштӣ беҳ зи пархошу чанг,
 Ки ин доғу дард орад, он обу ранг.
 Макун киштаи чиниёнро хароб,
 Ки афтад туро низ киштӣ дар об.
 Қавидил машав,
 гарчӣ дастат кавист,
 Ки ҳукми худо бартар аз хусравист.
 Хирадмандро нест, к-аз роҳи тез
 Кунад бо худованди қувват ситез.
 Ба кор омада оламе чун хирад,
 Ба ҳукми ту ҳар коре аз неку бад⁹⁷¹.

- 4770 Касе, к-ӯ касеро наёяд ба кор,
Шуморанда з-ӯ барнагирад шумор.
Ба асл аз ҷаҳон подшоҳӣ туроист,
Ки фармони фарри илоҳӣ туроист.
Ҳама чизро асл бояд нахуст,⁹⁷²
Ки бошад ҳалал дар биноҳон сусти.
Зар аз нукра кардан, ақиқ аз булӯр,
Расонидани мева бошад ба зӯр²⁷³.
Кунад ҳар касе себро хонарас,
Вале хуш набошад ба дандони кас.
- 4775 Туро эзид аз баҳри адл офарид,
Ситам н-ояд аз шоҳи одил падида.
Ситамгорагонро макун ёварӣ,
Ки пурсанд рӯзет аз ин доварӣ.
Накӯроӣ чун ройро бад кунад,
Харобӣ дар ободии х(в) ад кунад.
Чу гардад ҷаҳон гоҳ-гоҳ аз навард,
Ба гармои гарму ба сармои сард.
Дар он гарму сардӣ саломат маҷӯй,
Ки гардонад аз одати хеш рӯй.⁹⁷⁴
- 4780 Чунон беҳ,
ки ҳар фасле аз фасли сол,
Ба хосияти худ намояд ҳисол.
Рабеъ аз рабей намояд сирешт,
Тамуз аз тамуз оварад сарнабишт.
Ҳар он-ч \bar{u} ⁹⁷⁵ бигардад зи тадбири кор,
Бигардад бар \bar{u} гардиши рӯзгор.
Сикандар* ба инсоф номовар аст,
В-агар не зи мо ҳар як Искандар* аст.
Мапиндор, к-аз ман наёяд набард,
Барорам ба як ҷунбиш аз кӯҳ гард.
- 4785 Чу бар пушти пилон ниҳам тахти оч,
Зи Ҳиндустон оварандам хироҷ.
Ҳизабри жаёнро дарорам ба зер,
Занам токи харпушта бар пушти шер.

- Валекин ба шохию номоварӣ,
 Наям бо ту дар чустанӣ доварӣ.
 Гар аз баҳри он кардӣ ин турктоз,
 Ки чун бандагон пешат орам намоз.
 Ба даргоҳи ту сар ниҳам бар замин,
 На ман ҷумла кишвархудоёни Чин.
- 4790 Ба ҳар орзу, к-оварӣ дар қиёс,
 Ба фармонпазирӣ пазирам сипос.
 Дар ин доварӣ ҳеҷ бегора нест,
 Зи меҳмонпарастӣ маро чора нест».
 Ҷавобе чунин хубу хотирнавоз,
 Ба қосид супурданд, то бурд боз.
 Чу бархонд посух шаҳи шерзӯр,
 Шикебандатар шуд ба нахчири гӯр.
 Сипаҳдори Чин аз шабехуни шоҳ,
 Набуд эмин аз шом то субҳгоҳ⁹⁷⁶.
 Ба рӯзе, ки аз рӯзхо офтоб
- 4875 Беҳӣ чилватар буд бар хоку об,
 Сипаҳдори Чин аз сари хушу рой,
 Сиголишгарӣ кард бо раҳнамой.
 Ҷаҳондидае буд дастури ӯ,
 Ҷаҳон равшан аз рои пурнури ӯ.
 Ҳисобе, ки хоқон барандохтӣ,
 Ба фармони ӯ кори ӯ сохтӣ.
 Дар он кор аз он кордон рой ҷуст,
 Ки дар корхо дошт рои дуруст,
 Ки «чун дорам ин довариро басеч,
 Чигуна диҳам чархро чархпеч.
 Чу мӯҳра баромоям⁹⁷⁷ аз меҳру кин,
 Бад-ин Чин,
 ки омад ба абруӣ чин.
- 4800 Агар ҳарб созам муҳолиф қавист,
 Ба торақ бараш тоҷи кайҳусравист.
 В-агар дар ситезаш мадоро кунам,
 Забунӣ ба халқ ошкоро кунам.

- Надонам, ки мақсуди ин шаҳриёр,
 Чӣ буд аз гузар кардани ин диёр»⁹⁷⁸.
 Ба хоқони Чин гуфт фаррух вазир,
 Ки «ҳаст аз насихат туро ногузир.
 Барандешам аз тундии рои ту,
 Ки тундӣ шавад корфармои ту.
- 4805 Ба ганҷу ба лашкар гурур оядат,
 Забун гаштан аз кор дур оядат.
 Чаҳондоре омад чунин зӯрманд,
 Дари дӯстиро бар ӯ дармабанд.
 Ба ҳар ҷо ки омад, вилоят гирифт,
 Нашояд дар ин кор мондан шигифт.
 Чӣ пиндоштӣ кори бозист ин,
 Ҳама нуқтаи корсозист ин?
 Бад-ин гуна коре худой бувад,
 Хусумат худойозмой бувад.
- 4810 Нашояд задан теғ бо офтоб,
 На Албурзро кард шояд хароб.
 Пазира шав, ар не, сипехри баланд,
 Ба давлатгазоён дарорад газанд.
 На иқболро шояд андохтан,
 На бо муқбилон душманӣ сохтан.
 Маёвез дар муқбили некбахт,
 Ки афғандани муқбилон аст сахт.
 Чу муқбил камар баст, пеш ор кафш,
 Тапонча нашояд задан бо дирафш.
- 4815 Ба як моҳ кам — беш бо ӯ бисоз,
 Ки бегона ин ҷо намонад дароз.
 Мазан санг бар обгина нахуст,
 Ки чун бишканад, дер гардад дуруст.
 Дурустӣ бувад захмхоро зи хун,
 Вале захмгаҳ мӯй н-орад бурун»⁹⁷⁹.
 Дар он кӯш,
 к-ин аждаҳои сиёҳ,
 Ба озарм ёбад дар ин бум роҳ.

- Ба чинӣ бар он рӯз нафрин расид,
 Ки ин аждаҳо бар дари Чин расид⁹⁸⁰.
- 4820 Мапиндор, к-аз гунбади лочвард,
 Расад чомаи бе кабудӣ ба мард.
 Навои чаҳон хориҷоҳангияст,
 Халал дар бирешим, на дар чангияст.
 Дар ин парда гар созгорӣ кунӣ,
 Ҳамоҳангро беҳ, ки ёрӣ кунӣ».
 Тарафдори Чин чун дар он доварӣ,
 Ба кӯшиш надид аз фалак ёварӣ,
 Аз он корҳо, к-ихтиёр омадаш,
 Парастигаре дар шумор омадаш.
- 4825 Бар он⁹⁸¹ азм шуд, к-оварад сар ба роҳ.
 Ба расми расулон шавад назди шоҳ.
 Бубинад чаҳондории шоҳро,
 Ҳамон сарфарозони даргоҳро.
 Саҳаргах, ки заврақкаши офтоб,
 Зи соҳил барафганд заврақ бар об,
 Сипаҳдори Чин, шаҳриёри Хутан,
 Расуле баророст аз хештан.
 Ба лашкарғаҳи шоҳи олам шитофт,
 Бад-он гуна⁹⁸², к-он роз кас дарнаёфт.
- 4830 Чу омад ба даргоҳи шоҳаншаҳӣ,
 Аз он омадан ёфт шоҳ огаҳӣ.
 Ки хоқон расуле фиристода чуст,
 Ба дидан муборак,
 ба гуфтан дуруст.
 Бифармуд хусрав, ки бораш диҳанд,
 Ба ҷои расулон қарораш диҳанд,
 Даромад паёмовари сарфароз,
 Парастигунон бурд шаҳро намоз.
 Бифармуд шах, то нишинад зи пой,
 Суханҳои фармуда орад ба ҷой.
- 4835 Ба фармони шоҳ он сухангуймард,
 Нишасту нишонандаро сачда кард.

- Замоне шуду дида барҳам назад,
 Ба неку бади хештан дам назад.
 Зи паркори он ҳалқа мадхуш монд,
 Дар он ҳалқа чун нукта хомӯш монд.
 Ишорат чунон омад аз шахриёр,
 Ки «пайғоме ар нек дорӣ, биёр.
 Маҳи рӯйпӯшида⁹⁸³ дар зери меғ,
 Ба гавҳарзабонӣ даромад чу теғ,
 4840 К-аз омад-шуди шоҳи Эрону Рум
 Баруманд бодо ҳама марзу бум!
 Зи Чин то дигарбора ақсои Чин,
 Ба фармони ӯ бод яксар замин.
 Чаҳон бедари боргоҳаш мабод,
 Сарири чаҳон бепаноҳаш мабод!
 Нухуфта суханҳост дарбори ман,
 К-аз он дар ҳарос аст гуфтори ман.
 Фиристандаи ман чунон дид роӣ,
 Ки холӣ кунад шаҳ зи бегона ҷой.
 4845 Набошад кас аз хоссагон пеши ӯ,
 Ҷуз ӯ, к-офарин бод бар кеши ӯ⁹⁸⁴.
 Агар як тан он ҷо бувад дар нухуфт,
 Набояд туро рози пӯшида гуфт».
- Шаҳ аз хилвате он чунон хоستان,
 Шукӯҳид дар хилват оростан.
 Бифармуд,
 к-аз зар яке пойбанд,
 Ниҳоданд бар пой сарви баланд.
 Ҳамон соидашро ба зарринкамар,
 Кашиданд дар зери занчири зар.
 4850 Сарой онгаҳ аз халқ пардохтанд,
 Ҳамон хосагон сӯи дар тохтанд.
 Малик монд холӣ дар он ҷои хеш,
 Ниҳода яке теғи алмос пеш.
 Фиристоро гуфт: «Холист ҷой,
 Нухуфтасуханро гиреҳ баркушой».

- Ба фармони шах марди пӯшидароз,
 Зи рози нуҳуфта гирех кард боз,
 Чу бурқаъ зи рӯи сухан барфиканд⁹⁸⁵,
 Сароғози он аз дуо дарфиканд,
 4855 Ки «то сабза рӯянда бошад ба боғ,
 Гули сурх тобад чу равшанчароғ,
 Рухат бод чун гул барафрӯхта,
 Чаҳон аз ту сарсабзӣ омӯхта.
 Нигини фалак зери номи ту бод,
 Ҳама кори давлат ба коми ту бод!
 Бар онам, ки гар бандаро⁹⁸⁷ шахриёр.
 Шиносад, ниёиш наёяд ба кор.
 Гар аз рози пӯшида огоҳ нест,
 Беҳ⁹⁸⁸ аз ростӣ пеши ӯ роҳ нест.
 4860 Ман он қосиди худфиристодаам,
 Қ-аз он пеш,
 к-афгандӣ афтодаам.
 Манам шоҳи ҳоқон-сипаҳдори Чин,
 Ки дар хидмати шоҳ бӯсам замин».
- Сикандар* зи густоҳии кори ӯ,
 Писандида нашмурд бозори ӯ.
 Ба тундӣ бар ӯ бонг барзад дурушт,
 Ки «пайдо бувад рӯи дебо зи пушт⁹⁸⁹.
 Шиносам ман аз боз гунчишкро,
 Ҳамон аз чигар нофаи мушкро
- 4865 Валекин ниғаҳ дорам озарму об,
 Зи пӯшидагон барнадорам ниқоб.
 Чӣ густохрӯй бар он доштат,
 Ки дар парда пӯшида нагзоштат?
 Чӣ беҳайбатӣ дидӣ аз шоҳи Рум,
 Ки пӯлодро нарм донӣ чу мум?
 Натарсидӣ аз зӯри бозӯи ман,
 Ки хок афганӣ дар тарозӯи ман?
 Гавазни чавон гарчӣ бошад далер.
 Инон беҳ, ки бартобад аз роҳи шер».

- 4870 Чавобаш чунин дод хоқони Чин,
 Ки «эй дархӯри сад хазор офарин,
 Бад-ин боргаҳ з-он гирифтам паноҳ,
 Ки безинҳорӣ надидам зи шох,
 Чу ман ногирифта, дароям зи дар,
 Набуррад маро ҳеч бадхоҳ сар.
 Сияҳшер чандон бувад кинасоз,
 Ки аз дур дандон намояд гуроз.
 Чу дандонкунон гардан орад ба зер,
 Зи гардан кунад хуни ӯ тундшер.
- 4875 Зи ман чун дили шоҳ ранҷур нест,
 Чавонмардии шер⁹⁹⁰ аз ӯ дур нест.
 Маро бими шамшер чандон бувад,
 Ки шамшери ман тездандон бувад.
 Чу ман бо Сикандар* надорам ситез,
 Кучо дорам андешаи теги тез?
 Дигар,
 к-он хиёнат накардам нахуст,
 Ки бар ман гирифторӣ ояд дуруст.
 Ту овардай сӯи ман тохтан,
 Маро бо ту куфр аст кин сохтан.
- 4880 Хусуматгарӣ баргирифтам зи роҳ,
 Бад-ин эътимод омадам назди шоҳ.
 Чу ман меҳрубонӣ намоям басе,
 Набуррад сари меҳрубонон касе.
 В-агар низ кардам гуноҳе бузург,
 Ғарибе бувад узрхоҳе бузург.
 Навозандатар з-он шуд инсофи⁹⁹¹ шоҳ,
 Ки раҳмат кунад хоса бар бегуноҳ.
 Паноҳандаро сар наёрад ба банд,
 Зи зинҳориён дур дорад газанд.
- 4885 Агар ман бад-ин боргоҳ омадам,
 Ба дастурии адли шоҳ омадам,
 Ки шоҳи чаҳон додгар довар аст,
 Худояш ба ҳар кор з-он ёвар аст».

- Зи чаъди ғуломони кишварбаҳо,
 Бихил⁹⁹³ бар чу ман банда чине раҳо.
 4905 Гирифтори чин кай бувад рӯи мох,
 Зи чин дур беҳ тоқи абрӯи шоҳ».
- Шаҳаншоҳ гуфт: «Эй писандидарой,
 Суханҳо, ки пурсидӣ орам ба ҷой.
 Сипаҳ з-он кашидам ба ақсои Чин,
 Ки орам ба каф мулки тӯронзамин.
 Бадандешро сар дарорам ба хок,
 Кунам гетӣ аз кеши бегона пок.
 Ба фармонпазирӣ ба ҳар кишваре.
 Ниҷонам ҷудоғона фармонбаре.
- 4910 Чу ту бе шабехуни шамшери ман,
 Ниҳодӣ ба таслим сар зери ман,
 Саратро сарири баландӣ диҳам,
 Зи тоқи худат баҳрмандӣ диҳам.
 На тоҷ аз ту хоҳам, на кишвар, на тахт,
 Нагирам дар ин корҳо бар⁹⁹⁴ ту сахт,
 Валекин ба шарте,
 ки аз мулки хеш,
 Кашӣ ҳафтсола маро дахл пеш.
 Чу орей ба ман абраи ҳафт сол,
 Дигар абраҳо бар ту бошад ҳалол».
- 4915 Ниюшанда фарҳангро соз дод,
 Ҷавобе писандидатар боз дод.
 Ки «чун хоҳад аз ман худованд тоҷ,
 Ба умре чунин ҳафтсола хироч,
 Чунон беҳ, ки подоши молам диҳад,
 Хати умр то ҳафт солам диҳад».
- Ҷаҳонҷӯйро посухи нағзи ӯ,
 Писанд омаду гарм шуд мағзи ӯ.
 Бад-ӯ гуфт: «Шашсола дахли диёр,
 Ба помузди ту додам, эй хушъёр.
- 4920 Чу дидам туро зираку хушманд,
 Ба яксола дахл аз ту кардам писанд».

- Чу солори туркон зи солори дахр.
 Бад-он хуррамӣ гашт пирузбахр.
 Ба нӯги мижа хоки даргоҳ рӯфт,
 Пас аз рӯфтани хок бо шоҳ гуфт,
 Ки «шаҳ гарчӣ⁹⁹⁵ гуфтори худро ба чой,
 Биёрад, ки нируш бод аз худой.
 Маро бар чунин зинҳоре нахуст,
 Хате бояд аз дасти хусрав дуруст,
 4925 Ки чун ман кашам дахли яксола пеш,
 Шаҳам барнаянгезад аз чои хеш.
 Ба таъвизи бозу кунам хатти шоҳ,
 Зи баҳри сари хеш дорам нигоҳ.
 Диҳам хат ба хун низ ман шоҳро,
 Ки чуз бар вафо наспарам роҳро».
- Бар ин аҳдашон рафт паймон базе,
 Ки дар бевафой накӯшад касе.
 Начӯянд кин, тоза доранд меҳр,
 Магар,
 к-аз равиш бозмонад сипеҳр.
- 4930 Бифармуд шаҳ, то рақибони бор
 Кунанд он фурубастаро растагор.
 Зи банди зараш поя бартар ниҳанд,
 Ба торақбараш тоҷи гавҳар ниҳанд.
 Чу шуд кори хокон зи қайсар ба соз,
 Ба лашқарғаҳи хеш баргашт боз.
 Чу султони шаб чатр бар сар гирифт,
 Саводи чаҳон ранги анбар гирифт.
 Ситора чунон ганче аз зар фишонд,
 Ки маҳди замин гов бар ганҷ ронд.
- 4935 Сикандар* маниш кард бар бода тез,
 Зи май кард ёкутро чуръарез.
 Нишаст аз гаҳи шом то субҳдам⁹⁹⁶,
 Равон кард бар ёди Чам чоми чам⁹⁹⁷
 Хасак рехта бар гузар хобро,
 Фаромӯш карда таку тобро.

- Дил аз кори душман шуда беҳарос,
 На бозори лашкар, на овои⁹⁹⁸ пос.
 Сабӯхи мулукона то субҳ ронд,
 Хамедошт шаб зинда, то шаб намонд.
- 4940 Чу ёкути носуфтaro чарх суфт,
 Чаҳон гашт бо тоҷи ёкут чуфт.
 Даромад зи дар дидбоне пагоҳ,
 Ки ғофил чаро гашт якбора шоҳ.
 Расид инак аз дур хоқони Чин,
 Бад-он сон, ки ларзад ба зераш замин.
 Чаҳон дар чаҳон лашкар ораста,
 Зи бӯқу духул бонг бархоста.
 Зи бас пой пилон, ки орзурдароҳ,
 Шуда гард бар рӯи хуршеду моҳ.
- 4945 Сипоҳе, ки гар боз чӯяд базе,
 Набинад ба як ҷой чандон касе.
 Ҳама олати ҷанг бардошта,
 Чу дарьёе аз оҳан анбошта⁹⁹⁹.
 Нишаста малик бар яке зиндапил,
 Зи мо то бад-ӯ нест беш аз ду мил.
 Чу з-ин шӯъбада ёфт шоҳ огаҳӣ,
 Фуруд омад аз тахти шоҳаншаҳӣ.
 Нишаст аз бари борае раҳнавард,
 Баророст лашкар ба расми набард.
- 4950 Ба пархоши хоқон камар баст чуст,
 Ки нашмурд паймони ўро дуруст.
 Бифармуд,
 то кӯси рӯйин зананд,¹⁰⁰⁰
 Ба абрӯ-дар аз чиниён чин зананд¹⁰⁰¹,
 Баророст лашкар чу кӯҳи баланд,
 Ба шамшеру гурзу камону каманд.
 Сароҳанг то соқа аз тиру теғ
 Баровард кӯҳе зи дарьё ба меғ¹⁰⁰².
 Чу хоқон хабар ёфт аз кори ў,
 Ки омад Сикандар* ба пайкори ў.

- 4955 Бурун омад аз мавкаби қалбгоҳ,
 Ба овоз гуфто: «Қадам аст шох?
 Бигӯед, к-орад инон сӯи ман,
 Надорад ниҳон рӯй аз рӯи ман?»
 Сикандар* чу овози чинӣ шунид,
 Қабои кажоган¹⁰⁰³ ба чин даркашид.
 Бурун ронд пилафгани хешро,
 Рух афганд пили бадандешро.
 Ба нафрини туркон забон баркушод,
 Ки «бефитна турке зи модар назод.
- 4960 Зи чинӣ ба чуз чини абрӯ махоҳ,
 Надоранд паймони мардум нигоҳ.
 Сухан рост гуфтанд пешиниён,
 Ки аҳду вафо нест дар чиниён,
 Ҳама тангчашмӣ писандидаанд.
 Фарохӣ ба чашми касон дидаанд.
 В-агарна пас аз ончунон оштӣ,
 Раҳи хашмноке чӣ бардоштӣ?!
 Дар он дӯстӣ чустан аввал чӣ буд,
 В-аз ин душманӣ кардан охир чӣ суд?!
- 4965 Маро дил яке буду паймон яке,
 Дурустӣ фаровону қавл андаке.
 Хабар не,
 ки меҳри шумо кин бувад,
 Дили туркчин пурхаму чин бувад.
 Агар туркчинӣ вафо доштӣ,
 Чаҳон зери чиниқабо доштӣ.
 Маро бастаи аҳд кардӣ чу дев,
 Ба бадахдӣ акнун барорӣ гирев?!
 Агар кӯхпӯлод шуд пайкарат,
 В-агар хайли Яъҷуч* шуд лашкарат,
- 4970 Начунбад зи Яъҷучи пӯлодхой,
 Сикандар* чу садди Сикандар зи чой.
 Тазарве, ки бар вай сар ояд замон,
 Ба паҳчири шоҳинаш ояд гумон.

- Малах чун пари сурхро соз дод,
 Ба гунчишк хатте ба хун боз дод.
 Агар сар гирой, рабоям кулоҳ,
 В-агар пузиш орӣ, пазираам гуноҳ
 Маро зайту занбура дар кеш ҳаст,
 Чу занбур ҳам нушу ҳам неш ҳаст».
- 4975 Сипаҳдори Чин гуфт, к-«эӣ шахриёр,
 Напечидаам гардан аз зинҳор.
 Ҳамон некхоҳам, ки будам нахуст,
 Ба савганд маҳкам, ба паймон дуруст.
 Чу гаштам пазирои фармони ту,
 Набандам камар чуз ба паймони ту.
 Аз ин чунбиш он буд мақсуди ман,
 Ки хушбӯ кунӣ миҷмар аз уди ман.
 Бидонӣ, ки ман бо чунин дастгоҳ,
 Ки бар чархи анҷум кашидам сипоҳ,
- 4980 Набошам чунин очизу рӯзкӯр,
 Ки баргардам аз ҷанг бедасти зӯр,
 Бад-ин созу лашкар, ки бинӣ чу кӯҳ,
 Зи ҷӯшанда даръё наёям сутӯҳ.
 Валекин туро бахт ёригар аст,
 Заминат раҳӣ, осмон чокар аст.
 Ситезандагӣ бо худованди бахт,
 Ситезандаро сар барад бар дарахт.
 Туро осмон мекунад ёварӣ,
 Маро нест бо осмон доварӣ».
- 4985 Чу гуфт ин,
 фуруд омад аз пушти пил,
 Сӯи мисршаҳ рафт чун рӯди Нил.
 Чу шаҳ дид, к-он хусрави узрсоз,
 Пиёда ба наздики ӯ шуд фароз,
 Ба ҳарро яке маркабаш даркашид,
 Зи сар то кафал зери зар нопадид.
 Чу бар борагӣ комрониш дод,
 Ба ҳампахлӯӣ паҳлавониш дод.

- Чуз онаш дигар дод бисьёр чиз,
 Раҳо кард он дахли яксола низ.
 4990 Чу шуд шоҳро хони хонон раҳӣ,
 Хусумат шуд аз хонадонҳо тихӣ.
 Ду лашкар яке шуд дар он паҳнҷой,
 Ду лашкаршиканро яке гашт роӣ.
 Силоҳ аз тану хӯ зи рух рехтанд,
 Ба доду ситад дарҳам омехтанд.
 Сипаҳдори Чин ҳардам аз чиндиёр
 Фиристод нузле бари¹⁰⁰⁴ шаҳриёр,
 Ки даргаҳнишинони шаҳро тамом
 Кифоят шуд он нузл дар субҳу шом.
 4995 Ба ҳам буд руду маю чомашон,
 • Ҳамон назди якдигар оромашон.
 Чу аз май ба нахчир пардохтанд,
 Ба як ҷой нахчир месохтанд.
 Нахӯрданд бе якдигар бодае,
 Ба озодӣ аз худ ҳар озодае.

МУНОЗИРАИ НАҚҚОШОНИ РУМИ ВА ЧИНӢ

СОҚИНОМА

Биё, соқӣ, он май, ки ҷонпарвар аст,
 Ба ман дех, ки чун ҷон маро дарх(в)ар аст.
 Магар нав кунад умри пажмурдаро,
 Ба ҷӯш орад ин хуни афсурдаро.

ДОСТОН

- 5060 Яке рӯз хуррамтар аз навбаҳор,
 Гузидатарин рӯзе аз рӯзгор,
 Ба меҳмони шах буд хокони Чин,
 Ду хуршед бо якдигар ҳамнишин.

- Зи Руму зи Эрону аз Чину Занг,
 Самотини сафҳо бароварда танг.
 Ба май чехраи маҷлис ораста,
 Зи рӯи ҷаҳон гард бархоста.
 Дар он хуррамиҳои бо нозу нӯш,
 Расида зи лаб мавҷи гавҳар ба гӯш¹⁰⁰⁵.
- 5075 Сухан мешуд аз кори корогаҳон,
 Ки зирактарин¹⁰⁰⁶ кистанд аз ҷаҳон?
 Заминхези ҳар кишвар аз даҳр чист,
 Ба ҳар кишвар аз пешаҳо баҳр чист?
 Яке гуфт: «Найрангу афсунгарӣ,
 Зи Ҳиндустон хезад, ар бингарӣ».
 Яке гуфт: «Бар мардуми шӯрбахт,
 Зи Бобул расад ҷодуиҳои сахт».
 Яке гуфт,
- к-ояд гаҳе иттифок,
 Суруд аз Хуросону руд аз Ироқ».
- 5010 Яке гуфт: «Бар пояи дастрас,
 Забонвартар аз тозиён нест кас»¹⁰⁰⁷.
 Яке гуфт: «Наққошии аҳли Рум,
 Писандида шуд дар ҳама марзу бум».
 Яке гуфт: «Нашнудӣ, эй нақшбин,
 Ки афсона шуд дар ҷаҳон нақши Чин».
 Зи румиву чинӣ дар он доварӣ,
 Хилофе баромад ба фахроварӣ.
 Намуданд ҳар як ба гуфтори хеш,
 Намудоре аз нақши паргори хеш.
- 5015 Бар он шуд саранҷоми кор иттифок,
 Ки созанд токе чу абруи тоқ.
 Миёни ду абруи тоқи баланд,
 Хичобе фуруд оварад нақшбанд.
 Бар¹⁰⁰⁸ ин гӯша румӣ кунад дасткор,
 Бар он гӯша чинӣ нигорад нигор.
 Набинанд пероиши якдигар,
 Магар муддати даъвӣ ояд ба сар.

- Чу з-он кор гарданд пардохта,
 Ҳиҷоб аз миён гардад андохта.
- 5020 Бубинанд, к-аз ҳар ду пайқар кадом,
 Навоинтар ояд, чу гардад тамом.
 Нишастанд суратгарон дар нуҳуфт,
 Дар он чуфтаи тоқ чун токи чуфт.
 Ба кам муддат аз кор пардохтанд,
 Миёнбур зи пайқар барандохтанд.
 Яке буд пайқар ду «Аржанг»*-ро,
 Тафовут на ҳам нақшу ҳам рангро,
 Аҷаб монд аз он кор наззорагӣ,
 Ба ибрат фуру монд якборагӣ,
 Ки чун кардаанд ин ду суратнигор.
- 5025 Ду «Артанг»*-ро бар яке сон гузор.
 Миёни ду паргор биншаст шох,
 Дар ину дар он кард некӯ нигоҳ.
 На бишнохт аз якдигар бозашон,
 На пай бурд бар пардаи розашон.
 Басе роз аз он дар назар боз чуст,
 Нашуд сурати ҳол бар вай дуруст.
 Бале дар миёна яке фарқ буд,
 Ки ин мепазируфту он менамуд.
- 5030 Чу фарзона дид он ду бутхонаро,
 Бадеъ омад он нақш фарзонаро.
 Дурустӣ талаб карду чандон шитофт,
 К-аз он нақш сарриштае боз ёфт.
 Бифармуд,
 то дар миён тохтанд,
 Ҳиҷобе дигар дар миён сохтанд.
 Чу омад ҳиҷобе миёни ду кох,
 Яке тангдил шуд, яке рӯ фарох.
 Рақамҳои румӣ нашуд з-обу ранг,
 Бар оинаи чинӣ афтод занг.
- 5035 Чу шуд суффаи чиниён бе нигор,
 Шигифте фурумонд аз он шахриёр.

- Дигар раҳ ҳичоб аз миён баркашид,
 Ҳамон пайкари аввал омад падида.
 Бидонист, к-он токи афрӯхта,
 Ба сайқал рақам дорад андӯхта.
 Дар он вақт, к-он шуғл месохтанд,
 Миёна ҳичобе барафрохтанд.
 Ба суратгарӣ буд румӣ ба пой,
 Мусаққал ҳамекард чинисарой.
- 5040 Ҳар он нақш, к-он суффа гиранда шуд,
 Ба афрӯзиш ин сӯ пазиранда шуд.
 Бар он рафт фатво, дар он доварӣ,
 Ки ҳаст аз басар ҳар дуру ёварӣ.
 Надонад чу румӣ касе нақш баст,
 Гаҳе сақли чинӣ бувад чирадаст.

АФСОНАИ МОНИИ СУРАТГАР

- Шундама, ки Монӣ* ба суратгарӣ,
 Зи Рай сӯи Чин шуд ба пайғамбарӣ.
 Аз ӯ чиниён чун хабар ёфтанд,
 Бар он роҳи пешина биштофтанд.
- 5045 Дурафшанда ҳавзе зи буллури ноб,
 Бар он роҳ бастанд чун ҳавзи об.
 Гузорандагиҳои килки дабир,
 Барангехта мавҷ аз он обгир.
 Чу обе, ки бодаш кунад беқарор,
 Шикан бар шикан медавад бар канор.
 Ҳамон сабза,
- к-ӯ бар лаби ҳавз руст,
 Ба сабзӣ бар он ҳавз бастанд чуст.
 Чу Монӣ* расид аз биёбони дур,
 Диле дошт аз ташнагӣ носабур.
- 5050 Сӯи ҳавз шуд ташна-ташна фароз,
 Сарӣ кӯзаи хушк бикшод боз.

- Чу зад кӯза, дар ҳавзаи санг баст,
 Сафолин буд он кӯза, ҳолӣ шикаст.
 Бидонист Монӣ*, ки дар роҳи ӯ,
 Буд он ҳавзаи чиниён чоҳи ӯ.
 Баровард килке ба оину зеб,
 Рақам зад бар он ҳавзи монифиреб.
 Нигорид аз он килки фармонпазир,
 Саги мурда бар рӯи он обгир.
- 5055 Дар ӯ кирми чӯшанда беш аз қиёс,
 Қ-аз ӯ ташнаро дар дил омад ҳарос.
 Бад-он то чу ташна дар он ҳавзи об,
 Саги мурда бинад, наёрад шитоб.
 Чу дар хоки Чин ин хабар гашт фош,
 Ки Монӣ* бар он об зад дурбош.
 Зи бас чодуихои фарҳанги ӯ,
 Бад-ӯ бигравиданду «Аржанги»* ӯ.
 Бубин, то дигарбора чун тохтам,
 Суханро кучо сар барафрохтам.
- 5060 Чаҳондор бо шоҳи Чин чанд рӯз,
 Ба раҳшанда мебуд ромишфирӯз.
 Замон то замон меҳрашон мефизуд,
 Ҳам инро, ҳам онро чаҳон меситуд.
 Бад-ӯ гуфт:
- «Рӯзе, ки дорам басеч,
 Гарам пеш н-орад фалак пойпеч,
 Ки гардам сӯи кишвари хеш боз,
 Зи Чин сӯи Рум оварам турктоз».
 Ҷавобаш чунин дод ҳокони Чин,
 Ки «мулки ту шуд ҳафт кишварзамин.
- 5065 Ба иқбол ҳар чо, ки хоҳӣ хиром,
 Туй қибла ҳар чо, ки сози мақом.
 Кучо мавқабӣ шаҳ кунад тохтан,
 Зи мо бандагон бандагӣ сохтан».
 Зи фарҳанги ҳокону бедорнаш,
 Аҷаб монд шаҳ дар вафодорнаш.

- Ба солори Чин ҳар замон базми шоҳ,
 Фурузандатар шуд зи хуршеду моҳ.
 Камар баст¹⁰⁰⁹ хоқон ба фармонбарӣ,
 Ба гӯш андарун ҳалқаи чокарӣ.
- 5070 Ба оини худ нузли шаҳ мерасонд,
 Бад-он меҳри худро ба маҳ мерасонд.
 Агарчӣ малик дошт болотараш,
 Замон то замон гашт мавлотараш.
 Чу поя диҳад мардро шаҳриёр,
 Набойд, ки баргирад аз худ шумор.
 Ба болотарин поя пастӣ кунад,
 Ҳамон даъвии зердастӣ кунад.
 Шаҳ он кард бо чиниён аз шараф,
 Қи борони найсон кунад бо садаф.
- 5075 Зи пӯшиданиҳои Бағдоду Рум,
 Қи буд он гиромӣ дар он марзу бум,
 Ба шоҳони Чин дастгоҳе намуд,
 Қи дар қудрати ҳеҷ шоҳе набуд.
 Зи бас хусравихон, ки дар Чин ниҳод,
 Зи пешонии чиниён чин кушод¹⁰¹⁰.
 Ба Чин-дар намонд аз халоиқ касе,
 Қи хаззе напӯшид ё атласе.
 Чу бинмуд шоҳ аз сари некӯӣ,
 Бад-он тангчашмон фароҳабрӯӣ.
- 5080 Чу абрӯи шаҳ буд пайвандашон,
 Ба чашму сари шоҳ савгандашон.

МЕҲМОНӢ ҚАРДАНИ ҲОҚОНИ ЧИН ИСКАНДАРРО

СОҚИНОМА

Биё, соқӣ, озод кун гарданам,
 Сиришки қадах рез дар доманам.

Сиришке, ки аз сирфи полудагӣ,
Фурӯшӯяд аз доман олудагӣ.

АНДАРЗ

- Макун туркӣ, эй турки чининигор,
Биё соате, чин дар абру маёр.
Диламро ба дилдорие шод кун,
Зи банди ғам имрӯзам озод кун.
- 5085 Агар дахли хокони Чин они туст,
Макун харҷро руд, борони туст.
Бихӯр чизе аз молу чизе бидех,
Зи баҳри касон низ чизе бинех,
Махӯр ҷумла,
тарсам, ки дер истӣ,
Ба пиронасар бад бувад нестӣ,
Дари харҷ бар худ чунон дармабанд,
Ки гардӣ зи нохӯрдагӣ дардманд.
Чунон низ яксар мапардоз ганҷ,
Ки оӣ зи беҳудахорӣ ба ранҷ.
- 5090 Ба андозае кун бар андози хеш,
Ки бошад миёна на андак, на беш.
Чу ришта зи сӯзан қавитар кунӣ,
Басо чашми сӯзан, ки дар сар кунӣ¹⁰¹¹.

ДОСТОН

- Суханро гузоришгари нақшбанд,
Чунин нақш барзад ба чинипаранд,
К-аз овозаи шаҳ ҷаҳон гашт пур,
Ки Чинро даромуд¹⁰¹² доман ба дур.
Шабу рӯз хокон дар он кард сарф,
Ки шаҳро диҳад поймузде шигарф.
- 5095 Мулукона меҳмонӣ созадаш,
Ҷаҳон дар суми маркаб андозадаш.

- Қашад пешкашҳои шоҳона пеш,
 Ба андозаи пояи кори хеш.
 Яке рӯз кард аз ҷаҳон ихтиёр,
 Фурузанда чун толеи шаҳриёр.
 Баророст базме чу равшанбиҳишт,
 Ки дандони шерон бар он шира ҳишт.
 Чунон аз маю меваи хушгубор,
 Баророст меҳмонии шоҳвор,
 5100 Ки ҳеч орзуе ба олам набуд,
 Ки як-як бар он хон фароҳам набуд.
 Гузашт аз хуришҳои чинисиришт,
 Ки ризвон надид ончунон дар биҳишт.
 Зи шаккар басте пухта ҳалвои нағз,
 Ба бодоми ширинаш оғанда мағз.
 Тароиф¹⁰¹³ на з-онсон,
 ки дунёпараст,
 Яке оварад з-он ба умре ба даст.
 Ҷавоҳир на чандон ки ҷавҳаршинос,
 Кунад ними онро ба соли қиёс.
 5105 Чу шуд хонаи ганҷ пардохта,
 Бад-он гуна меҳмоние сохта.
 Шаҳи турк бо шаҳргони диёр,
 Ба хоҳишгарӣ шуд бари шаҳриёр.
 Замин дод бӯса ба оини пеш,
 Фузуд аз заминбӯси ӯ қадри хеш.
 Ниёишкунон гуфт: «Агар бахти шоҳ,
 Кунад бар сари тахти ин банда роҳ,
 Сарашро ба афсар гиромӣ кунад,
 Бад-ин сарбузургиш номӣ кунад».
 5110 Пазируфт шаҳ хоҳиши гарми ӯ,
 Ба рафтани нигаҳ дошт озарми ӯ.
 Шаҳу лашкари шаҳ ба якборагӣ,
 Бар он хон шуданд аз сари борагӣ.
 Замин аз сари ганҷ бикшод банд,
 Раворав баромад ба чархи баланд,

- Сикандар* чу бар хони ҳокон расид,
 Паи Хизр* бар оби ҳайвон* расид.
 Яке тахти зар дид чун офтоб,
 Дар ӯ чашмае дур чу даръеи об.
- 5115 Ба шодӣ бар он тахти заррин нишаст,
 Зи кофуру анбар турунче ба даст.
 Чаҳонҷӯй Фағфур* бар дасти рост,
 Ба хидмат камар басту бар пой хост.
 Навозишкунонаш малик пеш хонд,
 Маликвор бар курсии зар нишонд.
 Дигар тоҷдорон ба фармони шох,
 Ба зону нишастанд дар пешгоҳ.
 Бифармуд ҳокон,
 ки оранд х(в) ард,
 Зи хонҳои заррин шавад хок зард.
- 51120 Фурӯрехт шоҳона барге фарох,
 Чу барги раз аз баргрзони шох.
 Дар он орзугоҳи фархордис,
 Накард орзу бо муомил микис.
 Биҳиштисифат ҳарчӣ дархостанд,
 Бар он монда хон бароростанд¹⁰¹⁴.
 Чу хӯрданд ҳаргунае хӯрдҳо,
 Намуданд бар бода новардҳо.
 Нишоти маи қирмизӣ сохтанд,
 Бисоте ҳам аз қирмиз андохтанд.
- 5125 Нишаста ба ромиш зи ҳар кишваре,
 Ғарибустодеву ромишгаре.
 Навосоз хунъегарони шигарф,
 Ба қонуни авзон бароварда ҳарф.
 Бирешимнавозони суғдисуруд¹⁰¹⁵,
 Ба гардун бароварда овози руд.
 Сарояндагони раҳи паҳлавӣ,
 Зи бас нағма дода наворо навӣ.
 Ҳамон пойкӯбони кашмирзод,
 Муаллақзан аз рақс чун девбод.

- 5130 Зи юнионён аргунунзан бaсе,
Ки бурданд ҳуш аз дили ҳар кaсе.
Қамарбастa румиву чинӣ бa ҳaм,
Баровардa аз Руму аз Чин алам,
Дари ганҷ бикшод хоқони¹⁰¹⁶ Чин,
Бипардохт аз ганчи Қорун замин.
Нахуст аз ҷавохир даромад бa кор,
Зи дурроаву дирӯи гавҳарнигор.
Зи буллӯри тобaндa чун офтоб,
Яке даст маҷлис бa таррӣ чу об.
- 5135 Зи дебои чинӣ бa харворҳо,
Ҳaм аз мушки Чин бо вай анборҳо.
Табaқҳои кофур бо бӯи мушк,
Зи кофури тар бештар уди хушк.
Қамонҳои чочию чинипаранд,
Гаронмоя шамшерҳо низ чанд.
Таковарсамандони хатлихиром,
Ҳaмa тозапайкар, ҳaмa тезгом.
Яке қорвон ҷумла шоҳину боз,
Бa чарзу кулангафганӣ тезтоз.
- 5140 Чихил пил бо тахту баргустувон,
Баланду қавимағзу сахтустухон.
Ғуломони лашкаршикан хайл-хайл,
Қанизон,
ки дар мурда¹⁰¹⁷ оранд майл.
Чу нузле чунин пеши меҳмон кашид,
Чуз ин пешкашҳо фаровон кашид.
Пас аз соате ганчи нав боз қард,
Аз он хубтар тӯҳфае соз қард.
Хироманда хатликашу думсиёҳ,
Тақовартар аз бод дар субҳгоҳ.
- 5145 Раванда яке тахти шоҳаншаҳӣ,
Нишинандаш аз пӯя бе оғаҳӣ.
Сабaқ бурдa аз охувон дар шитоб,
Бa гармӣ чу оташ, бa нармӣ чу об.

- Ба сахро зи мурғон сабукхезтар,
Ба даръё-дар аз моҳиён тезтар.
Ба чобукравӣ пайкараш девзод,
Ба гардандагӣ куньяташ девбод.
Ба ангезиш аз осмон кам набуд,
Сабо марди майдони ӯ ҳам набуд.
- 5150 Чунон рафту омад ба овардгоҳ,
Ки вомонд аз ӯ ваҳм дар нимроҳ.
Фарасро рух афганда
дар вақти шӯр,
Фиганда фарас пилро вақти зӯр,
Чу ваҳм аз ҳама сӯй мутлақхиром,
Чу андеша дар тез рафтан тамом.
Саманде нагӯям самандарафаше,
Самандарфаше на Сикандаркаше*,
Шикорӣ яке мурғи шӯридасар,
Зи хоби шаби фитна шӯридатар.
- 5155 Чу даврон
дар омадшудан тезбол,
Шудан чун чануб,
омадан чун шимол,
Уқобини пӯлод дар чанги ӯ,
Уқобон сияҳчома з-оҳанги ӯ.
Басе хун гирав карда
дар гарданаши,
Уқобинчангу уқобафганаш.
Цигарсой симурғ дар тоҳтан,
Шикораш ҳама каргадан соҳтан.
Ғазабноку хунрезу густохчашм,
Худой офаридаш зи бедоду хашм.
- 5160 Туғон шоҳи мурғони Туғрал ба ном,
Ба султони андар
чу Туғрал* тамом.
Қанизе сияҳчашму покизарӯй,
Гуландому шаккарлабу мушкбӯй.

- Буте чун биҳиште баророста,
Фиребе ба сад орзу хоста.
Хироманда моҳе чу сарви баланд,
Мусалсал ду гесу чу мушкинкаманд.
Бар \bar{u} ғабғабе, к-об аз \bar{u} мечакид,
Бар оташ бар оби муаллақ кӣ дид?
- 5165 Рухаш бар бунафша гул андохта,
Бунафша ниғаҳбони гул сохта,
Сихисарв мӯҳточи болои \bar{u} ,
Шакар бандаву шахд мавлои \bar{u} .
Қамарбастаи зулфи \bar{u} мушки ноб,
Қи зулфаш камар баст бар офтоб.
Сухангӯи шахде, шакарборае,
Ба шахду шакар-бар ситамкоре.
Булуринтану қоқумӣ пушти \bar{u} ,
Ба шакли думи қоқум ангушти \bar{u} .
- 5170 Зи симинзанах гӯй ангехта,
Бар \bar{u} тавқе аз ғабғаб овехта.
Бад-он тавқу гӯй он маҳи мехрҷӯй,
Зи маҳ тавқ бурда,
зи хуршед гӯй.
Зи абрӯ камон карда в-аз ғамза тир,
Ба тиру камон карда сад дил асир.
Чу май хӯрдӣ аз лутфи андоми вай,
Зи ҳалқаш падида омадӣ ранги май¹⁰¹⁸.
Ҳазор офарин бар чунон дояе,
Қи парвард аз инсон гаронмоёе.
- 5175 Назад бар кас аз тангчашмӣ назар,
Зи чашмаш даҳонаш базе тангтар.
Ту гуфтӣ, ки худ нест \bar{u} ро даҳон,
Ҳамон номи \bar{u} нест андар ҷаҳон.
Расонандаи тӯҳфаи арҷманд,
Ба таърифи он тӯҳфа шуд сарбаланд.
Қи ин мурғу ин борагӣ в-ин каниз
Азизанду бар шоҳ бодо азиз.

- На кас бар чунин хинги хатлӣ нишаст,
 На мурғе чунин ояд осон ба даст.
 5180 Ба гуфтан чӣ хоҷат, ки ҳангоми кор
 Ҳунарҳои худро кунанд ошкор.
 Қанизе бад-ин чехра ҳам хор нест,
 Ки дар хубрӯй касаш ёр нест.
 Се хислат дар ӯ модаровард ҳаст,
 Ки онро чаҳорум наёяд ба даст.
 Яке хубрӯию зебандагӣ,
 Ки ҳаст ояте дар фиребандагӣ.
 Дувум зӯрмандӣ, ки вақти набард,
 Напечад инонро зи мардони мард.
 5185 Се дигар хушовозию бонги руд,
 Ки аз Зӯҳра хуштар сарояд суруд.
 Чу овози худ баркашад зеру зор,
 Бихусбад бар овози ӯ мурғу мор.
 Чаҳонҷӯро з-он дил ором чувст,
 Хушовозию хубӣ омад дуруст.
 Ҳадиси далерию мардонагӣ,
 Напазруфту буд он зи фарзонагӣ.
 Суман нозуку хор маҳкам бувад,
 Ки мардонагӣ дар занон кам бувад.
 5190 Зан, ар симтан не, ки рӯинтан аст,
 Зи мардӣ чӣ лофад,
 ки зан ҳам зан аст.
 Агар моҳӣ аз санги хоро бувад,
 Шикори наҳангони даръё бувад.
 Зи коғаз нашояд сипар сохтан,
 Пас, онгаҳ ба об андар андохтан.
 Гарон дошт он нуктаро шаҳриёр,
 Занонро ба мардӣ надид устувор.
 Бипазруфтаниш, ҳалқа дар гӯш кард,
 Чу пазруфт, номаш фаромӯш кард.
 5195 Чу он пешкашҳо пазируфт шоҳ,
 Шуд аз хони ҳоқон сӯи хобгоҳ.

Саҳаргах, ки товуси машрикҳиром,
Бурун зад сар аз токи фирӯзафом.
Дигарбора шаҳ бода бар каф ниҳод,
Ба ромиш дари боргах баркушод.
Ба сар бурд рӯзе ду дар руду май,
Дигарбора шуд маркабаш тезпай.
Сӯи бозгаштан басечид кор,
Ба гардандагӣ гашт чун рӯзгор.

5200 Паричеҳра турке, ки хоқони Чин
Ба шаҳ дод, то дорадаш нозанин.
Аз он чо, ки шаҳро наёмад писанд,
Чу соя паси парда шуд шаҳрбанд.
Барафрӯхт он моҳ чун офтоб,
Фурӯрехт бар гул зи наргис гулоб.
Ба зиндонсарои канизони шоҳ
Хамебуд чун соя дар зери чоҳ.
Яке рӯз, к-ин чархи чавгонпараст,
Зи шаббозӣ овард гӯе ба даст.

5205 Сикандар*, ки аз хусравон гӯй бурд,
Инонро ба чавгонии худ супурд.
Даромад ба тайёраи кӯҳкан,
Фарас пили болову шаҳ пилтан.
Алам баркашиданд гарданкашон,
Падид омад аз рӯзи маҳшар нишон.
Зи лашкар,

ки арзаш ба фарсанг буд,
Биёбон ба наҳчир бар танг буд.
Зи саҳрои Чин то ба дарьёи Чанд,
Замин дар замин буд зери паранд.

5210 Сипаҳ чун даромад ба арзи шумор,
Гузида дар ӯ буд понсад ҳазор.
Пасу пеш туркони товусранг,
Чапу рост шерони пӯлодчанг.
Ба қалб андарун шоҳи дарьёшукӯҳ,
Сипаҳ гирд бар гирди дарьё чу кӯҳ.

- Ба чуз пилзӯрони оҳанкулох,
Чиҳил пили чангӣ пасу пушти шоҳ.
Ҳазору чиҳил санчақи паҳлавӣ,
Равон дар паи рояти хусравӣ.
- 5215 Камарҳои заррин, ғулумони хос,
Чуи бар шӯшаи нукра зарри хилос.
Вишоқони чушанда чун оби сел,
Зи ҳар сӯ чунайбаткашон хел хел.
Надимони шоишта бар гирди шоҳ,
Қи осон аз эшон шавад ранчи роҳ.
Хиромон шуда хусрави хусравон,
Тарафдори Чин дар рикобаш равон.
Шаҳаншаҳ чу бинвашт лахте замин,
Ишорат чунин¹⁰¹⁹ шуд ба хоқони Чин,
- 5220 Ки гардад сӯи хонаи хеш боз,
Ба иқлими туркон кунад турктоз.
Қаҳонҷӯро турк бадруд кард,
Ба оби мижа рӯйро руд кард.
Инон тофта шоҳи гетинавард,
Зи саҳро ба Қайхун расонид гард¹⁰²⁰.
Чу омад ба наздики он жарфруд,
Бифармуд, то лашкар ояд фуруд.
Бар он фурза чое дилафрӯз дид,
Нишастан бар он қой фирӯз дид.
- 5225 Таноби саропардаи хусравӣ
Кашиданду шуд меҳи марказ қавӣ.
Зи бас навбатиҳои гавҳарнигор,
Чу боғи ирам гашт қайхунканор.
Чу шаҳ кишвари Мовароннаҳр дид,
Қаҳоне, нағӯям, ки як шаҳр дид.
Аз он мол,
к-аз Чин ба чанг омадаш,
Басе, дод¹⁰²¹, к-он чо диранг омадаш.
Биноҳои вайрона обод кард,
Басе шаҳри нав низ бунъёд кард.

5230 Самарқандро, к-одамӣ шод аз ўст,
Шунида чунин шуд,
ки бунъёд аз ўст.
Ҳабар гарм шуд дар Хуросону Рум,
Қи шоҳаншаҳ омад зи бегона бум.
Ба ҳар шаҳре аз шодии фатҳи шоҳ,
Башоратзанон баргирифтанд¹⁰²² роҳ.
Ба шукрона роят барафрохтанд,
Ба ҳар хонае хуррамӣ сохтанд.
Фиристонд ҳар кас бaсе молу ганҷ,
Ба даргоҳи шоҳ аз паи пойранҷ.

БОЗГАШТАНИ ИСКАНДАР АЗ ЧИН

СОҚИНОМА

5235 Биё, соқӣ,
имшаб ба май кун шитоб,
Қи бо дарди сар вочиб омад гулсб.
Мае, к-об дар рӯи кор оварад,
На он май,
ки дар сар хумор оварад.

АНДАРЗ

Чаҳонгардро дар чаҳон тохтан,
Хуш ояд сафар дар сафар сохтан.
Ба ҳар кишваре дидан ороише,
Ба ҳар манзиле қардан осоише.
Зи пӯшидагиҳо хабар доштан,
Зи нодидаҳо баҳра бардоштан.
5240 Валекин чу бинӣ саранҷоми қор,
Ба шаҳри худ аст одамӣ шаҳриёр.
Фурӯмондани шаҳри худ бо ҳасон,
Беҳ аз шаҳриёри ба шаҳри қасон.

Сикандар* бад-он комгорӣ, ки буд,
 Хама майл бар шаҳри худ менамуд.
 Агарчӣ вилоят зи хад беш дошт,
 Ҳам андешаи хонаи хеш дошт.
 Шабе рой он зад, ки фардо зи чой,
 Чу бод оварад пой бар¹⁰²³ бодпой.

- 5245 Ҳавои ватан дар дил осон кунад,
 Нишоти ҳавои Хуросон кунад.
 Замини ачам зери пой оварад,
 Сӯи мулки Истаҳр рой оварад.
 Чаҳонро барафрузад аз ранги хеш,
 Баландӣ дарорад ба авранги хеш.
 Бар он мулки Нӯшофарин бигзарад,
 Баду неки он мамлакат бингарад.
 Намояд, ки тартибхо нав кунанд,
 Басечи заминбӯси Хусрав* кунанд.
- 5250 Кунад тоза нанбораи ҳар касе,
 Дар он бора созад навозиш басте.
 Ба хоҳандагон армуғонӣ диҳад,
 Чаҳонро зи нав зиндагонӣ диҳад.
 Дар ин парда мерафташ андешае,
 Надоранд шоҳон¹⁰²⁴ чуз ин пешае.
 Дуволӣ, ки солори Абхоз буд,
 Ба нерӯи шаҳ гарданафроз буд.
 Дуволӣ камар баста бар ҳукми шоҳ,
 Басте гирди офоқ паймуд роҳ.
- 5255 Даромад бари шоҳи некӯсигол,
 Бинолид монанди кӯс аз дувол.
 Ки «фаръед, шоҳо,

зи бедоди равс,
 Ки аз маҳди Абхоз бистад арӯс.
 Қас омад, к-аз он мулки ораста,
 Хилоле намонд аз Ҳама хоста.

- Ситезанда равсе зи олону арқ,
 Шабехун даровард ҳамчун тагарг.
 Ба дарбанди он ноҳият роҳ ёфт,
 Ба фарротҳо сӯи дарьё шитофт¹⁰²⁵.
- 5260 Хуруче на бар ваҷҳ андоза кард,
 Дар он буқъа кини кӯҳан тоза кард.
 Ба тороч бурд он бару бумро,
 Ки раҳ баста бод он паи шумро.
 Чуз аз куштагоне, ки натвон шумурд,
 Харобӣ басте карду бисъёр бурд¹⁰²⁶.
 Дар анбори оганда хӯрде намонд,
 Ҳамон дар ҳазина наварде намонд.
 Зи ганҷинаи мо тихӣ кард раҳт,
 Дур аз дурҷ бирбуду дебо зи тахт.
- 5265 Ҳамон мулки Бардаъ барандохтанд,
 Яке шаҳри пурганҷ пардохтанд.
 Ба тороч бурданд Нӯшобаро*,
 Шикастанд бар санг қарробаро.
 Зи чандон арӯсон, ки дидӣ ба пой,
 Намонданд як нозанинро ба ҷой.
 Ҳама шаҳру кишвар ба ҳам барзаданд,
 Деху дударо оташ андар заданд.
 Агар маи дар он доварӣ будаме,
 Аз ин беҳ ба куштан баросудаме.
- 5270 Ман ин ҷо ба хидмат шуда сарбаланд,
 Зану бачча он ҷо ба зиндону банд.
 Агар дод настанад аз хасм шох,
 Худо бод ёридеҳи додхоҳ.
 Бубинӣ, ки равсӣ дар ин рӯзе чанд¹⁰²⁷,
 Ба Руму ба Арман расонад газанд.
 Чу з-ингуна бар ганҷ раҳ ёфтанд,
 Шитобанд аз он сон,
 ки биштофтанд.
 Ситонанд кишвар, кушоянд шаҳр,
 Ки хомони халқанду дунони даҳр.

- 5275 Ҳама раҳзанонанд чун гургу шер,
 Ба хон нодалеранду бар хун далер.
 Зи равсе начӯяд касе мардумӣ,
 Ки чуз гавҳаре несташ з-одамӣ.
 Агар бар харе бори гавҳар бувад,
 Ба гавҳар чӣ бинӣ, ҳамон хар бувад.
 Чу раҳ ёфтанд он ҳарифон ба ганҷ,
 Басе бумҳоро расонанд ранҷ.
 Ба бедод кардан бароранд ёл¹⁰²⁸,
 Зи бозоргонон ситонанд мол.
- 5280 Ҳалал чун дар он марзу бум оваранд,
 Тамаъ дар Хуросону Рум оваранд¹⁰²⁹».
 Бишӯрид шоҳаншаҳ аз гуфти ӯ,
 Зи бедод бар хонаву чуфти ӯ.
 Парешон шуд аз баҳри Нӯшоба* низ,
 Ки бар шоҳ буд он вилоят азиз.
 Фурубурд сар тираву хашм соз,
 В-аз он тирагӣ сар баровард боз.
 Ба фаръедхон гуфт: «Фармон тuroст,
 Маро дар дил аст,
 он чӣ дар чон тuroст.
- 5285 Аз ин гуфта беҳ бошад, ар бигзарӣ,
 Ту гуфтиву боқӣ зи ман бингарӣ.
 Бубинӣ, ки чун сар ба роҳ оварам,
 Чӣ сарҳо зи чанбар ба чоҳ оварам
 Чӣ дилҳои мардон барорам зи ҳуш,
 Чӣ хунҳои шерон дарорам ба чӯш.
 Барорам сагонро зи шӯрафганӣ,
 Ки бо шер бозист гӯрафганӣ,
 На Буртос* монам, на равсе ба чой,
 Сари хар дуру биспарам зери пой.
- 5290 Агар равс* Миср аст, Нилаш кунам,
 Саросема дар пой пилаш кунам.
 Барафрозам аз кӯҳаш аврангро,
 Дар оташ нишонам ҳама сангро.

- На дар ғори кӯҳ аждаҳое ҳилам,
 На аз баҳри дору гиёҳе ҳилам.
 Гар ин кин нахоҳам зи шерони равс*,
 Сагам саг, на Искандари Файлақӯс*.
 В-агар гурги Биртосро* нашкарам,
 Зи Буртосии* равс рӯбаҳтарам.
- 5295 Гар аз гардиши чарх бошад замон,
 Бихоҳем кини худ аз бадгумон.
 Ҳама бурдари боз ҷой оварем,
 Ситонандари зери пой оварем.
 Намонем Нӯшобаро* зери банд,
 Чу вақт ояд, аз най барорем қанд.
 Гар он сим дар санг шуд ҷойгир,
 «Бурун оваремаш чу мӯй аз хамир».
 Ба чора кушода шавад кори саҳт,
 Ба муддат шукуфад баҳор аз дарахт.
- 5300 Ба саҳтӣ дар аз чора дил вомагир,
 Ки гардад замон то замон чарх пир.
 Дар ин раҳ чу бардоштам баргу зод,
 Сабури кунам, то барояд мурод.
 Зи кӯҳи гарон то ба даръеи жарф,
 Ба оҳистагӣ кор гардад шигарф.
 Маро сӯи мулки ачам буд рой,
 Ки созам дар он ҷой якчанд¹⁰³⁰ ҷой.
 Чу з-ин дostonам расид огаҳӣ,
 Бех,
 ар тахти ман бошад аз ман тixӣ.
- 5305 Ба чунбиш гароянда шуд рахти ман,
 Сари зини ман бас бувад тахти ман.
 Нахусбам, наёсоям аз ҳеч роҳ,
 Магар кина бистонам аз кинахоҳ».
 Дуволи чу дид он пазируфтагӣ,
 Баросуд аз он хашму ошуфтагӣ.
 Ба лаб хокро анбаролуд кард,
 Замиро ба чеҳра зарандуд кард.

РАСИДАНИ ИСКАНДАР БА ДАШТИ ҚИФЧОҚ

СОҚИНОМА

- Биё, соқӣ, он бода бар даст гир,
Қи аз хурданаши нест касро гузир.
5310 На бода, чигаргӯшаи офтоб,
Қи ҳам оташи омади ба гавҳар, ҳам об.

АНДАРЗ

Ду парвона бинам дар ин турфагоҳ,
Яке рӯ сапед асту дигар сиёҳ.
Нагарданд парвонаи шамъи кас,
Қи парвонаи мо нахонанд бас.
Фуруғ аз чароғе деҳ ин хонаро,
Қи созад кабоби ин ду парвонаро.

ДОСТОН

- Гузоришкунӣ фарши ин сабзбоғ,
Чунин барфурузад чароғ аз чароғ,
5315 Қи чун ёфт Искандари Файлақус*,
Хабарҳои нохуш зи тороҷи ра(в)с.
Нахуфт он шаб аз азми кин сохтан,
Зи ҳар гуна бо худ барандохтан,
Қи чунбиш дар ин қор чун оварам,
Қ-аз ин аҳд худро бурун оварам.
Дигар рӯз, қ-ин бури бечодаранг
Зи паҳлуи шабдиз бикшод танг.
Сикандар* бар он¹⁰³¹ хинги хатлӣ нишаст,
Қи чун бод бархост, чун барқ част.
5320 Зи чӯшанда Чайхун қанийбат чаҳонд,
В-аз он ҷо сӯи дашти Хоразм ронд.

Сипоҳе чу даръё паси пушти ӯ,
Ҳисоби биёбон дар ангушти ӯ.
Биёбони Хоразмро дарнавашт,
Зи Чайхун даромад, ба Бобул¹⁰³² гузашт.
Бад-он то кунад олам аз равс пок
Қарораш намебуд дар обу хок.
Дар он тохтан дида бехоб кард,
Гузар бар¹⁰³³ биёбони Сақлоб* кард.

5325 Биёбон ҳама хайли Қифчоқ дид,
Дар ӯ лӯъбатони сумансоқ дид.
Ба гармӣ¹⁰³⁴ чу оташ, ба нармӣ¹⁰³⁵ чу об
Фурӯзонтар аз моху аз офтоб.
Ҳама тангчашмони мардумфиреб,
Фаришта зи дидорашон ношикеб.
Ниқобе на бар сафҳаи рӯяшон,
На бок аз бародар, на аз шӯяшон.
Сипоҳӣ ҳама ташна в-эшон чу об.
Чу диданд рӯе чунон бениқоб.

5330 Зи тоби ҷавонӣ ба ҷӯш омаданд,
Дар он доварӣ сахткӯш омаданд.
Қас аз бими шаҳ турктозӣ накард,
Бад-он лӯъбатон дастъёзӣ накард.
Чу шаҳ дид хубони он роҳро,
На хуб омад он қондат¹⁰³⁶ шоҳро.
Парипайкарон дид чун симиноб
Сипоҳӣ ҳама ташна в-эшон чу об.
Зи мӯхточии лашкар андеша кард,
Ки зан зан бувад, бегумон, мард мард.

5335 Яке рӯз ҳиммат бад-он кор дод,
Бузургони Қифчоқро бор дод.
Пас аз он,

ки шоҳона бинвохтшон,
Ба ташрифи худ сар барафрохтшон.
Ба пирони Қифчоқ пӯшида гуфт,
Ки «зан рӯйпӯшида беҳ дар нухуфт.

- Зане, к-ӯ намояд ба бегона рӯй,
Надорад шукӯҳи худу шарми шӯй.
Агар зан худ аз сангу оҳан бувад,
Чу зан ном дорад на ҳамзан бувад».
Чу он даштбонони шӯридароҳ,
- 5340 Шуниданд як-як суханҳои шоҳ,
Сар аз ҳукми он доварӣ тофтанд,
Қи оини худро чунон ёфтанд.
Ба таслим гуфтанд: «Мо бандаем,
Ба мисоқи хусрав шитобандаем.
Вале рӯй бастан зи мисоқ нест,
Қи ин хислат оини Қифчоқ нест.
Гар оини ту рӯй барбастан аст,
Дар оини мо чашм дарбастан аст.
Чу дар рӯи бегона нодида бех,
Қиноят на бар рӯй, бар дида бех.
- 5345 В-агар шоҳро н-ояд аз мо дурушт,
Чаро боядаш дид дар рӯю пушт.
Арӯсони моро бас аст ин ҳисор,
Қи бо ҳичлаи кас надоранд кор.
Ба бурқаъ макун рӯи ин халқ реш,
Ту шав бурқаъандоз бар чашми хеш.
Қасе, к-ӯ кашад дидаро дар ниқоб,
На дар моҳ бинад, на дар офтоб.
- 5350 Чаҳондор агар з-он ки фармон диҳад,
Зи мо ҳар кӣ хоҳад, бар ӯ¹⁰³⁷ ҷон диҳад.
Бале, шоҳро ҷумла фармон барем,
Валекин зи оини худ нагзарем».
Чу бишнид шоҳ он забонаварӣ,
Забун шуд забонаш дар он доварӣ.
Ҳақиқат шуд ӯро,
ки бо он гурӯҳ,
Насиҳат намудан надорад шукӯҳ.
Ба фарзона он қиссаро гуфт боз,
В-аз ӯ чорае хост он чорасоз,

- 5355 Қи «ин хубрӯёни занҷирмӯй,
Дареғ аст, к-аз кас напӯшанд рӯй.
Вубол аст аз ин чашми бегонаро,
Чу аз дидани шамъ парвонаро.
Чӣ созем, то нармхӯй кунанд,
Зи бегона пӯшидарӯй кунанд».
- Чунин дод посух фаросатшинос,
Қи фармони шахро пазираам сипос.
Тилисме барангезам аз нофи дашт,
Қи афсона созанд аз он саргузашт.
- 5360 Ҳар он зан, ки дар рӯи ӯ бингарад,
Ба ҷуз рӯйпӯшида з-ӯ нагзарад.
Ба шарте, ки шоҳ орад он ҷо нишаст,
В-аз ӯ ҳар ҷӣ дархоҳам, орад ба даст.
Шаҳ аз некӯ бад ҳар ҷӣ фарзона хост,
Ба зӯру ба зар як ба як кард рост.
Чаҳондида доно ба некаhtarӣ,
Даромад ба тадбири санъатгарӣ.
Навоин арӯсе дар он чилвагоҳ
Баророст аз хорасанге сиёҳ.
- 5365 Бар ӯ чодаре аз рухоми сафед,
Чу барги суман бар сари мушки бед.
Ҳар он зан,
ки дидӣ дар озарми ӯй,
Шудӣ рӯйпӯшида аз шарми ӯй.
Дароварда аз шарм чодар ба рӯй,
Ниҳон карда рухсору пӯшида мӯй.
Аз он рӯз Қифчоқ рухсора баст,
Қи суратгар он нақш бар хора баст.
Нигорандаро гуфт шаҳ, «к-ин нигор,
Дар ин сангдил қавм чун кард кор?»
- 5370 Қи фармони моро надоранд гӯш,
Дар ин санг бинанду ёбанд хуш».
Хабар дод донои бедорбахт,
Қи Қифчоқро дил чу санг аст сахт.

- Ба бар гарчй симанд, сангиндиланд,
 Ба сангиндилон з-ин сабаб моиланд.
 Бад-ин санг чун бигзарад рахташон,
 Аз ӯ нарм гардад дили сахташон.
 Ки рӯе бад-ин сахтӣ аз хорасанг,
 Чу худро ҳамепӯшад аз ному нанг,
 5375 Раво бошад, ар мо бипӯшем рӯй,
 Зи бедоди бегонаву шарми шӯй.
 Дигар нисбате, к-осмонист он,
 Нагӯям, ки рамзи ниҳонист он.
 Ба помардии ин тилисми баланд,
 Бар он рӯйхо баста шуд рӯйбанд.
 Ханӯз он тилисми барангехта,
 Дар он дашт мондаст норехта.
 Яке беша дар гирдаш аз чӯби тир,
 Чу бошад гиё бар лаби обгир.
 Зи парҳои тири уқобафганаш,
 Уқобон фузунанд пироманаш.
 5380 Хама хайли Қифчоқ к-он чо расанд,
 Дуто пеши он нақш якто расанд.
 Зи раҳ гар пиёда расад,
 гар савор,
 Парастииш кунандаш парастандавор.
 Саворе, ки ронад фарас пеши ӯ,
 Ниҳад тире аз чаъба дар кеши ӯ.
 Шубоне,
 ки он чо расонад гала,
 Кунад пеши ӯ гӯсфанде яла.
 Уқобон дароянд аз авчи баланд,
 Намонанд як мӯй аз он гӯсфанд.
 5385 Зи бими уқобони пӯлодчанг,
 Нагардад касе гирди он хорасанг.
 Санам бин,
 ки он нақш пардоз кард,
 Ки гоҳе гиреҳ басту гаҳ боз кард.

РАСИДАНИ ИСКАНДАР БА ҚИШВАРИ РАВС*

СОҚИНОМА

Биё, соқӣ, он бикри пӯшидарӯй
Ба ман деҳ, гараш ҳаст парвои шӯй,
Кунам дастшӯй ба пок аз¹⁰³⁸ палид,
Ба бикр инчунин даст бояд¹⁰³⁹ кашид.

АНДАРЗ

5390 Дигарбора булбул ба боғ омадаст,
Парӣ пеши равшанчароғ омадаст.
Хаёли парипайкарӣ мекунад,
Маро чун хаёли парӣ мекунад.
Аз ин кони торики аҳриманӣ,
Гуҳар бин, ки орам бад-ин равшанӣ.
Ҳазор офарин бод бар зиракон,
Ки равшанзар оранд аз ин тиракон.

ДОСТОН

Гузорандаи шарҳи он марзбон,
Гузориш чунин оварад бар забон,
5395 Ки чун шоҳи олам ба донои Рум
Бифармуд, то созад аз санг мум,
Ба пирӯзӣ он нақши дархоста,
Чу пирӯза нақше шуд ораста.
Зи хубӣ чунон сохташ нақшбанд,
Ки барбаст бар нақши туркон паранд.
Чу пайкар барангехт пайкарнамоӣ,
Шаҳ аз пеши пайкар тигӣ кард чой.
Ба ҳар чо, ки мерафт, мерехт ганҷ,
Ба уммеди роҳат ҳамебурд ранҷ.

- 5400 Ба ҳар ҳафтае манзиле чанд ронд,
Ба ҳар манзиле ҳафтае чанд монд.
Чу манзил даромад ба бадхоҳ танг,
Ҳижаброн ба кин тез карданд чапг.
Фароҳӣ гаҳе буд наздики об,
Фурӯд омад он чо ба ҳангоми хоб.
Дар он марғзор аз малик то сипоҳ
Баросуда гаштанд аз осеби роҳ.
Чу анҷум баророст лашкаргаҳе,
Кашада ба гардун дару даргаҳе.
- 5405 Чаҳонро зи роят чу товус кард.
Саропардари дар сӯи равс кард.
Ба равсӣ хабар шуд, ки дорои Рум,
Даровард лашкар бад-он марзу бум.
Сипоҳе, ки андешаро пай кунад,
Чу кӯҳа занад, кӯҳ аз ӯ х(в)ай кунад.
Далерони шамшерзан бешумор,
Ба мардумгазоӣ чу печандамор.
Камандафганоне, ки чун тундшер
Дароранд сарҳои пилон ба зер.
- 5410 Гуломони чинӣ, ки дар доругир,
Зи мӯе чаҳонанд сад чӯба тир.
Сикандар* на, тундаждаҳоест ин,
Чаҳонро ситамгар балоест ин.
На лашкар, яке кӯҳ бо ӯ равон,
Ки дар зери ӯ шуд замин нотавон.
Зи пилон дусад пили пӯлодпӯш,
Ки оранд хуни замиро ба чӯш.
Яке дашт пур пилу пур пилтан,
Ҳама кишварошубу лашкаршикан.
- 5415 Чу Қантоли равсӣ, ки солор буд,
Шуд огах,
ки гардун бад-ин кор буд.
Яке лашкар ангехт аз ҳафт равс,
Ба кирдори ҳар ҳафт карда арӯс.

Зи, Бартосу* Олону* Хазрон* гурӯҳ,
Барангехт селе чу даръёву кӯҳ.
Зи Исузамин то ба Қифчоқдашт,
Заминро ба теғу зирех дарнавашт.
Сипоҳе на чандон ки лашкаршинос
Ба андозаи он расонад қиёс.

5420 Чу ораз шумурд

он чи дар пеш буд,
Зи нӯҳсад ҳазораш адад беш буд.
Фуруд омаданд аз сари роҳи дур,
Ду фарсанге аз лашкари шоҳ дур.
Ба лашкар чунин гуфт Қантоли равс,
Ки «мардафганонро чӣ бок аз арӯс.
Чунин лашкари хуб нодидаранч,
Ҳама сарбасар корвонҳои ганч.
Кучо пой доранд бо равсиён,
Чунин нозанинону номусиён.

5425 Ҳама гавҳаринсозу зарринситом,
Булӯрин табақ, балки бечодаҷом.
Ҳама корашон шурбу молишгарӣ,
Нагашта шабе гирди чолишгарӣ.
Шабонгаҳ ба бӯи хуш ангехтан,
Саҳаргаҳ ба шарбат баромехтан.
Цигар хӯрдан оини равсон бувад
Маю нуқл кори арӯсон бувад.
Зи румию чинӣ наёяд набард,
Ҳама хаззу дебо бувад сурху зард.

5430 Худо дод моро чунин дастгоҳ,
Худододаро чун тавон баст роҳ.
Агар дидаме ин ғанимат ба хоб,
Даҳонам шудӣ з-ин ҳаловат пуроб.
Яке нест дар ҷумла беточи зар,
Ба даръё наёбем чандин гуҳар.
Гар ин дастгахро ба даст оварем,
Бар иқлими олам шикаст оварем.

- Чаҳонро бигирему шоҳӣ кунем,
Ҳамасола соҳибкулоҳӣ кунем.
- 5435 Пас, онгаҳ фарас ронд болои кӯх,
Тане чанд бо ӯ шуда ҳамгурӯх.
Ба ангушт бинмуд, к-инак зи дур,
Чаҳон дар чаҳон нозанинанду хур.
Дару даргаҳ аз гавҳару ганҷ пур,
Ба ҷои синону зиреҳ лаълу дур.
Ҳама зини заррини ёқуткор,
Кафалпушҳои ҷавоҳирнигор.
Кулоҳи мурассаъ барафрошта,
Қабо то кафи пой бигзошта.
- 5440 Ҳама фарши дебову шаъру ҳарир,
На дар даст найза, на дар ҷаъба тир.
Ҳама анбариндору халхолпӯш,
Сари зулф печида болои гӯш.
Саропой дар зевари хусравӣ,
На пой раванда, на дасти қавӣ.
Бад-он сустпоёни печидадаст,
Сикандар* чӣ лашкар тавонад шикаст.
Гар афтад бар эшон сари сӯзане,
Даҳанро кушоянд чун равзане.
- 5445 Ба таъриху тақвим ҷанг оваранд,
Маҳе дар ҳисоби диранг оваранд.
На он лашкаранд,
ин ки рӯзи набард
Зи хаста кулӯхе бароранд гард.
Чу мо ҳамла созем як раҳ зи ҷой,
Ба як ҳамлаи мо надоранд пой.
Чу равсони сахтикаши сахтмағз
Фиребе шуниданд аз ингуна нағз.
Қашиданд сарҳо, ки то зиндаем,
Бад-ин аҳду паймон сар афкандаем.
- 5450 Бикӯшем, кӯшиданӣ чун наҳанг,
Намонем аз ин гулситон бӯю ранг.

- Бар аъдои давлат шабехун кунем,
Ба нӯги синон хораро хун кунем.
Чу даст аз синон сӯи ханчар кашем,
Бадандешро дом дар сар кашем.
Чу равсӣ сипахро диле гарм дид,
Зи нерӯи худ кӯхро нарм дид.
Ба лашкарғаҳ омад ба тадбири ҷанг.
Зи дил бурд зангору аз теғ занг.
- 5455 Зи дигар тараф шоҳи лашкаршикан,
Ба тадбир биншаст бо анҷуман.
Бузургони лашкар ҳама гирди шоҳ
Нишастанд чун ахтарон гирди моҳ.
Қадархон* зи Чин, Гӯрхон* аз Хутан,
Дабис аз Мадоин, Валид аз Яман.
Дуволӣ зи Абхозу Ҳиндӣ зи Рай,
Қубоди Ситахрӣ* зи хешони Қай*.
Зариванди Гелӣ зи Мозандарон,
Ниёлиял аз кишвари ховарон.
- 5460 Бишак аз Хуросон,
Ворум¹⁰⁴⁰ аз Ироқ,
Баришод аз Арман бад-ин иттифоқ.
Зи Юнону Афранҷаву Мисру Шом,
На чандон ки баргуфт шояд ба ном.
Чаҳондор кард аз ғам озодашон,
Ба дилгармӣ уммедҳо додашон.
Чунин гуфт, к-ин лашкари ҷангҷӯй,
Ба пайкори шерон накарданд хӯй.
Ба дуздиву солусию раҳзанӣ
Намоянд мардиву мардафганӣ.
- 5465 Дудастӣ надиданд шамшер кас,
Ҳамон ночиху найза аз пешу пас.
Силоҳеву созе надоранд чуст,
Зи беолатон ҷанг н-ояд дуруст.
Бараҳнатане чандро дар масоф,
Чӣ бошад буридан зи сар то ба ноф.

- Чу ман тег гирам, бичунбам зи чой,
 Фурубандад Албурзро дасту пой.
 Ман он давргирам, ки Дорои* гурд,
 Зи ман чон ҳамебурду чон ҳам набурд.
 5470 Ба кайде, ки бо Қайд* дарсохтам.
 Ба пой худаш чун дарандохтам.
 Чу бо лашкари Фур* кардам набард,
 Зи мардонагӣ Фур кофур х(в)ард.
 Камонам чу барзад ба абрӯ гирех,
 Шахи Чин камонро фурукард зеҳ.
 Ҳам аз чанги равсам набошад шукӯх,
 Ки бисъёр селоб резад зи кӯх.
 Зи кӯҳи Хазар то ба даръеи Чин,
 Ҳама турк, бар турк бинам замин.
 5475 Агар чӣ нашуд турк бо Рум хеш,
 Ҳам аз румашон кина бо равс беш.
 Ба пайкони туркони ин марҳила,
 Тавон рехт бар пой равс обила
 Басо захр, к-ӯ дар тан орад шикаст,
 Ба захри дигар боядаш боз баст.

ТАМСИЛ

- Шунидам, ки аз гурги рӯбоҳгир,
 Ба бонги сагон раст рӯбоҳи пир.
 Ду гурги чавон тухми кин коштанд,
 Паи рӯбаҳи пир бардоштанд.
 5480 Дехе буд дар вай сагони бузург,
 Ҳама ташнаи хуни рӯбоҳу гург.
 Яке бонг зад рӯбаҳи чорасоз,
 Ки банд аз дахони сагон кард боз.
 Сагони деҳ овоз бардоштанд,
 Ки рӯбоҳро гург пиндоштанд.
 Зи бонги сагон, к-омад аз дурдаст,
 Рамиданд гургону рӯбоҳ раст.

- Сиголандаи кордон вақти кор,
 Зи душман ба душман шавад растагор.
- 5485 Агарчӣ маро бо чунин баргу соз,
 Ба ҳампуштии кас наёяд ниёз.
 Дари чора бар чорагар баста нест,
 Хама кор бо теғ пайваста нест.
 Сарони сипаҳ сар кашиданд пеш,
 Ки «резем дар пой ту хуни хеш.
 Набудем аз ин пештар сусткӯш,
 Кунун гармтар з-он барорем чӯш.
 Ҳам аз баҳри мардӣ, ҳам аз баҳри мол
 Бикӯшем,
- то чун бувад дар ҷувол».
- 5490 Сипахро чу дил дод хусрав басте,
 Ки бедил набояд,
 ки бошад касе.
 Дар андеша мебуд то вақти шом,
 Ки фардо чӣ барсозад аз теғу ҷом.
 Чу аз тирашаб рӯзи равшан нухуфт,
 Талоя бурун рафту ҷосус хуфт.
 Ниғаҳбони лашкар бурун аз қиёс
 Нишастанд бар раҳгузарҳои пос.
 Шаби тира бепос нағзоштанд,
 Зи шаб то саҳар пос медоштанд.

ЧАНГИ АВВАЛИ ИСКАНДАР БО РАВСИЁН

СОҚИНОМА

- 5495 Биё, соқӣ, он зайбаки тофта
 Ба шангарфкорӣ амал ёфта.
 Бидех, то дар айвони бораши барам,
 Чу шангарфи суда ба кораш барам¹⁰⁴¹.

- Биёр, эй чаҳондида дехқони пир,
 Суҳанҳои парвардаи дилпазир.
 Ки чун Хусрав аз Чин баромад ба равс*
 Кучо бурдаш ин сабз ҳинги шамус.
 Дигарбора чархаш чӣ бозӣ намуд,
 Чаҳонаш чӣ найрангсозӣ намуд.
- 5500 Гузоранда саррофи гавҳарфуруш,
 Суҳанро ба гавҳар¹⁰⁴² баромуд гӯш,
 Ки румӣ чу ошуфтани равс* дид;
 Чаҳанро чу парканда товус дид.
 Шаби тира паҳлӯ ба бистар набурд,
 Ба толеъпижухӣ ситора шумурд.
 Замин фарши сайфур чун дарнавашт,
 Баровард сар субҳ бо теғу ташт.
 Бад-он теғ,
 к-аз ташт бинмуд тоб,
 Сарафгандаи теғ гашт офтоб.
- 5505 Бурун омад аз пардаи тира меғ,
 Зи ҳар теғи кӯҳе яке кӯҳтеғ.
 Ду лашкар, нагӯям, ду даръеи хун,
 Ба бисъерӣ аз оби даръе фузун.
 Ба тадбири хун рехтан тохтанд,
 Ба ҳам теғу роят барафрохтанд.
 Ба арзи ду майдон дар он тангҷой,
 Фушурданд чун кӯҳи пӯлод пой.
 Дар он маърака орази размгоҳ,
 Баророст лашкар ба фармони шоҳ.
- 5510 Зи пӯлодпӯшони алмостеғ,
 Ба хуршеди равшан даровард меғ.
 Чудоғона аз мавкаби ҳар гурӯҳ
 Ҳисоре баровард монанди кӯҳ.
 Дуволиву гурдони эронзамин
 Сӯи маймана гарм карданд кин.

- Қадархону* фағфуриён яксара,
Алам баркашиданд бар майсара.
Чуноҳ аз ҳаданги ғуломони хос
Зада парра бар гаштани бе қасос.
- 5515 Ба пеш андарун пили пӯлодпӯш,
Паси у далерони тундархурӯш.
Шаҳи пилтан бо ҳазорон умед
Қамар баста бар пушти пили сапед.
Зи дигар тараф сурхрӯёни равс*,
Фурузанда чун қиблагоҳи маҷус*.
Ба хазронииён рост ораста,
Зи чап бонги Партос¹⁰⁴³ бархоста.
Алонӣ зи пас Айсавӣ бар чуноҳ,
Сарандохтан карда бар худ мубоҳ.
- 5520 Ба қалб андарун равсии* кинаҷӯй,
Зи меҳри Сикандар* шуда синашӯй.
Сипоҳ аз ду ҷониб саф ораста.
Замин осмонвор бархоста.
Дароҳои равсӣ даромад ба чӯш,
Чу Ҳиндуи бемор барзад хурӯш.
Ғиревидани кӯси гардуншикоф,
Заминро барафганд печиш ба ноф.
Ҳамон нои туркӣ бароварда шӯр,
Ба бозӯи туркон дароварда зӯр.
- 5525 Суҳайли замин сунбаи тозиён.
Ба моҳӣ расонда заминро зиён.
Лагадкӯбаи гурзаи ҳафтҷӯш
Бароварда
аз гови гардун хурӯш.
Балорак ба говарсаи нукрагун,
Зи нукра бароварда говарс хун.
Ҳаданги сипар карда з-оҳан гузор,
Чу мурғи дупар бар сари марғзор.
Зи найза наистон шуда рӯи хок,
Зи куполҳо кӯҳ гашта мағок.

- 5530 Синон бар сари мӯй бозикунон,
 Ба хун рӯи душман намозикунон.
 Зи ғурридани шер дар чарми гург
 Шуда фитнаи хурдро сар бузург.
 Синон чашмае хун кушода зи санг,
 Бар ӯ руста сад беша тири хаданг.
 Хаданги ҳама сурх гул бори ӯ,
 Гуле хун таровид аз хори ӯ.
 Наҳангони шамшери чавшангудоз,
 Ба гарданкашӣ карда гардан дароз.
- 5535 Кушода бухор аз тани кӯҳ дарз,
 Замиро фитода бар андом ларз¹⁰⁴⁴.
 Зи ғавғо баровардани хайли равс*,
 Таковар шуда зери шерон шамус.
 Найрзид бо камтарин равсие,
 Фалотуне* он чо фалотусие.
 Ҳамон румии роятафрохта,
 Зи ҳиндӣ дар об оташ андохта.
 Гулӯи ҳаво даркашид, эй шигифт,
 Ба зикуннафас коми гетӣ гирифт.
- 5540 На пӯяндаро бар замин пой буд,
 На паррандаро дар ҳаво ҷой буд¹⁰⁴⁵.
 Зи равсӣ бурун шуд ба овардгоҳ,
 Яке шер Партоси* рӯбаҳкулоҳ.
 Чу кӯҳе равон гашта бар пушти бод,
 Аҷаб бин,
 ки бар бодкӯҳ истод.
 Мубориз талаб карду чавлон намуд,
 Ба номоварӣ хештанро сутуд.
 Қи партосиёнро дар ин хомчарм,
 Ба Партосии* ман шавад пушт гарм.
- 5545 Чу тундӣ кунам тундаригавҳарам,
 Чу оям ба разм аждаҳопайкорам.
 Палангон дарам бар сари кӯҳсор,
 Наҳангон хӯрам бар лаби ҷуйбор.

- Чу шерон ба пархош хӯ кардаам,
На чун рӯбахон дунба парвардаам.
Дуруштам ба чанголу сахтам ба зӯр,
Ба хомӣ дарам паҳлӯи наррагӯр.
Хама хуни хом аст нӯшиданама,
Хама чарми хом аст пӯшиданама.
5550 Синонам зи паҳлӯ дарояд ба ноф,
Дурӯге намегӯям, инак масоф.
Биёед як лашкар аз Чину Рум,
Қи оташ фурузанда гардад зи мум.
Мабахшод яздон бар он раҳнамун,
Қи бахшоиш орад ба ман-бар ба хун».
Зи қалби малик пеши он тундмор
Бурун рафт чавшанваре найзодор¹⁰⁴⁶.
Ба пархош кардан кушоданд чанг,
Дар он пӯя карданд лахте диранг.
5555 Зи шамшери Партосии хашмнок,
Чавонмарди румӣ даромад ба хок.
Дигар румие рафту ҳам¹⁰⁴⁷ хок дид,
Қи Партосро* бахт чолок дид.
Маликзодае буд Ҳиндӣ ба ном,
Басе сарбурида ба хиндихусом.
Бар он гурги дарранда
 чун шери маст
Барошӯфт пӯлоди ҳиндӣ ба даст.
Басе ҳамла карданд дастозмой,
Сари бахти кас дарнаёмад зи пой.
5560 Маликзода Ҳиндӣ чу шуд¹⁰⁴⁸ сахткӯш,
Баровард шамшери ҳиндӣ ба дӯш.
Чунон ронд бурранда алмосро,
Қи сар дар сум афганд Партосро*.
Зи равсӣ* яке шери шӯридасар,
Ба гардан дароварда равсӣ сипар.
Даромад ба новард чолишкунон,
Ба хуни мухолиф сиголишкунон.

- Зи Ҳиндӣ чунон ҳиндии хурд боз,
 Ки равсӣ сипар гашт аз ӯ бениёз.
 5565 Ҳамон равсии дигар омад ба хашм,
 Ҳам афтод, то барҳам афтод¹⁰⁴⁹ чашм.
 Чунин чандро кушт то нимрӯз,
 Чу оҳуи пайкардаро тундюз.
 Фурубаст аз ӯ равсиёнро нафас,
 Наёмад дигар сӯи пайкор кас.
 Ба оромгаҳ тофт Ҳиндӣ инон,
 Ба хуну ҳай олуда сар то миён.
 Малик чун чунон дид, бинвохташ,
 Сазовори худ хилъате сохташ.
 5570 Фуруд омаданд аз ду қониб сипоҳ,
 Язакҳо нишонданд бар посгоҳ.

ҶАНГИ ДУВВУМИ ИСКАНДАР БО РАВСИЁН

- Дигар рӯз, к-ин соқии субҳҳез,
 Замӣ кард бар хок ёқутрез,
 Ду лашкар чу даръёи оташ дамон
 Кушоданд боз аз каминҳо камон.
 Дигарбора дар корзор омаданд,
 Ба шерафганӣ дар шикор омаданд.
 Дарои чигартобу фаръеди занг,
 Зи сар мағз мебурду аз рӯй ранг.
 5575 Ҳамон кӯси рӯину гургиначарм,
 На дил, балки пӯлодро кард нарм.
 Заминро зи шӯриш барафтод бех,
 Фиканд осмон наълу хуршед мех.
 Бурун рафт аз Илоқиён саркаше,
 Саворе шитобанда чун оташе.
 Зи сар то қадам зери оҳан ниҳон,
 Ба сахтиву оҳандилӣ чун ҷаҳон.

Мубориз талаб кард чун пили маст,
Касе, к-омад,

аз пой пилон нараст.

- 5580 Далерон аз \bar{u} баддилӣ ёфтанд,
Сар аз панҷаи шер бартофтанд.
Пас аз соате тундшере сиёх,
Бурун омад аз парраи қалбгоҳ.
Бар асби бухорӣ ба болои пил¹⁰⁵⁰,
Хурушону ҷушонтар аз рӯди Нил.
Ба илоқии аҳриманруӣ гуфт,
Ки «омад бурун офтоб аз нуҳуфт.
Манам чом бар даст чун соқиён,
На аз бода, аз хуни Илоқиён».
- 5585 Бигуфт ину бар маркаб афшурд рон,
Барафрухт бозу¹⁰⁵¹ ба гурзи гарон.
Зи куполи он пили ҷангозмой,
Даромад сари пилпайкар зи пой.
Шуд илоқӣ аз гурзи пӯлод паст,
Зи тӯфони хунаш замин гашт маст.
Саворе сарафрозтар з-он гурӯҳ
Бар он кӯҳкан ронд монанди кӯҳ.
Ба захме дигар бо замин паст шуд,
Чунин чанд гарданкаш аз даст шуд.
- 5590 Саранҷоми кор он сар андохтан,
Фуруриш дод аз сар афрохтан.
Зи пӯлоддиръони алмостег,
Басе кушту ҳам кушта шуд бедарег.
Зи пешингаҳон, то намози дигар
Ба майдон нашуд размсози дигар.
Дигарбора хун дар чигар ҷӯш зад,
Казоро қадар бар баногӯш зад.
Зи равсӣ саворе даромад чу пил,
Рухе чун бақам, чашмҳое чу нил.
- 5595 Бурун хост аз румиён ҳамнабард,
Ҳамекард мардӣ, ҳамекушт мард.

- Бад-ингуна хайле ба хун даркашид,
 Тане чандро чон зи тан баркашид.
 Зи бас куштани марди чангозмой,
 Наёмад касеро сӯи чанг роӣ.
 Чу равсӣ ба румӣ чунон даст ёфт,
 Зи куполи худ пилро паст ёфт.
 Ҳамегашт пӯлоди ҳиндӣ ба мушт,
 Тане чанд румиву чинӣ бикушт.
- 5600 Чу болои найза дарозӣ гирифт,
 Дар он маърака найзабозӣ гирифт.
 Зи паҳлӯи лашкарғаҳи шаҳриёр,
 Бурун ронд маркаб яке шаҳсавор.
 На асбе, уқобе барангехта,
 На теҒе, наҳанге даровехта.
 Ҳарири танаш дар кажоканди зард,
 Кулоҳе зи пӯлод чун лочвард.
 Ба майдон даромад чу ифрити маст,
 Яке ҳарбаи чорпахлу ба даст.
- 5605 Тариде бароварду бо равс* гуфт,
 Ки хоҳӣ ҳамин лаҳза дар хок хуфт.
 Зариванди мозандаронӣ манам,
 Ки бозӣ бувад чанги ахриманам.
 Чу равсӣ дар ӯ диду дар пайкараш,
 Зи сафро ба гаштан даромад сараш.
 Шуд оғаҳ, ки даргашт новарди ӯ,
 Набошад чу ӯ марду¹⁰⁵² ҳаммарди ӯ.
 Инон сӯи лашкарғаҳи хеш дод,
 Ҳазимат ҳамерафт чун тундбод.
- 5610 Раҳо кард ҳарба савори далер,
 Паси пушти он пуштбаркарда шер.
 Гурезандаро ҳарба хорид пушт,
 Бурун шуд зи сина синон чормушт.
 Зи тезӣ,
 ки шуд маркаби бодпой,
 Расонд он тани суфтаро боз чой.

- Бар ū хешу бегона биштофтанд,
 Салибӣ шуда куштае ёфтанд.
 Чу диданд, к-он аждаҳои набард,
 Салибӣ кунад сулби мардони мард,
 5615 Инонҳо фурубаства шуд пешу пас,
 Зи Партос*-и равсӣ начунбид кас.
 Чу лашкар шуд аз сабр кардан сутӯҳ,
 Бурун рафт равсӣ чу як пора кӯҳ.
 Зи хешони Қантол Кӯпол ном,
 Гаве пилтан кард бар вай хиром.
 Ду шамшерзан дар ҳам овехтанд,
 Зи ҳар сӯй шамшере ангехтанд.
 Саранҷоми кӯшиш Зареванди гурд,
 Ба як захм ҷони ситезанда бурд.
 5620 Чунин то зи равсони* гардангарой
 Даровард ҳафтад танро зи пой.
 Барошuft Қантол аз он шери тунд,
 Ки пой сипаҳ дид аз он кор кунд.
 Бипӯшид ҷавшан, барафрохт тарг,
 Чу сарве,
 ки теғаш бувад бору барг.
 Даромад ба зин чун яке аждаҳо,
 Сарн борагӣ кард бар вай раҳо.
 Зареванд чун дид, к-омад ҳижабр,
 Биғуррид монанди ғуррандаабр.
 5625 Кашиданд бар якдигар теғи тез,
 Зи гармӣ шуда чун фалак гармхез.
 Дупарра чу паргори марказнавард,
 Яке дерҷунбиш, яке зудгард.
 Басе гирд бар гирд бартохтанд,
 Басе захм чун оташ андохтанд.
 Намешуд яке бар яке комгор,
 Зи пешин даромад ба шаб корзор.
 Ҳам охир яке теғ зад шоҳи равс,
 Бар он марди¹⁰⁵³ ораста чун арӯс.

- 5630 Даровардаш аз зини зар сӯи хок,
Баровард аз он шери шарза ҳалок.
Кушанда чу бар хасми худ ком ёфт,
Ба шодӣ сӯи лашкари худ шитофт.
Чаҳондор аз он кор шуд тангдил,
Ки солори гелӣ даромад ба гил.
Бифармуд бар сохтан кори ӯ,
Ба шарте, ки бошад сазовори ӯ.

ЧАНГИ САВВУМИ ИСКАНДАР БО РАВСИЁН

- Дигар рӯз, к-ин турки султоншукӯх,
Зи дарьёи Чин кӯҳа барзад ба кӯх.
- 5635 Гароянда шуд ҳарду лашкар ба хун,
Алам баркашиданд чун Бесутун.
Даромад зи дарьё ба ғурридан абр,
Зи ҳар бешае сар бурун зад ҳижабр.
Нафири наҳангон даромад ба авч,
Зи ҳар гӯша мерафт хун мавҷ-мавҷ.
Зи румӣ яке пили кӯполгир
Бароҳехта шамшеру барбаста тир.
Ба чангозмой бурун хост мард,
Бурун шуд далере ба ҳафтони зард.
- 5640 Фурӯҳишт кӯполи румӣ зи даст,
Сару пой равсӣ ба ҳам даршикаст.
Дигар, хост бо ӯ ҳамон рафт низ,
Ба чуз мағзкӯбӣ надонист чиз.
Алонисаворе Фаранча ба ном,
Хунарҳо намуда ба шамшеру чом.
Даромад бароварда лахте ба дӯш,
Ки аз диданаш мағзро рафт хуш.
Ҳам ин лахти худро ба кин баркушод,
Ҳам он низ бар дӯш лахте ниҳод.

- 5645 Ду лахти дарӣ шуд ба ҳам лахташон,
 Дар он даршуд овезиши сахташон.
 Чу донист алонӣ, ки дар роҳи ӯ,
 Фурумонд бебахт бадхоҳи ӯ,
 Баровард лахтеву зад бар сараш,
 Сарашро фурурехт бар пайкараш.
 Чу фарқи сари хасм дар хун кашид,
 Аз он саркашӣ сар ба гардун кашид.
 Зи гурдони арман яке тундшер,
 Ба куштан қавидил, ба мардӣ далер.
- 5650 Зи шерон сабақ бурда Шарва* ба ном,
 Ба ҳангоми ҷангозмой тамом.
 Наҳанги дутегӣ барафрохта,
 Ба теғ аз наҳангон сар андохта.
 Ба разми алонӣ равон кард рахш,
 Барафрӯхт аз теғи рахшон дурахш.
 Фаранча чу дид он чунон дастзӯр,
 Сипар бар китиф дӯхт чун парри мӯр.
 Чунон зад бар ӯ Шарва* шамшери тез,
 Ки кард аз қафас мурғи ҷонаш гурез.
- 5655 Аз¹⁰⁵⁴ Айсу камарбаста гарданкаше,
 Бурун зад чанибат чу тундоташе.
 Бикӯшиду мардонагиҳо намуд,
 Ба шерӣ кучо кард бо Шарва* суд.
 Чу хасме қавӣ дид, гардан кушод,
 Ба як зарбат ӯ низ гардан ниҳод.
 Цирам номе аз кӯҳи Якрон¹⁰⁵⁵ чу кӯҳ
 Даромад,
 к-аз ӯ олам омад сутӯҳ.
 Яке тарки рӯйоханин бар сараш,
 Ки пайкор мерехт аз пайкараш.
- 5660 Қабои зиреҳ бар танаш тобдор,
 Чу симоб равшан, чу сим обдон.
 Ба Шарва* даромад чу шери дамон,
 Зи дуньё надодаш замоне амон.

Чунон ронд шамшер бар шермард,
К-аз он шери шарза баровард гард.
Чу афтод душман дар он пойлағз,
Ба сумми самандаш бисунбид мағз.
Басе гарданонро зи гарданкашон,
Зад аз сардмехрї ба як бар нишон,

5665 Дуволї чу дид ончунон гардане,
На гардан ҳамоно,

ки гарданзане.

Басичиду пирояи чанг хост,
Басичї шудан кард бар чанг рост.
Ба торак даровард¹⁰⁵⁶ рўйоханин,
Яке тарки сифта зи пўлоди Чин¹⁰⁵⁷.
Ҳамоил яке теғи захробдор,
Каманде чу зулфи бутон тобдор.
Фарасро барафганд баргустувон,
Ба зин андаромад чу кўхе равон¹⁰⁵⁸.

5670 Сўи душман омад чунон тозарўй¹⁰⁵⁹,
Ки тифл аз дабистон дарояд ба кўй¹⁰⁶⁰.

Ҷирам чун дар он фарри зебанда дид,
Дил аз чанги шерон шикебанда дид.
Валекин набудаш дари бозгашт,
Ба ночор бо марг дамсоз гашт.
Ба гирди Дуволї даромад далер,
Дуволак ҳамебохт бо чанги шер.
Дуволї зи печидани бадсигол,
Бипечид бар хештан чун дувол.

5675 Басе ҳарф дар бозї андўхтанд,
Зи раҳмат яке ҳарф н-омўхтанд.
Дуволї камар баста чун шери нар,
Задаш зарбате бар дуволи камар.
Гузоранда шуд теғ бе ҳеч ранҷ,
Дунима шуд он кўҳи пўлодсанҷ.
Бародар яке дошт чун пили маст,
Ба кини бародар миёро бубаст.

Зи захми Дуволӣ дуволе чашид,
 Буна сӯи рахти бародар кашид.
 5680 Бад-ин гуна он кӯҳи пӯлодпушт,
 Басе марди лашкаршиканро бикушт.
 Яке равс* буд номи ӯ Чудара,
 Ки шери нараш буд охубара.
 Дурушту тануманду зӯрозмой,
 Ба танҳо адӯбанду лашкаркушой¹⁰⁶¹.
 Зи гардан басе хун даровехта,
 Басе хуни гарданкашон рехта.
 Гиреҳ бар дуволи камар сахт кард¹⁰⁶²,
 Ба чанги Дуволӣ равон рахт кард¹⁰⁶³.

5685 Кушоданд бар якдигар теги тез,
 Ки раҳ¹⁰⁶⁴ баста шуд пойро
дар гурез.

Басе зарбашон рафт бар якдигар,
 Зи корогаҳешон нашуд коргар.
 Баровард равсе гурозанда теғ,
 Бар он кӯхпӯлод зад бедареғ.
 Зи пӯлодтарк андаромад ба фарк,
 Ба¹⁰⁶⁵ даръён

хун шуд тани хоста фарк.

Аз он сустӣ андоми захмозмой,
 Инондуздие карду шуд боз чой.
 5690 Ба зер омад аз асбу сар боз баст,
 Дили шоҳ аз он сар шикастан шикаст.
 Ба фарзона фармуд,

то ҳам зи роҳ,

Кунад нӯшдору бар он захмгоҳ.
 Навозиш кунад то ба оҳистагӣ,
 Дуволӣ баросоҷад аз хастагӣ.
 Чу шаб дар сар овард кӯхлипаранд,
 Сари маҳ даромад ба мушкинкаманд.
 Дуруя сипаҳ пос бардоштанд,
 Мағас гирди хиргоҳ нағзоштанд.

ЧАНГИ ЧАҲОРУМИ ИСКАНДАР БО РАВСИЁН

- 5695 Чу хуршед барзад сар аз сабзмил,
Фурӯшуст гардан қаборо зи Нил.
Дигарбора шерон намуданд шӯр,
Зи гӯрон хама дашт карданд гӯр.
Ба гулгул даромад чарас бо дарой,
Бичӯшид хун аз дами карраной.
Зи фаръеди шайпуру овози кӯс,
Падид омад аз сурхгул сандарӯс.
Хамон Чудара сӯи майдон шитофт,
Ки дар худ яке зарра сустӣ наёфт.
- 5700 Дигарбора Ҳиндӣ чу шери сиёҳ,
Дарафганд хатлӣ ба новардгоҳ.
Яке чобукӣ кард бо Чудара,
Намерафт бар кор захме сара.
Ҳам охир дар абрӯ яке чин фиғанд,
Сари Чудара бар сари зин фиғанд.
Баровард аз афғанданаш коми хеш,
Супурдаш ба наъли раҳ анчоми хеш.
Далерона мегашту мехост мард,
Тиҳӣ кард чой аз базе ҳамнабард.
- 5705 Яке номвар буд Тартус ном,
Ба мардӣ дароварда¹⁰⁶⁶ дар Равс ном.
Чу сурхаждаҳое ба печандагӣ
Ҳама бар ҳалокаш басичандагӣ.
Сӯи Ҳиндӣ омад чу селе бачӯш,
Ки аз кӯҳ дар пастӣ орад хурӯш.
Дар он доварихои бегонагӣ,
Намуданд бисъёр мардонагӣ.
Саранҷом, равсӣ* яке ҳамла кард,
К-аз он уди ҳиндӣ баровард гард.
- 5710 Бипардохт аз хунаш¹⁰⁶⁷ андомро,
Чу май рехт, бар санг зад ҷомро.

Зи сар тарк бардошт, гуфто: «Манам,
Хижабре,

к-аз ингуна шерафганам¹⁰⁶⁸.

Маро модари ман, ки Тартус хонд,
Ба равсизабон Рустами* равс хонд.
Қасе, к-ӯ занад бар ман абру гиреҳ,
Қафан беҳ, ки пӯшад ба ҷои зиреҳ.
Зи майдон нахоҳам шудан боз ҷой,
Магар лашкареро дарорам зи пой.

5715 Шаҳ аз куштани Ҳиндию захми равс,
Бипечид бар худ чу зулфи арӯс.
Бар он буд, к-орад инон сӯи чанг,
Дигарбора дар азмаш омад диранг¹⁰⁶⁹.
Чапу рост медид то аз сипоҳ,
Ки хоҳад шуд аз кинавар кинахоҳ.
Равон кард маркаб шитобандае,
Зи пӯлоди Чин¹⁰⁷⁰ барқи тобандае.
Хумоюнсаворе чу ғуррандашер,
Тавонону чобукинону далер.

5720 Чунон ғарқ дар оҳан андоми ӯ,
Ки пайдо на,
чуз бар нафас коми ӯ.
Ба ҷавлон задан сарфарозикунон,
Ба шамшер чун барқ бозикунон.
Аз он чобукиҳо, ки мекард чуст,
Баробар шуда дасти бадхоҳ суст.
Бар он¹⁰⁷¹ равсӣ афганд маркаб чу бод,
Ба теғозмой бағал баркушод.
Чунон зад,

ки аз теғи гарданзанаш,

Сари душман афтод дар доманаш.
5725 Аз он шердилтар саворе дигар
Даромад ба пархош чун шери нар.
Ба захме дигар ҳам сар афганда шуд,
Чунин то саре чанд барканда¹⁰⁷² шуд.

- Қавибозӯӣ карду халқе бикушт,
Чу бозуи хешам қавӣ кард пушт¹⁰⁷⁵.
5745 Набуд одамӣ, буд шери арин,
Ки бодо бар он шерамард офарин».

ЧАНГИ ПАНЦУМИ ИСКАНДАР БО РАВСИЁН

- Дигар рӯз, к-ин токи пирӯзаранг
Баровард ёкути рахшон зи санг.
Алониҷавоне¹⁰⁷⁶ чу гуррандашер,
Баромад сиёҳаждаҳое ба зер.
Яке гурзи ҳафтодмардӣ ба даст,
Ки Албурзро мағз дарҳам шикаст.
Мубориз талаб карду мегашт мард,
Зи гурдони гетӣ баровард гард.
5750 Зи румию эронию ховарӣ
Басеро фиканд андар он доварӣ.
Ҳамон равсиафган савори далер,
Бурун омад аз парда чун наррашер.
Қамонро зеҳе барзад аз чарми хом,
Ба шаст андаровард як тири том.
Ба неруи дасти камонгири ӯ
Биафтод алонӣ ба як тири ӯ.
Чу мосураи ҳиндборӣ ба ранг,
Миён оганида ба тири ҳаданг.
5755 Дигар раҳ яке равсии гурбачашм,
Чу шерон ба абру дароварда хашм.
Силоҳозмоӣ даромӯхта,
Басе диръро пора бардӯхта.
Даромад ба шамшербозӣ чу барқ,
Зи сар то қадам зери пӯлод ғарқ.
Пазира шуда шӯриши чангро,
Лаҳифе барафганда шабрангро.

- Агарчӣ диле дошт чун хорасанг,
 Набуд озмуда хатарҳои ҷанг.
- 5760 Ба танҳои он пеша варзида буд,
 Зи шамшери душман наларзида буд.
 Чу он аждаҳо дам барандохташ,
 Шикоре забун дид, бишнохташ.
 Силоҳе бар-ӯ дид беш аз набард,
 Чулу чомае беҳтар аз асбу мард.
 Ба як зарбаташ ҷон зи тан даркашид,
 Ба чул бурқааш бурқаъ андаркашид¹⁰⁷⁷.
 Дигар равсие баст бар кин камар,
 Ҳамон рафт бо ӯ, ки бо он дигар.
- 5765 Далери дигар ҷангро соз кард,
 Ба тири дигар ҷон аз ӯ боз кард.
 Ба ҳар тир, к-аз шасти ӯ шуд равон,
 Ба паҳлӯ даромад яке паҳлавон.
 Ба даҳчӯбатир он савори беҳӣ,
 Зи даҳ паҳлавон кард майдон тихӣ.
 Дигарбора пинҳон зи бинандагон
 Биомад ба ҷои нишинандагон.
 Чунин чанд рӯз он набардасавор
 Ба пӯшидагӣ ҳарб кард ошкор.
- 5770 Набуд ҳеҷ касро дигар ёрагӣ,
 Ки бо ӯ бурун афганад борагӣ.
 Ба ҷое расиданд, к-аз бими теғ,
 Парокандагишон даромад чу меғ.
 Шикебе ба номус месохтанд,
 Хаёле ба найранг мебохтанд.

ҶАНГИ ШАШУМИ ИСКАНДАР БО РАВСИЁН

Чунин то яке рӯз, к-ин чархи пир
 Баровард гавҳар зи даръеи кир,

Дигарбора майдон шуд ораста,
Зи байгулаҳо наъра бархоста.

5775 Зи лашкарғаҳи равс бонги царас,
Ба айюқ бармешуд аз пешу пас.
Кашиданд саф қалбдорони равс,
В-аз он қалби ораста чун арӯс.
Кӯҳанпӯстине даромад ба чаңг,
Чу аз жарфи дарьё барояд наҳанг.
Пиёда ба кирдори як пора кӯҳ,
Зи понсад савораш фузунтар шукӯҳ.
Дуруште, ки чун панҷаро гарм кард,
Ба афшурдан алмосро нарм кард.

5780 Чу ифрите аз баҳри хун омада,
Зи даҳлези дӯзах бурун омада.
Яке силсила баста бар пой ӯ,
Дарозу қавӣ ҳам ба болои ӯ.
Чу шерони ваҳшӣ дар он силсила,
Қаҳон карда пуршӯру пурмашғала.
Зи ҳар сӯ, ки चुсти як омоҷгоҳ,
Замин гаштӣ аз зӯрмандиш чоҳ.
Силоҳаш на, чуз оҳане сарбахам,
К-аз ӯ кӯҳро даркашидӣ ба ҳам.

5785 Зи ҳар сӯ бад-он оҳани мардкуш,
Ба мардумкушӣ даст мекард хуш.
Зи сахтӣ,

ки буд ҳилқати хоми ӯ,
Сафан баста кимухти андоми ӯ.
Чу овардӣ оҳанг бар корзор,
Накардӣ бар ӯ теги пӯлод кор.
Даромад чунон аждаҳоборае,
Фариштакушӣ одамихорае.
Касеро, ки дидӣ, гирифтӣ чу мӯр,
Бикандӣ сарашро ба як дастзӯр.

5790 Гириш накардӣ ба кори дигар,
Ғаҳе пой кандӣ зи тан, гоҳ сар.

480
416
896
380
12.7

- Зи лашкарғаҳи шаҳ ба нерӯи даст,
 Басе халқро пою паҳлу шикаст.
 Чаридасаворе тавонову чуст,
 Ба кори масоф андаромад дуруст¹⁰⁷⁸.
 Даромад, ки гарданфарозӣ кунад,
 Бад-он оташи тез бозӣ кунад.
 Чу дидаш зи дур он наҳанги дамон,
 Гирифтан ҳамон буду куштан ҳамон.
- 5795 Дигар номдоре даромад далер,
 Ҳам овардаш он шери чангӣ ба зер.
 Бад-ин гуна аз захмҳои дурушт,
 Тане панҷаҳ аз номдорон бикушт.
 Зи бас дил, ки он шери дарранда хаст,
 Дили шермардони лашкар шикаст.
 Шигифтӣ фурумонд соҳибхирад,
 Ки на одамай буду на дому дад.
 Шаби тира чун бонг барзад ба рӯз,
 Сарафганда шуд меҳри гетифуруз.
- 5800 Шаҳ аз ҳайрати кори он аҳриман,
 Сухан ронд пушида бо анчуман.
 Ки «ин одамикуш чӣ патъера буд,
 Ки аз¹⁰⁷⁹ чанги ӯ халқ бечора буд?!
 Силоҳе¹⁰⁸⁰ на дар қабзаи дасти ӯ,
 Ҳама босилоҳон шуда пасти ӯ.
 Бар онам, ки ӯ одамизод нест,
 В-агар ҳаст, аз ин буми обод нест,
 Зи вайронаҷоест ваҳшиниҳод,
 Ба сурат чу мардум,
 на мардумнаҷод».
- 5805 Шиносандае, к-он заминро шинохт,
 Ба тамкини посух алам барфарохт,
 Ки чун дод фармон шаҳи додгар,
 Намоям бад-ӯ холи он чонвар:
 «Яке кӯҳ наздики торикӣ аст,
 Ки роҳаш чу мӯе зи борикӣ аст.

Дар ū одамипайкароне чунин,
 Ба таркиб хокӣ, ба зур оҳанин.
 Надонад касе асли эшон дуруст,
 Ки чун будашон зоду бум аз нахуст.

5810 Хама сурхруянду пирузачашм,
 Зи шерон натарсанд ҳангоми хашм.
 Чунон зӯрманданду афшурдагом,
 Ки як тан бувад лашкареро тамом.
 Агар мода, гар нар бувад дар ситез,
 Барангезад аз оламе растахез.
 Ба ҳар доваре, к-уфтад, ростанд,
 Ўз ин мазҳаберо наёростанд.
 Надидаст кас мурда з-эшон яке,
 Магар зинда в-он зинда низ андаке.

5815 Бувад ҳар якеро қадармоя меш,
 Қ-аз он меш барсозад асбоби хеш.
 Ба нерӯи пашм аст бозорашон,
 Матое ӯз ин нест дар борашон.
 Надоранд ганчинае ҳеч кас,
 Самури сияхро шиносанду бас.
 Самуре, ки бошад ба хилқат сиёх,
 Нахезад зи ҷое, ӯз он ҷойгоҳ.
 Зи пешонии ҳар як аз марду зан,
 Сурунест барруста чун каргадан.

5820 Агар бо суруншон набошад сиришт,
 Чӣ эшон ба сурат,

чӣ равсонӣ* зишт.

Касеро, ки ояд таманноӣ хоб,
 Шавад бар дарахте чу парронуқоб.
 Сурун дарфишорад ба шоҳи баланд,
 Чу деве бихусбад дар он девбанд.
 Чу бинӣ ба шоҳе барангехта,
 Яке аждаҳо, бинӣ, овехта.
 Бихусбад шабонрузе аз бех(в) адӣ.
 Ки хоб аст бунъеди нобихрадӣ.

5825 Чу равсӣ* шубонон бар ӯ бигзаранд,
Дар он деви овехта бингаранд.
Ба оҳистагӣ сӯи он аҳриман*,
Биёянду пинҳон кунанд анҷуман.
Расанҳо биёранду бандаш кунанд,
Зи занҷири оҳан камандаш кунанд.
Бар ӯ чун мусалсал шавад банд сахт,
Кашандаш

ба панҷоҳ мард аз дарахт.

Чу он бандӣ огоҳ гардад зи кор,
Хурӯшад хурӯшидани раъдвор.

5830 Гар он бандро бартавонад шикаст,
Кушад ҳар якеро

ба як мушти¹⁰⁸¹ даст.

В-агар сахт бошад дар он бастагӣ,
Ба равс* оварандаш ба оҳистагӣ.
Бар ӯ банду занҷир маҳкам кунанд,
В-аз ӯ обу ноне фароҳам кунанд.
Барандаш

ба ҳар кӯю ҳар хонае,

Кушояд аз он домашон донае.

В-агар ҷанге афтад ба ночорашон,
Бад-он зандапил аст пайкорашон.

5835 Кашандаш ба занҷир чун аждаҳо,
Наёранд кардан зи бандаш раҳо.
Чу гардад чунон оташе ҷангҷӯй,
Намонад зи ҷон

дар касе рангу бӯй.

Чаҳондор дар кори он пойлағз,

Аз он дoston монд шӯридамағз».

Ба соҳибхабар гуфт,

к-«андеша нест,

Ҳама ҷубатире зи як беша нест.

Гар иқболи ман корсозӣ кунад,

Сараш бар сари найза бозӣ кунад».

ЧАНГИ ҲАФТУМИ ИСКАНДАР БО РАВИЁН

- 5840 Сапеда чу сар бар зад аз бохтар,
Сиёҳӣ ба ховар фуру бурд сар.
Сипахро баророст ховархидев,
Дар андеша з-он мардумоҳанч дев.
Сӯи маймана румию барбарӣ,
Чу Яъҷуч* дар саттӣ исқандарӣ*.
Сӯи майсара тангчашмони Чин,
Шуда танг аз анбӯҳи эшон замин.
Шаҳи Рум дар қалб чун тундшер,
Чу кӯҳе равон хинги хатлӣ ба зер.
- 5845 Дигар су Алонию Бартоси равс,
Барошуфта чун тавсанони шамус.
Табира ҳамовоз шуд бо дарой,
Чу сури қиёмат дамиданд ной.
Зи хоридани кӯси хорошикоф,
Пар афғанд симурғ дар кӯҳи Қоф.
Зи фаръеди хармӯхраву говдум,
Алаллаҳ баромад зи рӯинаҳум.
Сипоҳ аз ду сӯ монда дар доварӣ,
Қи давлат киро мекунад ёварӣ.
- 5850 Ҳамон аҳриманруӣ диҷҳимранг
Даромад чу пилони қангӣ ба қанг.
Тане чандро бесипар кард боз,
Нашуд пеши ӯ ҳеҷ кас размсоз.
Зирехпӯше аз соқаи қалби шоҳ,
Даромад чу шере ба овардгоҳ.
Зи теғ оташе баркашида чу об,
Қ-аз ӯ хира шуд чашмаи офтоб.
Шаҳ аз қалб донист, к-он шермард,
Ҳамон аст, к-он қанги пешина кард.
- 5855 Шуд андешанок аз пай кори ӯ,
Қи бо аждаҳо дид пайкори ӯ.

- Дарег омадаш к-он чунон гардане
 Шикаста шавад пеши аҳримане.
 Савори ҳунарманди чобукрикоб,
 Ки бар оташ ангушт зад беҳисоб,
 Фариштасифат гирди он девчеҳр
 Ҳамегашт чун гирди гетӣ сипеҳр.
 Нахустин набарде, ки тадбир кард,
 Бар он тирадил бориши тир кард.
- 5860 Чу диҷхимро н-омад аз тир бок,
 Зананда шуд аз тири худ хашмнок.
 Яке хишти пӯлоди алмосранг
 Бароварду зад бар диловар наҳанг,
 Ки он хишт агар барзадӣ бар ҳаюн,
 Тамом аз дигар гӯша частӣ бурун.
 Зи сахтӣ, ки танро ба ҳам барфишурд¹⁰⁸²,
 Бар он хора шуд хишти пӯлод хурд.
 Дигар хиште андохт пӯлодтар,
 Бар он куштани ҳам нашуд коргар.
- 5865 Савум ҳам чунин хишт бар вай шикаст,
 Нашояд ба хишт обро боз баст.
 Чу донист, к-он деви оҳансиришт
 Нааяндешад аз харбаву тирӯ хишт.
 Наҳанги чаҳонсӯзро баркашид,
 Сӯи аждаҳои даманда давид.
 Задаш бар китифгоҳу бурдаш зи қой,
 Чунон,
 к-он ситамгар даромад зи пой.
 Дигарбора бархост аз зери гард,
 Ба сахтӣ даровехт бо ҳам набард.
- 5870 Зи сӯзандагӣ роҳи бахташ гирифт,
 Бад-он оҳани чафта сахташ гирифт.
 Зи зинаш даровард чун тундшер,
 Зи торак биафтод таркаш ба зер.
 Баҳоре падида омад аз зери тарг,
 Басе нағзу нозуктар аз лолабарг.

- Сараш хост кандан, ки нарм омадаш,
 Чу рӯе чунон дид, шарм омадаш.
 Ду гесӯ кашон дид дар доманаш,
 Расан карда гесӯш дар гарданаш.
- 5875 Чу хиндуи дуздаш зи ганчина бурд,
 Зи румӣ рабудаш ба равсӣ* супурд.
 Чу гашт он фаришта гирифтори дев,
 Зи девони равсӣ баромад гирев.
 Дигар раҳ ба нахчир кардан шитофт,
 К-аз аввал гаронмоя нахчир ёфт.
 Аз он тирагӣ¹ шоҳи лашкаршикан
 Бипечид чун мор бар хештан.
 Бифармуд, то зинда пиле сиёх,
 Ба хашм оваранд андар он ҳарбгоҳ.
- 5880 Бизад пилбон бонг бар зиндапил,
 Бар он¹⁰⁸³ аҳриман ронд чун руди Нил.
 Басе ҳарбаҳо зад бар он пилпой,
 Басе низ қорураи қонгазоӣ.
 На қорура бар кӯҳ шуд коргар,
 Намекард ҳарба зи даръё гузар¹⁰⁸⁴.
 Чу дид аждаҳо пили сармастро,
 Қушод андар он хирагӣ¹⁰⁸⁵ дастро.
 Бидонист,
- к-он пили қангозмой
- 5885 Ба хартуми сахташ дарорад зи пой.
 Чунон сахт бигрифт хартуми ӯ,
 Ки зиндони ӯ шуд бару буми ӯ.
 Хурӯшиду хартумаш аз ҷой канд,
 Биафтод чун кӯҳ пили баланд.
 Шаҳ аз ҳавли он бозии сахмнок
 Битарсид, к-афтад сипаҳ дар ҳалок.
 Дар он хашмнокӣ ба фарзона гуфт,
 Ки «давлат зи ман рӯй хоҳад нухуфт.
 Маро низ даръёфт идбори бахт,
 В-агар на чаро ҷустам ин кори сахт.

- 5890 Бади осмонӣ чу ояд фароз,
 Сари нозанинон бипечад зи ноз.
 Табу тоби шоҳон бувад андаке,
 Таби шер дар сол бошад яке.
 Маро нест осоиш аз тохтан,
 Бихоҳам дар ин умр пардохтан».
 Дилаш дод фарзона, к-«эй шаҳриёр,
 Шикебой овар дар ин корзор.
 Ҳамоно, ки пирузӣ ори ба даст,
 Чу тадбир дориву шамшер ҳаст.
- 5895 Агар чора дар санги хоро шавад,
 Ба тадбиру теғ ошкоро шавад.
 Чу ёрӣ кунад бо ту бахти баланд,
 Чунин фитнаро сад дарорӣ ба банд.
 Агарчӣ яке мӯй аз андоми шоҳ,
 Ба ман-бар гиромитар аз сад сипоҳ.
 Валекин дар ахтар чунон аст роз,
 Ки чун шоҳи олам шавад размсоз¹⁰⁸⁶.
 Ба иқболи шоҳу ба нерӯи бахт
 Дарояд ба хок ин тануманд сахт.
- 5900 Чуз он нест, к-ин пайкари сахтҷарм
 Надорад паи сусту андоми нарм.
 Яке тан шуд, ар з-он ки рӯйинтан аст,
 Тавон кандан аз ҷояш,
 ар з-оҳан аст.
 Набояд бар ӯ захм рондан ба теғ,
 Қ-аз оҳан нагардад пароканда меғ.
 Сарашро магар дар каманд оварӣ,
 Ба ҳамми камандаш ба банд оварӣ.
 Гараш менамояд ба шамшер кушт,
 Ки дорад пии сахту ҷарми дурушт.
- 5905 Чу дар зери занҷираш ори асир,
 Ба ӯ хоҳ шамшер зан, хоҳ тир».
 Шаҳ аз муждаи марди ахтаршинос
 Худоро пазируфт бар худ сипос.

Чу пирӯзии хеш дид аз худой,
Бад-он хинги хатлӣ даровард пой,
Ки ўро шаҳи чиниён дода буд,
Зи сабзохури чиниён зода буд.
Камандею теги гаронмоя хост,
Инон кард сӯи бадандеш рост.

5910 Даромад бад-он деви дарьёшукӯх,
Чу абре снях, к-ӯ дарояд ба кӯх.
Начунбид бар чои хеш он наҳанг,
Ки иқболи шоҳаш фуру баст чанг.
Каманди адӯбандро шаҳриёр
Дарандохт чун чанбари рӯзгор.
Ба гардан дарафтод бадхоҳро,
Замин бўса дод осмон шоҳро.
Чу бар гардани душман омад каманд,
Шитобанда шуд хусрави девбанд.

5915 Ба ҳамми камандаш сар андаркашид,
Кашон ҳамчунон сӯи лашкар кашид.
Биғалтид он шери нахчирсӯз,
Чу охубара зери чанголи юз.
Чу он гӯри ваҳшӣ дар он дастбурд,
Зи¹⁰⁸⁷ афтодану хостан гашт хурд.
Зи лашкарғаҳи шоҳи фирӯзманд
Гиреве баромад ба чархи баланд.
Табира чунон шуд дар он хуррамӣ,
Ки омад ба рақс осмон бар замӣ.

5920 Чу шаҳ дид,

к-он пайкари девранг,
Ба иқболи толеъ даромад ба чанг,
Нишондаш ба рӯзи дигар душманон,
Супурдаш ба зиндони аҳриманон.
Дили равсиён аз чунон зӯрдаст,
Бар он душмани душманафган шикаст.
Шаҳи равс шуд чун гудозанда мум,
Ба шодӣ даромад шаҳаншоҳи Рум.

- Тамошои ромишгарон соз кард,
Дари хуррамӣ бар чаҳон боз кард.
- 5925 Ниюшанда шуд нолаи чангро,
Ба каф барниҳод оби гулрангро.
Зи пирӯзии бахт мекард ёд,
Набиди гуворанда мехӯрд шод.
Чу шаб қуфли пирӯза барзад ба ганҷ,
Тарозӯи кофур шуд мушксанҷ.
Ҳамон мушкбӯ бода мехӯрд шоҳ,
Ҳамон парда медошт мутриб нигоҳ.
Гаҳе суфталаъле ба паймона х(в)ард,
Гаҳе гӯш бар лаъли носуфта кард.
- 5930 Ба ҳар май, ки мехӯрд, мерехт ранҷ,
Ба хоҳанда медод дебову ганҷ.
Даромад ба афсонаҳои дароз,
Зи ҳар саргузаште пижӯҳанда боз.
Аз он теғзан марди чобуксавор,
Сухан ронд бо анҷуман шаҳриёр,
Ки «имрӯзаш ин бевафо ҳамнабард
Надонам, ки хун рехт, ё банд кард.
Агар монд дар банди он раҳзанон,
Бурун оваримаш ба захми синон.
- 5935 В-агар рафт,
Аз он рафта дарнагзарем,
Чунон беҳ, ки бар ёди ӯ май хӯрем».
Чу шуд мағзаш аз хӯрдани бода гарм,
Ба зиндониён-бар дилаш гашт нарм.
Бифармуд, к-он бандии безабон
Биёяд ба ромишгаҳи марзбон.
Ба фармони шаҳ он гирифтори банд,
Ба ромишгаҳ омад чу кӯҳи баланд.
Ҳама тан шикаста зи нерӯи шоҳ,
Фурӯ пажмурида дар он базмгоҳ.
- 5940 Ба зорӣ бинолид аз он хастагӣ,
Шафей на беш аз забонбастагӣ.

- Чу марди забонбаста нолид зор,
 Бибахшуд бар вай дили шахриёр.
 Аз он зурдида тани зурманд
 Бифармуд, то баргирифтанд банд.
 Раҳо кардаш он шоҳи озодмард,
 Бар¹⁰⁸⁸ озодмардӣ зиён кас накард.
 Нишондаш ба озарму додаш таом,
 Навозишгарӣ кард бо ӯ тамом.
- 5945 Мае чанд бо гавҳараш ёр кард,
 Ба май гавҳарашро падидор кард.
 Чу мастӣ баромад¹⁰⁸⁹ бад-он шӯрбахт,
 Биғалтид чун соя дар пой тахт.
 Зи тавсандилӣ гарчӣ бо кас насохт,
 Навозандаи хештанро шинохт¹⁰⁹⁰.
 Аз он ҷо саросема берун давид,
 Чунон шуд,
- ки кас гарди ӯро надид.
- Шигифте фурумонд хусрав дар он,
 Нишони сухан боз ҷуст аз сарон.
- 5950 Ки «ин бандӣ аз бода чун шод гашт,
 Чаро шуд зи мо дур, к-озод гашт?»
 Бузургони давлат дар он ҷустуҷӯй,
 Фитоданд аз он кор дар гуфтугӯй:
 Яке гуфт: «Саҳроӣ аст ин шигифт,
 Чу бандаш гирифтанд¹⁰⁹¹ саҳро гирифт».
 Дигар гуфт: «Чун май дар ӯ кард кор,
 Сӯи хонаи хеш барбаст бор».
 Шаҳ аз ҳар ҷӣ рафт ошкору нухуфт,
 Сухан гӯш мекарду чизе нагуфт.
- 5955 Дар он монда, к-ин пардаи нилгун,
 Ҷӣ шаббозӣ аз парда орад бурун¹⁰⁹².
 Чу лахте гузашт, омад он пили маст,
 Камаргоҳи зебо арӯсе ба даст.
 Ба озарм дар пеши хусрав ниҳод,
 Ба расми парастии замин бўса дод.

- Чу овард аз ингуна сайде зи роҳ,
 Дигарбора берун шуд аз базмгоҳ.
 Аҷаб монд хусрав, ки он кор дид,
 На дар мор, дар мӯҳраи мор дид.
 5960 Зи шарми шаҳ он лӯъбати нозанин,
 Чу лӯъбат ба сар даркашид остин.
 Чу шаҳ дид дар хирғаҳ он моҳро,
 Зи мардум тихӣ кард хиргоҳро.
 Дар он турк хиргоҳе овард даст,
 Шиканчи ниқобаш зи рух баршикаст.
 Чу дид офате, дид аз андеша дур,
 На офат яке офтобе зи нур.
 Парипайкаре шӯху маст омада,
 Паривор дар шаб ба даст омада.
 5965 Биҳиштирухе дӯзахаш тофта,
 Зи молик ба ризвон гузар ёфта.
 Чу сарве ба сарсабзӣ ораста,
 В-аз ӯ сурхгул орият хоста.
 Ба ҳар поваке ғамза, к-андохтӣ,
 Шикоре зи рӯҳониён сохтӣ.
 Лабеву чӣ лаб, шӯри бозорҳо,
 Дар ӯ канду шаккар ба хирворҳо.
 Суманро тамошо дар оғӯши ӯ,
 Тамошоғаҳи гул баногӯши ӯ¹⁰⁹³.
 Чу Хусрав дар он рӯи чун моҳ дид,
 5970 Санамхонае дар назаргоҳ дид.
 Шикорӣ канизе шакарханда ёфт,
 Ки худро ба озодиаш банда ёфт.
 Қанизе, ки соҳиб ғуломаш бувад,
 Бубин,
 то чӣ дилҳо ба домаш бувад.
 Бидонист, к-он турки чиниҳисор,
 Зи хоқони Чин шуд бар ӯ ёдгор.
 Зи мардонагиҳо, к-аз ӯ дида буд,
 Ба майдони размаш писандида буд.

- 5975 Аҷаб монд, к-аз парда берун фитод,
 Аҷабтар, ки бозаш ба каф чун фитод¹⁰⁹⁴.
 Бипурсид, к-«аҳволи худ бозгӯй,
 Диламро бад-ин достон боз чӯй».
 Парастандаи хуби соҳибнавоз
 Парастишкунон бурд шахро намоз.
 Дуо кард бар тоҷдори ҷаҳон,
 Ки «тоҷат мабодо зи гетӣ ниҳон.
 Туӣ он ҷаҳонгири кишваркушой,
 Ки аз доду дин офаридат худой.
- 5980 Шукӯҳат зи рӯз ошкоротар аст,
 Ки давлат дилат бомудоротар аст.
 Раҳой ба ту рӯзи уммедро,
 Фурӯғ аз ту тобанда хуршедро.
 Дигар подшоҳони лашкаршикан,
 Яке тоҷвар шуд, яке теғзан.
 Ту он офтобӣ дар ин рӯзгор,
 Ки ҳам теғгирию ҳам тоҷдор.
 Чу дар базм бошӣ ҷаҳонхусравӣ,
 Чу размозмой ҷаҳонпахлавӣ.
- 5985 Надорад чу ман хокӣ он дастрас,
 Ки бо оби ҳайвон барорад нафас.
 Киро заҳра, к-ин ҷо кунад нола нарм,
 Ки гар зӯҳра бошад,
 гудозад зи шарм».
 Сафоле, ки морост носуфтанист,
 Чу гӯй, бигӯ, андаке гуфтанист.
 Ман он суфтагӯшам, ки хоқони Чин
 Зи носуфтагон карда будам гузин¹⁰⁹⁵.
 Ба даргоҳи шоҳам фиристоду гуфт,
 Ки дурҳост ин дурҷро дар нухуфт.
- 5990 Магар, к-он суханро гарон дид шох,
 Ки кард аз сари хашм бар ман нигоҳ.
 Маро аз паси парда хомӯш кард,
 Ба якбора ёдам фаромӯш кард.

Ман аз дурии шаҳ ба танг омадам,
Зи танг омадан сӯи ҷанг омадам.
Намудам ба овардгоҳи нахуст,
Ба иқболи шаҳ он¹⁰⁹⁶ ҳунарҳои чуст.
Дувум раҳ,

- ки бонге бар адҳам задам
Яке лашкар аз равс* барҳам задам.
- 5995 Савум рӯз чун бахт ёрӣ накард,
Гирифтори душман шудам дар набард.
На душман, наҳанге ба кин тохта,
Зи хашми худо сурате сохта.
Накушт он наҳанги ситамгар маро,
Бибурд он чунон сӯи лашкар маро.
Сипурдам ба равсони бедодгар,
Ки «Ин ганҷро баста доред сар».
Дигар раҳ, сӯи ҷанг парвоз кард,
Ба пилафганӣ ҷангро соз кард.
- 6000 Чу иқболи шоҳаншаҳи пилтан.
Чу пиле фиғандаш бар он анҷуман.
Зи пирӯзии шаҳ дар овардгоҳ,
Сарам бар фалак шуд зи нерӯи шоҳ.
Чу дидам, ки доми ту дад мекашад,
Командат балоро ба х(в)ад мекашад.
Ба навъе зи печиш нагаштам раҳо,
Ки покушта дидам ҳанӯз аждаҳо.
Ба навъе дилам гашт пирӯзманд,
К-аз онгуна деве даромад ба банд.
- 6005 Ҳама равсро дил пур аз дард шуд,
Ғули сурхашон хайрии зард шуд.
Чу ғули шаб оини бад соз кард,
Ба раҳ бурдани мардум оғоз кард.
Расан баста чун ғул бар дасту пой,
Маро дар яке хона карданд ҷой.
Ба ман баршуда лашкаре дидабон,
Ҳама хоричоҳангу нохушзабон.

- Чу аз шаб яке нима камтар гузашт,
Ба гӯш омадам ҳой-ҳуе зи дашт.
- 6010 Баромад¹⁰⁹⁷ яке абри зулмотранг,
Бар он сангсорон биборид санг.
Рақибон, ки шаб пос медоштанд,
Зи бимаш ҳама ҷой бигзоштанд.
Ба ҷуз сар надидам,
ки аз калла канд,
Ҳамеканду бар дигаре мефиганд.
Зи бас каллаи сар, ки барканда буд,
Яке кӯҳ аз он калла оганда буд.
Даромад, чу мурғам зи ҷо баргирифт,
Ҳама бандам аз дасту по баргирифт.
- 6015 Ба поингаҳи тахти шоҳам нишонд,
Зи поёни моҳӣ ба моҳам расонд.
Ба зиндон будам, то ба акнун чу ганҷ,
Ба шодӣ кунун кард хоҳам сипанҷ.
Зан он беҳ, ки зевар кашад пой ӯ,
На зан дон, ки зиндон бувад ҷои ӯ.
Чунонам намояд дили комъёб,
Қи мебинам ин коми дилро ба хоб».
Паричехра чун ҳоли худ боз гуфт,
Зи шодӣ рухи шоҳ чун гул шукуфт.
- 6020 Бибӯсид бар ҳалқаи нӯши ӯ,
Сухан гуфт чун ҳалқа дар гӯши ӯ.
Қи «эй тозагулбарги нодидагард,
Ба меҳри худо пайкаре дар навард.
Ба меҳри туам бештар гашт азм,
Қи дебои базмию зебои разм.
Ба пархошгаҳ ҷонситон дидамат,
Қавидасту чобукинон дидамат.
Ба ромишгаҳат низ бинам шигарф,
Ҳарифе надорӣ дар ин ҳарду харф.
- 6025 Ҳарифат манам, хезу бинвоз руд,
Дилам тоза гардон ба бонги суруд».

- Паричехра бардошт, бинвохт чанг,
Камони хадангею тири хаданг.
Навое зад аз нағмаҳои навӣ,
Навоин суруде дар ӯ паҳлавӣ.
Қи «шоҳо, хидево, чаҳондоваро,
Хирадмандхӯ ё хирадёваро.
Сари сабзат аз сарзаниш дур бод,
Дили равшанат чашмаи нур бод.
6030 Чавонбахт бодию пирузрой,
Тавонову доною кишваркушой.
Қамар баста ҷонат ба осудагӣ,
Қабои танат дур аз олудагӣ.
Ба ҳар ҷо, ки рӯй орий аз неку бад,
Паноҳат худо боду пуштат хирад.
Чунон бод,
 к-ахтар ба комат шавад¹⁰⁹⁸,
Ҳама мулки олам ба номат шавад»¹⁰⁹⁹.
Сароғоз кард он гаҳе рози хеш,
Бизад сӯзи хеш андарон сози хеш,
6035 Қи нушиндағраҳте баромад ба боғ,
Барафрӯхт монанди равшанҷароғ.
Гуле буд дар бӯстон ношукуфт,
Ҳамон наргисе дар чаман нимхуфт.
Маи лаъл дар ҷом нохӯрда буд,
Насуфта дуре дастнокарда буд.
Ба уммеди он-к ояд аз сайд шоҳ,
Сӯи гул нишот орад аз сайдгоҳ.
Гули сурх чинад, баҳори сапед,
Гаҳе лола бинад, гаҳе мушки бед.
6040 Магар шаҳ надорад фароғат ба боғ,
Қи н-орад назар сӯи равшанҷароғ.
В-агар не, баҳоре бад-ин хуррамай
Чаро ройгон уфтад бар замай.
Зи боди ҳазон ҳастам андешанок,
Қи резад баҳоре चुниро ба хок.

Шаҳаншаҳ ,

ки овози дилбар шунид,

Зи дил нолаи бедилон баркашид.

Хушовозии нолаи чанги ӯ

Хабар додаш аз рӯи гулранги ӯ.

6045 Ки рӯе чунин,

нағзгӯе чунин,

Ҳаромат мабод орзуе чунин¹¹⁰⁰.

Дили шаҳ чу з-он нукта огоҳ гашт,

Аз он орзу орзухоҳ гашт.

Дигар раҳ таваққуф писандида дошт,

Ки торочи бадхоҳ дар дида дошт.

Зи соқӣ ба май доданӣ дил ниҳод,

Ки раҳтӯша

аз баҳри манзил ниҳод.

Яке чоми заррин пур аз бода кард,

Ба ёди рухи

он паризода х(в)ард.

6050 Дигар раҳ яке чоми ёқутнӯш,

Бад он нӯшлаб доду гуфто:

«Бинӯш».

Ситад моҳу бӯсиду бар лаб ниҳод,

Ба бӯса ситад чому бо бӯса дод.

Шаҳаншаҳ

ба як даст соғаркашон,

Ба дасти дигар зулфи дилбаркашон.

Гаҳе бӯса додӣ лаби чомро,

Гаҳе лаб газидӣ дилоромро.

Бар он расм,

к-оини ӯ дилкаш аст,

Маи талх бо нуқли ширин х(в)аш аст.

6055 Чу нӯшин май андар даҳан рехтанд,

Ба хушхоби нӯшин даровехтанд.

Дар он орзӯгоҳи бо дурбош,

Накарданд чуз бӯса чизе тарош.

ПИРҶҶИ ЁФТАНИ ИСКАНДАР БАР РАВСИЁН

СОҚИНОМА

Биё, соқӣ, он рангдода абир,
Ки рангаш зи хун дод деҳқони пир.
Бидеҳ, то магар чун дарояд ба чанг,
Дихад рангу обаш маро обуранг.

ДОСТОН

- Сипоҳи саҳар чун алам баркашид,
Чаҳон ҳарфи шабро қалам даркашид.
6060 Димоғи замин аз тафи офтоб,
Ба сарсоми савдо даромад зи хоб.
Баровард мурғи саҳаргаҳ ғирев,
Чу сарсомӣ аз нуру саръӣ зи дев.
Шаҳ аз хоб сар барзад ошубнок,
Дили покро кард аз андеша пок.
Ба тоатгах, омад,
ниёиш намуд,
Забонро ба шукр озмоиш намуд.
Зи ёридехи худ дар он доварӣ,
Ғаҳе ёрагӣ хост, ғаҳ ёварӣ.
6065 Чу лахте биғалтид бар рӯи хок,
Камар басту зад домани диръ чок.
Ниҳоданд авранг бар пушти пил,
Қашиданд шамшер гирдаш ду мил.
Сипахро бе оини пешинарӯз
Баророст солори гетифуруз.
Бар он паҳнсаҳрои даръешукӯх
Ҳисоре зад аз мавҷи лашкар чу кӯх.
Чану рост пиромани он ҳисор
Зи пулод бастанд раҳ бар ғубор.

- 6070 Зи дигар тараф равсии* сарфароз
 Баророст лашкар ба оину соз.
 Чарасҳои равсӣ хурушон шуда,
 Димоғ аз тафи хашм ҷӯшон шуда.
 Зи акси сари теғу барқи синон,
 Сар аз роҳ мерафту даст аз инон.
 Таранги камон рафта дар мағзи кӯҳ.
 Фашофашкунон тир бар ҳар гуруҳ.
 Зи пӯлодбар лахти гарданшикан,
 Бурун рехта мағзо аз даҳан.
- 6075 Зи бедоди куполи пилафганон
 Фалак ҷома дар хумми нилафганон.
 Ниҳеби балорак ба парҳои мӯр,
 Зи боли уқобон тигӣ карда зӯр.
 Сари найза аз тосаки сарнагун,
 Ба парчам фурурехта тоси хун.
 Суми бодпоён зи хун чун ақиқ
 Шуда то намад зин ба хун дар ғариқ.
 Синон дар сипар кавкаб афрухта,
 Сипар дар сипар кавкаба дӯхта.
- 6080 Зи бас хишти оҳан,
 ки шуд бар ҳалок,
 Лаҳад баста бар куштагон хишти хок.
 Сарафшонии теғи гардангузор.
 Бароварда аз ҷӯи хун лолазор.
 Чу сӯзан синон синаро дӯхта,
 Зи микроза микрозӣ омӯхта.
 Зи ҳар қабзае ханчаре дар шитоб.
 Бароварда чун аждаҳо сар зи хоб.
 Зи бас куштагон гирд бар гирди роҳ,
 Чу бозори маҳшар шуда ҳарбгоҳ.
- 6085 Намоянда равсе ба ҳар сӯ ситез,
 Бароварда аз румиён растахез¹¹⁰¹.
 Баромехта лашкари Руму Равс,
 Ба сурху сапидӣ чу рӯи арӯс.

- Сикандар дар он ҳарб чун шери маст,
 Яке ҳарбае паҳлавонӣ ба даст.
 Чигуна бувад пили пӯлодпӯш,
 Зи шери жаён чун барояд хуруш.
 Бад-он пилу он шер мемонд шох,
 Ки бар пилу бар шер барбаст¹¹⁰² роҳ.
- 6090 Ба ҳар теғдоре, ки ӯ боз х(в) ард,
 Сарашро ба теғе зи тан боз кард.
 Сияхпӯш чатраш чу Аббосиён*
 Зада санг бар тоси бартосиён*.
 Ба нерӯи бозую захми рикоб,
 Чапу рост афганд сар беҳисоб¹¹⁰³.
 Ҳам ӯ пойбарҷою ҳам лашкараш,
 Ки то кай барояд зи кӯҳ ахтараш.
 Сутурлоби фарзона дар¹¹⁰⁴ офтоб.
 Ба толеъ гирифтанд чу маҳ дар шитоб.
- 6095 Чу толеъ ба пирӯзӣ омад падид,
 Чаҳон кард шамшери шаҳро калид.
 Ба шаҳ гуфт:
- «Барзан, ки ёрӣ турост,
 Дар ин дастбурд устуворӣ турост».
 Бичунбид хусрав чу даръеи Нил.
 Сари душман афганд дар пой пил.
 Сӯи равсӣ* овард як турктоз,
 Чу тундаждаҳое даҳан карда боз.
 Барованд пирӯзии шох даст,
 Ба Қантоли равсӣ даромад шикаст.
- 6100 Чу бишкаст бишкастанӣ хурдшон,
 Ба як ҳамла аз ҷои худ бурдшон.
 Ҳазимат дарафтод бадхоҳро,
 Чаҳон дод шоҳӣ чаҳоншоҳро¹¹⁰⁵.
 Шаҳи пилпайкар ба ҳамми каманд,
 Даровард Қантолро зери банд.
 Зи равсӣ басте хуну х(ъ) ай рехтанд,
 Гирифтанду куштанду овехтанд.

- Зи бас равсиёни сарандохта,
 Ба ҳам киштии кеш пардохта.
 6105 Зи шерони Бартосу* равсидиёр
 Гирифтор шуд теғзан даҳ ҳазор.
 Дигар,
 кушта шуд зери шамшеру тир,
 Зи куштан бувад фитнаро ногузир.
 Қадармоя растанд бе баргу соз,
 Гурезон сӯи равс* рафтанд боз.
 Начандон ғанимат
 ба хусрав расид,
 Ки андозае ояд онро падид.
 Зи симу зару қундизу лаълу дур,
 Шутур бо шутурхонаҳо гашт пур.
 6110 Чу бар душманон шоҳ шуд комгор,
 Шуд аз фаррухӣ кори ӯ чун нигор.
 Фуруд омад аз хинги хатли хиром,
 Ки дид он чи мақсуд будаш тамом.
 Ба шукри худо рӯй бар хок суд,
 Ки фатҳ аз худо омад,
 ӯ хок буд.
 Чу кард офарин довари хешро,
 Ҳамон ганҷҳо дод дарвешро.
 Чаҳонро зи душман тижӣ дид ҷой,
 Ба оромишу ромиш овард роӣ.

РАҲОЙ ЁФТАНИ НУШОБА

СОҚИНОМА

- 6115 Биё, соқӣ, он чоми гавҳарфишон
 Ба таркиби ман гавҳаре дарнишон.
 Магар чони хушкам бад-ӯ¹¹⁰⁶ тар шавад,
 Ки зангори гавҳар ба гавҳар шавад.

- Чу фориғ шуд Искандари Файлақус*,
 Зи яғмои Бартосу* тороҷи равс,
 Нишастангаҳе з-он тараф бозчуст,
 Қи дорад нишинандаро тандуруст.
 Дарахташ зи тубо диловезтар,
 Гиёҳаш зи савсан забонтезтар.
- 6120 Раванда дар ӯ обҳои зулол,
 Гуворо чу май, гар бувад май ҳалол,
 Ба пироманаш бешаҳои хаданг,
 Ба ҳам баршуда шох дар шох танг.
 Фузунтар дарахташ зи панҷоҳ ариш,
 Аз обу ҳаво ёфта парвариш.
 Чу з-ин гуна чое ба даст омадаш,
 Дар он ҷои фарруҳ нишаст омадаш.
 Бар ӯ бозгустард румибисот,
 Ҳамекард бо тозарӯён нишот.
- 6125 Чу шохон нишастанд дар базми шох,
 Шуд ораста ҳалқайи базмгоҳ.
 Бифармуд шах, то ғаниматкашон.
 Диҳанд аз шумори ғанимат нишон.
 Зи ганҷе,
 ки оғанда шуд кӯҳ-кӯҳ,
 Зи равсу* зи Бартосу* дигар гурӯҳ.
 Дабирон пижӯҳиш ба кор оваранд,
 Қаму беши он¹¹⁰⁷ дар шумор оваранд.
 Ғаниматкашон бар дари шаҳриёр
 Ғанимат кашиданд беш аз шумор.
- 6130 Кушоданд сарбаста ганҷинаҳо,
 Қ-аз ӯ хезад¹¹⁰⁸ осоиши синаҳо.
 Начандон гаронмоя дар бор буд,
 Қи онро шуморе падидор буд.
 Зари конию нуқраи зайбақӣ,
 Қи маҳтобро дод бе равнақӣ.

- Забарчад ба хирвору мино ба ман,
 Даракҳои зар, дирӯҳои сафан.
 Зи катгону митқолии хонабоф
 Зада кӯҳа бар кӯҳа чун кӯҳи Қоф.
- 6135 Салабҳои зарбафти нодӯхта,
 Сипарҳои чун кавкаб афрӯхта.
 Ба хирворҳо қундузи теғдор,
 Самури сияҳ низ беш аз шумор.
 Зи қоқум на чандон фурубаства банд,
 Ки тақдири он кард шояд ки чанд.
 Фурузанда санҷобу рубоҳлаъл,
 Ҳамон курраасбони нодиданаъл.
 Вашакнифаҳои шабистонфуруз
 Чу холи шаб афтода бар рӯи рӯз.
- 6140 Чуз ин мояҳо низ бисъёр ганҷ,
 Ки ояд замир аз шумораш ба ранҷ.
 Дар он мӯина чун назар кард шоҳ.
 Баҳори ирам дид дар базмгоҳ.
 Ба миқдори худ ҳар якеро шинохт,
 Ки аз ҳар матое ҷи шоист сохт.
 Баромудае дид аз андеша дур,
 Зи сарҳои санҷобу лафҷи самур.
 Қуҳангаштаву мӯй аз ӯ рехта,
 Зи некӯтарин ҷое овехта.
- 6145 Чу лахте дар он чармҳо бингарист,
 Надонист,
 к-он чарми омода чист.
 Бипурсид, к-«ин чармҳои куҳун
 Ҷи перояро шояд аз аслу буи?»
 Яке равсиаш посухе дод нағз,
 Қ—«аз ин пӯст мезояд он ҷумла мағз.
 Ба хорӣ мабин андар ин хушкпӯст,
 Ки равшантарин нақди ин кишвар ӯст.
 Ба наздики мо ин фурумоя чарм
 Гиromитар аст аз базе мӯи нарм.

6150 Ҳар он мӯина, к-омад¹¹⁰⁹ ин чо пади́д,
 Бад-ин чарми бемӯй шояд харид.
 Агар сими ҳар кишваре дар иёр
 Бигардад ба ҳар сикка чун рӯзгор,
 Набошад чуз ин мӯй моро дирам,
 Нагардад яке мӯй аз ин мӯй кам!»
 Аз он ҳайбат омад маликро шукӯх,
 Ки чун бандафармон шуданд он гурӯх.
 Ба фарзона гуфто,

ки «дар хусравӣ,

- Сиёсат кунад дасти шахро қавӣ».
 6155 Сиёсат, нигар, то чӣ таъзим кард,
 Ки чарме чунинро беҳ аз сим кард.
 Дар ин кишвар аз ҳар чӣ ман дидаам,
 Беҳ ин асту инро писандидаам.
 Гар ин халкро нестӣ ин гуҳар,
 Набастӣ касе ҳукми касро камар.
 Надорад ҳунарҳои шоҳона кас,
 Бад-ин як ҳунар подшоҳ асту бас¹¹¹⁰.
 Чу шаҳ бо ғанимат шуд аз дастбурд,
 Сипоси ғанимат ғанимат шумурд.
 6160 Чаҳонофаринро сипоси тамом
 Бароросту онгоҳ дархост чом.
 Зи руди хушу бодаи хушгӯвор
 Даромад ба чунбиш чу абри баҳор.
 Сарони сипахро, ки бурданд ранҷ,
 Ба хирворҳо дод дебову ганҷ.
 Ғанӣ кардашон аз зар андохтан,
 Зи нав ҳар замон хилъате сохтан.
 Намонд аз сипаҳ сафти маҳмилкашӣ,
 Ки бар вай зи debo набуд мафрашӣ¹¹¹¹.
 6165 Талаб кард марди забонбастаро.
 Биёбонии банди бигсастаро.
 Даромад биёбонии кӯҳгард,
 Чу дигар касон шохро сачда кард.

Малик дар саропои он чоनावар
Ба ибрат бaсе диду чунбонд сар.
Зи перояву чавҳару зарру сим
Бад-он чонвар дод нузле азим.
Напазруфт яъне, ки бо ганчу соз.
Биёбониёнро набошад ниёз.

- 6170 Сари гӯсфанде бари шаҳ фиганд¹¹¹²,
Намудаш, ки мебоядам гӯсфанд.
Шаҳ аз гӯсфандони парварданӣ
В-аз онҳо,

ки бошанд ҳам¹¹¹³ хӯрданӣ.

Бифармуд додан бад-ӯ беқиёс,
Ситуд марди ваҳшию бурдаш сипос.
Гала пешрав¹¹¹⁴ кард аз андоза беш,
Ба хушнудӣ омад ба маъвои хеш.
Дар он марғзори хуши дилкушой¹¹¹⁵
Хуш афтод шахро, ки хуш буд ҷой¹¹¹⁶.
Маи ноб мехӯрд бар бонги руд,
Фалак ҳар замон мерасондаш дуруд.

- 6175 Чу сармаст гашт аз гуворанда май.
Гул аз оби гулгун баровард х(в)ай.
Шаҳи равсиёнро бари хеш хонд,
Сазовортар ҷойгоҳе нишонд.

Зи пою зи даст оҳан андохташ,
Зи мансучи зар хилъате сохташ.
Ба мавлоиаш ҳалқа дар гӯш кард,
Бар ӯ кини рафта фаромӯш кард.

- 6180 Дигар бандиёнро зи бедоду банд,
Ба хилъат барорасту кард арҷманд.
Бифармуд, к-оранд Нӯшобаро*,
Ба танҳо нахӯрд ончунон тобаро.
Ба фармони¹¹¹⁷ шаҳ кард равсӣ шитоб,
Расонид маҳро бари офтоб.
Ҳамон лӯъбатони ситамдидаро,
Ҳамон зебу зарри писандидаро.

Баророст Нӯшобаро чун баҳор,
Ба пӯшиданиҳои гавҳарнигор.
6185 Басе ганҷ додаш зи торочи равс:
Дигар раҳ бароросташ чун арӯс.
Шабе чанд май хӯрд бо ӯ ба ком,
Чу шуд навбати комронӣ тамом.
Дуволӣ маликро бад-ӯ дод даст,
Дуволӣ Дуволӣ бар ӯ ақд баст.
Чу пирояи гавҳаре додашон,
Қарори зановарӣ додашон.
Ба Бардаъ фиристодашон бегазанд,
Қи то баркашанд он биноро баланд.
6190 Зи баҳри иморат

дар он раҳнагоҳ,
Басе молашон дод чуз барги роҳ.
Чу тартиби эшон ба воҷиб шинохт,
Сарони сипахро яқояк навохт.
Шаҳи равсро* низ бо тавқу тоҷ,
Раҳо карду бинҳод бар вай хироҷ.
Чу равсӣ

ба шаҳри худ овард рахт,
Дигарбора хуррам шуд аз тоҷу тахт.
Напечид аз он пас сар аз доди ӯ,
Ҳамасола май хӯрд бар ёди ӯ.
6195 Шабу рӯз хусрав

дар он марғзор,
Гаҳе айш мекарду гоҳе шикор.
Ба зери сикҳисарву беду хаданг,
Маи лаъл мехӯрд бар бонги чанг.
Чу хуш дид дилро,

кашӣ менамуд,
Ба он хушдилӣ дилхушӣ менамуд.
Қавонию шоҳиву бахти баланд,
Чаро хуш набошад дили хушманд.

НИШОТ ҚАРДАНИ ИСКАНДАР БО КАНИЗАҚИ ЧИНӢ

СОҚИНОМА

- Биё, соқӣ, он оби оташхаёл
Дарафган бад-он қахрабогун сафол.
6200 Гуворанда обе, к-аз ин тираҳоқ,
Бад-ӯ шояд андӯхро шуст пок.

АНДАРЗ

- Шабе равшан аз рӯзи рахшандатар,
Маҳе з-офтобе дурахшандатар.
Зи сарсабзии гунбади тобноқ,
Зумуррад шуда лавҳи тифлони хом.
Ситора бар он лавҳи зебо зи сим
Навишта бәсе ҳарф аз уммеду бим.
Дабире, ки он ҳарфҳоро шинохт,
Дар ин ғори беғавр¹¹¹⁸ манзил насохт.
6205 Ба шуғли ҷаҳон ранҷ бурдан ҷӣ суд,
Ки рӯзӣ ба кӯшиш нашоҷд фузуд.
Ҷаҳон ғам наярзад, ба шодӣ гарой,
На к-аз баҳри ғам кардаанд ин сарой.
Ҷаҳон аз пай шодию дилхушист,
На аз баҳри бедоду меҳнаткашист.
Дар ин ҷой сахтӣ нагирем сахт,
Аз ин ҷоҳи бибун барорем рахт.
Маи шодиовар, ба шодӣ ниҳем,
Зи шодӣ ниҳода, ба шодӣ диҳем.
6210 Ҷӣ дӣ рафту фардо наёмад падид,
Ба шодӣ як имшаб бибояд барид.
Ҷунон бех,
ки имшаб тамошо кунем,
Ҷу фардо расад, кори фардо кунем.

- Ғами н-омада хӯрд натвон ба зӯр,
 Ба базм андарун рафт натвон ба гӯр.
 Макун чуз тараб дар май андешае,
 Падида аст бозори ҳар пешае.
 Чӣ бояд ба худ-бар ситам доштан,
 Ҳамасола худро ба ғам доштан.
- 6215 Чӣ печем дар олами печ-печ,
 Қи ҳеч аст аз ӯ суду сармоя ҳеч.
 Гурезем аз ин кӯчгоҳи раҳил,
 Аз он пеш, к-афтем дар пой пил.
 Хӯрем он чӣ аз¹¹¹⁹ мо ба гӯрӣ хуранд,
 Барем он чӣ аз мо ба ғорат баранд.
 Агар бурд хоҳӣ, чунон моя бар,
 Қи бурданд пешинағони дигар.
 Агар тарсӣ аз раҳзану боҷхоҳ,
 Қи ғорат кунад он чӣ бинад ба роҳ,
- 6220 Ба дарвеш деҳ он чӣ дорӣ нахуст,
 Қи бунгоҳи дарवेशро кас наҷуст.
 Набинӣ, ки даҳьякдеҳони хироч,
 Ба даҳлезии дарвеш дузданд боҷ.
 Чӣ зирак шуд он марди бунъедсанҷ,
 Қи вайронаро сохт бо рӯи ганҷ.
 Чу таърихи якрӯза дорад ҷаҳон,
 Ҷаро ганҷи садсола дорӣ ниҳон?!
 Биё, то нишинему шодӣ кунем,
 Шабе дар ҷаҳон кайқубодӣ кунем.
- 6225 Як имшаб зи давлат ситонем дод,
 Зи дию зи фардо наёрем ёд.
 Битарсем¹¹²⁰ аз онҳо,
 к-аз ӯ суд нест,
 К-аз ин пеша, андеша хушнуд нест.
 Бад-он-ҷ одамиро бувад дастрас,
 Бикӯшем, то хуш барояд нафас.
 Ба чора дили хештан х(в)аш кунем,
 На чандон, ки тан наъли¹¹²¹ оташ кунем.

- Дамеро, ки сармоя аз зиндагист,
Ба талхӣ сипардан на фархундагист.
6230 Чунон барзан ин дам, ки додаш диҳӣ,
Ки бодаш диҳӣ, гар ба бодаш диҳӣ.
Фидо кун дирам, хушдилиро басеч,
Ки арзон бувад дил харидан ба ҳеч.
Зи баҳри дирам тунду бадхӯ мабош,
Ту бояд, ки бошӣ, дирам, гӯ, мабош.
Машав дар ҳисоби ҷаҳон сахтгир,
Ҳама сахтгирӣ бувад сахтмир.
Ба осонгузорӣ даме мешумор,
Ки осон зияд марди осонгузор.
6235 Шабе фарруху соате арҷманд
Бувад шодмонӣ дар ӯ дилписанд¹¹²².

ДОСТОН

- Гузориш чунин мекунад ҷавҳарӣ,
Суханро ба ёқути исқандарӣ.
Қи Искандар* он шаб ба меҳри тамои,
Ба ёди лаби дӯст пур кард ҷом.
Ба нӯшинлаб он ҷомро нӯш кард,
Зи лаб ҷомро ҳалқа дар гӯш кард.
Нишаста ба кирдори сарви ҷавон,
Қи гаҳ лола резад, гаҳе арғувон.
6240 Зи анбар ҳате бар гул ангехта,
Бар он гул ҷаҳон оби гул рехта.
Ҳам аз фатҳи душман дилаш шод буд,
Ҳам аз дӯсташ хона обод буд.
Талаб кард ёри дилоромро,
Парипайкари нозукандомро.
Зи номаҳрамон кард хиргаҳ тижӣ,
Симоъу самоъовари хиргаҳӣ.
Буте фарқу гесу баророста,
Муроде ба сад орзу хоста.

- 6245 Лаб аз нордона диловезтар,
 Забон аз табарзад шакаррезтар.
 Даҳонею чашме ба андоза танг,
 Яке роҳи дил зад, яке роҳи чанг.
 Сароғушу гесуи анбарфишон,
 Расанвор дар атфи домавкашон.
 Тарозандаи маҷлису базмгоҳ,
 Навозандаи чанг дар чанги шоҳ.
 Ба фармони шаҳ чангро соз кард,
 Дари дурҷи гавҳар зи лаб боз кард.
- 6250 Ки аз шодӣ имшаб ҷаҳонро навист,
 Ҳама шодӣ аз давлати хусравист.
 Ба ҳангоми гул хуш бувад рӯзгор,
 Бихандад ҷаҳон,
 чун бихандад баҳор.
 Чу хуршеди равшан барояд ба авҷ,
 Зи равшанҷаҳон барзанад нур мавҷ.
 Сабо чун дарояд ба дебогарӣ,
 Замин румӣ орад, ҳаво шуштарӣ.
 Гули сурх чун килла бандад ба боғ,
 Фурузад зи ҳар ғунчае сад чароғ.
- 6255 Сикандар* чу пирӯзӣ орад ба чанг,
 На зебо бувад оина зери занг.
 Чу Қайхисрав аз май шавад ҷомгир,
 Чаро ҷом холи бувад бар сарир.
 Малик, гар зи Ҷамшед* болотар аст,
 Руҳи ман зи хуршед волотар аст.
 Шаҳ, ар шуд Фаридуни* зарринакафш,
 Ба фатҳаш манам коваёнӣ дирафш.
 Шаҳ, ар Қайқубоди* баландафсар аст,
 Маро афсар аз мушку аз анбар аст.
- 6260 Шаҳ, ар ҳаст Ковуси* фирӯзаточ,
 Зи ман боядаш хоستان тахти оч.
 Шаҳ, ар чун Сулаймон* шавад девбанд,
 Маро дар ҷаҳон ҳаст девона чанд.

Шах, ар з-он ки олам гирифт, эй¹¹²³ шигифт

Ман онро гирифтам, ки олам гирифт.

Агарчӣ каманди чаҳонгиршоҳ

Фитодаст бар¹¹²⁴ гардани меҳру моҳ,

Каманде ман аз зулф барсозамаш,

Натарсам, ба гардан дарандозамаш.

Гар ӯро каманде бувад моҳгир,

Маро ҳам каманде бувад шоҳгир.

6265 Гар ӯ новак андозад аз зӯри даст,

Маро ғамзае новакандоз ҳаст.

Гар ӯ ҳарба дорад ба хун рехтан,

Ман аз чеҳра хун донам ангеҳтан.

Гар ӯ қасди шамшеръезӣ кунад,

Забонам ба шамшер бозӣ кунад.

Гар ӯ лахте аз зар барорад ба дӯш,

Ду лахтест зулфайни ман гирди гӯш.

6270 Гар ӯро яке тавқ бар маркаб аст,

Маро бин,

ки даҳ тавқ бар ғабғаб аст.

Гар ӯ ҳуққаҳо дорад аз лаълу дур,

Маро ҳуққае ҳаст аз лаъл пур.

Гар эдун, ки ёқути ӯ конӣ аст,

Маро лаб чу ёқути руммонӣ аст.

Гар ӯ чархро ҳаст анҷумшинос,

Маро анҷуми чарх доранд пос.

Гар ӯро алам ҳаст болои сар,

Маро сад алам ҳаст беруни дар.

6275 Гар ӯ шоҳи олам шуд аз сарварӣ,

Манам шоҳи хубон ба қонпарварӣ.

Чу бурқаъ барандозам аз рӯи хеш,

Надорам чаҳонро ба як мӯи хеш.

Чу бар маҳ кашам гесӯи анбарин,

Ба гесӯ кашам мохро бар замин.

Чу тунги шакар дар ақиқ оварам,

Зи писта шароби раҳиқ оварам.

- Раҳикам ба рақс оварад обро,
 Ақиқам муфарраҳ дихад хобро.
- 6280 Зи маҳ тавқ хоҳӣ, бубин ғабғабам,
 Зи қанд ар намак бояд, инак лабам.
 Бад-ин қанд, к-ӯ бо шакархандӣ аст,
 Дари бўса бин, чун самарқандӣ аст.
 Агар кимиё сангро зар кунад,
 Насими ман аз хок анбар кунад.
 Суҳайли ямантобро бо адим,
 Хамон шуд, ки бўи маро бо насим.
 Ба чашме дили хаста биръён кунам,
 Ба чашме дигар ғорати қон кунам.
- 6285 Аз ин сӯ кунам сайду бинвозамаш,
 В-аз он сӯ ба даръё бияндозамаш¹¹²⁵.
 Фиребам ба дармону сӯзам ба дард,
 Манам, к-ин кунам, чуз ман ин кас накард.
 Агар роҳиям бинад аз роҳи дур,
 Барад саҷда, чун ҳирбад пеши нур.
 В-агар зоҳиде бошад, ар хорасанг,
 Дарорам ба рақсаш ба як бонги чанг.
 Кунам симкорӣ, ки симинтанам,
 Вале қуфли ганчинаро нашканам.
- 6290 Дари боғи моро, ки шуд нопадид,
 Ба чуз боғбон кас надонад калид.
 Рутабҳои тар, гарчи дорам базе,
 Ба чуз хори хушкам набинад касе.
 Гулобам, вале дарди сар медиҳам,
 Намакхоҳи худро чигар медиҳам.
 Магар дид шаб туркии рӯи ман,
 Ки чун холи ман гашт ҳиндуи ман.
 Магар моҳи нав,
 к-он ҳилолӣ кунад,
 Ба уммеди ман хона холӣ кунад.
- 6295 Чу зулфам дарояд ба бозигарӣ,
 Ба дом оварад пой кабки дарӣ.

- Баногӯшам, ар баркушояд ниқоб,
 Даҳони гули сурх гардад пуроб.
 Занахро чу барсозам аз зулф банд,
 Ба оби муаллақ дарорам каманд.
 Чу пайдо кунам лутфи андомро,
 Сурин бишканам мағзи бодомро.
 Чу соид кушоям зи бозӯи нарм,
 Суманро варақ дарнавардам зи шарм.
- 6300 Шакар чошнигири нӯши ман аст,
 Гуҳарҳалқа дар гӯш-гӯши ман аст.
 Даҳонам гарав баст¹¹²⁶ бо муштарӣ
 Гарав бурд, к-ӯ дорад ангуштарӣ.
 Чунобе, ки бо гул хӯрам, нӯш бод,
 Маро ёду гулро фаромӯш бод.
 Як афсуни чашмам ба Бобул расид,
 К-аз ӯ омад он чодуихо падид.
 Зи чаъдам яке мӯй бар Чин гузашт,
 К-аз ӯ мушк шуд нофи оху ба дашт.
- 6305 Чу ҳалқа кунам зулф бар тарфи гӯш,
 Биё, то дили рафта бинӣ зи ҳуш.
 Карашма чу дар чашми маст оварам,
 Сад аз даст рафта, ба даст оварам.
 Дилеро, ки сар сӯи роҳ афганам,
 Намоям занах, то ба чоҳ афганам.
 Зи мӯе ба ошиқ диҳам тавку тоҷ,
 Ба мӯе зи хуллах ситонам хироҷ.
 Ба султони Чин ниҳам мӯхру мум,
 Занам панҷ навбат ба тороҷи Рум.
- 6310 Циғаргӯшае чиниёнам ба хол,
 Чароғи дили румиёнам ба фол.
 Табарзад диҳам, чун шавам хобхез,
 Табархун занам,
 чун кунам ғамза тез.
 Лабам лаълро корсозӣ кунад,
 Хаёлам ба хуршед бозӣ кунад.

- Муғи дайр симинсанам хонадам,
 Санамхона боғи ирам донадам.
 Чу шуд нори пистонам ангехта,
 Зи бӯстон дили нор шуд рехта.
- 6315 Зи норам, ки норинчи наврӯзӣ аст,
 Киро бахт гӯӣ, киро рӯзӣ аст.
 Муборак дарахтам, ки бар дӯстам,
 Баровар гулам, гарчӣ дар пӯстам.
 Ману оби сурху сари сабзи шоҳ,
 Чаҳон, гӯ, фурушав ба оби сиёҳ.
 Бар онам, ки дастон ба кор оварам,
 Чу чанги худаш дар канор оварам.
 Гаҳе бӯса бар чашми масташ диҳам,
 Гаҳе зулфи худро ба дасташ диҳам.
- 6320 Ба шарте кунам чони худ чоӣ ӯ,
 Қи ҳаргиз натолам сар аз поӣ ӯ.
 Чунон хусбам аз меҳри он офтоб,
 Қи сар дар қиёмат барорам зи хоб,
 Гар обест, гӯ, зиндагонӣ диҳад,
 В-агар сояе, гӯ, чавонӣ диҳад.
 Кунад васли ман зиндагонӣ дароз,
 Чавонӣ диҳам, чун дароям ба ноз.
 Сикандар ба ҳайвон хато меравад,
 Ман ин чо,
- Сикандар* кучо меравад!
- 6325 Агар роҳи зулмот мебоядаш¹¹²⁷,
 Сари зулфи ман роҳ бинмоядаш.
 В-агар з-он ки чӯяд зи ёқутранг,
 Ҳамон оварад оби ҳайвон ба чанг.
 Лаби ман, ки ёқути рахшон дар ўст,
 Басе чашма чун оби ҳайвон* дар ўст.
 Чаҳонхусраво, чанд гардан кашӣ,
 Бар ин оби ҳайвон машав оташӣ.
 Парирӯяму чун парӣ дар паранд,
 Чу дилбастай дар парӣ, дар мабанд.

- 6330 Маро бо ту дар боду бастан мабод,
Шикан бод, лекин шикастан мабод.
Бас ин санги сахт аз дил ангехтан,
Ба нозукдилон — дар наёмехтан.
Макун, туркӣ, эй майли ман, сӯи ту,
Ки турки туам, балки ҳиндуи ту.
Бад-ин осмонӣ замини туам,
Зи Чинам, вале дурдчини туам.
Гули ман, гули сояпарвард нест,
Ки соя ба хуршед дар х(в) ард нест.
- 6335 Чу ман мева дар сояи хона бас,
Ки нохуш бувад меваи хонарас.
Маро худ ту райҳони хушбӯй гир,
Зи райҳон бувад хонаро ногузир.
Раҳо кун ба нахҷир ин кабк боз,
Битарс аз уқобони нахҷирсоз.
Рутаб, к-ӯ расида бувад бар дарахт,
Ба сустӣ расад, гар нагириш сахт.
Наёбӣ зи ман беҳ чигархорае,
Чигархорае не, шакарборае.
- 6340 Чи дилҳо, ки хун шуд зи хун хӯрданам,
Чи хунҳо, ки мондаст дар гарданам.
Ба довар шудам бо шакарборҳо,
Маро беш аз ӯ буд бозорҳо.
Ба овозу чехра кашу дилкашам,
Ҳамон хуш, ҳамин хуш,
хуш андар хушам.
Чу соқӣ шавам, май набошад харом,
Чу мутриб шавам, нӯш резад зи чом.
Чу бар рӯди дастон кунам дастхуш,
Кунам масту он гаҳ шавам масткуш.
- 6345 Зи дур инчунин дилбарихо кунам,
Дар оғӯш чонпарварихо кунам.
Баробар диҳам дидаро дилх(в) ашӣ,
Чу дарбар кашандам, кунам дилкашӣ.

- Ману нолаи чаңгу нӯшина май,
 Зи ман ошиқон кай шикобанд, кай?
 Чу ту шахриёре бувад ёри ман,
 Чӣ бошад ба чуз хурраи кори ман.
 Чу ман нест андар ҷаҳон кас ба ком,
 Аз он нест андар ҷаҳонам ба ном.
- 6350 Чу барзад диловез чаңге ба чаңг,
 Чунин қавле аз қанди уннобранг.
 Даромад шаҳ аз меҳри он нӯшноз,
 Бад-он чурраи кабк¹¹²⁸ чун чуррабоз.
 Тазарви баҳорӣ даромад ба ганҷ,
 Бурун омад аз маҳди заррин туранҷ,
 Саро буд холию маъшуқа маст,
 Инон рафт якбора дилро зи даст.
 Шабе хилвату моҳруе чунон,
 Аз ӯ чун тавон даркашидан инон.
- 6355 Гавазни ҷавонро биафганд шер,
 Ба тороҷгоҳаш даромад далер.
 Ба сайди ҳавосил даромад уқоб,
 Ба меҳмонии моҳ рафт офтоб.
 Замоне чу шаккарлабаш мегазид,
 Замоне чу найшаккараш мемазид .
 Ба бар даргирифт он сумансинаро,
 Зи дар мӯҳр бардошт ганҷинаро.
 Нахӯрда мае,
 дид равшанговор,
 Яке боғи дарбаста пур себу нор.
- 6360 Ақиқе наёзурда бар мӯҳри хеш,
 Нигине ба алмос ногашта реш.
 Начидагуле, хор барчидае,
 Ба чуз боғбон мард нодидае.
 Аз он гармию оташафзун шудан
 Зи ҷушанда хун хост беруи шудан.
 Зи ширин забон шаккар ангеҳтанд,
 Чу ширу шакар дарҳам омехтанд.

- Ба ҳам дарҳазида ду сарви баланд,
Ба бодому равған дарафтода қанд,
6365 Ду пай ҳар ду чун лом алиф ҳам зада,
Ду ҳарф аз яке чинс дарҳам зада.
Чу лӯълӯи носуфтаро лаъл суфт,
Ҳам осуд лӯълӯъ ва ҳам лаъл хуфт.
Сикандар* бад-он чашмаи зиндагӣ,
Басе кард шодию фархундагӣ.
Чунин чанд шаб дил ба шодӣ супурд,
В-аз он марҳала рахт берун набурд.

АФСОНАИ ОБИ ҲАЙВОН

СОҚИНОМА

- Биё, соқӣ, он чоми раҳшанда май,
Ба каф гир бар нағмаи ною най.
6370 Мае, к-ӯ ба фатвои майхорагон,
Кунад чораи кори бечорагон.

ДОСТОН

- Чу бонги хурӯс омад аз посгоҳ,
Ҷарас дар гулӯ баст ҳоруни шох.
Дували духулзан даромад ба ҷӯш,
Зи минқори мурғон баромад хурӯш.
Парастишқунон халқ бархостанд,
Парастишгариро биёростанд.
Шаҳ аз хоби дӯшина сар баргирифт,
Ниёишгарӣ кардан аз сар гирифт.
6375 Ба некӣ зи некидеҳаш ёд кард,
Бад-он парвариш олам обод кард¹¹²⁹.
Чу овард шарти парастиш ба ҷой,
Ба шуғли маю маҷлис овард рой.

- Гаҳе хӯрд май бо навоҳон руд,
 Гаҳе дод бар некаҳдон дуруд.
 Ба гулгун маи тоза ҳамчун гулоб,
 Зи сар дард мебурду аз мағз тоб.
 Дари лаҳв бикшод бар ҳамдамон,
 Зи дар дур ғавғои номаҳрамон.
- 6380 Сухан мешуд аз ҳар даре дар нухуфт,
 Қас афсонае бешигифте нагуфт.
 Яке қисса кард аз Хуросону Ғур,
 Қ—«аз он ҷо тавон ёфтан зарру зӯр».
 Яке аз Сипоҳону Рай кард ёд,
 Ки «ганҷи Фаридун аз онҷо кушод»,
 Яке дoston зад зи Хоразму Чин,
 Ки «мушкаш чунон асту дебо чунин».
 Яке гуфт: «Қайсур беҳ з-ин диёр,
 Ки кофуру сандал диҳад бешумор».
- 6385 Яке гуфт: «Ҳиндустон беҳтар аст,
 Ки ҳимаш ҳама уду гил анбар аст».
 Дар он анҷуман буд пире куҳан,
 Чу навбат бад-ӯ омад охир сухан.
 Ҳамедун забон бар шигифтӣ кушод,
 Чу дигар бузургон замин бӯса дод,
 Ки аз ҳар савод он сиёҳӣ беҳ аст,
 Ки обе дар ӯ зиндагонидеҳ аст.
 Ба ганҷи гарон умри худ бармасанҷ,
 Ки хок аст пурганчу ҳаммоли ганҷ.
- 6390 Чу хоҳӣ, ки ёбӣ базе рӯзгор,
 Сар аз чашмаи зиндагонӣ барор.
 Шуданд анҷуман бо сарафгандагӣ,
 Ки чун дар сиёҳӣ бувад зиндагӣ.
 Сикандар бад-ӯ гуфт,
 к-«эй некмард,
 Магар, к-он сиёҳӣ бар он обх(в)ард?
 Саводи хуруфест дастозмой,
 Ҳамон оби ӯ маънии ҷонфазой.

В-агар на, кӣ бинад замини сиёх,
Хамон чашма, к-аз марг дорад нигоҳ?»

6395 Дигарбора пири чаҳондида гуфт,
Ки берун аз ин рамзҳои нуҳуфт:
«Ҳичобест дар зери қутби Шимол,
Дар ӯ чашмае пок аз оби зулол.
Ҳичобе, ки зулмот шуд номи ӯ¹¹³⁰,
Равон оби ҳайвон аз ороми ӯ¹¹³¹.
Ҳар он кас к-аз он оби ҳайвон хӯрад,
Зи ҳайвонхӯрони чаҳон ҷон барад.
В-агар боварат н-ояд аз ман сухан,
Бипурс аз дигар зиракони куҳан».

6400 Маликро зи ташвиши он гуфтугӯй,
Падид омад андешаи ҷустуҷӯй.
Бипурсид аз ӯ к-он сиёҳӣ кучост?»
Намоянда бинмуд, к-«аз дасти рост.
Зи мо то бад-он бум роҳ андакест,
Аз ин раҳ, ки паймудӣ аз даҳ якест».
Чу шаҳ дид, к-он чашмаи хушгубор,
Ба зулмат тавон ёфтанд субҳвор.
Дари борғаҳ сӯи зулмот кард,
Ба рафтанд сипахро мууроот кард.

6405 Чӣ шуд манзиле чанду дар кор дид,
Зи лашкар бисе халқ бемор дид.
Чаҳоне равон буд лашкарғаҳаш,
Чаҳоне дигар хос бар дарғаҳаш.
Зи бозори лашкар дар он кӯчгоҳ,
Ба бозори маҳшар ҳамемонд роҳ.
Сӯи шири мурғ, ар инон тофтанд,
Ба бозори лашкарғаҳаш ёфтанд.
Ба ҳар хушксоре,

ки хусрав расид,
Биборид борон, гиё бардамид.
6410 Паи Хизр, гуфтӣ, дар он роҳ буд,
Ҳамон, ки худ Хизр бо шоҳ буд.

- Зи бисъѣрии лашкар андеша кард,
 Сабурї дар он тохтаи пеша кард.
 Яке ғорғаҳ буд наздики дашт,
 Ки лашкаргаҳи хусрав он чо гузашт.
 Бунаҳ ҳарчї бо худ гарон доштанд,
 Ба наздики он ғор бигзоштанд.
 Аз он чамъ, к-он чой шуд чойгир,
 Шуд он буми вайрон иморатпазир.
- 6415 Буни ғор хондаш ниғаҳбони дашт,
 Ба ном он буни ғор Булғор гашт,
 Қасоне, ки солори он кишваранд,
 Раҳизодаи шоҳи Искандаранд.
 Чу шаҳ дид, к-он лашкари беқиёс,
 Дар он раҳ набошанд манзилшинос.
 Тане чанд бигзид айёрваш,
 Камондору сахтикашу сахткаш,
 Далеру тануманду сахтустухон,
 Шикебандаву зўрманду чавон.
- 6420 Бифармуд, то ҳеч бемору пир
 Нагардад дар он роҳ чунбишпазир,
 Ки пири куҳан,
 к-ӯ бувад солх(в)ард,
 Зи душвории манзил ояд ба дард.
 Нишастанд пирон, чавонон шуданд,
 Раҳи дур бераҳдонон шуданд.
 Чаҳонхусрав аз мардуми он диёр
 Талаб кард короғаҳе ҳушъёр.
 Ба раҳ бурдани лашкараш пеш дошт,
 Ду манзил ба ҳар манзиле мегузошт.
- 6425 Ҳама тўшаи раҳ зи ширину шўр,
 Равон кард бар байсарокони бўр.
 Дуасба сипаҳ сӯи зулмот ронд,
 Бар он мондагон ноибе барнишонд,
 Ба андарз гуфташ ҳама гуфтани,
 Ки чое чунин ҳаст нохуфтани.

- Чу якмоҳа раҳ рафт сӯи шимол,
Гузаргоҳи хуршедро гашт хол.
Зи қутби фалак равшаноӣ намуд,
Баромад, фуру шум ба як лаҳза зуд. /
- 6430 Хати устуво бар уфуқ сар ниҳод,
Миёнҷӣ ба қутби Шимол¹¹³² уфтод.
Ба ҷоe расиданд, к-аз офтоб
Надиданд беш аз хаёле ба хоб¹¹³³.
Сӯи атфгоҳи замин тохтанд,
Дар он соябон роят афрохтанд,
Замин аз ҳаво равшаноӣ рабуд,
Ҳичоби сиёҳӣ сиёсат намуд.
Зи як сӯ сиёҳӣ барандуд ҳарф,
Дигар сӯ гузар баст даръеи жарф.
- 6435 Ҳамебурд раҳ раҳбари хушманд,
Ба як сӯ зи паргори чархи баланд.
Чу гашт андак-андак зи паргор дур,
Ба ҳар дурии дуртар гашт нур.
Чунин то гузаргаҳ ба ҷоe расид,
Ки якбора шум равшанӣ нопадид.
Сиёҳӣ падид омад аз кунҷи роҳ,
Чаҳон хуш набошад, ки гардад сиёҳ.
Фурӯмонд хусрав, ки тадбир чист,
Намояндаи расми ин роҳ кист?
- 6440 Сиголиш намуданд корогаҳон,
Ки ҳаст ин сиёҳӣ ҳичобе ниҳон.
Дарун рафт,
 шояд, ба ҳар сон, ки ҳаст,
Ба боз омадан раҳ кӣ орад ба даст¹¹³⁴.
Ба чорагарӣ ҳар касе мешитофт,
Ба сомони чора касе раҳ наёфт.
Чу омад шаб он¹¹³⁵ нимравшандиёр,
Сияхмушк бар уд кард ихтиёр.
Барошuft гардун чу занҷирие,
Ба зангӣ бадал гашт кашмирие,

- 6445 Шуд он роҳ аз мӯй бориктар,
 Зи торикии шом ториктар.
 Ба бунгоҳи худ ҳар касе¹¹³⁶ рафт боз.
 Дар андеша он шуғлро чорасоз.
 Набурда ҷавонӣ ҷавонмард буд,
 Ки равшандилаш меҳрпарвард буд.
 Падар дошт пире навадсолае,
 Зи ранҷи танаш ҳар замон нолае.
 Дар он рӯзи аввал, ки фармуд шоҳ,
 Ки н-ояд зи пирон касе сӯи роҳ,
- 6450 Ҷавонмард буд аз падар ношикеб,
 Чу бемори ноланда аз бӯи себ.
 Нигаҳ дошт он пири фартутро,
 Чу дигар касон сурхёкутро.
 Ба сандуқи зодаш ниҳон карда буд,
 Ба нархи раҳовардаш оварда буд.
 Дар он шаб,
- ки аз роӣ баргаштагӣ,
 Даромад ба андеша саргаштагӣ.
 Ҷавон он дари бастаро боз кард,
 В-аз ин дар сухан бо вай оғоз кард,
- 6455 К-«аз ин омадан шаҳ пушаймон шудааст
 Зи сахтикашӣ сустпаймон шудааст.
 Зи торикӣ омад дилашро ҳарос,
 Ки ханчори худро надонад киёс.
 Тавонад дарун рафт бераҳнамун,
 Бурун омаданро надонад, ки чун».
 Ҷавонмардро пири дерина гуфт,
 Ки «ҳаст андар ин парда рози нухуфт.
 Чу хангоми рафтан расад шоҳро,
 Бад-он то бурун оварад роҳро.
- 6460 Яке модииён боядаш тандуруст,
 Ки зодан ҳамон бошад ўро нахуст.
 Чу зода шавад курраи бодпой,
 Сараш боз бурранд ҳолӣ ба чой.

Ҳамон чо, ки бошад бурида сараш,
Напӯшанд, то бингарад модараш.
Дили модиён з-ӯ ба тоб оваранд,
В-аз он чо ба рафтан шитоб оваранд.

Чу ояд гаҳи бозгаштан зи роҳ,
Бувад модиён пешрав дар сипоҳ.

6465 Ба пӯя сӯи курраи нағзи хеш
Бурун оварад раҳ ба ханчори пеш.
Аз он роҳ бераҳнамун омадан,
Бад-ин чора, шояд, бурун омадан».
Чавон, к-ин ҳикоят шунид аз падар,
Ба чорагарӣ риштаро ёфт сар.
Саҳаргах, ки мушкин паранди тароз
Ба дебои удӣ бадал гашт боз.
Шаҳаншоҳ биншаст бо анчуман,
Ба рафтан шуда ҳар яке ройзан.

6470 Зи ҳаргунае чора месохтанд,
Дигар сон фусуне барандохтанд.
Шаҳ афсуни касро харидор не,
Дари чора бар кас падидор не.
Чавони хирадманд охистарой
Сухан ронд аз андешаи раҳнамой.
Ҳадисе, ки аз пири доно шунид,
Ба чорагарӣ кард бо шаҳ падид.
Чу бишнид шаҳ, дилпазир омадаш,
Ба назди хирад чойгир омадаш.

6475 Бад-ӯ гуфт, к-«эй зодмарди¹¹³⁷ чавон,
Чунин рой аз худ задан чун тавон.
Ту ин дониш аз худ наяндухтӣ,
Бигӯ рост, то аз кӣ омӯхтӣ?
Агар гуфтӣ, омода гаштӣ ба ганҷ,
В-агар на,

зи кач гуфтан оӣ ба ранҷ».

Чавон гуфт: «Агар зинҳорам диҳӣ,
Кунам маҳмил аз бори «овах» тиҳӣ.

- Шаханшаҳ чу фармуд рӯзи нахуст,
 Ки н-ояд ба раҳ пири нотандуруст,
 6480 Падар доштам пири деринасол,
 Зи гардун базе ёфта гӯшмол,
 Ман аз шафқати пири бобои хеш
 Фаромӯш кардам муҳобои хеш.
 Ба пушидагӣ бо худ овардамаш,
 На бад буд,
 агарчӣ бад овардамаш.
 Суханҳои раҳ рафтани шоҳ дӯш
 Расонидам ўро якояк ба гӯш.
 Ба таълими ў дил барафрӯхтам,
 Чунин чорае з-ў даромӯхтам».
- 6485 Шаҳ аз рои он раҳнамун дарнухуфт,
 Барафрӯхт в-ин нуктае нағз гуфт:
 «Чавон гарчӣ шоҳи далерон бувад,
 Гаҳи чора мӯхточи пирон бувад.
 Қаду гар ба навшоҳ бозӣ кунад,
 Ба шоҳи куҳан сарфарозӣ кунад.
 Чавон гар ба дониш бувад беназир,
 Ниёз оядаш ҳам ба гуфтори пир».
 Дар ин гуфтугӯ буд шоҳи чаҳон,
 Ки он марди ваҳшӣ зи дар ногаҳон.
- 6490 Даромад, даровард наздики шоҳ,
 Яке пуштавор аз самури сиёҳ.
 Аз ў хар як аз кундузи томтар,
 Ба чавҳар як аз як баандомтар.
 Чу шаҳ нузли ўро харидор гашт,
 Дигар раҳ зи шаҳ нопадидор гашт.
 Ба торикӣ андар ниҳон кард раҳт,
 Аҷаб монд шаҳ андар он кор саҳт.
 Ба андешаи равшаноинамой
 Дуасба сӯи зулмат овард рой.
- 6495 Бифармуд, то модииёне чу бод,
 Қ-аз обистани бошадаш вақти зод.

Биёранд аз онгуна к-он пир гуфт,
Шавад зодаи бод бо хок чуфт.
Чу карданд коре, ки фармуд шоҳ,
Сӯи оби ҳайвон* гирифтанд роҳ.

РАФТАНИ ИСКАНДАР БА ЗУЛМОТ

СОҚИНОМА

Биё, соқӣ, он хоки зулмотранг
Бичӯю биёр оби ҳайвон ба чанг.
Бад-он об равшанназар кун маро,
В-аз ин зиндагӣ зиндатар кун маро.

ДОСТОН

- 6500 Дар ин фасли фарруҳ зи нав то куҳан,
Зи таърихи деҳқон сароям сухан.
Гузоранда деҳқон чунин дарнавишт,
Ки аввал шаб аз моҳи урдибиҳишт,
Сикандар* ба торикӣ овард рой,
Ки хотир зи¹¹³⁸ торикӣ ояд ба ҷой.
Набинӣ, к-аз ин қуфли зарринкалид,
Ба торикӣ оранд чавҳар падид.
Қасе, к-оби ҳайвон кунад ҷои хеш,
Сазад, гар ҳичобе барорад зи пеш.
- 6505 Нишинандаи ҳавзаи обгир
Зи нилиҳичобӣ¹¹³⁹ надорад гузир.
Сикандар* чу оҳанги зулмот кард,
Иноят ба тарки¹¹⁴⁰ муҳиммот кард.
Инон кард сӯи сиҳӣ раҳо,
Ниҳон шуд чу маҳ дар дами аждаҳо.
Чунон дод фармон дар он роҳи нав,
Ки Хизри* паямбар бувад пешрав.

- Шитобанда хинге, ки дар зер дошт,
Бад-ӯ дод, к-ӯ захираи шер дошт.
- 6510 Бидон то бад-он¹¹⁴¹ турктозӣ кунад,
Сӯи обхӯр чорасозӣ кунад.
Яке гавҳараш дод, к-андар мағок
Ба об озмудан шудӣ тобнок.
Бад-ӯ гуфт, к-«ин роҳро пешу пас,
Туй пешрав, нест пеш аз ту кас.
Чарида ба ҳар сӯ инон тоз кун,
Ба ҳушъермағзӣ назар боз кун.
Қучо оби ҳайвон* барорад фуруғ,
Ки рахшанда гавҳар нагӯяд дурӯғ.
- 6515 Бихӯр, чун ту хурдӣ ба некаhtarӣ,
Нишон деҳ маро, то зи ман бар хӯрӣ.
Ба фармони ӯ Хизри* хизрохиром,
Ба оҳанги пешина бардошт гом.
Зи ҳанҷори лашкар ба як сӯ фитод,
Назарҳо ба ҳиммат зи ҳарсӯ кушод.
Чу бисъер ҷуст обро дар нуҳуфт,
Намешуд лаби ташна бо об ҷуфт.
Фурузанда гавҳар зи дасташ битофт,
Фурудид Хизр*, он ҷӣ меҷуст, ёфт.
- 6520 Падида омад он чашмаи симранг,
Чу симе, ки полояд аз нофи санг.
На чашма, ки он з-ин сухан дур буд,
В-агар буд ҳам, чашмаи нур буд.
Ситора чигуна бувад субҳгоҳ,
Чунон буд, агар субҳ бошад пагоҳ.
Ба шаб моҳи нокоста чун бувад,
Чунон буд,
агар маҳ ба афзун бувад.
Зи ҷунбиш набуд як дам оромгир,
Чу симоб бар дасти мафлуҷи пир.
- 6525 Надонам, ки аз покии пайкараш,
Чӣ монандагӣ созам аз ҷавҳараш?

Наѣяд зи ҳар чавҳар он нуру тоб,
Ҳам оташ тавон хонд, яъне ҳам об.
Чу бо чашма Хизр* ошноӣ гирифт,
Бад-ӯ чашми ӯ равшаноӣ гирифт.
Фуруд омаду чома барканд чувт,
Сару тан бад-он чашмаи пок шуст.
В-аз ӯ хӯрд чандон ки бар кор шуд,
Ҳаёти абадро сазовор шуд.

6530 Ҳамон хингро шусту сероб кард,
Маи ноб дар нукраи ноб кард.
Нишаст аз бари хинги сахронавард,
Ҳамедошт дида бад-он оби х(в)ард,
Ки то чун шаҳ ояд ба фархундагӣ,
Бигӯяд, ки ҳон чашмаи зиндагӣ!
Чу дар чашма як чашм зад, бингарид,
Шуд он чашма аз чашми ӯ нопадид.
Бидонист Хизр* аз сари огаҳӣ,
Ки Искандар* аз чашма монад тихӣ.

6535 Зи маҳрумии ӯ, на аз хашми ӯ,
Ниҳон гашт чун чашма аз чашми ӯ,
Дар ин дoston румиёни куҳан,
Ба навъе дигар гуфтаанд ин сухан,
Ки Ильёс* бо Хизр* ҳамроҳ буд,
Дар он чашма,

к-ӯ бар¹¹⁴² гузаргоҳ буд.

Чу бо якдигар ҳамдуруд омаданд,
Бад-он оби чашма фуруд омаданд.
Кушоданд суфра бар он чашмасор,
Ки чашма кунад хӯдро хушгвор.
6540 Бар он нон, ки бӯётар аз мушк буд,
Намакѣфта моҳии хушк буд.
Зи дасти яке з-он ду фарруҳхумол
Дарафтод моҳӣ дар оби зулол.
Басечанда дар оби пирӯзаранг,
Басечид, то моҳӣ орад ба чанг.

- Чу моҳӣ ба чанг омадаш зинда буд,
 Пижӯҳандаро фол фархунда буд.
 Бидонист, к-он чашмаи чонфазой,
 Ба оби ҳаёт омадаш раҳнамоӣ.
- 6545 Бихӯрд оби ҳайвон* ба фархундагӣ,
 Бақои абад ёфт дар зиндагӣ.
 Ҳамон ёри худро хабардор кард,
 Ки ӯ низ хӯрд об аз он обх(в)ард.
 Шигифте нашуд, к-оби ҳайвон* гуҳар,
 Кунад моҳии мурдаро чонвар.
 Шигифте дар он моҳии мурда буд,
 Ки бар чашмаи зиндагӣ раҳ намуд.
 Зи моҳию он оби гавҳарфишон,
 Дигар дод таърихи тозӣ нишон,
- 6550 Ки буд оби ҳайвон* дигар ҷойгоҳ,
 Маҷусию румӣ ғалат кард роҳ.
 Гар обест равшан дар ин тираҳок,
 Ғалат кардани обхӯрдаш чӣ бок?
 Чу Ильёсу* Хизр* оби хӯр ёфтанд,
 Аз он ташнагон рӯй бартофтанд.
 Зи шодобии коми он саргузашт,
 Яке шуд ба дарьё,
 яке шуд ба дашт.
 Зи як чашма рӯё шуда донашон,
 Дучашма шуда осӣё хонашон.
- 6555 Сикандар ба уммеди оби ҳаёт
 Ҳамекард дар ранҷу сахтӣ субот.
 Сари хешро сабзӣ аз чашма ҷуст,
 Ки серобтар сабзӣ аз чашма руст.
 Чиҳил рӯз дар ҷустани чашма ронд,
 Бар ӯ соя нафганду дар соя монд.
 Магар гармие дар дили танг дошт,
 Ки бар чашмаву соя оҳанг дошт,
 Зи чашма на соя расад, балки нур,
 Вале кам бувад чашма аз соя дур.

- 6560 Агар чашма бо соя будӣ савоб,
 Кучо соя бо чашмаи офтоб.
 Чу чашма зи хуршед шуд хушгубор,
 Чаро зери соя шуд он чашмасор.
 Бале чашмаро соя беҳтар зи гард,
 К-аз он ҳаст шӯрида, з-ин ҳаст сард.
 Фурӯмонд хусрав дар он соягоҳ,
 Чу соя шуда рӯз бар вай сиёҳ.
 Ба уммеди он, к-оби ҳайвон* хӯрад,
 Ки ҳар кас, ки бинӣ, ғами ҷон хӯрад.
- 6565 Аз он раҳ, ки ӯ умрпардоз гашт,
 Чу навмед шуд, оқибат боз гашт.
 Дар он ғам, ки тадбир чун оварад,
 К-аз он соя худро бурун оварад.
 Суруше дар он роҳаш омад ба пеш,
 Бимолид бар дасти ӯ дасти хеш.
 «Чаҳон-гуфт — яксар гирифтӣ тамом,
 Най сермағз аз ҳавасҳои хом?»
 Бад-ӯ дод санге кам аз як пашиз,
 Ки ин сангро дор бо худ азиз.
- 6570 Дар он кӯш аз ин хонаи сангбаст,
 Ки ҳамсанги ин санге оӣ ба даст.
 Ҳамоно, к-аз ошӯби чандин ҳавас,
 Ба ҳамсанги ӯ сер гардию бас.
 Ситад санг аз ӯ шаҳриёри чаҳон,
 Супорандаи санг аз ӯ шуд ниҳон.
 Шитобанда мешуд дар он тирагӣ,
 Хатар дар дилу дар назар хирагӣ.
 Яке хотиф аз гӯша овоз дод,
 Ки «рӯзӣ ба ҳар кас хате боз дод.
- 6575 Сикандар*,
 ки ҷуст оби Ҳайвон*, надид,
 Наҷуста ба Хизр оби Ҳайвон расид.
 Сикандар ба торикӣ орад шитоб,
 Раҳи равшани Хизр ёбад бар об.

- Ба халвопазӣ сад кас оташ кунад,
 Ба халво даҳонро яке х(в)аш кунад».
- Дигар ҳотифе гуфт, к-«эӣ аҳли Рум,
 Фурузанда регест ин регбум.
 Пушаймон шавад ҳар кӣ бардорадаш,
 Пушаймонтар он кас, ки бигзорадаш».
- 6580 Аз он ҳар кас афганд дар рахти хеш,
 Ба андозаи толею бахти хеш.
 Шигифте баса дид шаҳ дар нухуфт,
 Қи натвон аз он даҳ яке боз гуфт.
 Хадиси Сирофилу овои сур,
 Нагуфтам, ки даҳ мешуд аз роҳи дур.
 Чу гӯяндаи дигар он кон кушод,
 Асосе дигарбора натвон ниҳод.
 Чу бо чашма шаҳ ошноӣ наёфт,
 Сӯи чашмаи равшаноӣ шитофт.
- 6585 Сипаҳ низ бар ҳукми фармони шоҳ,
 Ба боз омадан баргирифтанд роҳ.
 Ҳамон пӯя дар роҳи нав шуд, ки буд,
 Ҳамон модӣён пешрав шуд, ки буд.
 Чихил рӯзи дигар чу рафт аз шумор,
 Падида омад он тирагиро канор.
 Бурун омад аз зери абр офтоб,
 Зи беобӣ андоми хусрав дар об.
 Давид аз паси он чӣ рӯзӣ набуд,
 Чу рӯзӣ набошад, давидан чӣ суд.
- 6590 Ба дунболи рӯзӣ чӣ бояд давид,
 Ту биншин,
 ки худ рӯзӣ ояд падида.
 Яке тухм, корад, яке бидравад,
 Хумоюн касе, к-ин сухан бишнавад.
 Нашояд ҳама киштан аз баҳри хеш,
 Қи рӯзихуронанд аз андоза беш.
 Зи боғе, ки пешинагон коштанд,
 Пасояндагон мева бардоштанд¹¹⁴³.

Чу кишта шуд аз баҳри мо чанд чиз,
Зи баҳри касон мо бикорем низ.
6595 Чу дар киштукори ҷаҳон бингарем,
Ҳама деҳкашоварзи якдигарем.

БЕРУН ОМАДАНИ ИСКАНДАР АЗ ЗУЛМОТ

СОҚИНОМА

Биё, соқӣ, он май, ки ӯ дилкаш аст,
Ба ман деҳ, ки май дар ҷавонӣ хуш аст.
Магар чун бад-он май даҳон тар кунам,
Бад-ӯ баҳти худро ҷавонтар кунам.

ДОСТОН

Чу бедории бахт шуд раҳнамун,
Зи торикӣ омад Сикандар бурун.
Чунон раҳбарӣ кардаш он модииён,
Ки н-омад ҷапу ростӣ дар миён.
6600 Бар он хат,
 ки рӯзи нахустин гузашт,
Чу паргор буд, охираш боз гашт.
Чу иқбол шуд шоҳро корсоз,
Ба равшанҷаҳон раҳ бурун бурд боз.
Сӯи лашкар омад инонтофта,
Муроде талаб карда, ноёфта.
Наафтод аз он тоб дар тофтан,
Ки рӯзӣ ба қисмат тавон ёфтан.
Наранчид, агар раҳ ба ҳайвон набурд,
Ки дар роҳи ҳайвон чу ҳайвон намурд.
6605 Чу андӯхе омад, машав носипос,
Зи маҳкамтар андӯхе андар харос.
Бараҳна зи саҳро ба саҳро шудан,
Беҳ аз ғарқа дар оби даръё шудан.

- Биранчад сар аз дардсарҳон сахт,
 На з-он сон, ки аз захми шамшеру лахт.
 Басе кор, к-аз кор мушкилтар аст,
 Таносон касе, к-ӯ қавидилтар аст.
 Чу диданд лашкар раҳоварди хеш,
 Ниҳоданд санги раҳовард пеш.
- 6610 Хама сангҳо сурхёқут буд,
 К-аз ӯ дидаро равшани қут буд.
 Якеро зи камгавҳарӣ дил ба дард,
 Якеро зи бегавҳарӣ боди сард.
 Пушаймон шуд он кас, ки боқӣ гузошт,
 Пушаймонтар он кас,
 ки худ барнадошт.
- Чу осуд рӯзе ду шоҳ аз шитоб,
 Ситад доди дерина аз хӯрду хоб.
 Ба ёд омадаш ҳоли он санги хурд,
 Ки пинҳон бад-ӯ он фаришта супурд.
- 6615 Тарозу талаб карду кардаш иёр,
 Зи бисъёр сангаш фузун буд бор.
 Зи мисқол беш омад, аз ман гузашт,
 Басе санг пардохт аз кӯҳу дашт,
 Ба сад марди қаппоне афрохтанд,
 Дар ӯ сангу ҳамсангаш андохтанд,
 Фузун омад аз вазни сад пора кӯҳ,
 Зи бар сахтанаш ҳар кас омад сутӯҳ,
 Шунидам, ки Хизр омад аз дуру гуфт,
 Ки «ин сангро хок созед чуфт».
- 6620 Кафе хок бо ӯ чу карданд ёр,
 Ба ҳамсангиаш рост омад иёр.
 Шаҳ огоҳ шуд з-он намудори нағз,
 Ки хок асту хокаш кунад сермағз.
 Яке рӯз бо хоссагони сипоҳ
 Чу минӯ яке маҷлис орошт шоҳ.
 Камар бар кулоҳи Фаридун кашид,
 Сари тахт бар тоҷи гардун кашид¹¹⁴⁴.

- Гуломони зарринкамар гирди тахт,
 Чу симинсутун гирди зарриндарахт.
 6625 Хама тоҷдорони рӯи замин,
 Дар он поя чун соя зонунишин.
 Зи ҳар шевае, к-он бувад дилпазир,
 Сухан мешуд аз гардиши чархи пир.
 Зи торикию оби ҳайвон* басы,
 Сухан дар сухан мешуд аз ҳар касе¹¹⁴⁵,
 Ки гар зери торикӣ он об ҳаст,
 Шитобандаро чун наёяд ба даст?
 В-агар нест он об дар тирахок,
 Чаро номаш аз номҳо нест пок?
 6630 Дар ин бора мешуд суханҳои нағз,
 К-аз ӯ равшаной дар ояд ба мағз.
 Зи пирони он марзи бегонабум,
 Чунин гуфт пире ба дорой¹¹⁴⁶ Рум,
 Ки «шоҳи чаҳонгири офоқгард,
 Ки чун осмон шуд вилоятнавард.
 Гар аз баҳри он чӯяд оби ҳаёт,
 Ки аз панҷаи марг ёбад начот.
 Дар ин бум шаҳрест ободу бас,
 Ки ҳаргиз намирад дар ӯ ҳеч кас.
 6635 Кашида дар он шаҳр кӯҳе баланд,
 Шуда мардуми шаҳр аз ӯ шаҳрбанд.
 Ба ҳар муддате бонге ояд зи кӯҳ,
 Ки ояд наюшандаро з-он шукӯҳ.
 Бихонад зи мардум якеро ба ном,
 Ки хез,
 эй фалон сӯи боло хиром.
 Наюшанда з-он бонги фармонпазир,
 Нагардад яке лаҳза оромгир.
 Зи пастӣ кунад сӯи боло шитоб,
 Ба пурсандагон з-ӯ наёяд ҷавоб.
 6640 Паси кӯҳи хоро шавад нопадид,
 Кас ин бандро менадонад калид.

- Гар аз марг хоҳад тани шаҳ амон,
 Бад-он шаҳр бояд шудан бегумон».
- Шаҳ аз гуфти он марди донишбасеч,
 Фурумонд бар ҷои худ печ-печ.
 Ба корозмоӣ дилаш тез шуд,
 Дар он азм рояш сабукхез шуд.
 Бифармуд, к-аз зиракони сипоҳ
 Тәне чандро сар дарояд ба роҳ.
- 6645 Дар он манзил оромгоҳ оваранд,
 Суханро дурустӣ ба шоҳ оваранд.
 Ба андарзашон гуфт: «Аз овози кӯх
 Набояд, ки чунбад касе з-ин гурӯҳ.
 Агар ном пайдо кунад ё нишон,
 Бар он гуфта гарданд доманфишон.
 Магар чун шавад роҳи посух дароз,
 Бурун ояд аз зери он парда роз».
- Насихатпазирон ба андарзи шоҳ,
 Сӯи шаҳр пӯшида чустанд роҳ.
- 6650 Дар он шаҳр бо фаррухӣ тохтанд,
 Ба ҷое хуш оромгаҳ сохтанд.
 Хабарҳои шаҳр ошкору нухуфт,
 Чунон буд,
 к-он пири пешина гуфт.
 Ба ҳар вақте овозе аз кӯхсор
 Расидӣ ба номи яке з-он диёр.
 Ниюшанда чун номи худ ёфтӣ,
 Ба рағбат сӯи кӯх биштофтӣ.
 Чунон дар давидан шудӣ носабур,
 Қ-аз он раҳ нагаштӣ ба шамшер дур.
- 6655 Рақибони шаҳ ҷораҳо сохтанд,
 Навоҳои он парда нашнохтанд.
 Чу гардуни гарданда лахте бигашт,
 Фалак манзиле чандро дарнавашт.
 Зи пайкони¹¹⁴⁷ шаҳ гардиши рӯзгор
 Якero ба рафтан шуд омузгор.

- Аз он розчӯёни пинҳонпижӯх
 Якero ба худ хонд хотиф зи кӯх.
 Ба тағ хост он кас, ки бишнид ном,
 Сӯи хотифи кӯх шуд шодком
 6660 Гирифтанд ёрон зимомаш ба чанг,
 Ки «дар пӯя бинмой лахте диранг.
 Набояд, ки пӯянда шайдо шавад,
 Магар рози ин парда пайдо шавад».
 Шитобандаро з-он намедошт суд,
 Фигон мезаду тирагӣ менамуд.
 Намегуфт чизе, ки ояд ба кор,
 Ба рафтан шуда чун фалак беқарор.
 Раҳонид худро ба сад зирку зӯр,
 Шуд овора з-эшон чу паррандамӯр.
 6665 Бимонданд ёрон аз ӯ дар шигифт,
 В-аз ӯ ҳар касе ибрате баргирифт,
 Ки «зирактари мо дар ин турктоз
 Нигар чун шуд аз мову накшод роз».
 Бар ин низ чун муддате даргузашт,
 Битобид хуршед бар кӯху дашт.
 Ба ёри дигар низ навбат расид,
 Шуд ӯ низ дар навбате нопадид.
 Қадармоя мардум, ки монданд боз,
 Нахонданд як ҳарф аз он лавҳи¹¹⁴⁸ роз.
 6670 Харосанда гаштанд аз он доварӣ,
 Ки касро накард осмон ёварӣ.
 Зи бeroҳие худ ба роҳ омаданд,
 В-аз он шаҳр наздики шоҳ омаданд.
 Намуданд ҳолат, ки «аз мо бaсе
 Сӯи кӯх шуд, боз н-омад касе.
 На ҳангоми рафтан дирангӣ намуд,
 На уммеде боз омадан низ буд.
 Надонем,
 к-овози он парда чист,
 Навозандаи сози он парда кист.

6675 Чу мо роҳи он парда нашнохтем,
Аз он парда, инак, бурун тохтем.
Зи мо чанд кас кард бар кӯҳ соз,
Наёмад яке бонг аз он кӯҳ боз.
Чу дидем,

к-эшон гирифтанд кӯҳ,
Гирифтем дашт, омадем ин гурӯҳ».
Чуниин аст худ гулбади тезгашт,
Гаҳе кӯҳ гиранд аз ӯ, гоҳ дошт.
Сикандар* чу рози рақибон шунид,

6680 Бад-он роҳаш он гаҳ ниёз омадӣ,
К-аз ӯ як тани рафта боз омадӣ.
Зи ҳайрат дар он кор саргашта монд,
Ки уивони он номаро кас нахонд.
Хабар дошт,

к-он рафтани ногаҳон,
Қасерост, к-ӯро сар ояд ҷаҳон.
Масал зад, ки «ҳар кас,

ки ӯ зод мурд,
Зи чанги ачал ҳеч кас ҷон набурд.
Чу бо гӯргирон надоранд зӯр,
Ба пой худ оянд гӯрон ба гӯр.

6685 Гаҳи тир хӯрдан уқоби далер,
Ба парри худ ояд зи боло ба зер».

БОЗ ОМАДАНИ ИСКАНДАР БА РУМ

СОҚИНОМА

Биё, соқӣ, он бода бардор зуд,
Ки бебода шодӣ нашояд намуд.
Ба як ҷуръа з-он бода ёрим дех,
Зи чанги ачал растагорим дех.

АНДАРЗ

- Мижа то ба ҳам барзанӣ, рӯзгор
Ба сад неку бад бошад омӯзгор.
Сареро кунад бар замин пойбанд,
Сареро барорад ба чархи баланд.
6690 Дарорад зи манзар якеро ба чоҳ,
Барорад зи моҳӣ якеро ба моҳ.
Кунад ҳар замон¹¹⁴⁹ чанд бозӣ басеч,
Саранҷом бозиш ҳеч асту ҳеч.
Аз ин тавсанӣ бех, ки бошем ром
Ки силӣ хӯрад маркаби бадлагом.
Чу тозифарас бадлагомӣ кунад,
Хари мисриёнро гиромӣ кунад.
Чаҳон дар чаҳон халқ бисъёр дид,
Рамид аз ҳама, бо касе н-орамид.
6695 Чаҳон он касерост, к-андар чаҳон
Шавад оғаҳ аз кори короғаҳон.

ДОСТОН

- Гузориш чунин шуд дар ин коргоҳ,
Ки чун зад дар он ғор шаҳ боргоҳ.
Басе ганҷ дар кори он ғор кард,
В-аз он ғор шаҳре чу Булғор кард,
Зи Булғор фаррух даромад ба равс
Баророст он марзро чун арӯс.
В-аз он чо даромад ба даръёи Рум
Бурун бурд киштӣ ба ободбум.
6700 Бузургони Рум оғаҳӣ ёфтанд.
Сӯи рояти шоҳ биштофтанд.
Ба шукрона ҷонро кашиданд пеш,
Чу диданд рӯи худованди хеш.
Ҳама хоки Рум аз раҳоварди шоҳ
Барафрӯхт чун шаб ба рахшанда моҳ.

- Чу ёқут шуд рӯи ҳар ҷавҳарӣ¹¹⁵⁰,
 Зи ёқути зулмоти искандарӣ.
 Дар оронш омад ҳама рӯи шаҳр,
 Замин ёфт аз ганчи пӯшида баҳр.
- 6705 Биҳиште зи ҳар қасре ангехтанд,
 Зару симро бар замин рехтанд¹¹⁵¹.
 Шикастанд кулфи дари ганҷро,
 Чаҳон куфл барзад дари ранҷро.
 Ба бурчи худ омад фурузанда моҳ,
 Ба сар бар чу¹¹⁵² хуршед чиникулоҳ.
 Шаҳ аз Рум шуд, бо замин хеш буд,
 Ба Рум омад, аз осмон беш буд.
 Чу обе,
- ки абраш ба боло барад,
 Ба бозомадан дур ба даръё барад,
- 6710 Нишаст аз бари тахти Юнон ба ноз,
 Баросуд аз он ранҷу роҳи дароз.
 Зи дил домани ҳафт кишвар гузошт,
 Ба ҳар кишваре ноибе баргумошт.
 Мулуки тавоиф ба фармони ӯ
 Камар баста бар аҳду паймони ӯ.
 Ба ташрифи ӯ сарфароз омаданд,
 Сӯи кишвари хеш боз омаданд.
 Чудогона ҳар кас ба¹¹⁵³ кибру кашӣ,
 Бароварда гардан ба гарданкашӣ.
- 6715 Касе гардани худ касеро надод,
 Ба худ ҳар касе гардане баркушод.
 Ба ёди Сикандар гирифтанд чом,
 Ҷуз ӯ ҳеч касро набурданд ном.
 Чу шаҳ боз бар тахти Юнон расид,
 Бад-ӯ дод ганчи саодат калид.
 Зи дониш базе мояҳо соз кард,
 Дари ҳикмати эзидӣ боз кард.
 Чу фармон расидаш ба пайғамбарӣ,
 Напечид гардан зи фармонбарӣ.

- 6720 Дигарбора зоди сафар баргирифт,
 Хисоби чаҳонгаштан аз сар гирифт.
 Ду навбат чаҳонро чаҳондор гашт,
 Яке шаҳру кишвар яке кӯҳу дашт.
 Бад-ин¹¹⁵⁴ навбат он буд, к-обод бум
 Хама як ба як диду омад ба Рум.
 Дигар навбат он шуд, ки бе роҳу роҳ
 Равон кард роят чу хуршеду моҳ.
 Чу з-ин базмгаҳ боз пардохтам,
 Шакаррези базми дигар сохтам.
- 6725 Суханҳои базми дар ин ним дарҷ,
 Басе кардам аз бикри андеша харҷ.
 Гар он дур, ки як-як дар¹¹⁵⁵ ӯ бастаам,
 Ба ҳар матлае боз пайвастаам.
 Ба як ҷой дар ришта оранд боз,
 Пур аз дур шавад риштае иқдсоз.
 Чудогона феҳристи ҳар пайкаре
 Зи қонуни ҳикмат бувад дафтаре.
 Ҳамон соқиёну гузоришгарон,
 Ки бар ҳам нишондам қарон то қарон,
- 6730 Нишинанда ҳар як зи рӯи қиёс,
 Чу бар ганҷи гавҳар ниғаҳбони пос.
 Кӣ донад чунин нақше ангехтан,
 Бад-ин дилбарӣ ранге омехтан.
 Чунон бастам абрешими сози ӯ,
 Ки аз Зӯҳра хуштар шуд овози ӯ.
 Ба ҷое, ки норостӣ ёфтам,
 Бар ӯ зевари ростӣ бофтам.
 Сухан, к-он па бар ростӣ раҳ барад,
 Бувад хор,
 агар поя бар маҳ барад.
- 6735 Кучо пешперои пири кӯҳан
 Ғалат ронда буд аз дурустӣ сухан.
 Ғалатгуфтаро тоза кардам тароз,
 Бад-ин узор во гуфтам он гуфта боз¹¹⁵⁶.

Чу шуд нимае з-ин бино, мӯҳра баст,
 Маро нимаи олам омад ба даст.
 Дигар нимаро, гар бувад рӯзгор
 Чунон гӯям аз табъи омӯзгор,
 Ки хонандаро сар барорад зи хоб,
 Ба рақс оварад моҳиёро дар об.
 6740 Замона гарам дод хоҳад амон,
 Чунин омад андешаро дар гумон,
 Ки дар боғи ин нақши руминавард,
 Гули сурх рӯёнам аз хоки зард.
 Кунам ганче аз суфтаи табъ пур,
 Чу фирӯза фирӯзу дурре чу дур.
 Зи ҳар боғе орам гуле нағзбӯй,
 Ки ҳар гул гулобе дарорам ба чӯй.
 Гар иқболи шаҳ бошадам дастгир,
 Сухан зуд гардад гузоришпазир.

ДАР СИТОИШИ АТОБЕКИ НУСРАТАДДИН

СОҚИНОМА

6745 Биё, соқӣ, он чоми равшан чу моҳ
 Ба ман деҳ ба ёди заминбӯси шоҳ,
 Ки то маҳд бар пушти Парвин кашам,
 Ба ёди шаҳ он чоми заррин кашам.

СИТОИШ

Вилоятситон шоҳи гетипаноҳ,
 Фаридункамар, балки хоқонкулоҳ.
 Малик Нусратаддин*, ки аз доди ӯ
 Хурад ҳар касе бода бар ёди ӯ.
 Чу дар донишу дин сарафроз гашт,
 Хама донишу дин бад-ӯ боз гашт.

- 6750 Сипехрест, к-ахтар бар у тофтаст,
Мухите, ки тоҷ аз гуҳар ёфтаст.
Чу даръёи солис намадшӯи хок,
Зи солис салоса ҷаҳон шуста пок.
Чу сайёраи Муштарӣ сарбаланд,
Назарҳои у як ба як судманд.
Ба тарбеъу таслис гавҳарфишон,
Мураббаънишину мусалласнишон.
Зи сарсабзии у ҷаҳон шодхор,
Ҷаҳонро зи чандин малик ёдгор.
- 6755 Ситора, ки бар чарх сояд сараш,
Зада сиккаи «абдаху» бар дараш.
Ҷаҳонро ба нерӯи шоҳаншаҳӣ,
Зи фарҳанг пур карда в-аз ғам тижӣ.
Ба базм офтобест афрӯхта,
Ба разм аждаҳое ҷаҳон сӯхта.
Зи равшанравонӣ, ки дорад чу об,
Бад-ӯ чашмравшан шудаест офтоб.
Чу шамшераш оҳанги хун оварад,
Зи санг обу оташ бурун оварад.
- 6760 Чу тир аз камони¹¹⁵⁷ камин афганод,
Сари осмон бар замин афганод.
Фаранги Фаластину рӯҳбони Рум,
Пазирон фармони мӯҳраш чу мум.
Чу дидам,
ки бар тахти фирӯзманд,
Ба сарсабзии бахт шуд сарбаланд,
Нисоре набудам сазовори у,
Ки резам бар авранги шаҳвори у.
Ҷам аз оби ҳайвони* исқандарӣ
Зулоле чунин сохтам гавҳари.
- 6765 Чу аз сохтан боз пардохтам,
Ба даргоҳи у пешкаш сохтам.
Супурдам нигини чунин гавҳаре,
Зи Исқандаре ҳам ба Исқандаре*.

- Бақо бод шахро ба нерӯи бахт!
 Бад-ӯ бод сарсабзии тоҷу тахт!
 Чунин булбуле дар гулистони ӯ,
 Муборакнафас бод бар ҷони ӯ!
 Зиҳӣ тоҷдоре, ки тоҷи сипехр
 Сарири туро сар барорад ба меҳр!
 6770 Туӣ дар ҷаҳон шоҳи бедорбахт,
 Туро дид давлат сазовори тахт.
 Надорад зи гетӣ кас ин дастгоҳ,
 Ки нузле фиристад сазовори шоҳ.
 Аз ин кӯзаи гил гар обе чакид,
 Дар он жарфдаръё кай ояд падида.
 Нами чашма, к-аз санги хоро расад,
 Чу андак бувад, кай ба даръё расад?
 Низомӣ, ки худро гуломи ту кард,
 Суханро гузориш ба номи ту кард.
 6775 Ҳамон пештахти ту меҳмон кашид,
 Ки он мӯр пеши Сулаймон кашид.
 Мабин ранги товусу парвози ӯ,
 Ки чун гурба зишт омад овози ӯ.
 Бад-он булбули хурд бин, к-аз наво
 Фуруд оварад мурғро аз ҳаво.
 Ман он булбулам,
 к-аз ирам тохтам,
 Ба боғи ту оромгаҳ сохтам.
 Навое сароям дар айёми ту,
 Ки монад дар ӯ солҳо номи ту.
 6780 Ба номи ту з-он кардам ин номаро,
 Ки заррин кунад нақши ту хомаро.
 Зари пилвор аз ту мақсуд нест,
 Ки пили ту чун пили Маҳмуд* нест.
 Бубахшӣ ту бе он, ки хоҳад касе,
 Ҳазина фаровону хилъат басы.
 Гар ин номаро ман ба зар гуфтаме,
 Ба умре кучо гавҳаре суфтаме.

Хамоно, ки ишқам бар ин кор дошт,
 Чу ман камзанои ишқ бисёр дошт.
 6785 Маро дод тавфиқи гуфтан худой,
 Туро бод таъиду фарҳангу рой.
 Аз ин¹¹⁶⁸ бештар, к-оварӣ дар замир,
 Вилоятситон бошу офоқгир.
 Замон то замон аз сипехри баланд,
 Ба фатҳи дигар бош фирӯзманд!
 Чаҳон пешхӯрди ҷавонит бод!
 Фузун аз ҳама зиндагонит бод!

НАСИХАТИ ФАРЗАНД

Биё соқӣ, аз хумми деҳқони пир
 Мае дар қадаҳ рез чун шаҳду шир¹¹⁵⁹.
 6790 Аз он май, ки ҷонро аз ӯ¹¹⁶⁰ ҳуш бод,
 Маро шарбату шоҳро нӯш бод!
 Хирадманду бедор бош, эй писар,
 Ба бозӣ мабар умри худро ба сар,
 Бубин, то зи тухме, ки мо коштем,
 Чӣ беҳ буд аз он бар, ки бардоштем.
 Ту низ, ар алам бар баландӣ занӣ,
 Беҳ, ар ҳалқаи ҳушмандӣ занӣ.
 Маро чун худӣ гӯш бар печ нест,
 Туро чун манӣ ҳаст,
 агар ҳеч нест.
 6795 Ба ёд овар аз бозии ҳафтсол,
 Ки бар чашми мо чун гузашт он хаёл.
 В-аз он бо ту андарзҳо карданам,
 Муфарреҳ ба ёқут парварданам.
 В-аз он чордаҳсола гаштан ба ноз,
 Чу моҳи шаби чордаҳ чилвасоз.
 Дигарбора андарзҳо сохтам¹¹⁶¹
 Сиҳсарвро сар барафрохтам¹¹⁶².

- В-аз ин ҳафдаҳ хасл оваридан ба даст,
Шуда ҳафдаҳсола бад-ин сон, ки ҳаст.
- 6800 Ба ҳар пойгоҳе, ки шоиста буд,
Хабар додамат он чи боиста буд.
Чу шохи баруманд боло кашид,
Дарахте ба сарсабзӣ омад падид.
Чӣ ҳоҷат ба ин рӯз бозӣ туро,
Худо худ кунад корсозӣ туро.
Китоби гаронмоя дорӣ чаҳор,
Қудогона ҳар як зи ман ёдгор.
Бародар чаҳор аст, панҷум туй,
Гар аркон чаҳоранд, панҷум туй.
- 6805 Ҳама коре аз доварӣ дур кун,
Ба дастурне чор дастур кун,
Қалиде, ки онро кунӣ бозчуст,
Зи унвони ин нома ёбӣ дуруст,
Чу аз нимаи нома пардохтам,
Сарире ба болини ӯ сохтам.
Дар ӯ ёдгорӣ зи баҳри ту хос,
Ки хонию аз банд ёбӣ халос.
Ҳама подшоҳию пайғамбарӣ
Дар он ёдгор аст, агар бингарӣ.
- 6810 Агар з-он ки ёбӣ дар ин парда роҳ,
Баруманд бодӣ бад-ин пойгоҳ!
Ба ҳар чо, ки бошад туро роҳу рахт,
Дуо аз манат боду ёрӣ зи бахт.
Чаҳон бар вучуди ту фархунда бод!
Вучуди Низомӣ ба ту зинда бод!

ФАРҚУ БАДАЛИ НУСХАҲО

- 1 Б — андоза дар
2 Д — тоза кардан
3 Б — б. 7 нест.
4 Б — б. 8 нест.
5 БД — б. 18 нест.

- 6 Д — наю
7 БД — хамин
8 Д — Пас аз б. 22 ин. 66.
омадааст:

*Ба хилват будӣ. к-офариниш набуд,
Ба хун карда шуд, бар ту раҳмат намуд.
Зи таъзими ту пеши ту ҳастунест,
Агар бошаду гар набошад, якест.*

- 9 БД — б. 24 нест.
10 БД — ин
11 Д — андешаро
12 Д — бар
13 БД — чунайде
14 Д, Кунӣ
15 БД — Ки чуз гарди раҳ

- 16 Д — бо
17 Д — хоҳам
18 Д — дилам
19 Д — Ки меҳри ду олам
аз ӯ нагсалам;
БД — Пас аз б. 55 ин
б. омадааст:

*Падидовари халқи олам туй,
Ту миронию зиндакун ҳам туй.*

- 20 Д — кучо
21 Д — ки ту
22 Д — з-ин
23 Д — таркиби
24 Д — тартиби
25 Д — ар намудоре ояд
26 Б — в-агар
27 БД — В-аз
28 БД — Зи

- 29 БД — он
30 Д — васлаш
31 Д — бб. 88, 89 нест.
32 Д — они
33 Д — бб. 100, 101 нест.
34 Д — Сириштам ту додӣ
35 БД — мелиҳад
36 Д — ба ту
37 Д — зикри ҳаёт;

- Б — хаёт
 38 Д — Б. 118 нест.
 39 Д — анцомн
 40 Д — мо
 41 БД — он
 42 Д — ситоншгаре
 43 Д — навбахор
 44 Д — он нигор
 45 Д — б. 124 нест.
 46 БД — чустану рах
 намудан
 47 БД — Ба чон омадам,
 чои физудан
 48 БД — парвозбиниш
 49 БД — Шифоаткуни
 50 Д — фаръдорони
 51 Д — бурд
 52 Д — бувад
 53 Д — бувад
 54 Д — бурда
 55 Д — рӯзгор
 56 Д — Зи меърочгарон
 57 БД — нофа
 58 Д — Шитобанда бар
 59 Д — бб. 187, 188 нест.
 60 Д — Ба хар рояташ
 61 Д — бб. 206, 207 нест.
 62 Д — садр
 63 Д — айвонгахи
 64 БД — в-осмон аз
 65 Д — бб 232—236 нест.
 66 Д — бо
 67 Д — афрӯхт
 68 Д — он
 69 Д — дар
 70 Д — бо
 71 Д — Хоруги нусрат
 72 Д — б. 270 нест.
 73 Д — б. 273 нест.
 74 Д — б. 279 нест.
 75 БД — дурусташ дуруст
 76 Б — пеши
 77 Б — во; Д — Ки як бо
 78 Б — во; Д — бо
 79 Д — н-оранд бар ман
 хаме
 80 Д — чахоне
 81 БД — к-ошкоро
 82 БД — Дилу дасти ту;
 Д — он
 83 Д — Бизад
 84 Б — Буранд дасти
 85 Д — гардунбасеч
 86 Д — сохибовозай
 87 Д — гаштию хамчунон
 тозай
 88 Д — Паи пӯстим чун
 худ уро
 89 Д — пӯстин
 90 БД — ба
 91 Д — з-ингуна
 92 Д — мева чун
 93 Д — инро
 94 Д — чун кунам
 95 Д — Паричехрай
 96 Д — дарафтад
 97 Д — Начӯяд дари боғро
 кас
 98 БД — раванда
 99 БД — монд
 100 Д — захми ӯ барначун-
 бад
 101 БД — дастбозӣ
 102 Д — шамъи
 103 Д — кай
 104 Д — чу равшанчароғ
 105 Д — Барорам
 106 Д — б. 361 нест.
 107 БД — болни
 108 Д — б. 375 нест.
 109 БД — эзид
 110 БД — олудаҷом
 111 Д — мазхаби он
 112 Д — набояд
 113 Д — чӯянда
 114 Д — дам
 115 Д — Хамин
 116 Д — камар

- 117 Д — чароғи
 118 Д — Надонам дигар
 119 Д — мӯхру
 120 Д — ки даврон
 121 БД — гар бади
 122 Д — манзили
 123 Д — б. 457 нест.
 124 Д — бар гил андудаам
 125 Д — роҳ
 126 Д — хушкӣ аз
 127 Б — сохта
 128 Б — пардохта
 129 Д — шуғле набудам
 130 Д — б. 472 нест.
 131 БД — б. 476 нест.
 132 Б — яке
 133 БД — Ҷудо кардам
 134 БД — б. 481 нест.
 135 Б — барорад
 136 Д — барорад ба
 137 БД — з-ӯ
 138 Б — сарви калон хаст
 139 Д — б. 491 нест.
 140 Д — наёяд
 141 Д — Магар
 142 БД — сухансанҷ
 143 БД — писанданд
 144 Д — чизгар
 145 Д — Ба мулки
 146 Д — магар Кӯзканд
 147 БД — Зи Мозандарон
 н-ояд илло
 148 БД — инак
 149 Д — ба роҳи
 150 БД — тозатар кард

- 151 Д — буду ман
 152 Д — шавад
 153 Д — хонданд
 154 БД — кишвархудоӣ
 155 БД — таъриххон
 156 БД — Ба он
 157 БД — ба он
 158 Д — дарнишонам
 159 Д — Ба ин
 160 БД — бошад чу
 161 Д — таънаи
 162 БД — тирновак
 163 Д — б. 572 нест.
 164 Д — дар
 165 БД — он
 166 Д — б. 596 нест.
 167 Д — бб. 598, 599 нест.
 168 Д — он
 169 Д — б. 619 нест.
 170 Б — шумор
 171 Д — бб. 625—637 нест.
 172 Д — Сулаймон бараф-
 рӯхта
 173 Д — тарфи; Б — сарфи
 174 Д — барӯманде аз
 175 БД — бесипос
 176 Д — давлат
 177 Д — б. 654 нест.
 178 Д — тахти шохӣ
 179 Д — Бад-ин
 180 Д — дар он
 181 Д — Бад-ин мӯхра
 182 Д — Пас аз б. 677 ин
 б. омадааст:

*Чаҳонпаҳлавоншоҳ Албарсалон,
 Ки бошад ҳамеша равон-ш шодмон.*

- 183 БД — бб. 680—682 нест.
 184 Б — ба ӯ; Д — бад-ӯ
 185 Д — з-ӯ
 186 Д — нигоранда
 187 БД — бардоштам

- 188 БД — В-аз он
 189 Д — он
 190 Д — б. 704 нест.
 191 Д — юнонзамин
 192 БД — Бурид

- 193 Д — кураи
 194 БД — ў
 195 БД — ў
 196 БД — Бад-он
 197 Д — буд
 198 Д — буд
 199 Д — б. 756 нест.
 200 Д — чой раҳ
 201 Д — бар
 202 БД — к-ояд
 203 БД — дорад
 204 Д — бб. 761—763 нест.
 205 Д — б. 765 нест.
 206 Д — б. 772 нест.
 207 Д — з-он
 208 Д — бувад, вассалом
 209 Д — бар
 210 Д — бутхона
 211 Д — ғам
 212 Д — ба
 213 Д — суханро
 214 БД — боз дех
 215 БД — гардани
 216 Д — гавҳарфишон

- 217 Д — сухан
 218 Д — ширии барангехтам
 219 Д. — б.б. 812, 813 нест.
 220 Д — сухангустарӣ
 221 Д — Басе
 222 БД — з-ин
 223 Д — дар
 224 Д — з-он
 225 Б — бурд; Д — бурда
 226 Д — он
 227 Б — кунанд; Д — кашад
 228 Б — кунанд; Д — кашад
 229 БД — ба
 230 Д — тифлаке ширх(в)ар
 231 БД — Зи
 232 Д — шоҳи
 233 Д — ба обистанӣ
 234 Д — бипардохтанд
 235 БД — дам
 236 Д — Барафрoхт
 237 Д — хуррамимарди
 238 Д — Пас аз б. 882 ин
 б. омадааст:

*Зи тақвими толеъ чу пардохтанд,
 Сикандарфалак номи ӯ сохтанд.*

- 239 Д — оҳанг пайкори
 240 Д — б. 890 нест.
 241 БД — бо
 242 Д — харчаш
 243 Д — б. 897 нест.

- 244 Д — з-афрӯхтан
 245 Д — Биёрост
 246 Д — Пас аз б. 912 ин
 б. омадааст:

*Ҳар он гаҳ, ки кардӣ маонӣ баён,
 Бари мантиқаш об гаштӣ равон.*

- 247 Д — б.б. 918, 919 нест.
 248 Д — Пазируфт коре
 249 Д — хандасаҳарф
 250 Д — аз
 251 Д — туву
 252 Д — Бад-ин гуна

- 253 Д — Бад-он
 254 Д — бахт бедор
 255 Д — Ба шоҳаншаҳи нав
 чаҳонро
 256 Д — Дарахт аст
 257 Б — шавад; Д — бувад

- 258 Д — касе
 259 БД — шуд
 260 БД — шуд
 261 БД — нагзоштам
 262 Д — чунин
 263 Д — Бад-он аҳди дерина
 264 БД — кон
 265 — БД — гетипижӯх
 266 Д — бувад
 267 Д — ҳамсозие
 268 БД — дастгир
 269 Д — ба боғ
 270 Д — дар боғу роғ
 271 Д — гушан
 272 БД — дар
 273 Д — расми
 274 Д — руду
 275 Д — бб. 1039, 1040 нест.
 276 Д — Пазиро
 277 Д — то сӯи
 278 Д — шаванд
 279 Д — шаванд
 280 БД — навандон
 281 БД — гармӣ
 282 Д — б. 1072 нест.
 283 Д — Чу бар чарх
 284 Д — Ҷаҳонро зи нав
 285 Д — румию зангӣ ба
 286 Б — Гузоришкунӣ

- 287 БД — зи
 288 Д — б. 1109 нест.
 289 Д — зангӣ
 290 Д — чарх
 291 Д — қалбгаҳи
 292 Д — бб. 1138, 1139 нест.
 293 Д — рӯ
 294 Д — Сӯ
 295 БД — даровардгаҳ
 296 Д — гуша афғонкунон
 гашта
 297 Д — Даровард
 298 Д — зи
 299 Д — б. 1154 нест.
 300 Д — б. 1157 нест.
 301 Д — ту бодо
 302 Д — к-он
 303 Д — ҷӯем
 304 Д — ғофилон
 305 Б — хӯрда чунин
 306 Д — бб. 1178—1180 нест.
 307 Д — Аз ин
 308 БД — сохт
 309 БД — ин
 310 Д — рони
 311 Д — ин
 312 БД — бикшод
 313 Д — ин б. ба тариқи
 зерин

*Даромад ба ғурридан овози кӯс,
 Ҳаво нилгун шуд, замин обнӯс.*

- 314 Д — таблаки
 315 Д — бб. 1214, 1215 нест.
 316 Д — пилони

- 317 Д — ба
 318 Д — Ин б. ба тариқи
 зерин:

*Зи гарди сипаҳ осмон баста меғ,
 Забони синон дар дареғодареғ.*

- 319 Б — бигзорад
 320 Б — Даҳони
 321 Б — сағрез

- 322 Б — рағу
 323 Б — бад-ӯ

- 324 Д — бб. 1220 — 1272
нест.
325 Д — баромад
326 Д — далер
327 БД — румй
328 Д — аз чоё ой
329 Д — Бад-ӯ
330 Д — гавпайкар
331 БД — сар то қадам
332 Д — ёва
333 Д — бад-ӯ
334 Д — пахлавоне
335 Д — б. 1322 нест.
336 Д — дар
337 Д — бб. 1328 — 1330
нест.
338 Д — бб. 1333 — 1338
нест.
339 БД — русй

- 340 Д — чанд аз он зан-
гиёни
341 Б — худ даромад;
Д — худ омад
342 Д — Мураккаб
343 Д — Ба шах гуфт
344 Д — Шикобо шав, аз
худ сабури намой
345 Д — чандон
346 БД — офате
347 Д — биёмад
348 Д — меъёри мардум
349 Б — тахта
350 Д — тахтасӯз
351 Д — гардандароз
352 БД — харб шах
353 Д — Бад он; Б — Бад
354 Д — Пас аз б. 1384 ин
бб. омадааст:

*Бидеҳ соқӣ он зоми Ҷамшедро.
Шаби тира рахшанда Хуршедро.
Мае, к-аз фуруғаш шаби зоғчеҳр,
Ситора ақиқе шавад бар синеҳр.*

- 355 Д — Биёмад
356 Б — ханчари
357 Б — чу
358 БД — нотароши
359 Д — б. 1424. нест.
360 Д — б. 1430 нест.
361 Д — бохта
362 Д — б. 1441 нест.
363 БД — ЗИ
364 БД — Басе
365 Б — навбию; Д — каш-
мирию
366 Д — фарши
367 Д — Гар
368 БД — Чу дурдонаи
369 БД — равшани
370 Д — бб. 1533 — 1515
нест.

- 371 БД — фирӯзбахт
372 Б — пирузии
373 Д — б. 1525 нест.
374 Д — б. 1527 нест.
375 Д — ба
376 Д — қосидон
377 БД — фирӯзии
378 БД — К-аз ин
379 Д — Маю чом
380 Б — боядат
381 БД — дароранд
382 Д — гургони
383 Д — з-ин
384 Д — Яке
385 БД — дарз з-он
386 БД — бараш
387 Д — Бад-он

- 388 Д — бб. 1622 — 1624
нест.
389 Д — Шиносандагонаш
390 Д — гардандаро
391 Д — сари
392 Д — нозу
393 Б — бин
394 Б — бин
395 Д — бб. 1647 — 1649
нест.
396 Б — бад-онаш
397 Б — бб. 1653, 1654 нест.
398 Д — бб. 1656 — 1659
нест.
399 Д — Мачусй
400 Д — Хижабри
401 Д — саъва кучо
402 Д — бо қувату занг
403 Д — фирузхол
404 Д — бехамолони
405 Д — бб. 1683, 1684 нест
406 Б — пештар
407 Д — б. 1691 нест.
408 БД — гавҳараш

- 409 Д — пайкарпараест
410 Б — ба
411 Д — деви
412 БД — Бихӯр
413 Д — Чй нушинхаю
414 Д — б. 1779 нест.
415 Д — б. 1788 нест.
416 БД — к-ӯ
417 Б — сарнавишт
418 Д — гавҳарй
419 Д — байзаи
420 Д — наррашер
421 Д — байза заррин
422 Д — ба
423 БД — дар
424 Б — бад-ин
425 БД — хоҳем
426 Д — сахт дид
427 Д — рахро гузид
428 БД — бад-он
429 Д — то
430 БД — Пас аз б. 1803 ин
б. омадааст:

*Яке гурғро, к-ӯ бувад хаимнок,
Зи бисъёриш гусфандон чй бок?!*

- 431 Д — номаш
432 Д — аз
433 Д — ки
434 Д — комгор
435 Д — зи
436 Д — б. 1849 нест.
437 Д — Ба
438 Д — мулк то бас
439 Д — ин
440 Д — ин
441 БД — худро
442 Д — зи
443 Б — б. 1924 нест.
444 Д — бозиёро
445 Д — аз
446 Д — агар

- 447 Д — б. 1943 нест.
448 БД — Бисӯзад
449 Д — шавад
450 Д — тахтгохи
451 Д — афтода
452 Д — б. 1957 нест.
453 Д — Манех
454 Д — гаштанат
455 Д — намуна бувад
456 Д — б. 1977 нест.
457 Д — б. 1985 нест.
458 БД — оби
459 Б — гусаст
460 Б — кунем
461 Б — кунем
462 Д — к-ояд давон

- 463 Д — бар
 464 Д — бб. 2015, 2016 нест.
 465 Д — рӯзидеху
 466 Д — суде
 467 БД — шояд
 468 Д — онам
 469 Д — гуямат
 470 Д — он
 471 Д — набишт
 472 Д — ба
 473 Б — пуррӣ
 474 Д — б. 2096 нест.
 475 Д — Пазируфтан
 476 Д — б. 2103 нест.
 477 БД — Худо
 478 Д — бб. 2116 — 2119
 нест.
 479 Д — ҳамон

*Зи сумми сутурон дар он паҳндашт,
 Замин шаш шуду осмон гашт ҳашт.*

- 494 Д — бар
 495 Д — гулбун
 496 БД — сӯ ба сӯ
 497 Д — бар
 498 Д — б. 2234 нест.
 499 Д — кашад
 500 Д — кашад
 501 Д — чунон
 502 Д — Заминро бад-он
 пеш
 503 Д — Ба андеша

*Зи нӯлоди холӣ, ки оҳангарон
 Биёвард он ҷо карон то карон.*

- 511 Д — б. 2345 нест.
 512 Д — бувад
 513 Д — симобгун
 514 Д — гирех пур зи хун
 515 Д — б. 2372 нест.
 516 Д — Зи нӯги
 517 Д — б. 2374 нест.

- 480 БД — гардандароз
 481 Д — бб. 2127 — 2132
 нест.
 482 Д — б. 2136 нест.
 483 Д — сафед
 484 Д — бибаст
 485 Д — ояд
 486 Д — ар некмард
 487 Д — бб. 2158, 2159 нест.
 488 Д — Макун
 489 Д — Маро гар ниҳӣ санг
 андар
 490 Д — дидан
 491 Д — хоб
 492 Д — дар
 493 Д — Пас аз б. 2211 ин
 б. омадааст:

- 504 БД — к-он
 505 Д — зӯрбозӣ
 506 Д — май
 507 БД — Дарой
 508 Д — б. 2334 нест.
 509 Д — Беҳ он рӯз, к-ӯ
 рӯзи
 510 Б — чаъба тири хаданг;
 Д — Пас аз б. 2342 ин
 б. омадааст:

- 518 Д — б. 2379 нест.
 519 Д — б. 2381 нест.
 520 Д — бар
 521 Д — б. 2388 нест.
 523 Д — б. 2394 нест.
 523 Д — б. 2397 нест.
 524 Д — бб. 2406 — 2415

- нест.
- 525 Д — карда
- 526 Б — Чи
- 527 Д — ин
- 528 Д — гар
- 529 Д — дармон
- 530 Д — он
- 531 Д — як
- 532 Д — б. 2462 нест.
- 533 Д — дорад
- 534 Д — онон
- 535 Д — б. 2468 нест.
- 536 Д — На Исфандиёри
- 537 Д — Ман
- 538 Д — чоң
- 539 БД — дар
- 540 Д — боистхо
- 541 Д — Тирози
- 542 Д — бб. 2518—2521
- нест.
- 543 Д — бб. 2525, 2526
- нест.
- 544 Д — гавхарон бартарин
- 545 Д — б. 2539 нест.
- 546 Б — он бартавонанд
- 547 БД — Салеху
- 548 Д — Хама
- 549 Д — Аз
- 550 Д — он хурраи
- 551 Д — бегаи
- 552 Д — номи
- 553 БД — баста
- 554 Д — бб. 2593, 2594 нест.
- 555 Д — бб. 2598, 2599 нест.
- 556 БД — чафопеша
- 557 Д — то бувад
- 558 Д — он ки донад вой
- 559 Д — Чунин
- 560 Д — худ
- 561 Д — б. 2667 нест.
- 562 Д — хунхох
- 563 Д — з-он
- 564 Д — бб. 2675, 2676 нест.
- 565 Д — эшон

- 566 Д — ӯ
- 567 Д — Сикандар туй
- 568 Д — пушти
- 569 Д — бар
- 570 Д — хуршед
- 571 Д — рӯди
- 572 Д — б. 2703 нест.
- 573 Д — аз
- 574 Д — бб. 2715 — 2718
- нест.
- 575 Д — будаи
- 576 Д — надорад
- 577 БД — умр аст
- 578 Д — бар
- 579 БД — бар он
- 580 БД — оташгахе
- 581 Д — Муғонӣ
- 582 Д — бар
- 583 Д — ораста
- 584 Д — бархоста
- 585 Д — рухро
- 586 Д — эрониён
- 587 Д — хама
- 588 Д — надонанд
- 589 Д — Бар он гуна, к-ӯ
- 590 Д — сайр
- 591 Д — б. 2787 нест.
- 592 Д — рабуд
- 593 Д — б. 2792 нест.
- 594 Д — дини
- 595 Д — фурурехта
- 596 БД — Бар он
- 597 Д — з-оташ
- 598 Д — мум
- 599 БД — бар он
- 600 Д — корхо
- 601 Д — бар
- 602 Д — фусунгар хама
- 603 БД — дар
- 604 Д — хурданд
- 605 Д — Даромухт
- 606 Д — в-ар
- 607 Д — ӯ.
- 608 Д — биғулаеро, ки

- 609 БД — мехр
610 Д — ложвард
611 Д — Арӯсӣ
612 Д — қалам
613 Д — сар аз
614 Д — фирӯза
615 Д — моҳ ба рӯи
616 БД — к-ояд
617 Д — ӯ
618 Д — зи
619 Д — он
620 Д — нашојд
621 Д — ин
622 Д — ковини
623 Д — бар он
624 БД — чу
625 БД — Хӯзонтараф
626 Д — комашон рудро;
Б — момашон рудро
627 Д — бб. 2929 — 2931
нест.
628 Д — мо
629 Д — Ба ин шуғл
630 Д — пайванди хеш
631 Д — мениҳад
632 Д — мениҳад
633 Д — пас он гаҳ ситадат
634 БД — Надонам
635 БД — бепадармондаро
636 БД — барафшондаро
637 БД — нози
638 Д — хандае, к-аз
639 Д — ба
640 Д — фарошт
641 Д — б. 2980 нест.
642 Д — аз
643 БД — нозу
644 БД — бурда зи бинанда
645 Д — танамро
646 Д — баровард
647 Д — ба ӯ
648 Д — ба ӯ
649 Д — Бар он
650 Д — шах пояи
- 651 Д — ниҳод
652 Д — бевагонро
653 Д — қисмат
654 Д — пайкарамро ба рӯз
655 Д — густохгӯй
656 Д — Бар
657 Д — бувад
658 Д — ӯ
659 БД — дар
660 Д — мушк
661 Д — Бех
662 Д — Яке
663 Д — ланг бо
664 Д — бб. 3128—3130
нест.
665 Д — Надорӣ
666 Д — фархундагӣ он
667 БД — мулк хаёт
668 БД — наёри
669 Д — ғами
670 Д — ин
671 Д — Хукумат
672 Д — хамчун худаш
673 Д — Бар он сӯз
674 БД — беҳбод
675 БД — беҳбоди
676 Д — ту
677 Д — Фиристодаеро аз
он
678 Д — нодонписанд
679 БД — В-агар
680 Д — тир
681 БД — хати
682 БД — В-аз
683 Д — к-у
684 Д — бар
685 Д — Хунар он суханхо
хама
686 Б — пирӯзии
687 Д — лашқари
688 Д — ханзали
689 Б — гарду
690 Д — б. 3236 нест.
691 Д — чумла

692 Д — Басе
 693 Б — субхи
 694 Б — он
 695 Д — бб. 3256, 3257 нест.
 696 Д — олинажод
 697 БД — наёранд
 698 Д — бозй
 699 Д — мавкаб
 700 Д — Биёранд
 701 Д — Бар он
 702 Д — з-ӯ
 703 Д — Ҷуз аз тухми некй
 дар он дам
 704 Д — шеваи
 705 Д — ӯ
 706 Б — бувад
 707 Д — бб. 3311 — 3313
 нест.
 708 Д — ҳокиме
 709 Д — бб. 3324 — 3326
 нест.
 710 Д — Ватангаҳ ҳам
 711 Б — Надида даруни
 712 Д — б. 3328 нест.
 713 Д — кор
 714 Д — Саропардае
 715 БД — басе
 716 Б — гоҳ; Д — кони
 717 БД — аз ин гуна
 718 Д — дид з-обу
 719 БД — андозам
 720 Д — зи ҳар чизҳое
 721 БД — шамъу
 722 Д — Сӯи
 723 Д — Забоноваре чун
 фаришта хамуш.
 724 БД — орошт он
 725 БД — Фуруҳишт
 726 Д — Камарбанду
 727 Д — бикшод
 728 Д — бибурдаш
 729 БД — он
 730 Д — Хиромандаи
 731 Д — ба

732 БД — Хабар ёфт аз шах
 733 Д — фирузии
 734 Д — Бибусиду
 735 Д — неқном
 736 Д — ном
 737 Сад офарин бар
 738 Д — гузорй
 739 Д — б. 3436 нест.
 740 Д — бад-ин
 741 Б — чунин
 742 Д — наёяд
 743 Д — Ба шах
 744 Д — сарвари
 745 Д — тундшер
 746 Д — худ далер
 747 Д — б. 3481 нест.
 748 Д — Шавам
 749 БД — к-эй
 750 Б — занад; Д — кашад
 751 Д — Агар
 752 Д — ин
 753 Д — дар
 754 Д — дар
 755 БД — сангин
 756 Д — дар
 757 Д — фарҳангу шодй
 758 Д — корхо мекунад
 759 БД — хар
 760 БД — бори
 761 БД — кори
 762 Д — надонй
 763 Д — биёростанд
 764 Д — Зукоми
 765 Д — қурсаҳо
 766 Д — бар
 767 Д — Баҳос
 768 Д — б. 3551 нест.
 769 Б — каж
 770 БД — набояд
 771 БД — бубин
 772 БД — чавҳар
 773 БД — чавҳарандозй
 774 БД — чавҳарй
 775 БД — ёқутпуш

776 Д — набишт
777 Д — аз
778 Д — Фалакро зи худ
779 Д — бад-он
780 Д — гавхарнигор
781 Д — чархи
782 Д — дар
783 Д — дод бӯс
784 Д — фузуд
785 БД — хӯрду хон
786 БД — миён
787 Б — харира
788 Д — бб. 3616, 3617,
нест.
789 Д — дар
790 Д — Шавад корхо
791 Д — бб. 3630 — 3633
нест.
792 Д — Фурузанда
793 Д — оташ афрӯхтанд
794 Д — дар ӯ сӯхтанд
795 Д — парипайкарон
796 Д — бо
797 Б — дар
798 Д — Бад-он маҳфил
799 Д — чандин
800 БД — рафта
801 Д — баргрес
802 Д — бар
803 Д — б. 3666 нест.
804 Д — б. 3672 нест.
805 Д — Дарафтод
806 Д — Бар
807 Д — б. 3675 нест.
808 Д — б. 3678 нест.
809 Д — аз
810 Д — бофта
811 Д — б. 3678 нест.
812 Д — ранги
813 Д — буд
814 Б — «Занд»-и
815 Д — бб. 3694 — 3699
нест.
816 Д — хурӯш

817 Д — навоин ба сад но-
зу кӯш
818 Б — зи
819 Д — зи хӯрдаи
820 БД — Шакарбӯра
821 Д — б. 3704 нест.
822 Б — риголхо;
Д — очорхо
823 Б — дурафшанда
824 Д — гармхез
825 БД — чу
826 Д — Арӯсе чу мах
827 БД — бувад
828 БД — бувад
829 БД — гавхарфишон
830 БД — зеваркашон
831 Д — чавхаргирой
832 Д — б. 3734 нест.
833 Д — б. 3743 нест.
834 Д — бувад
835 БД — куҳ
836 Д — Гар обу гар
837 БД — Дарозиш
838 БД — анчумансою
839 Д — тирахоке
840 Б — В-аз
841 Д — худро баранд
842 Д — б. 3814 нест.
843 Д — бар
844 БД — фирӯзаро
845 БД — ин
846 Д — б. 3842 нест.
487 Б — бар
848 Д — бад-он
849 Д — биштофтанд
850 Д — подшах
851 Д — афканда
852 Д — созем чанг
853 Д — халқ
854 Д — пирӯзӣ
855 Д — з-он
856 БД — зи кина
857 Д — гиёст
858 Д — кимиёст

- 859 Д — б. 3897 нест.
 860 Д — дар
 861 Б — қавӣ
 862 Д — Дарафтоду
 863 Д — бояд
 864 Д — чун санге
 865 Д — дигар дод
 иқтоашон
 866 Д — раҳмат
 867 Д — Яке кубба бар рӯй;
 Б — Ба гулшан шабу
 рӯз:
 868 Д — бонги
 869 Д — он гах ки
 870 Д — Бидидӣ дари
 871 Д — сафед
 872 Д — аз ложвард
 873 Д — бар он

- 874 Д — он
 875 Д — шумурд
 876 Д — Бипурсид
 877 Д — Бигӯям
 878 Д — он чонвар
 879 Д — чонавартар шавам
 880 Д — фирӯзбахт
 881 Д — ки май
 882 Д — Биёмад бад-он
 883 БД — хӯрдхое
 884 Д — бб. 4033, 4034 нест.
 885 БД — фармон зи
 886 Д — тахте
 887 Д — чашм дигар
 савор
 888 Д — ин б. ба тариқи зер
 омадааст.

*Сар аз тахти гардун барафрӯхтанд,
 Чу бар тахти кайхусравӣ тохтанд.*

- 889 Д — бар
 890 БД — фирӯзбахт
 891 Д — бад ӯ
 892 Д — кушоданд
 893 Д — Бад-он
 894 Д — б. 4069 нест.
 895 Д — он
 896 Д — чом
 897 Д — бб. 4083, 4084
 нест.
 898 Д — Бар он
 899 Д — ки бинӣ ту
 900 Д — туй

- 901 Д — б. 4112 нест.
 902 Б — хор аз бухораш
 903 Б — Дарандеш
 904 Б — эзадпараст
 905 Б — медихад
 906 Д — бб. 4193, 4194
 нест.
 907 Д — нигор
 908 Д — Нагардад
 909 Д — Зару
 910 Д — Пас аз ин б.
 омадааст:

*Бароварда гардан чу аҳримане,
 Чӣ аҳримане, балки рӯинтане.*

- 911 Д — довари
 912 Д — бори ӯ мефитод
 913 Д — б. 4252 нест.
 914 Б — баршуд
 915 Д — бб. 4254, 4255
 нест.

- 916 Д — Дар; Б — В-аз
 917 Б — ба зар
 918 Д — Ба заррин задан
 919 Д — кард;
 Б — хиштан
 920 Д — б. 4344 нест.

921 Д — монам
922 Б — Надонист
923 Д — б. 4359 нест.
924 Д — вожгуна
925 БД — навбовай
навбар
926 Д — Хама
927 Д — Бад-он
928 Д — пулоди
929 Д — оварди
930 Д — фиристода дар
931 Д — хафтаву
932 Д — Чу охуи
933 Д — Хама
934 Д — май заду гахе
935 Д — якруза
936 Д — баромад
937 БД — бесабаб мардро
938 Д — бароварда
939 Д — аз он
940 Д — Бад-он
941 Д — Хамида
942 Д — хам
943 Д — б. 4559 нест.
944 Д — бб. 4564 — 4566
нест.
945 Д — зи
946 Д — бб. 4569, 4570
нест.
947 Д — б. 4575 нест.
948 БД — Сурушест бо
949 Д — ба у
950 Д — бб. 4604 — 4607
нест.
951 БД — Марову
952 БД — чалоли
953 Д — Ба он
954 Д — бб. 4641, 4642
нест.
955 Д — печида гуш
956 Д — Ки
957 Д — чои
958 Д — фурузад;
Б — кушой

959 Д — кунӣ
960 Д — бб. 4673, 4674
нест.
961 Д — б. 4676 нест.
962 Д — дехи маро
963 Д — Забони
964 Д — б. 4733 нест.
965 Д — Қалам баркаши
966 Д — дар
967 Д — дигарат
968 Д — эзид
969 Д — Сипоси худоям
970 Д — дар он
971 Д — б. 4739 нест.
972 Д — дуруст
973 Д — б. 4773 нест.
974 Д — бб. 4778, 4779
нест.
975 Д — он
976 Д — субх то шомгоҳ
977 Д — барорам
978 Д — бб. 4801, 4802
нест.
979 Д — б. 4817 нест.
980 Д — б. 4819 нест.
981 Д — Бад-он
982 Д — Бар он сон
983 Д — Чу маҳ руй
пушида
984 Д — бб. 4844, 4845
нест.
985 Д — зирех баркушод
986 Д — сар кушод
987 Д — гуяндаро
988 Д — чуз
989 Д — бб. 4863, 4864
нест.
990 Д — шоҳ
991 Д — авсофи
992 Д — чанг бо
993 Д — Бикун
994 БД — бо
995 Д — арҷӣ

- 996 Д — субх то шомгох
 997 Д — моҳ
 998 Д — ёрон; Б — парвои
 999 Д — б. 4946 нест.
 1000 БД — заданд
 1001 БД — заданд
 1002 Д — б. 4953 нест.
 1003 Д — қазоган;
 Д — қазогин
 1004 Л — сӯи
 1005 Д — гавхарфурӯш
 1006 Д — зирактарон
 1007 БД — б. 5010 нест.
 1008 Д — Бад-ин
 1009 Д — баста
 1010 Д — б. 5077 нест.
 1011 Д — бб. 5085 — 5091
 нест.
 1012 Д — баромуда;
 Б — баромуд
 1013 БД — Зароиф
 1014 Д — бб. 5121, 5122
 нест.
 1015 Д — монисуруд
 1016 БД — Чейболи
 1017 Д — парда
 1018 Д — бб. 5172, 5173
 нест.
 1019 Б — чунон
 1020 Д — бб. 5204 — 5222
 нест.
 1021 Д — монд
 1022 Д — баркушоданд
 1023 БД — дар
 1024 Д — Шахонро набошад
 1025 Д — б. 5259 нест.
 1026 Д — б. 5262 нест.
 1027 БД — соли
 1028 Б — бол
 1029 Д — бб. Б. 237 — 5280
 нест.
 1030 БД — мамлакат чанд
 1031 Д — бад-он
 1032 Б — Омул

- 1033 Д — дар
 1034 БД — чехра
 1035 БД — ораз
 1036 БД — қоида
 1037 БД — бад-ӯ
 1038 БД — поку
 1039 Б — шояд
 1040 Б — Сипанд аз Хуросо-
 ну фур
 1041 Д — бб. 5490 — 5496
 нест.
 1042 БД — чавҳар
 1043 Б — барпос
 1044 Д — бб. 5532 — 5535
 нест.
 1045 Д — бб. 5537 — 5540
 нест.
 1046 БД — турквор
 1047 Д — шуд ҳамин
 1048 Д — шуда
 1049 Б — оранд
 1050 Б — биёмад чу пил
 1051 Б — маст
 1052 Б — мардумӣ
 1053 Б — шахси
 1054 Б — Зи
 1055 Б — Лакзан
 1056 Б — баровард
 1057 Д — бб. 5632 — 5667
 нест.
 1058 Д — б. 5669 нест.
 1059 Д — тозарӯ
 1060 Д — кӯ
 1061 Д — зиндонкушой
 1062 Д — карда сахт
 1063 Д — карда тахт
 1064 Б — дар; Д — гирех
 1065 Б — Зи
 1066 Д — бароварда
 1067 Д — хеш
 1068 Д — пилафганам
 1069 бб. 5715, 5716 нест.
 1070 БД — пӯлод чун
 1071 Д — Бад-он

- 1072 Д — чанд сархо
пароканда
- 1073 Д — Ҳамекард
- 1074 Б — шаҳсавор
- 1075 Д — бб. 5735 — 5744
нест.
- 1076 БД — Алонисаворе
- 1077 Д — бб. 5758 — 5763
нест.
- 1078 БД — андарун
тандуруст
- 1079 Д — дар
- 1080 Д — Салихе
- 1081 БД — пушти
- 1082 Д — дарфишурд
- 1083 Д — Бад-он
- 1084 Д — б. 5882 нест.
- 1085 Д — гирад
- 1086 Д — бб. 5890 — 5898
нест.
- 1087 Б — Аз
- 1088 Д — Зи
- 1089 БД — даромад
- 1090 Д — б. 5947 нест.
- 1091 БД — буридан
- 1092 Д — б. 5955 нест.
- 1093 Д — б. 5969 нест.
- 1094 Д — бб. 5973, 5974
нест.
- 1095 Д — бб. 5979 — 5987
нест.
- 1096 Д — аз
- 1097 БД — Даромад
- 1098 Б — бувад
- 1099 Б — бувад; Д — бб.
6026 — 6032 нест.
- 1100 Д — бб. 6034 — 6044
нест.
- 1101 Д — бб. 6073—6084
нест.
- 1102 Д — мебаст
- 1103 Д — бб. 6090, 6091
нест.
- 1104 Д — зери

- 1105 Д — бб. 6095 — 6101
нест.
- 1106 Д — бад-он
- 1107 Д — бешро
- 1108 Д — ороиши
- 1109 Б — К-ояд
- 1110 Д — бб. 6140 — 6157
нест.
- 1111 Д — бб. 6162, 6163,
нест.
- 1112 Д — ба шах дарфи-
ганд.
- 1113 Д — бошад ҳама
- 1114 БД — пешдар
- 1115 Д — дилрабо
- 1116 Д — чо
- 1117 Д — Бифармуд
- 1118 Б — бо ғул
- 1119 Б — бар
- 1120 Б — Напурсем
- 1121 Б — қуфли
- 1122 Д — бб. 6200 — 6234
нест.
- 1123 Д — аз
- 1124 БД — дар
- 1125 Б — дарандозамаш
- 1126 Б — баста
- 1127 Д — бипаймоядаш
- 1128 Б — қанг
- 1129 Д — б. 6409 нест.
- 1130 Д — ўй
- 1131 Д — ўй
- 1132 Д — шимолӣ
- 1133 Д — дар об
- 1134 Д — б. 6475 нест.
- 1135 БД — аз
- 1136 Д — яке
- 1137 Д — родмарди
- 1138 Д — ба
- 1139 БД — Бале, к-аз
ҳичобӣ
- 1140 Д — нузли
- 1141 БД — Бад-он то ба
дав

- 1142 Д — дар
1143 Д — б. 6627 нест.
1144 Б — 6657 нест.
1145 Д — б. 6661 нест.
1146 Д — донои
1147 Д — пайкор
1148 БД — аз он лавҳ як
харфи
1149 БД — инчунин
1150 Д — кишваре
1151 Д — нуқра дар роҳ
мерехтанд
1152 Д — зи
- 1153 Б — зи
1154 БД — Аз ин
1155 Б — бар
1156 Д — б. 6770 нест.
1157 БД — камон дар
1158 БД — он
1159 БД — Ба ман деҳ яке
соғари дастгир
1160 БД — ҷондоруи
1161 БД — андарзи ман
сохтан
1162 БД — барафрохтан

ТАВЗЕҲОТ

Аббосиён — хулафои бани Аббос, ки қариб 524 сол, яъне солҳои 132—656 ҳ. хилофат доштаанд, (1258) м.

Алӣ — халифони чаҳорум ва имоми аввал буда, соли 661 мелодӣ ба шаҳодат расидааст.

Арасту — файласуфи машҳури Юнони қадим, ки солҳои 384—322 пеш аз мелод ҳаёт ба сар бурдааст. Муаллими Искандар буда, дар соҳаи мантиқ, табиӣёт, илоҳиёт ва ҳалқӣёт осори зиёде таълиф намудааст.

«Артанг» (Аржанг) — осори тасвирии Монӣ будааст. Меғӯянд, ки Монӣ нухае аз «Инчил»-ро бо расм ороиш дода бошад.

«Асто» (Авесто) — китоби бостонии зардуштиён, ки он аз панҷ қисмат иборат аст: «Ясно», «Яштаҳо», «Виспарад», «Вандидод», «Хурдавесто». Меоваранд, ки Искандар «Авесто»-ро оташ задааст.

Асҳоби пил — лашкари филсаворе бо сардории шох Абраа дар давраи пеш аз ислом ба Қабба ҳучум овардаанд. Валекин бо содир шудани офате шикаст хӯрдаанд. Дар натиҷаи ҳамин воқеа истилоҳи «асҳоби фил» машҳур гардидааст.

Афранча — шаҳре дар канори дарёи Миср воқеъ буда, сохтумони онро ба Анӯшервон нисбат медиҳанд.

Афросиёб — маънии луғавиаш — шахси ҳароснок буда, қаҳрамони дostonҳои қадима, ки ўро шоҳи Турон ба қалам додаанд. Мувофиқи маълумоти дostonҳо у дар даврони шоҳаншоҳии Қайхусрав гирифтोर ва кушта шудааст.

Аҳриман — дар оини зардуштӣ асоси бадӣ, зиштӣ, палидӣ, торикӣ, чаҳду ситамро аз ин медонад. Дар оини ислом вайро шайтон ҳисоб мекунад. Дар «Авесто» вайро муқобили Аҳурамаздо меғузорад.

Балинос — номи \bar{u} бо чоду, тилисм, наччор, ҳаким ва ғайра ҳамоҳанг меояд. Дар адабиёт ду кас бо ин ном машхур аст: Яке файласуф, ки дар асри аввали мелодӣ зистааст, дигар Абулунниюс, ки риёздони машхур буда, солҳои 260—300 қабл аз мелод зиндагӣ кардааст.

Барзин — яке аз муъбадони дини зардуштӣ буда, оташкадаи Озарбарзинро, ки оташкадаи шашум мебошад, бино кардааст. Бо ин ном як муборизи давраи қадим низ будааст.

Бароҳим — ниг. Иброҳим.

Баҳман — мувофиқи ривоят писари Исфандиёр бини Гуштосп аст, ки баъд аз ғавти падар ба тарбияи Рустам мемонад. Ҳангоме ки ба подшоҳӣ расид, ба Зобулистон лашкар кашида, Золро ҳабс намуд. Бинобар ин \bar{u} ро Баҳмани дароздаст низ мегӯянд.

Баҳроми Гӯр — понздаҳумин подшоҳи силсилаи сосонӣ, ки солҳои 421—438 мелодӣ ҳукмронӣ кардааст.

Билол — аз аҳли ҳабаш ва номи модараш Ҳумома будааст. Ба хидмати Муҳаммад шарафёб шуда, ба забони модарии худ дар васфи паёмбар шеър гуфт. Ашъори \bar{u} ро шоири араб Ҳассон ба арабӣ гардондааст. Вай соли 20 ҳиҷрӣ дар синни шастсолагӣ дар Димишқ вафот кардааст.

Барҷис — ситораи Муштариро меноманд; модашутури бисёршир.

Буроқ — асби тундрави Муҳаммад, ки \bar{u} гӯё ба воситаи ҳамин асб ба меъроҷ рафта бошад.

Буртос — номи гурӯҳе дар сарҳадди Рум, ки билодҳои (кишварҳои) фароҳдоранд.

Бусҳоқ — тоифаи Абуисҳоки Нишопуриро меноманд. Абуисҳоки Нишопурӣ шояд Исҳоқ ибни Иброҳим бини Мансури Нишопурӣ бошад, ки \bar{u} муаллифи «Қиссас-ул-анбиё» мебошад.

Бутолиб — Абутолиб амаки Муҳаммади пайғамбар аст, ки бо сабаби қабул накардани ислом \bar{u} ро чоҳилу кофир эълон намуда, сангсор кардаанд.

Доро — Дорони саввум, наводаи Дороюш, шоханшахе, ки соли 336 пеш аз мелод соҳиби тахт гардида, соли 330 қабл аз мелод ба қатл расонда мешавад. Доро аз ҷанги Искандар шикаст хурда, ба Балх мегурезад, ки воли он чо \bar{u} ро нобуд мекунад. Бо ғавти ҳамин Доро силсилаи ҳахоманишӣ аз байн меравад.

«*Жанд*» — ниг. «*Занд*».

«*Занд*» — шарҳу баён ва гузориши тафсири «*Авесто*» —

мебошад, ки дар аҳди сосониён ба забони паҳлавӣ навишта шудааст.

Зардушт — асосгузори оини зардуштӣ буда, аз Озарбойчон ё худ аз Рай мебошад. Дар асрҳои 6—7 мелодӣ ҳафт ба сар бурдааст, Падараш Пурӯшасп ва модараш Дағду ном доштаанд.

Зардушти — ниг. Зардушт.

Зол — ҷаҳонпаҳлавони бостонӣ буда, падари Рустаму писари Сом мебошад. Дар «Шохнома»-и Абулқосими Фирдавсӣ ўро Золи Зар меномад.

Зубайда — духтари Ҷаъфар бини Мансур (фавташ 831 мелодӣ) ва зани Ҳорунарашид будааст.

Зӯҳра — номи сайёраест; Қиссаи «Ҳоруту Зӯҳра» вучуд дорад, ки онҳо ҳамчун афсунгару сеҳрсоз васф гардидаанд.

Иброҳим — аз бани Сом мулаққаб ба Халил, ки ҳазор сол пеш аз мелод даргузаштааст. Мувофиқи ривоят аз пайғамбарони яҳудиён буда, тобеони худро ба шинохтани худои ягона даъват мекардааст. Гӯё Намруд ўро ба оташ афканд, вале оташ хомӯш шуду ў зинда монд.

Ильёс — паёмбари афсонавӣ буда, гӯё ба воситаи поран оташин ба осмон парвоз карда бошад. Мувофиқи ривоеҳои исломӣ Ильёс яке аз ҷаҳор набиин ҷовидон мебошад. Ильёс дар тасвири Низомӣ бо Хизр ҳамроҳ буда, ўро ибни Юсуф меноманд.

Иси *Исҳоқ* — ривоят мекунад, ки Ису писари Исҳоки ҷаҳорум ва бародари Яъқуби ҷаҳорум, ки маконаш дар кӯҳи Саир будааст. Насли вайро адумиён мегуфтаанд, ки онҳо кавми зӯро далере будаанд.

Исо — гӯё паёмбари масеҳӣ буда, фарзанди Марьям будааст. Дар соли 30 масеҳӣ ба шаҳодат расонида шудааст. Оид ба таваллуд ва тарзи зиндагонии ў афсонаҳои зиёди мазҳабӣ вучуд дорад.

Искандарус — гӯё модари Искандар аст. Ривоят мекунад, ки Филипп ба Доро духтарашро тақдим мекунад, вале аз сабабе, ки даҳонаш бадбӯй буд, Доро пас мефиристонанд. Бинобар ки он духтар ҳамеша даҳонашро бо чизе панаҳ мекардааст, варо Искандарус номидаанд. Низомӣ дар ин ҷо Искандарусро фарзанди Равшанаку Искандар тасвир мекунад.

Исфандиёр — дар ривояти бостонӣ писари Гуштосб мебошад, ки дар ҷанг бо Рустам ба ҳалокат расонида мешавад.

Исҳоқ — ибни Иброҳими Халил буд. Ривоят мекунад,

ки хангоми падараш ўро қурбонӣ кардан, фариштае ўро начот дода бошад.

Кай — лақаби шоҳони силсилаи каёниён буда, дар ин ҷо Қайкубод дар назар дошта шудааст. Мегӯянд, ки Қайкубод шоҳи нахустини ин силсила буда, қариб сад сол шоҳӣ кардааст.

Кайд — подшоҳи Қиннуч, ки муосири Искандар буд. Мегӯянд, ки Искандар духтари ўро ба занӣ гирифтааст.

Кайхусрав — саввумин подшоҳи силсилаи каёниён, писари Сиёвушу Фарангис буда, қиссаи ҷанги он бо Афросиёб ва соҳибтаҳт шудани он дар «Шоҳнома»-и Абулқосими Фирдавсӣ илҳикос ёфтааст. Мегӯянд, ки ў қариб 160 сол подшоҳӣ кардааст.

Каймарс — мувофиқи ривояти зардуштиён нахустин фарзанди Одам ва аввалин шоҳи силсилаи пешдодиён будааст. Тасвири пурраи он дар «Шоҳнома»-и Абулқосими Фирдавсӣ омадааст.

Кисро — бо лақабҳои Анӯшервони Одил, Хисрави Додгар машҳур буда, Хисрави Аввал ном дошт. Вай шоҳаншоҳи Сулолаи сосониён буда, солҳои 531—579 мелодӣ шоҳаншаҳӣ кардааст.

Ковус — ниг. Қайковус.

«*Лайлӣ ва Мачнун*» — достони сеюми «Хамса»-и муаллиф буда, соли 1188 таълиф шудааст.

Маликшоҳ — шоҳи сулолаи салҷуқиён, ки солҳои 445—485 х. мутобиқи 1053—1092 ҳаёт ба сар бурдааст.

Марьям — Марьями Узро модари Исо ва духтари Имрон буда, гӯё дар синни ҳаҷдаҳсолагӣ бешавҳар ҳомиладор шудааст. Ривоят мекунад, ки ў аз рӯҳулқудс ба ин ҳолат гирифтдор шудааст. Баъзеҳо ақида доранд, ки гӯё Исо писари Юсуфӣ начор бошад.

Маҳдӣ — мулаққаб ба Имоми Замон, Имом Қосим ва ғайра, ки охирин имом аз дувоздаҳ имомони мазҳаби шей мебошад. Дар соли 255 ҳиҷрӣ дар Сомиро таваллуд ёфта, гӯё ғайб задааст. Шоир ба мамдӯҳаш Нусратаддин ишора мекунад.

Маҳмуд — Султон Маҳмуди Ғазнавӣ шоҳи сулолаи газнавиён буда, солҳои 387—421 х. мутобиқи (997—1030) м. ҳукмронӣ кардааст.

Мачус — касест, ки дар оини Зардушт бидъатҳо кардааст. Гуруҳе аз мардумони эронзамин, ки қонл ба ду мабдаъ—нуру зулмат (яздону Аҳриман) буда ва онҳое, ки пеш аз зуҳури Зардуштанд, низ мачусашон мехонанд. Баъзеҳо мачусиёро аз зардуштиён чудо мекунад.

Монӣ — писари Фотак буда, дар чавонӣ ба омӯхтани илму ҳикмат ва оини зардуштӣ, исавӣ шуғл меварзад. Оини монавиरो таъсис менамояду солҳои 215—276 мелодӣ ҳаёт ба сар мебарад.

Мустафо — лақаби Муҳаммади пайғамбар, ки асосзори дини ислом буда, соли 571 мелодӣ таваллуд ёфта, соли 11 ҳичрӣ (634 м.) вафот кардааст.

Муҳаммад — Ниг. Мустафо.

Мусо — пайғамбари Бани Исроил, буда дар замони Фиръавн ба олам пайдо шудааст. Дар бораи шахсият ва ҳаёту мамоти ӯ силсилаи афсонаҳои мазҳабӣ вучуд доранд.

Наврӯз — иди қадимаи тоҷикон, ки рӯзи 21 мартӣ ҳар сол бо аввалин рӯзи фасли баҳор бо тантанаи ҳосе гузаронида мешавад. Дар ҳамаи рӯз офтоб ба аввалин нуқтаи бурҷи Ҳамал ноил мегардад ва шабу рӯз бо ҳам баробар мешавад. Баъзан меоваранд, ки таъсискунандаи ин ид гӯё Чамшед бошад. Аз ҳамаи сабаб ҳам дар ин ҷо Низомӣ ифодаи—Наврӯзи Чамшедро истифода бурдааст.

Намруд — лақаби яке аз подшоҳони Бобул буда, он ҳамчун шахси афсонавӣ маъмул гардидааст. Номи ӯ Нитус буда, гӯё марди часуре будааст. Меғуянд, ки шаҳри Бобулро ӯ бунёдгӯзори кардааст. Муддатҳои дурудароз Бобул бо унвони Намруд машҳур шудааст. Вай ҳамчун қаҳрамон дар ҳадису ҳикоёт бисёр во меҳӯрад.

Нақӯмоҷис (Накумоҳус) — падари Арасту буда, дар дарбори шоҳони Юнон табибӣ мекардааст.

Нусратаддини Абӯбакр бини Муҳаммад — бародарзодани Қизиларсалон аст, ки пас аз вафоти ӯ дар соли 589 х. (1193 м.) соҳибҳукумати Озарбойҷон гардид.

Нӯшервон (Анушервон) — ниг. Қисро.

Нӯҳҷуҷра — гӯё Муҳаммади пайғамбар нӯҳ зан доштааст, ки ҳар яки он соҳиби ҳуҷраи махсусе будааст. Муҳаммад гӯё аз баҳри нӯҳ зан гузашта, сайри нӯҳ фалакро ихтиёр кардааст.

Нӯшоба — маликаи шаҳри Бардаъ дар Озарбойҷон будааст, ки ба шахси таърихӣ будани ин зан муаллифони фарҳангҳо ишора мекунанд. Низомии Ганҷавӣ чунон тасвир мекунад, ки Нӯшоба бо ақлу фаросати худ Искандарро мафтун менамояд.

Оби ҳайвон — оби зиндагӣ, оби ҳаёт, яъне гӯё чашмаест дар зулмот, ки ҳар кӣ аз он нӯшад, соҳиби умри дароз мешавад. Дар иборати сӯфиён киноя аз чашман ишқ аст, ки ҳар кӣ аз он биноӯшад, ҳаргиз нопадику фонӣ нигардад.

Од — номи қавме аз Арабистони ҷанубӣ ва инчунин падари Шаддод, ки мувофиқи ривоят шоҳи он сарзамин будааст.

Озаргушасб — номи оташкадаи Гуштасп, ки дар Балх буда ва ӯ мувофиқи ривоят ҳамаи ганҷҳои худро дар он ҷо гузошта буд; озар — Оташ, Гушасб — ҷаҳанда. Озаргушасб — яъне оташи ҷаҳанда.

Ораш — маънии луғавиаш — дурахшанда-буда, дар «Авесто» омадааст, ки тир аз камони ӯ ба масофаи дур партофта мешудааст. Дар асарҳои бадеӣ ҳамчун образи дорандаи тирӣ тезраву дуррав машҳур аст.

Палангар — подшоҳзодаи зангиён буд, ки бо дасти Искандар кушта мешавад. Дар «Фарҳанги Нафисӣ» омадааст, ки Палангар шахси таърихӣ будааст.

Партос — ниг. Буртос.

Равс — гумон меравад, ки тоифаи саклобиёнро дар назар дорад. Минбаъд аз ин тоифа мардуми булғору чех ба вучуд омадаанд.

Равшанақ — дар тасвири Низомӣ ва баъзе дигарон омадааст, ки гӯё духтари Доросту завҷаи Искандар, аммо саҳеҳаш он ки духтари Дорой Саввуму зани Искандар ба номи Астотиро маъмул аст. Раксона (Равшанақ) духтари яке аз бузургони Балх буд, ки Искандар дар зимистони соли 328—329 пеш аз мелод он ҷо монда, ҳамон сол варо ба занӣ мегирад.

Раҳш — дар афсонаҳо ҳамчун номи аспи Рустам омадааст. Махсусан дар «Шоҳнома»-и Абулқосими Фирдавсӣ бо ин ном зиёд бармеҳурем.

Рустам — қаҳрамони машҳури бостонии тоҷикӣ форс буда, сифат ва қорнамоии он дар «Шоҳнома»-и Абулқосими Фирдавсӣ инъикос ёфтааст.

Сақлоб — славянҳо.

Сикандар (Искандар) — писари Филипп (Филифус) шоҳи Юнони қадим, ки солҳои 336 пеш аз мелод соҳибтаҳт гардида, соли 323 қалб аз мелод вафот кардааст.

Симурғ — паррандаи афсонавиест, ки Золро ба лонааш бурда, ба воя мерасонад. Сом, яъне падари Зол, аз ин воқеа бохабар гардида, фарзандашро бо ҷангу ҷилод пас мегирад.

Сирофил (Исрофил) — фариштае, ки гӯё бар бад вакил аст; Маънии луғавии он — дурахшидан монанди оташ аст, ки соҳиби сури худовандӣ мебошад. Дар ривояти ис-

ломӣ оварда мешавад, ки вай гӯё дар рӯзи растохез барон барангехтани мурдагон сурро медамад.

Сом — ҷаҳонпахлавони афсонавии бостонист, ки падари Зол буда, набераи Гушосп мебошад. Дар дostonҳо, махсусан, дар достони «Шoҳнома»-и Абулқосими Фирдавӣ тасвири пурраи он ҷо дорад.

Сулаймон — Ибни Довуд аз шoҳони яҳуд, ки солҳон 973—935 пеш аз мелод ҳукмронӣ кардааст. Мувофиқи ривояти ислом Сулаймон аз анбиён Бани Исроил буда, барон таъмири Байтулмақаддас иқдом кардааст. Дар «Таврот» сабт шудааст, ки ӯ ҳокими қину инс, паррандаву ҷонварон будааст.

Таҳамтан — ниг. Рустам.

Туғон — Аҳмад бинни Алӣ мулаққаб ба Шарафуддавла, ҷаҳорумин кас аз подшoҳони элиқони Туркистон мебошад, ки солҳои 603—608 ҳиҷрӣ ҳукмронӣ кардааст. Дар ин ҷо шоир ба маънии номи мурғи шикорӣ, ки он Туғрал ҳам номида мешавад, истифода бурдааст.

Туғрал — муассиси сулолаи салҷуқиён, ки 1037—1043 мелодӣ салтанат доштааст.

Умар — дуввумин халифаи ислом ба шумор меравад. Вай солҳон 634—644 мелодӣ хилофот доштааст.

Усмон — саввумин халифаи ислом буда, солҳои 644—656 мелодӣ хилофат доштааст.

Файлақус (Филиппус) — падари Искандар буда, солҳон 382—336 пеш аз молод ҳаёт ба сар бурдааст.

Фалотун (Афлотун) — Файласуфи машҳури Юнон, ки дар солҳои 270—240 пеш аз мелод зиндагӣ кардааст. Эҷодиёти ӯро 54 номгӯй асарҳо ташкил додаанд.

Фаридун — яке аз шoҳони силсилаи пешдодиён ба шумор рафта, аз наҷоди Таҳмураси девбанд мебошад. Маҳз Фаридун мувофиқи ривоят Заҳҳокро ба қатл расонида, ҳокимиятро соҳибӣ менамояд.

Фаромарз — писари қаҳрамони бostonӣ Рустам ва аз авлодони Зол мебошад, ки дар дostonҳо бо якҷоягии падар дар бисёр ҷангҳои эронӣну тӯронӣ ҷангиданаш тасвир гардидааст.

Фағфур — ном ва лақаби умумии подшoҳони Чин; лақаби подшoҳони ашкониён; номи ҷое дар Чин, ки зарфи ҷиниро дар он ҷо месозанд.

Фур — ҳокими Қуннучи Хиндустон буд, ки ӯро Искандар нобуд кардааст.

Хазрониён (Хазарониён) — қипчоқиёне, ки дар дашти Қипчоқ зиндагӣ мекунад.

Хазрон (Хазарон) — дашти Қифчоқ низ гӯянд; Бо ҳамин ном дар Гелон вилояте ҳаст; номи тоифае, ки дар соҳили дарёи Хазар (Баҳри Қаспий) иқомат доранд.

Халил — Иброҳими Халил пайғамбарест аз бани Сом ва ду ҳазор сол пеш аз солшумории мелодӣ дар қисми шарқии Бобул таваллуд ёфтааст. Пайғамбари афсонавӣ буда, тоифаи худро ба худопарастӣ даъват кардааст. Дар маъхазҳои динӣ сабт шудааст, ки ӯ фарзандони Исмоилро дар роҳи худованд қурбон кардааст.

Хизр — ривоят мекунад, ки ӯ шахси ҷовидон буда, некӯкор аст. Баъзе аз уламон динӣ мӯътақиданд, ки ӯ дар замони Мӯсо вучуд доштааст. Баъзеҳо меоваранд, ки гӯё ду шахс, яъне Ильё ва Чирчис ба сурати Хизр зухур кардаанд.

Чор охиш — чаҳор унсуро меноманд, ки аз об, бод, хок ва оташ иборат буда, мутафаккирон асоси бунёди оламро аз онҳо медонанд.

Шаддод — мувофиқи ривоёт гӯё Од ду писар дошт, ки яке аз он Шаддод ном дошта, дар Арабистони ҷанубӣ шохӣ кардааст. Шаддод гӯё бихишт сохтааст, ки он бо номи Ирам машҳур аст.

Шаммос (Шамус) (Шаммосиён) — касе, ки оини оташпарастиро асосгузори намудааст. Оташпарастонро дар осори қадим Шаммосиён низ меноманд.

Шарва — дар фарҳангҳо овардаанд, ки паҳлавони арманӣ будааст ва ӯ ба румиён хидмат кардааст.

Ширин — аслан маъшуқаи армани Хусрави Парвиз буда, қиссаи ишқварзии онҳо ва ҳамроҳ шудани Фарҳод низ машҳур аст.

«**Ширин ва Хусрав**» — унвони аслии достони Низомии Ганҷавӣ «Хусрав ва Ширин» аст. Аммо шоир дар ин ҷо ба тарзи «Ширин ва Хусрав» қайд менамояд. Ин достони ишқӣ дар соли 1181 таълиф ёфтааст.

Шоҳ Ахсатон — бинии Манучеҳр подшоҳи Шервон буда, бо лақаби Чололиддин машҳур аст. Дар соли 566 (1170) салтанати ӯ шурӯъ гардидааст.

Яъҷуҷу маъҷуҷ — ду навъ халқро меноманд. Гӯё Искандар атрофи онҳоро деворпеч карда бошад, то ки ба дигарон ҳуҷум наоваранд.

Қадархон — номи ту тан аз шохони оли Афросиёб (Эликхониён), ки дар Туркистону Мовароуннаҳр салтанат

доштаанд. Яке Юсуф бинни Ҳоруни Бугрохон, ки солҳои 404—412 ҳичрӣ (1013—1021) м. ҳукмронӣ кардааст. Дигар Ҷабраил бинни Умар бинни Аҳмад, ки солҳои 490—495 ҳичрӣ ҳукумат доштааст. Албатта инҳо ба Искандар алоқаву наздиқие надоранд. Низомӣ шояд ба шахсияти таърихӣ онҳо эътиборе надода оварда бошад.

Қорун — шахси афсонавӣ, ки гӯё бо Рустам дар як давр зухур карда, бо доштани сарвати зиёде мавриди тасвири аҳли калом гардидааст.

Қубод (Қубоз) — ҳангоме ки аз хешони Қайхусрав (Анушервон) медонад, шояд ҳамон Қубодеро, ки падари Анушервони Сосониест, дар назар доштааст. Низомӣ ба тарикҳи Қубоди Ситахрӣ меоварад, ки ин ҳам касро ба шубҳа мегузорад. Аҷаб нест, ки бо ин ном аз авлоди Қайхусрав дар Ситахр ҳақиме ба давраи Искандар наздик будааст.

Ҳанифӣ (ҳанафӣ) — Абӯҳанифа аз пешвоёни намоёни ислом буда, солҳои 696—747 мелодӣ зиндагӣ кардааст. Мазаҳаби ҳанафӣ (ҳанифӣ) яке аз мазоҳиби чаҳоргонаи (арбаа) аҳли сунат буда, таъсисёбии он ба Абӯҳанифа дахлдор аст.

Ҳафтодроҳ — яъне ҳафтод роҳи афсонавӣ, ки барои ба ҳузури худованд шудани ҳафтоду ду миллат вучуд доранд.

«*Ҳафт пайкар*» — достони чаҳорумини муаллиф буда, соли 1196 таълиф намудааст.

Ҳоруншоҳ — дар сарчашмаҳо сабт шудааст, ки бародари калонии Мӯсо бо ҳамин ном машҳур буда, ба дараҷаи пайғамбарӣ расидааст ва тоифае, ки ӯро пайравӣ кардаанд, ҳоруниён номида шудаанд.

Ҳорут — Ҳоруту Морут ду фариштаи афсонавӣ мебошанд, ки гӯё онҳо ба замин омада, гунаҳ содир карданду ба чоҳи Бобул зиндонӣ шуданд. Дар бораи инҳо қиссаҳои зиёде вучуд доранд. Номи ин ду фаришта ҳамчун сеҳромӯз, вақили ҷодувӣ машҳур аст.

Ҳорутӣён — мансуб ба фариштаи Ҳорут, ки он бо сеҳру ҷодуаш машҳур аст. Ниг. Ҳорут.

Ҷабраил — фариштаи афсонавӣ, ки гӯё ба воситаи ӯ бар пайғамбарон ваҳӣ ноил мешавад.

Ҷам — ниг. Ҷамшед.

Ҷамшед — дар «Авесто» қайд гардидааст, ки Ҷамшед аввалин каси Аҳурамаздо мебошад ва ӯ дини худро ба он ато намудааст. Ҷамшед аввалин шахсест, ки гӯё марг ба вай голиб омад. Бунёдгузори ҷашни Наврӯз ба шумор меравад. Вай аз шохони давраи пешдодӣён аст.

Чоми Чам — яъне чоми Чамшед, ки дар шеър ҳамчун ташбеҳи оламнамоӣ ва ҷаҳоннамоӣ омадааст.

Чашни Меҳргон — дар ин бобат ақидаҳои гуногун вуҷуд доранд. Яке чашни Меҳргонро иди қадимаи тоҷикон шуморида, дар фасли тирамоҳ ба муносибати гуногунҳои ҳосилҳои гирифтаниро қайд менамояд. Дигаре онро чашне меҳисобад, ки дар фасли баҳор ба муносибати баробаршудани шабонарӯзӣ ид карда мешавад. Аммо фикри Абӯрайҳони Берунӣ дар соҳаи чашнигирии чашни Меҳргон чунин аст:

«—Шонздаҳум рӯз аст аз меҳрмоҳ ва номаш Меҳр. Ва андар ин рӯз Афридун зафар ёфт бар Биноросби ҷоду, он ки маъруф ба Заҳҳок ва ба кӯҳи Дамованд боз дошт. Ва рӯзҳо, ки сипаси Меҳргон аст, ҳама чашнанд бар кирдори он-аз паси Наврӯз бувад. Ва шашуми он меҳргони бузург бувад ва Ромрӯз ном аст ва бад-ин донандаш». (Китоб-ут-тафҳим., Душанбе, нашр «Дониш», 1973, с. 144).

Чашни Сада — чашнест, ки сад рӯз пас аз оғози фасли заминтон истиқбол менамуданд. Дар он рӯз мардум гулхану оташфрӯзӣ мекардаанд. Абӯрайҳони Берунӣ дар «Китоб-ут-тафҳим» меварад, ки «андар шабаш, ки миёни рӯзи даҳум аст ва миёни рӯзи ёздаҳум (баҳманмоҳ) оташҳо зананд ба гавзу бодом ва гирд бар гирди он шароб хӯранд ва лаҳву шодӣ кунанд. Ва низ гурӯҳе аз он бигузаранд, то ба сӯзондани қонварон.

Ва аммо сабаби номаш чунон аст, ки аз ӯ (чашни Сада) то Нарвӯз панҷоҳ рӯз аст ва панҷоҳ шаб... Ва аммо сабаби оташ кардан ва бардоштан он аст, ки Биноросп (Заҳҳок) тавзеъ карда буд бар мамлақати хеш, ду мард ҳар рӯзе, то мағзашон бар он ду реш (мор) ниҳодандӣ (доданӣ), ки бар китфҳои ӯ баромада буд. Ва ӯро вазире буд номаш Армоил,— некдилу неккирдор, аз он ду тап якеро зинда яла кардӣ ва пинҳон ӯро ба (кӯҳи) Дамованд фиристодӣ. Чун Афридун (Фаридун) ӯро бигирифт, сарзаниш кард. Ва ин Армоил гуфт: «Тавоноии ман он буд, ки аз ду кушта якеро бираҳонидаме. Ва чумлаи эшон аз каси кӯҳанд». Пас, бо вай устуворон фиристод, то ба даъвии ӯ нигаранд. У касеро пеш фиристод ва бифармуд, то ҳар касе бар боми хонаи хеш оташ афрӯхтанд. Зеро шаб буд ва хост, то бисёрини эшон падид ояд. Пас, он наздики Афридун ба мавқеъ афтод ва ӯро озод кард ва бар тахти заррин нишонд ва «Мисмуғон» ном кард, ай меҳи муғон».

ЛУГОТ

А

Аблақ — дуранг, сиёху сафед.

Абно — писарон; мардумон.

Або — обӣ, обакӣ.

Абра — ғам, андӯх, тараддуди гирья.

Адим — чехраву рӯй, сурат; чарм, чарми сурхранг.

Адҳам — шутури неки хокистаргун; асб.

Азаб — марди безан, мучаррад; ачаблеша — яъне марди савораиро ихтиёр кардаву зангириро тарк карда бошад.

Айюқ — ситораи хурди равшани сурхранг, ки дар тарафи рости Қаҳқашон ва пайрави Сурайё мебошад.

Анӯшаманиш — хушфикр, некакида, шодмонхотир.

Анчидагон — яъне захмиён, маҷрӯхон.

Араш — андозаи муайяне, ки аз сарангушти дасти рост то сарангушти дасти чап дар сурате, ки дастҳоро аз ҳам кушода доранд; аз сарангушт то оринч.

Арзиз — қалъай.

Арин — беша, бешае, ки маъвои шер, гург, мор ва ғайра бошад; шаҳр.

Аррода — олатест аз манчаниқ хурдтар ва дар қадим ҳамчун аслиҳаи зангӣ истифода мебуданд; Аробаи дучарҳаи боркашӣ.

Арусак — манчаниқи хурд, фалахмон.

Асад — шери беша, номи бурчи панҷум аз бурҷҳои дувоздахгонаи фалакӣ.

Атор — меҳрубонӣ; майл, печидагӣ, баргаштагӣ.

Афзор — гиёҳи хушбӯе ба монанди филфил, доругину заъфарон.

Ашҳаб — шер; кори сахту душвор; асб.

Аъдо — адӯ, душман.

Ағонӣ (ағният) — навъе аз суруд.

Ақсо — гӯша, карона, дур, мунтаҳо.

Аҳкам — амру фармонҳо, фармоншот, қонун; пешбинӣ.

Б

Бадоят — оғоз, шуруъ, ибтидо.

Бадром — хушу хурам, ораста, осоишу ором.

Байъат — ахду паймон.

Байгора — сарзаниш, таъна.

Барзан — куча, саркуча, хона, сахро; гӯшаи ҳаёт.

Барид — хабаровар, қосид.

Барин — болотарин, бартарин, олитарин; доиму абадӣ.

Барот — хуччат, навиштае, ки ин ё он чизро дар асоси он мегиранд; чек; дастовез.

Баруманд — тавонгар, хушбахт, комъёб, хушнуд.

Бат — мурғобӣ.

Бахта — гӯспанд, кӯчқор, наргӯсфанди сесола ё худ чорсола.

Бақам (баққам) — чӯбест сурхранг ва порчаро бо он ранг мекарданд.

Баҳром — ситоран Миррихро меноманд.

Бедбарг — навъе аз пайкони тир, ки ба барги бед монандӣ доштааст.

Бизоат — сарват, асбоб, мулк, дорой, матоъ.

Бирка — ҳавз; чодар; пӯсти сари синаи шутур, гӯсфанди дӯшидани.

Бисурок — шутури ҷавони пурқувват, шутурбачаи як-солаву дусола; тойча, кура.

Биҳамдуллаҳ — яъне бо мадади худованд.

Биҳил — бигузур.

Бобзан — сихи кабоб.

Бодали — навъе аз матои бофташуда.

Бора — девор, ҳисор, қалъа; зулфу гесӯ; дӯсту ёр; одат, қоидаву қонун.

Бурқат — ниқоб, рӯбанд.

Буқъа — иморат, хона, сарой, ҷой.

Бӯр — табаҳгардида, ҳалокшуда.

В

Вазағ — қурбоқа, ғук.

Вашақ — қонварест ба рӯбоҳ монанд ва аз пӯсти он пӯстин медушанд.

Вишоқ — ҳайвоне, ки онро сиёҳгӯш низ гӯянд; гуломон, хидматгорон.

Вушоқ — даванда; хушхабар.

Г

Газит — хироч ва андозе, ки ҳокимон аз мардум ме-
ситонанд.

Гарданон — паҳлавонон.

Гарева (гирева) — куҳи паст; пуштаи баланд; замини
обканд; роҳи душворгузар.

Гела — деҳа, қишлоқ.

Говарса (говарс) — донаҳои ба арзан монанда, ки ба
кабӯтарон диҳанд; говарсаи нукрагун — яъне обутоби
шамшер.

Говдум — карнай; фароз, нишеб.

Гавоҳан — оҳане, ки бар сари чӯби махсус баста шу-
да, ба воситаи он заминро ҳамвор ё худ мола мекунанд.

Гургина — пӯстине, ки аз пӯсти гург месохтаанд.

Гуроз — хук; мардуми далеру шучоъ.

Гӯй — тӯб; кӯлула, гирдак.

Д

Дабба — каду, регтӯда; оҳиста ва мулоим кадам задан.
Дабиқ — шахрест дар Миср; дабиқӣ — яъне порчае, ки
дар он шаҳр бофта мешавад.

Даволӣ — маккор, фиребдиҳанда.

Дай — замистон, хунук.

Дайҳим — тоҷ, афсари шоҳон.

Далъ — сатил, чоғаи обкашӣ.

Дарой — занг, чарас; гуфтугӯ, муқолима, оғозанда; пут-
ки оҳангарон.

Дарьюза — гадоӣ, бенавоӣ, фақир, тангдастӣ; захираи
мерос.

Дарқ — саҳт аз ҳар чизе.

Дашна — навъе аз ханҷар, шамшер, корди нӯқборик.

Даҳо — зиракӣ, кордонӣ, зеҳндор.

Даҳра — олоти чангие, ки дасташ оҳанин буда, са-
раш ба мисли дос мебошад. Ин асбоб бештар ба гелониҳою
мозандарониҳо хос аст ва вай дар ниҳояти тезӣ мебошад.

Дибоғат — санъати пӯсткоркунӣ.

Дижхим — бадхӯй, бадхоҳа, бадрӯй, зишт, хунхор.

Диръ — зирех; пероҳани чангӣ.

Дом — ҳайвоноти ғайридарранда аз қабиле оҳу, нахчир,
ғизол, паррандаҳо, ҳашарот.

Дувол — тасмаи чармӣ, тасмаи рикоби асб, тасмаи шамшер, теғ; зумурруд, макру ҳила.

Дуволак — тасмаи хурдак; дувлакбозӣ—яъне ҳилагарӣ, маккорӣ; дуволе чашид-яъне фиреб хурд.

Дуда — деҳа, кишлок; вилоят.

Дурбош — найзаи душоҳа; асо; найзаи хурд; оҳи дил.

Дуррат — марвориди бузургу гаронбаҳо; дуррат-ут-точ-яъне зевари тоҷи сар.

Дурроа — чома; чавшан.

Ё

Есиҷ — тири пайкандор; тире, ки дар гузашта ин ё он подшоҳ исми худро дар он менавиштанд.

З

Зайт — рағфани зайтун; номи асбе низ будааст.

Залла — таом, хӯрданӣ.

Занбӯра — навъе аз навои хиндуӣ, ки бо воситаи ин асбоб менавозанд; навъе аз тири пайхон, аслиҳаи чангӣ, тӯби хурд; анбӯҳи мардум.

Зангонаруд — созест, ки зангиён менавозанд; номи дарёест дар Зангбор.

Заррофа — дурӯғгӯӣ.

Зарғом — шери беша.

Зарқ — риё ва нифоқ, дурангӣ, макру фиреб; тӯхмат, ғайбат.

Зиммат — амон, аҳд, зинҳор, паймон.

Зот-ал-имод — яъне соҳиби биноҳои баланди боҳашматро гӯянд; Зот аз калимаи зо буда, маънои соҳиб, худовандро дорад. Имод-бино, хонаҳои баланд.

Захма — табоҳшуда; мизроб ва олате, ки созандаҳо бад-он созе навозанд.

Зеҳ — подош, ҷазо, мукофот; зеҳе — офарин, таҳсин.

Зукол (зугол) — ангишт зуғол.

И

Ибо — ош; гиёҳеро низ меноманд, ки он дар дарёён Миср месабзад ва беҳи онро истифода мебаранд. Бо юнонӣ онро папирус мегӯянд.

- Массоҳ* — кесе, ки заминро чен мекунад ва масоҳати онро равшан менамояд.
- Масус* — зани нозу ишвадор; таоме, ки аз гӯшти мурғ пазанд.
- Матраҳ* — чою мақом, маҳал, киса, чои ниҳодани чизе, шикорхалта.
- Мафлӯҷ* — филаҷшуда.
- Маҳмил* — қачовае, ки бар шутурон банданд.
- Микис* — сахтгирӣ, кашокашӣ дар нарху наво.
- Миод* — ваъдагоҳ, чои вохӯрӣ.
- Мисоқ* — аҳду паймон, устуворию қавл.
- Митқол* — порчаи сафеднокарда ки ўро мисқолӣ низ мегӯянд.
- Миқраға* — тозиёна.
- Миқроза* — навъе аз пайкони тир, ки душоха бошад; навъе аз ҳаво.
- Миҳак* — санге, ки бад-он зарру сим баркашанд, озмоиш, имтиҳон.
- Мозоғ* — яъне мафҳуми чист зоғро ифода мекунад.
- Моида* — хӯрданӣ, дастархоне, ки бар вай таом гузошта шуда бошад; неъмат.
- Муарриҷ* — нардбон; муарриҷгарон — созандагони нардбон, нардбонсоз.
- Музаввир* — фиребдиҳанда, макркунанда.
- Муламмаъ* — равшан кардашуда, дурахшон кардашуда, рангоранг.
- Мурассаъ* — ҷавохирнишон, ҳар чизеро меноманд, ки бо ҷавохирот ороиш дода шудааст.
- Мусаққал (масқал)* — сайқал додан; асбобе, ки бад-он ба чизе ҷило медиханд, занграбо.
- Мустароҳ* — чои осоишу роҳат; канору роҳи об; бодгоҳ.
- Мусаччал* — ороста, дуруст; собит; аҳду паймон на-мудан.
- Мутарро* — мусаффо, обдору пардохташуда, ороишъёфта.
- Муқбил* — қабулкунанда, рӯй ба чизе кунанда; соҳиб-иқбол, некбахт, саодатманд.
- Муҳосиб* — ҳисобкунанда, мураттабкунанда.
- Муҷрим* — гуноҳкор, нофармон, осӣ.
- Мӯҳит* — баҳр.
- Мӯҳмил* — он ки бор мебарад, борбардор, ёридиҳандае, ки барои бори вазнинро бурдан дастъерӣ мекунад.

Н

Наванд — нома, косид; хабаровар; асби тезрав; садо ва овози баланд; маккор, фиребанда, номи чое, ки оташкадаг Барзин он чо буд; номи кухе; номи падари Фарҳоди дар достонхо машхур буда.

Навард — инъом, бахшиш, пули нақд; дархӯру лоиқ, арзишдор.

Навол — ато, диҳиш; сазовор.

Накӯҳ — айбҷӯй, бадгӯй, нақӯҳиш-сарзаниш.

Нафҳ — пуф кардан ба мақсади дамандани чизе, пурбодушуда; дамида; такаббур, бузургманишӣ, ифтихормандӣ, мағрурӣ.

Нақиб — пешво, каси бомаърифат.

Нақл — ато, бахшанда.

Нахунбан — сарпӯши дег, табақи танӯр.

Ниё — бобо; тағо.

Ниём — ғилоф.

Нифа — банди эзор, банди шалвор; порчаи чаҳоркунҷае, ки дар он либосвориҳо баста шаванд; пӯстии аз пӯсти ҳайвонот дӯхташуда.

Ноб — соф, пок; дандони пеш.

Нол — най.

Нор — анор; оташ; сурх.

Ночах — табарзин, пайкони душоха, найзаи хурд.

Ноқа — шутури мода; номи чандин ситора, ки ба шакли шутур мебошанд.

О

Обо — падар, падаркалон, бобо.

Озаранг — ихтисоръфтаи озарранг, яъне оташранг.

Олон — қалъа, номи кишвар ва шаҳре дар Туркистон.

Омоидан — хозир шудан, тайёр шудан.

Омос — варам, баромадагӣ дар ягон узвҳои бадан; саромос-яъне сарбаромада.

Омуда — ороста, пур карда, муҳайё сохта.

Обнӯс — дарахте дар Хиндустон, ки ҷуби он сиёҳу саҳт аст.

Ориз — хабардиҳанда, арзқунанда.

Ос — ихтисори осӣёб.

П

Пайк — қосид, паёмгузор, хабаровар.

Паранд — матои абрешимӣ; теғ, шамшер.

Парвизан — элаки ордбез.

Палорак — чавҳари шамшер; навъе аз пулод; шамшер.

Патъёра — офат, андӯх, чизҳои зишту ҳавлноқ; хусумат, душманӣ.

Полуда — чизест аз хӯроқӣ; пок, соф.

Пос — мухофизат, посбонӣ, нигоҳбонӣ, нигоҳдорӣ.

Р

Рабез — баҳор.

Разин — маҳкам, устувор.

Ратл — адл, навчавони борикбадан; кӯдак; марди калонсоли заифшуда; қиёси вазн.

Раунат — нодонӣ, камақлӣ, нармиву сустӣ; худорой, зинатдиҳӣ.

Рафез — шарифу баландкадр; олій ва афрохта, баланд.

Рафраф — марғзор, доманаҳои хиргоҳ; канораи фаршҳо, ки бар он зоида бошанд, саропарда; дарахти нав шохабароварда; равшан; як навъ дарахти яманӣ.

Рағм — бар хилофи хоҳишу майл, ба сахтӣ, нописандӣ.

Рақоқ — нони тунук, нони гирда; хӯроқвории тунуку нарм аз ҳар чизе.

Рибо — судхӯрӣ, зиёдагирӣ, ба насия харидан.

Рикоб (*рикеб* — ўзангу, асбоби пойгузорие, ки аз ду тарафи зин овехта шудаанд; савора; пиёла ва чоми ҳашт-пахлӯро низ меноманд.

Ритл — чоми шароб.

Ричор — мурабо; ҳар таоме, ки аз шири гӯспанд тайёр кунанд; маҷозан ҳар як сухани дарҳамбарҳамро низ меғӯянд.

Риқ(қ) — пӯсти тунуки охуй, барги дарахт; номи гиёҳи хордор; банда; замини нарму фарох.

Рубъ — чаҳоряк.

Руинатос — нақора.

Руйинадиз — қалъа, номи қалъае.

Рутаб — хурмон тар.

Руунат — нодонӣ, камақлӣ; нармиву сустӣ; худорой; зинат.

Рухом — санге бағоят суфтаву сахт, ки зарду сапеду сурх мебошад.

Рӯин — биринчин.

Рӯинаҳум — духулу нақораи бузург.

Рӯйнақос — нақораи биринчини калон, табли биринчин; чомн биринчин.

Рӯян — рӯнос, яъне решаи, яке аз гиёҳҳое, ки ба воситаи он пӯстро ранг мекунад ва *ӯ* сурхранг аст.

С

Савб — рост; қасду оҳанг, резиши борон.

Савод — сиёҳӣ, шаҳр, навоҳӣ; шахс, қолбад.

Сайфур — бофтаи абрешими бисъёр латиф, матову порчан шохиворӣ.

Салаб — навъе аз либоси ҷангӣ ба монанди ҷавшан.

Салиҳ — силоҳ, аслиҳаи ҷангӣ.

Сало — фаръеде, ки барои таом додани дарвешон, фақирон мекарданд, хабар кардан; Дар гузашта барои анҷом додани намозҳои фаръеде мезаданду овозе мебароварданд.

Самотин — қоли, гилем; хонаи ороишӣёфта.

Санҷақ — байрақ, ливо; камарбанд.

Сарсар — боди саҳтовоз ва ё боди сарди саҳтовоз.

Сарсом — сарҷарҳӣ, беҳудӣ, беҳудӣ, шайдоӣ, девонагӣ.

Сатозан — навозандаи сетор.

Сафан — пӯсти дурушт, пӯсти наҳанг, пӯсти суемор-тешаи ҷӯбтарошӣ.

Сахта — санчида, бовазн, боандеша.

Сақл — зидудан, тарошидан.

Саққо — обдиҳанда; дар шеър ба маънои соҳиби борон, боронбор омадааст.

Сидра — як дарахти канор; гуё дарахтест дар биҳишт ё худ дар осмони ҳаштум.

Сикоҳан — ранги сиёҳе, ки аз сирка ва оҳан ё худ аз пӯсти анор тайёр карда мешавад. Бо ин ранг ҷомаву чармхоро ранг мекарданд.

Сириш — растание, ки навраставу тозаи онро пухта меҳуранд. Ҳангоме ки вай ба камол мерасаду мепазад, онро хушконида мегиранду орд месозанд ва ордашро барои бастани ҷароҳат, шикастбандӣ истифода мебаранд; нолаву зорӣ, фаръед; бадқору бадамал.

Ситом — меҳи наъли асб; зангула, нақора; даргоҳ; Остона; зебу зинати тиллоӣ.

- Сицил* — навиштаҷот; тӯмор; мӯҳр.
Сов — бочу хироч; сухоне, ки шамшер тез мекунад;
 Ҷуттаи хордор ва сафеди баланд, ки дар миёни кирмҳои пилла
 ниҳанд, то пилла бар он танад.
Солусӣ — макру ҳилагарӣ, фиребгарӣ.
Судоб — кувват, қудрат, тавоноӣ; гиёҳи давоӣ, ки талху
 тунд аст.
Сулб — душвор, сахт; устувор, мустаҳкам.
Сутудон — қабр, мақбара, мазор.
Сутурлоб (*Устурлоб*) — олотест, ки барои андозагирии
 мавқеъ ва баландии ситорагон ва дигар умури фалакӣ ба
 қор мерафт.
Сутӯҳ — тарс, хавф, даҳшат, парешонӣ, изтироб.
Сухуф (*суҳуф*) — навиштаҳо, номаҳо китобҳо.
Сӯғ — ғаму андух, кулфат.
Суқӣ — бозорӣ.

Т

- Табарзад* — набот.
Табира — духул, нақора, табл.
Тавф — тавоф; машқҳое, ки бод пур карда, қатор гу-
 зошта мешаванд ва бо воситаи он борро аз об мегузаронанд.
Тавфир — такмил, афзунӣ, зиёдатӣ, фаровонӣ, фондаву
 даромади мулк; тавфирсанҷ—яъне он ки бисёр месанҷад.
Тавқ — гарданбанд; гиребон; сӯроҳ, ҳалқа.
Тазаллум — шикоят аз зулму ситам ва бедодӣ наму-
 дан, додҳои қардан.
Тайёра — ҳар чизи парвозкунанда.
Такбир — оллоҳу акбар, гуфтан; бузургӣ, бузург.
Тало — қолбад, шахс; ҳусса.
Талоя — ҳосус, хабаргир, қанговароне, ки посбонӣ ме-
 жунад.
Талқ — дар қайду банд гирифтдор.
Тамуз — тирамоҳ.
Тамғоч — (Тамғоч)—номи шахре дар Туркистон; абрӯи
 тамғочиён—яъне абрӯи пурчину пурожинге, ки дар айёми ға-
 заболудӣ ба вучуд меояд.
Тарк — қулоҳи қанғӣ, ки дар ҳангоми қанғ бипӯшанд.
Тароз — қомаи қимату фохире, ки ҳамчун зинатворӣ исти-
 фода баранд; равиш, тарз, қоидаву қонун; нақшу нигор,
 зинату ороиш; қанора.

Тароиф — чизҳои латифу хуш ва писандида, молҳои наву тоза.

Тафохӯр — ифтихорӣ, ифтихормандӣ.

Таъбия — омода намудану тайёр кардани лашкар, оростан.

Тиннин — мор, аждаҳо.

Тос — пиёла, соғар, коса, чом; тоси нагун — яъне киноя аз фалаку осмон аст.

Туд — дарахти тут; тӯда, рӯиҳам рехта; кӯҳ; афзор; кӯҳони шутур.

Тундар — раъду барқ.

Тунг — кӯзае, ки шикамаш калон ва гирдаш кӯтоҳу дахонаш танг бошад.

Туркатоз — тохту тороҷи лашкар, таъҷил, шитоб, ногоҳ, беҳабар; нозу карашма, ишвагарӣ.

Турки ҳисорӣ — киноя аз моҳ ё худ офтоб.

Турс — сипар; пӯлодтурс — яъне сипари пӯлодин.

Тубо — номи дарахте гӯё дар биҳишт; беҳтар, поктар.

Тӯз — пусти дарахте, ки бисъёр нозук ба монанди коғаз аст; тохту тороҷ, ғорату яғмо, ҳучуму ҳамла.

У

Улвӣ — баландӣ, самой, малак, фаришта.

Уммӣ — бесавод, касеро гӯянд, ки хондану навиштанро натавонанд.

Ф

Фариш — тохту тороҷ, ғорату яғмо.

Фаррот — чамъи форит, яъне, каси пешраванда ба сӯи водӣ ва об.

Фарруҷ — чӯчан мурғ.

Фарҳордис — яъне монанди буткада; дис-монанд, Фарҳор-номи шахрест, ки бо хубрӯёнаш машҳур аст ва инчунин ба маънии буткада низ меояд.

Фаръ — шариф, аъло; шоху шоҳа, наслу наҷод; ҳосилу маҳсул; Фаръхорони хок-одамизодро меноманд.

Фаҳл — ҳайвони зотӣ; ситораи Саҳилро низ меноманд; дарахти бесамар; ровӣ ва бозгӯяндаи шеър; нек, доно; хурмобун; номи мавзее дар Шом.

Фитрок — тасмае, ки барои пасу пеш нарафтани зин аз пешу паси асб кашида мешавад.

Фулка — чархаест ба монанди чархи дук.

Фур — шоҳ, малик.

Фурза — соҳили даръё, даҳонаи чўй; номи деҳаву мавзеи низ будааст.

Фуқо — оби ҷавин, ки дар гармӣ барои таскини бадан менушанд.

Х

Хаданг — дарахтест бисёр саҳт, ки аз чўби он найза, тир ва зини асб месохтанд; хорпуштак, харчанг.

Х(в)ай (хуй) — араки бадан, рутубат, қатраи об.

Хайл — анбўх, лашкар сипоҳиён.

Халлух — шаҳре дар Хитой, ки бо мушкдориаш машҳур аст; Дар шеър ба маънои муаттар, дилрабо, зебо меояд.

Халхоли зар — киноя аз офтоб.

Ханида — писандида, маъруф, машҳур; макида; садо ва овоз.

Харос — оснӣи калоне, ки бо чорво мегардонданд; ҳафт-чашма харос киноя аз дунё, осмон мебошад.

Харпушта — пуштаи бузурги ноҳамвор, ки миёни он баланд бошад; тоқу айвон; навъе аз ҷавшан, ки дар рӯзи чанг пушанд.

Хатлӣ (Хатл) — Ҳатлон, яъне Қўлоби ҳозира ки дар гузашта асби хубро аз он ҷо меоваранд. Ғайр аз ин мардумонаш низ хушсурат будаанд.

Хезон — мавҷи об; ки ба ҳар тараф панҷа андохта бошад.

Хидев — подшоҳ; вазир; хайрхоҳ; ягонаи асру давр; худованд, молик; ёру дўст, рафик.

Хилол — дандонковак, чўбе, ки бар забони шутур часпонад, то ки у шир макида натавонад.

Хитта — замин, ки гирдогирди он хат кашида шуда бошад, худуди маҳсус, пораи замин, қисми шаҳри калон.

Хишт — гурзи ҷаҳорпахлӯ; найзаи хурде.

Хозин — хазинадор ганҷур.

Хойис — пук ҷақуш болға; зиндон бандихона.

Хотуни яғмо — киноя аз офтоб.

Хоя — тухми парранда.

Хумбак (хунбак) — доираи хурде, ки чанбараи он аз биринҷӣ бошад.

Хумоҳан — санги бағоят калони сурхранг ва бештар тираранг; мӯҳраи сиёҳи ба сурҳӣ тамоилдошгаро низ мегуянд.

Қ

Чарбидан — голиб омадан; ғарқ кардан, вазнинӣ кардан.

Чарз — мургест лазизгӯшт ва онро бо бозу шоҳин шикор мекарданд.

Чолиш — рафтор бо нозу ишва, хиромрафтор, ҳаракати зебову дилрабо; чолишгар-касе, ки бо нозу ишва раҳ мегардад.

Чустан — фароҳам, чамъ шудан.

Ш

Шабдиз — шабранг; асби сиёҳи тирарангро меноманд, асби начиби покнажод; номи асби машхури Хусрави Парвиз номи лаҳне аз савтҳо; маҷозан ба маънои рӯзгор, замона, олам, дунё меояд.

Шакарбӯза (шакарбӯра) — санбӯсаи қандӣ, ки бо қанду мағзи бодом, мағзи pista тайёр мекарданд.

Шамус — маю шароб; бадхӯй, дурушт; саркаш; асб.

Шангарф (шанчарф) — сурхранг; номи кирми гандум-хӯр, ки агар дар киштзор пайдо шавад, хароб мекунад.

Шарза — тунду тез, хашмгин; бараҳнадандон, зӯрманд, дарранда.

Шаър — мӯй; гиёҳ; дарахти заъфарон; навъе аз чомаи абрешмин.

Шаҳна — посбон, муҳофизӣ шаҳр.

Шаҳруд — созу навои румиён будааст.

Шоварон — номи вилояте дар Шервон.

Шум — чорук; пойафзор.

Шӯъбада — бозӣ; чашмбандӣ, фиребгарӣ.

Я

Язак — солор, лосбонон; ҳосус; язакдор-яъне раиси посбонон, сардори пешқаровулон.

Ямон — тобиш, чилодор.

Ясор — тарафи чап, ҷониби чап.

Яток — пос доштан, хифз кардан, муҳофизат; ятокдор-яъне посбон, ниғаҳбон.

F

Ғавр — ошӯб; андеша.

Ғадр — бевафой, макру хила, хиёнат, кинахоҳӣ.

Ғазбон — манҷаник, санге, ки ба фалахмон гузошта, ба тарафи душман парронанд; ғазаб, хашмнок.

Ғаливож (ғаливоҷ) — зоғону мурғи гӯштхор, ки онро баъзан мушгир низ меноманд.

Ғарой — кафи шер, сари шер; санги бузург; Мадинаро бо ҳамин унвон ном мебаранд.

Ғуроб — зоғ.

K

Кавора — порча, пора, қисм.

Қаннуҷ — шаҳрест дар Ҳиндустон.

Қанут — суҳанчин; суҳан, калом.

Қароба (қарроба) — шишаи шароб, суроҳӣ.

Қафиз — паймона, ченаки донаворӣ, заминро гӯянд; қафизӣ-як навъ бозии кӯдакона.

Қинтор — доруст; зару сим, динор.

Қуроза — резан зарру сим, ки аз тарошидан ҳосил мешавад.

X

Ҳазимат — шикасти лашкар, парокандагии лашкар, гурехтани лашкар.

Ҳамоил — ончи дар бар овозанд.

Ҳарро — раҳти асб, кулӯлаҳои тиллоиву нуқрагин, ки бо он зину афзоли асб зебу зинат дода мешуд; доруе, ки онро халила низ меноманд.

Ҳарун — номи асбе, ки дар раҳгардӣ тавсанӣ кунад; ҳарунӣ—яъне саркашӣ, гарданкашӣ, худсарӣ.

Ҳизабр — шери беша; дурушт.

Ҳирбуд — пешвои оташпараст, пири оташкада; козии зардӯштиён.

Ҳисн — бино ва ҷои устуворе, ки ба даруни он даромадан ба осонӣ муяссар намегардад; қалъаи мустаҳкам.

Ҳиштан — гузоштан, тарк кардан, раҳо кардан; овехтан, овозон кардан, печондан.

Ҳичла — хона, хучраи ороставу зинатдодашуда барои домоду арӯс.

Ҳоил — ҳавлноқ, даҳшатноқ, бимовар.

Ҳорун — қосид; посбон; ҳайрат.

Ҳурин — бонг, овоз, садо, наъра, овози ҳавлноқ.

Ҳурро — овоз, садо; биму тарс; дурахшидан; хуррони теғ-яъне дурахшидани теғ.

Ҷ

Ҷавзан — офате, ки ҷаву гандумро нобуд мекунад; тоифаи сохироне аз Ҳиндустон дар қадим буданд, ки ояҳо бо донаи гандуму ҷаву зардкардашон сохирӣ менамуданд.

Ҷавсанг — чизеро гӯянд, ки дар ҳаҷму вази баробари донаи ҷав бошад.

Ҷалоқил — зангҳо, доираҳое, ки пеш аз хучум овардан зада мешаванд; овози кӯсу нақора; мурғи хушовозро низ меноманд.

Ҷамоза (ҷаммоза) — навъе аз шутури тезрав.

Ҷанибат — асби боркаш.

Ҷаноҳ — болу бозу; гурӯҳе, ки бар ду тарафи лашкар ороста мешаванд.

Ҷарида — гурӯҳи саворон; найзаи кӯтоҳ; танҳо, фард.

Ҷаъба — сандуқча.

Ҷизъят — хироч, андоз.

Ҷуноҳ (ҷаноҳ) — гурӯҳ аз ҳар чизе; бозу, бол.

Ҷурра — наринаи ҳар як қонвару парранда; маҷозан ба маънои шучоъ, далер меояд. *Ҷуррабоз* — яъне бози нар.

МУНДАРИЧА

«Искандарнома»-и Низомии Ганҷавӣ 5

ШАРАФНОМА

Дар ситоиши яздон	28
Муноҷот ба даргоҳи борӣ	34
Дар наъти хоҷаи коинот	36
Дар меъроҷи пайғамбари акрам	38
Дар собиқаи назми «Шарафнома»	43
Дар ҳасби ҳол ва анҷоми рӯзгор	47
Дар шарафи ин нома бар дигар номаҳо	51
Таълими Хизр дар гуфтани дoston	59
Ситоиши Атобек аъзам Нусратаддин Абӯбакри Му- ҳаммад	64
Хитоби заминбӯс	68
Фуру гуфтани дoston ба тариқи эҷоз	70
Феҳристи таърихи Искандар дар як варақ	72
Рағбати Низомӣ ба назми «Шарафнома»	75
Оғози дoston ва насаби Искандар	79
Дониш омӯхтани Искандар	83
Подшоҳии Искандар ба ҷои падар	87
Тазаллуми мисриён аз зангиён пеши Искандар	91
Пайкори Искандар бо лашкари зангбор	95
Бозгаштани Искандар аз ҷанги Занг бо фирӯзӣ	118
Сиголиш намудани Искандар бар ҷанги Доро	123
Оина сохтани Искандар	131
Хироҷ хостани Доро аз Сикандар	133
Шитофтани Искандар ба ҷанги Доро	141
Рой задани Доро бо бузургони Эрон	146
Номаи Доро ба Искандар	156
Посуҳи номаи Доро аз ҷониби Искандар	160
Ҷанги Доро бо Искандар	166
Куштани сархангон Дороро	173
Нишастани Искандар бар ҷои Доро	187

Вайрон кардани Искандар оташкадаҳои Ачамро	199
Хостгории Искандар Равшанакро	206
Ба подшоҳӣ нишастани Искандар	216
Фиристодани Искандар Равшанакро ба Рум	222
Рафтани Искандар ба ҷониби Мағриб ва зиёрати Каъба	228
Достони Нӯшоба	234
Бамзи Искандар бо Нӯшоба	255
Рафтани Искандар ба кӯхи Албурз	260
Кушудани Искандар дизи Дарбандро ба дуои зоҳид	266
Рафтани Искандар ба қалъаи Сарир	275
Рафтани Искандар ба ғори Кайхусрав	282
Рафтани Искандар ба Рай ва Хуросон	289
Рафтани Искандар ба Ҳиндустон	296
Расидани номаи Искандар ба Қайди Ҳинду	302
Рафтани Искандар аз Ҳиндустон ба Чин	308
Номаи Искандар ба хоқони Чин	316
Сиголиши хоқон дар посухи Искандар	320
Мунозираи наққошони румиву чинӣ	338
Афсонаи Монии суратгир	341
Меҳмонӣ кардани Хоқони Чин Искандарро	343
Бозгаштани Искандар аз Чин	353
Расидани Искандар ба дашти Қифчок	358
Расидани Искандар ба кишвари равс	363
Чанги аввали Искандар ба равсиён	369
Чанги дуввуми Искандар бо равсиён	374
Чанги саввуми Искандар бо равсиён	378
Чанги чаҳоруми Искандар бо равсиён	382
Чанги панҷуми Искандар бо равсиён	385
Чанги шашуми Искандар бо равсиён	386
Чанги ҳафтуми Искандар бо равсиён	391
Пирузӣ ёфтани Искандар ба равсиён	404
Раҳой ёфтани Нӯшоба	407
Нишот кардани Искандар бо канизаки чинӣ	413
Афсонаи оби ҳайвон	423
Рафтани Искандар ба зулмот	431
Берун омадани Искандар аз зулмот	437
Боз омадани Искандар ба Рум	442
Дар ситоиши Атобеки Нусратаддин	446
Фарку бадали нусхаҳо	451
Тавзеҳот	468
Луғот	478

Низами Ганджави

Собрание сочинений

в пяти томах, том 4

ШАРАФНОМА (КНИГА ЧЕСТИ)

(на таджикском языке)

Бо қарори шӯрои нашриёти таҳририяти АФ
РСС Тоҷикистон ба чоп тавсия шудааст

Мухаррирон Бобо Хоҷӣ ва Б. Султонова
Ороиши Р. Азимов, В. Пулогов
Мухаррири ороиш Т. Қоролева
Мухаррири техники Е. Цынн
Мусаҳҳеҳ А. Азизкулов

БИ № 80

Ба матбаа 24.07.83 супурда шуд. Ба чопаш 24.11.83 имзо шуд. Формати $70 \times 100^{1/32}$. Коғази типографии № 1. Гарнигурааш адабӣ. Чопаш барҷаста. Ҷузъи чопии шартӣ 19,995+0,32 вкл. Ҷузъи рангаи шартӣ 23,539. Ҷузъи нашриёти ҳисобӣ 24,52+0,35 вкл. Адади нашр 13000. Супориши № 1527. Нарҳаш 2 с. 20 тин.

Душанбе, нашриёти «Ирфон», кўчаи Айни, 126.

Матбааи № 1 Комитети давлатии РСС Тоҷикистон онд ба корҳои нашриёт, полиграфия ва савдои китоб.

Душанбе, хиёбони Ленин, 37.

